

VRANSKO SKOZI ČAS

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV

Vransko, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

Z nastankom občine Vransko konec prejšnjega stoletja sovpada tudi želja po zborniku, ki bi na enem mestu orisal geografski in zgodovinski razvoj naših krajev. V zadnjih letih je izšlo več knjig, ki odstirajo življenje naših prednikov. Prvič pa imamo pred seboj zbornik prispevkov, ki pregledno in celovito orišejo dogajanje od rimske epohe pa vse do današnjih dni. Zbornik, s katerim želimo počastiti dvajseto obletnico Občine Vransko in stopetdeseto obletnico trga Vransko, je nastal pod peresi tako priznanih in uveljavljenih znanstvenikov kot tudi domačinov. Z njim v prvi vrsti želimo približati poznavanje domačega okolja vam, spoštovani občani, hkrati pa ga bomo z veseljem poklonili tudi našim obiskovalcem in gostom, saj smo ponosni na svoj kraj in na ljudi, ki tod že stoletja s pridnim in poštenim delom skrbijo, da je obdelana vsaka ped zemlje.

Zbornik se začena s prispevkom Alenke Jelen o legi in geografskem položaju občine, v nadaljevanju pa sledi še avtoričina geomorfološka raziskava legende o nastanku kraja, s katero je bila nominirana za študentsko Prešernovo nagrado.

Rimskodobne najdbe in arheološki ostanki pričajo o poseljenosti kraja že v rimski dobi. Irena Lazar se je v prispevku osredotočila na ostanke rimske vojaške opekarne na Ilovcu iz 2. stoletja našega štetja, ki so bili najdeni ob gradnji avtocestnega odseka Arja vas–Vransko.

V času srednjega in zgodnjega novega veka je Vransko cvetelo predvsem zaradi ugodne lege ob pomembni cestni povezavi, ki je povezovala Štajersko s Kranjsko. O vseh prednostih, ki jih je bil kraj deležen zaradi strateške lege, piše Damir Žerič.

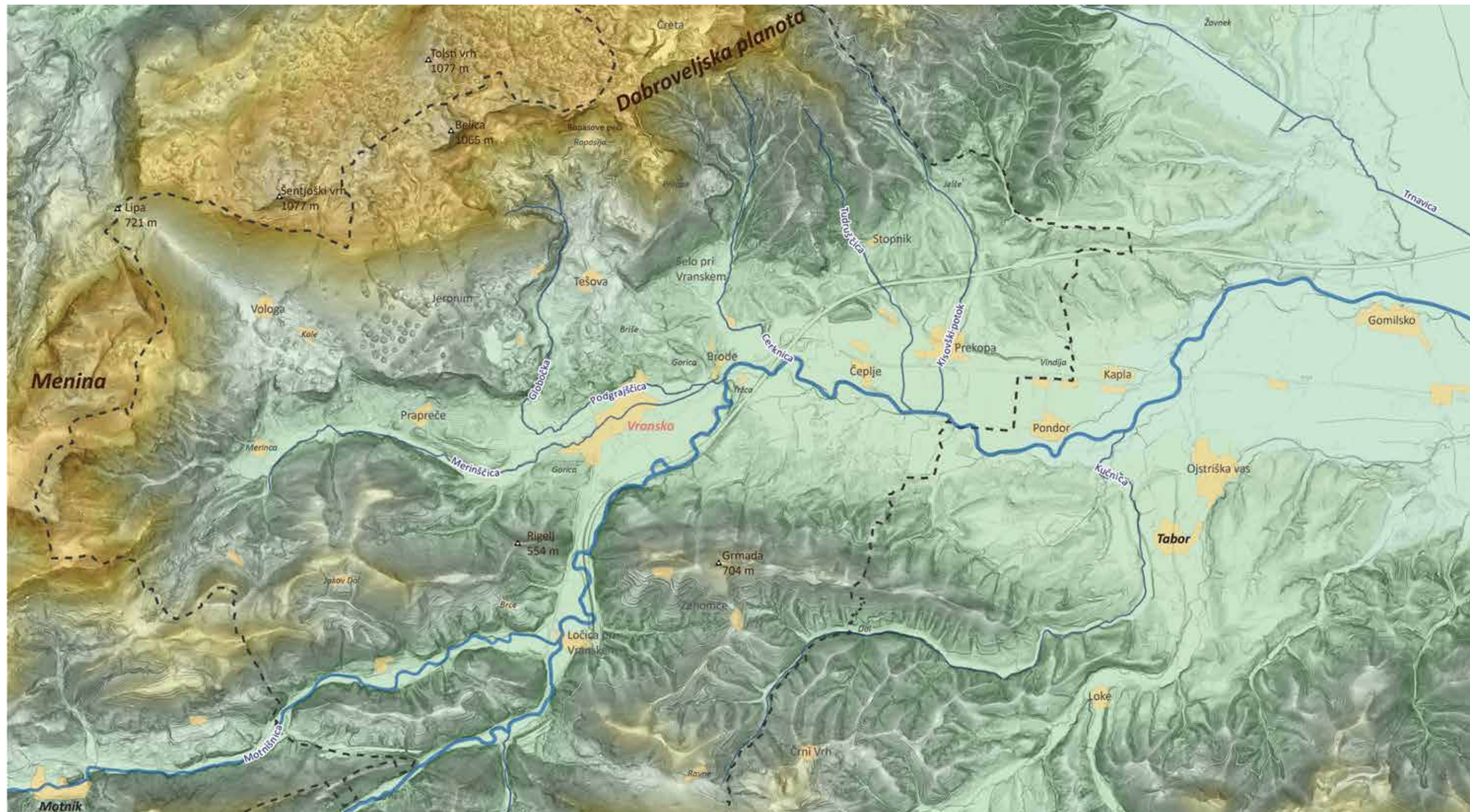
Razvoj Vranskega se nadaljuje tudi v prvi polovici 19. stoletja vse do vzpostavitve Južne železnice. V tem času je bil na Vranskem sedež upravnega in sodnega okraja z izrazito slovenskim značajem, o čemer podrobno piše Igor Grdina. Gre za obdobje narodnega razcveta – čitalnic, taborov, aktivnega društvenega življenja –, ki ga najprej zaustavi prva svetovna vojna, nato še druga.

Temu sledi prispevek Uroša Hermana, ki se začne prav z vzpostavitvijo nemškega okupacijskega sistema. Po mnenju avtorja gre za eno najbolj burnih obdobj v zgodovini, ki z vidika lokalne zgodovine ni nič manj zanimivo in razgibano kot splošno dogajanje v slovenskem in evropskem prostoru.

Zadnje tri članke so prispevali domačini. Marija Završnik osvetli dogajanje v šolstvu in društvenem življenju v času Krajevne skupnosti Vransko, ko je leta 1958 prej samostojna občina Vransko postala del velike žalske občine. Rudi Pušnik predstavi zadnjih dvajset let v času novodobne občine Vransko, Katja Brezovnik pa oriše sakralno kulturno dediščino.

Vsi avtorji so pri pripravi prispevkov naleteli na mnoga odprta vprašanja, ki bi terjala podrobnejše raziskave, ter se srečevali s pomembnimi osebnostmi, ki bi si prav tako zaslužile obravnavo, vendar se mora vsak poskus orisa zgodovine nujno omejiti, saj nikoli ne more zaobjeti vsega. Kljub temu si upam trditi, da devet pričujočih prispevkov prinaša dovolj obsežno in zanimivo branje, zato naj se za konec zahvalim uredniškemu odboru in avtorjem za opravljeno delo, vam, spoštovani bralci, pa zaželim obilo prijetnih uric ob spoznavanju naše preteklosti.

Franc Sušnik,
župan Občine Vransko

Stopnik, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

GEOGRAFSKI ORIS OBČINE VRANSKO

Alenka Jelen

POVZETEK

Občina Vransko leži na skrajnem delu Celjske kotline, na prehodnem območju med vzhodno in osrednjo Slovenijo. Obdajata jo Posavsko hribovje in Dobroveljska planota z Menino planino. Naravni dejavniki so vplivali na skoncentriranost poselitve v dolini, kjer je dobra dostopnost do zaposlitvenih središč ter možnost kmetijske pridelave. Hribovska naselja so razpršena. Občina se sooča z naravnimi nesrečami.

Občino Vransko odlikuje tudi pester nabor naravnih značilnosti. Območje je bogato z gozdom, z različnimi gozdnimi združbami, ki nudijo življenjski prostor številnim živalim. Posebnost območja je netipičen alpski tip krasa na stiku z vulkanskimi kamninami. Številni vodni viri, ki izvirajo iz podzemnih rogov, omogočajo pitno vodo precejšnjemu delu prebivalstva. Vode pa povzročajo nemalo težav v času poplav, saj so v dolinah sotočja več vodotokov. Upravljanje z vodnimi viri in zmanjševanje posledic poplav ter drugih naravnih nesreč ostaja ključni izziv prihodnosti.

Ključne besede: geografija, občina Vransko, Dobroveljska planota, kras, naravne nesreče, kmetijstvo, trajnostna mobilnost

SUMMARY

THE GEOGRAPHICAL OUTLINE OF THE MUNICIPALITY OF VRANSKO

The Municipality of Vransko is situated on the far part of Celjska kotlina in the transitional area between the Eastern and Central Slovenia. Posavje hills and Dobrovlje Plateau with Menina surround it. Natural factors have influenced the concentration of settlement in the valley, with good access to employment centres and possibilities of agricultural production. Hilly settlements are scattered. There, they face natural disasters.

A wide range of natural features distinguishes Vransko. The area is rich in forest, with a variety of forest vegetation, which is a habitat for many animals. A special feature of the area is an atypical Alpine type of karst in the contact with volcanic rocks. Many of the water sources originate from underground tunnels and provide drinking water for a significant part of the population. However, a confluence of streams in the valley can cause a number of problems during the floods. Management of water resources and reduction of the consequences of floods and connected natural disasters remains a key challenge for the future.

Keywords: geography, the Municipality of Vransko, Dobrovlje Plateau, karst, natural disasters, agriculture, sustainable mobility

LEGA IN GEOGRAFSKI POLOŽAJ OBČINE VRANSKO

Občina Vransko se nahaja na območju, velikem 53,3 km². V občini je 16 naselij: Brode, Čeplje, Čreta, Jeronim, Limovce, Ločica pri Vranskem, Prapreče, Prekopa, Selo pri Vranskem, Stopnik, Tešova, Vologa, Vransko, Zahomce, Zajasovnik – del in Zaplanina. Občina nima uličnega sistema teritorialne razdelitve naselij.¹

Od leta 1958 do 1998 je bilo območje današnje občine Vransko del občine Žalec. Vransko je bilo takrat ena izmed krajevnih skupnosti. Ideje o ustanovitvi lastne občine so se pojavile že takoj po osamosvojitvi Slovenije. Sprva je bil predviden nastanek občine Vransko - Tabor, skupaj z območjem takratne Krajevne skupnosti Tabor, a prebivalci Tabora tega niso sprejeli. Leta 1998 se je z referendumom o ustanovitvi ali preoblikovanju občin nekdanja občina Žalec razdelila na 6 manjših občin. S tem je bila ustanovljena tudi občina Vransko. Kasneje je bilo še nekaj teritorialnih sprememb: leta 2009 se je iz občine Tabor izločil del naselja Pondor, ki se je priključil k naselju Prekopa v občini Vransko, del naselja Prekopa v občini Vransko pa se je priključil k naselju Pondor v občini Tabor.²

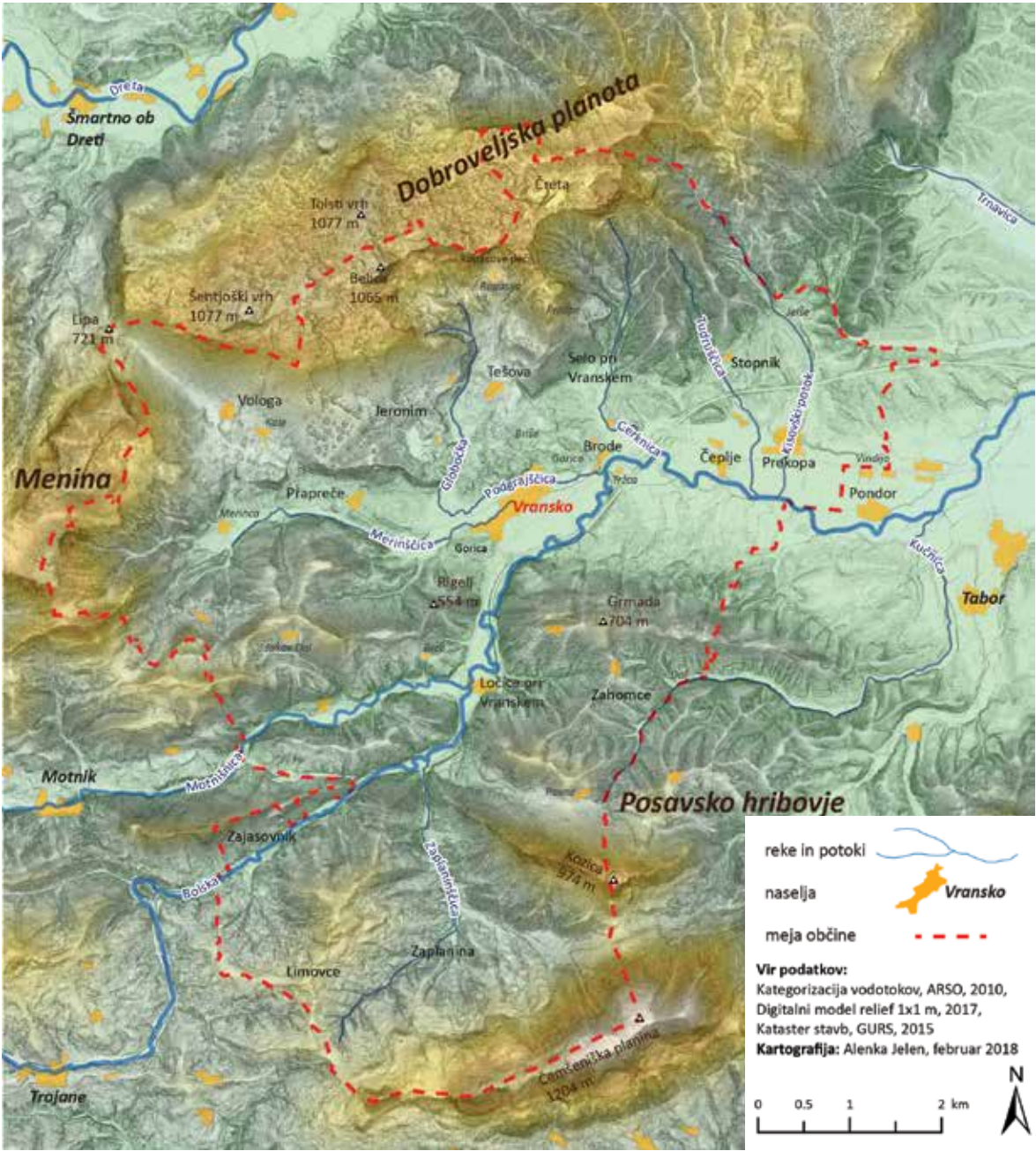
GEOLOŠKI IN GEOMORFOLOŠKI PREGLED

Fosili in kamnine

Dolinsko dno Bolske in drugih pritokov gradijo oligocenske plasti, ki jih prekrivajo mlajši kvartarni nanosi proda in peska. V oligocenskem muljevcu na območju Čepelj je bila najdena rakovica rodu *Ctenocheles* (*Decapoda*), ki je prvi takšen primerek v Sloveniji. Najdeni so bili štirje ostanki klešč.³ Ob gradnji avtoceste pri Čepljah so bile v oligocenskem laporovcu najdene tudi kalcitne cevaste konkrecije. Gre za septarijske konkrecije⁴, ki so v notranjosti obdane s kristali rumenega kalcita.⁵

Na območju Tržce je bil najden tudi pirit. Pirit se pojavlja v dveh različnih oblikah (večji heksaedrski in manjši oktaedrski kristali), kar kaže na nastanek v različnih okoljih.⁶ Pomembna najdba je tudi jantar v sivem laporovcu. Košček jantarja je bil odlomljen še pred litifikacijo oligocenskega laporovca. Še vedno pa ni jasno, kje je zaledje jantarja.⁷

Na različnih delih Vranskega (Merinca, Brode in Selo pri Vranskem) se pojavlja lehnjak^{8,9}. Na območju Merince naj bi v srednjem veku deloval manjši kamnolom lehnjaka za potrebe gradnje žovneškega gradu.¹⁰

Karta 1: Območje Občine Vransko in okolice

Gorvodno od Močnika najdemo izrazite lehnjakove stopnje in kaskade, ki merijo od 0,5 do 6 m. Na tem območju je poleg nastajajočega recentnega lehnjaka prisoten tudi starejši, fosilni lehnjak. Iz nekdanjih vodotokov je bil odložen na območju ledine Divce (jugozahodno od Močnikovega mlina) pod Merinško planino. Vidni so poteki struge po erozijski dolini, ponekod je še danes zamočvirjeno.

1 Teritorialne enote in ..., 2017.

2 Prav tam.

3 Mikuž, 2003.

4 Konkrecije so elipsoidna ali kroglasta mineralna telesa, kjer iz vodne raztopine kristalizira en ali več mineralov od jedra navzven. Septarijska konkrecija je iz železovih mineralov ali karbonatov in ima koncentrično zgradbo. Geološki terminološki slovar, 2006.

5 Golob, Podgoršek, 2007.

6 Prav tam, 2007.

7 Prav tam, 2007.

8 Lehnjak je porozna biokemična sedimentna kamnina, nastala z izločanjem kalcita iz hladne vode (tj. vode, ki ima temperaturo okolice, nižjo od 30 °C). Zaradi odlaganja v okolico vsebujejo ostanki mikro- in makrofitov (mahovi, lišaji itd.), nevretenčarjev in mikrobov. Geološki terminološki slovar, 2006.

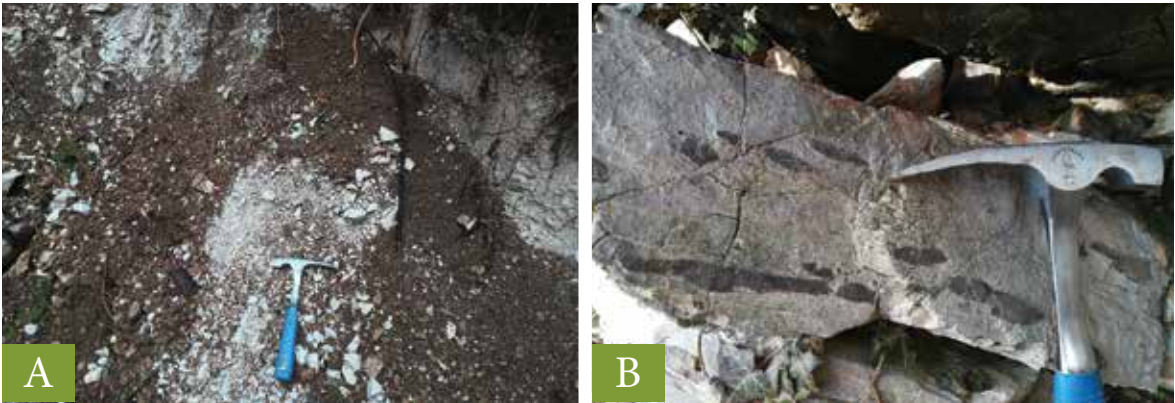
9 Jelen, 2016.

10 Kralj, 2014.

Slika 1: Lehnjak v Merinci v obliki kaskade (A) ter kosi z lehnjakom obdanih vejic in prodnikov v naselju Brode (B)
Foto: Alenka Jelen, 2016.

Vzhodni deli Menine planine, ki segajo na območje občine, so zgrajeni pretežno iz srednje- in spodnjetriasnih dolomitov. Ti so značilni za predel pod naseljem Vologa pa do Merince. Višji predeli med Vologo ter prelazom Lipa in Smolnikom so iz srednje- do spodnjetriasnega apnenca. V tem predelu v gozdu sledimo več podorom in meliščem. Na južnem delu, na območju Srobotniške planine, se že pojavljajo laporni skrilavci srednjega triasa.¹¹

Slika 2: Prevladujoč dolomit (A) in gomolji roženca v apnencu v Merinci (B)
Foto: Alenka Jelen, december 2017.

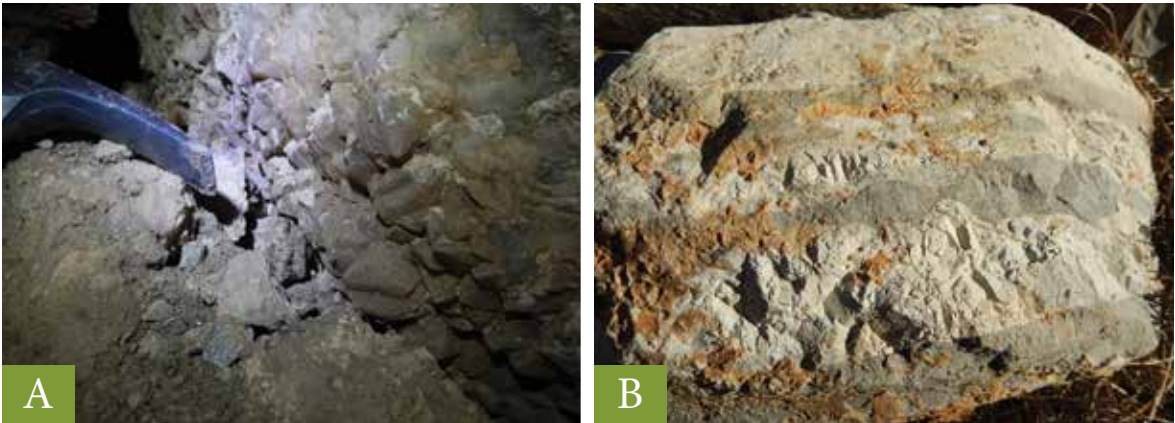
¹¹ Premru, 1982.

Rude in mineralne snovi

V bližnjem gozdu, pri Močnikovem mlinu, so vidni ostanki nekdanjega kamnoloma – peskokopa dolomita. V bližini je deloval tudi kop železove rude.¹² Kamnolomi dachsteinskega apnenca so bili tudi na območju za nekdanjo tovarno INDE (današnje plezališče Vransko), na Vidmu in na območju Po Zavrteh. Obsežen kamnolom srednjetriasnega apnenca in apnenčeve breče je bil tudi v Stopniku pod gradom Hackenberg. Obstajali so tudi drugi manjši peskokopi, ki so bili namenjeni lokalni uporabi: na primer v dolini Motnišnice v Zahodnih Brcah, pri Parni v Zahomcah, v bližini cerkve sv. Jošta itd. Zelo pogosto sta bila kot gradbeni material uporabljena rečni prod in pesek, ki gradita marsikatero starejšo hišo. Uporabljali so ju kot vezivo večjim apnenčevim skalam. Pridobivali so ju iz Bolske in drugih manjših potokov v občini.

V Čepljah, na Novinah, je delovala opekarna, v bližini pa keramični obrat. Ilovico za gradnjo so pridobivali tudi v Brodeh, v bližini Cukalove hladilnice.¹³ Podobno kot pri pridobivanju rečnega proda so imele domačije tudi lastne opekarne (nar. ciglarne ali cigunce). Pomembno nahajališče ilovice je ledina Ilovica, kjer so leta 1995 našli ostanke rimske opekarne.¹⁴ Veliko ilovnatega materiala je tudi na območju zaselka Blate in na ledini Virte ob meji z občino Tabor. V okviru Državnega prostorskega načrta suhih zadrževalnikov na Savinji in Bolški sta ti območji predvideni za izkop materiala.¹⁵

V bližini cerkve sv. Hieronima naj bi bil – sodeč po zapisih – kop mangana, a za zdaj ni bilo najdenih sledi rude, ki bi to potrdile.¹⁶

Slika 3: Veliki kristali kalcita v Jelenovem rogu (A) in menjavanje plasti dolomita in klastitov (B) na Čemšeniški planini
Foto: Alenka Jelen, januar 2017.

¹² Prav tam.
¹³ Radinja, 1960.
¹⁴ Lazar, 2006 cv. Jelen, 2016.
¹⁵ Jelen, 2014a.
¹⁶ Schmidt, 2017.

Hribovit svet vzhodnih delov kraške Menine planine

Menina planina je kraška planota Kamniško-Savinjskih Alp z alpsko slemenitvijo v smeri zahod–vzhod, ki na območju Vranskega prehaja v jugozahod–severovzhod. V osrednjem delu je tipičen planotast relief s številnimi vrtačami. Nadmorske višine tega dela se gibljejo med 1200 in 1500 m. K občini Vransko spadajo skrajni vzhodni deli Menine planine: prelaz Lipa (721 m), Slapni vrh (799 m), Smolnik (1001 m), Medvedov hrib (1050 m), Žlajfe (1042 m), Srobotniška planina (968 m) in Merinška planina (824 m).¹⁷

Menina planina je geomorfološko ločena z Dobrovljami z dolino nad naseljem Vologa, ki jo Meze označuje za suho dolino^{18, 19} V tem primeru ne gre za suho dolino, saj se v zgornjem delu vanjo občasno stekajo manjši vodotoki, ki po nekaj metrih ponikajo v požiralnike. Ob cesti Vologa–Lipa se nahaja manjša slepa dolina, kjer občasni potok ponika v požiralnik. Proti naselju Vologa se dolina razširi in konča z večjo polodprto kraško kotanjo, ki jo prekrivajo tako karbonatni²⁰ kot nekarbonatni sedimenti, ki so rezultat preperevanja okoliških kamnin in nekdanjih erozijskih tokov.

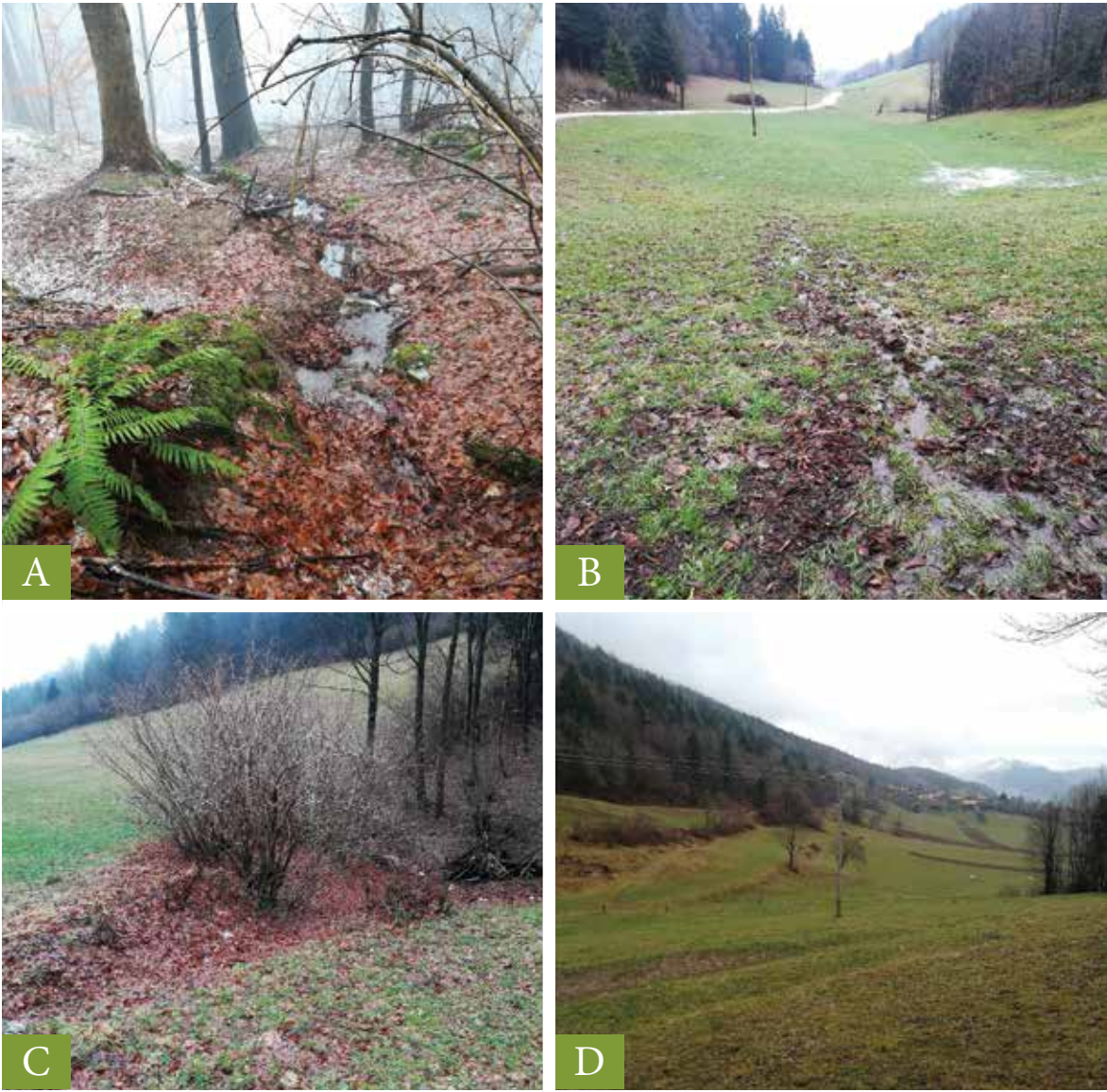
Na območju naselij Vologa in zaselka Kale je kraški relief s številnimi vrtačami, vendar je bilo območje zaradi kmetijstva ponekod uravnano. V zaselku Kale so vrtače in druge kotanje nekoč uporabljali kot kale²¹ za napajanje živine. Živina, ki se je pasla v okolici, je še dodatno pomendrala kotanje.

Zaselek Merinca leži ob vznožju Menine planine, kjer prihajajo na dan številni izviri. Najbolj izdatni so Lucijanov graben (glavni izvir Merinščice), Močnikov potok in Karbolenca. Potok Karbolenca ima pet izvirov. Na glavnem izviru je urejeno vodno zajetje Javnega komunalnega podjetja Žalec. Na izvirih vzhodneje se iz vode izdatno izloča lehnjak. Nastajajo grebeni lehnjaka, obraščeni z mahovi.

Neimenovan pritok Merinščice pri Močnikovem mlinu izvira na nadmorski višini 569 m.²² Poleg glavne struge je še več stranskih, suhih strug, ki se aktivirajo le ob močnem deževju. Nad izvirom je melišče. Pojavljajo se tudi večje skale, s premerom 1 m. Potok ima povsem hudourniški značaj. Leta 1990 je odneslo most pri mlinu, saj je bila pretočna zmogljivost mostu premajhna za takšno količino vode. Po strugi gorvodno so uredili tudi pregrade in cestne prepuste, ki zadržijo tok vode dolvodno. Pregrada je kamnita, iz naloženih kosov apnenca, ne pa tudi cementirana, zato je že poškodovana.

Kraška planota Dobrovlje

Občina Vransko obsega zahodne višje dele kraške Dobroveljske planote. Planota sicer nima povsem tipičnega planotastega reliefa, kar je posledica prisotnosti triasnih vulkanskih kamnin, kot so kremenov keratofir, različni tufi, porfir in drugi piroklastiti.²³

Slika 4: Na območju prelaza Lipa so številni izviri vodotoka (A), ki ponika v slepi dolini nad Vologo (B). V spodnjem delu doline je krajša slepa dolina (C), pod naseljem Vologa pa večja kraška kotanja (D).

Foto: Alenka Jelen, december 2017.

Vanje so površinske vode urezale in oblikovale erozijske grape in jarke; nastal je razvejan normalni oziroma rečni relief. Prav na tem delu se nahajata najvišja vrhova: Šentjoški vrh (1077 m) in Tolsti vrh (1077 m).²⁴ Na Dobrovljah prevladujejo kraški pojavi, kot so vrtače, izviri, jame in brezna. Na območju, ki pripada občini Vransko, je kar 11 jam.²⁵

17

Digitalni model reliefa, 2017.

18

Dolina na kraškem površju brez površinskega vodnega toka. Geografski terminološki slovar, 2005.

19

Meze, 1966.

20

Gre za netopne ostanke ob koroziji (kemičnem raztapljanju) kraških kamnin. Stepišnik, 2011.

21

Kali so plitve kotanje na kraškem površju, kjer neprepustna podlaga preprečuje vertikalni odtok vode. Geografski terminološki slovar, 2005.

22

Digitalni model reliefa, 2017.

23

Jelen, 2016.

24

Digitalni model reliefa, 2017.

25

Kataster jam, 2017.

Veternica

Jama Veternica je s 567 m najdaljša jama na Vranskem. Registriral jo je speleobiolog Egon Pretner leta 1938. Vhod v jamo je odprtina velikosti 1,4 × 1,4 m. Ob višjem vodostaju se vanjo steka del potoka Globočka, ki običajno ponika med prod že nekaj metrov gorvodno od vhoda v jamo. Ob visokih vodah se stekanje vode v jamo ustavi in voda začne iztekati nazaj proti vhodu – vhod v jamo postane bruhalnik.²⁶

Vhod v jamo je oblikovan v sivem dachsteinskem apnencu. V vhodnem rovu so vidne erozijske oblike, kot so stropne kotlice, fasete in cvetače. Jama je oblikovana v pravi labirint rovov v štirih nadstropjih, kar je posledica delovanja vode in tektonike. V fosilnih rovih so odložene peščene naplavine, prekrite s sigo. Najbolj zasigana je Cerkvena dvorana. V osrednjem delu jame je podzemno jezero, dimenzij 35 × 2,4 m. Globina jezera se giblje med 1 m in 4 m. Kotanja sicer enotnega jezera je morfološko razdeljena v dva večja bazena, ločena s čermi. Ta del jame je zgrajen v triasnih vulkanskih tufih, ki so bili vtisnjeni med triasne apnence in apnenčeve breče. V jami je pet sifonov²⁷. Prvi štirje so v pritočnem delu jezera, peti pa v odtočnem delu Soteska, ki jamo Veternica povezuje s Podgrajsko jamo. V sušnem obdobju, ob nizkem vodostaju jezera, prihaja do polnjenja in praznjenja bazenov. Jezero se napaja iz več vodnih virov. Glavni vir je potok Globočka, pritekajo pa še vode iz Klokočovca in Jeronima ter padavinska voda.²⁸

Slika 5: Podzemno jezero v jami Veternica

Foto: Anton Podgorski, januar 2017.

²⁶ Jelen, 2017b.

²⁷ Sifon je rov v kraški jami, ki je občasno ali trajno zalit z vodo. Geografski terminološki slovar, 2005.

²⁸ Jelen, 2017b.

Škadavnica

Škadavnica je podorna jama, ki leži na nadmorski višini 495 m. Vhodni del jame je večja dvorana s podornimi bloki. Jama je bila registrirana leta 1937, a je bila dobro poznana že prej. Leta 1737 sta jo obiskala angleška popotnika Pococke in Milles ter jo omenila v svojem dnevniku kot eno od pomembnih znamenitosti slovenskih dežel. V tistem času je bila Škadavnica najbolj poznana jama na Štajerskem; danes je to jama Pekel, ki je bila sicer odkrita kasneje.²⁹

V jami najdemo različne kapniške in sigove tvorbe, kot so stalaktiti, stalagmiti, kope, zavese in ponvice. V spodnjih stranskih rovih so bili najdeni različni kremenovi in apnenčevi prodniki, ki kažejo na nekdanji vodni tok. Jama je oblikoval vodotok, ki je zaradi tektonike prešel v nižje rove. Zaradi aktivne tektonike je prišlo tudi do podora. Odprl se je vhod v jamo, ki ga prej ni bilo. Spodnji deli, kjer bi bilo mogoče raziskati nekdanji vodni rov, za zdaj niso bili odkriti.

Jama je zanimiva tudi zaradi lokalnih zgodb o strašenju ter najdbi okostja. Leta 1954 je skupina otrok v jami našla človeško okostje, ki je imelo okoli vratu železno ovratnico in bilo z verigo in okovjem privezano na steno. Okostje so otroci predali neimenovani učiteljici, nato pa so se sledi za njim izgubile. Kasneje so z raziskavami skušali ugotoviti, kdo bi to lahko bil. Lahko bi šlo za kakšnega Turka iz časa turških vpadov, protestantskega pridigarja Dobranskyja, ki mu domačini niso bili naklonjeni, ali pa celo katerega izmed voditeljev upornih kmetov iz kmečkega upora leta 1635.³⁰

Štabirnica

Vodoravna, suha kraška jama Štabirnica se nahaja na jugozahodnem pobočju Tolstega vrha. Registrirana je bila že leta 1937. Dolga je 66 m, globoka pa 13 m. Podobno kot pri Škadavnici se je sedanji vhod v jamo odprl zaradi podora. Celotna jama je zelo bogata z različnimi sigastimi tvorbami, kot so stalagmiti, stalaktiti, stebri, kope in ponvice, ki pa so že zelo poškodovane. Že v sedemdesetih letih 20. stoletja so jamarji ugotavljali, da je bilo veliko sige in kapnikov odlomljenih in prenesenih v dolino; med drugim krasijo tudi kapelo v Šmartnem ob Dreti.³¹ Tudi danes je jama, predvsem med planinci, zelo obiskana. Vidni so ostanki kurjenja in obiskov z baklami ter podpisi obiskovalcev.

Brezno presenečenj

Brezno presenečenj je najgloblje brezno na območju Dobrovelj in bližnje okolice. Zadnja uradno izmerjena globina je –472 m, dolžina pa 950 m.³² Trenutne raziskave kažejo, da bo brezno doseglo globino okoli –600 m, v dolžino pa bo merilo vsaj 2 km. Vhod v jamo se nahaja v vrtači na nadmorski višini 993 m.³³ Prvi del jame – do Bivaka (–220 m) – je zgrajen v triasnih zelenih tufih, ki že močno preperevajo in se pojavljajo v različnih pisanih barvah (rumena in vijolična). Potok, ki izvira blizu vhoda, aktivno oblikuje jamo in teče čez več stopenj.

²⁹ Jelen, 2014b.

³⁰ Jelen, 2014b.

³¹ Kataster jam, 2017.

³² Naraglav, 1977.

³³ Digitalni model reliefa, 2017.

S sabo odnaša in odlaga prodnati in peščeni material, ki ga tudi vrezuje in ustvarja terase. V drugem delu jame – od Bivaka dalje – se jama povsem spremeni. Pojavljajo se brezna, zgrajena v masivnih triasnih apnencih. Na globini okoli –600 m je sifon. Brezno presenečenj je tako kot jama Veternica edinstvena kraška jama, nastala v vulkanskih kamninah. Takšna, za kraške jame neobičajna kamninska pestrost je posledica razvoja površja v triasu in intruzij magme med sedimentne kamnine plitvovodnega bazena.³⁴

Kljub nekaterim poskusom vzorčenja vode v Breznu presenečenj ostaja neznano, kam se vode iz brezna stekajo. Tako na Vranskem kot v Nazarjah in Šmartnem ob Dreti so močni izviri s postopnim polnjenjem bazenov. Zaradi poteka tektonskih prelomov obstaja možnost povezave z jamo Škadavnico in jamo Veternico³⁵ ter izviri v Merinci.

Fluviokras in rečni relief dolin Cerknice, Črnega grabna in Kisovškega potoka

Zgornji deli doline Cerknice, v naselju Selo pri Vranskem, so obsežno območje kraških izvirov, kamor se podzemeljsko stekajo vode s Črete, Prilop in Petelinka. Prebivalci Sela pri Vranskem imajo tudi svoje vodno zajetje, in sicer na izviru Izarje. Poleg kraških kamnin, kot sta srednjetriasni apnenec in dolomit, se na zelo kratkih razdaljah izmenjujejo lapornati apnenci, skrilavci, tufi, lehnjaki in breče. Na več cestnih odsekih so opazne gube v lapornatem apnencu in plastovitem srednjetriasnem apnencu. Po dolini poteka tudi prelom. Prečno na dolino poteka več narivnih prelomov.³⁶ Zaradi svoje bogate in pestre geologije bi bilo območje primerno za geološko učno pot.

Območje Črnega grabna in Kisovškega potoka nad Stopnikom je zgrajeno pretežno iz dolomita z vmesnimi žepi laporjev in skrilavcev. Proti vzhodu in severu prehaja v masivni dachsteinski apnenec.³⁷ Zaradi velike reliefne energije in mehansko slabo odpornih kamnin so vodotoki izoblikovali erozijske jarke in grape. Na več mestih so za namene poplavne varnosti zgrajeni leseni jezovi ali t. i. kranjske stene. Dolina Kisovškega potoka je nastala zaradi prelomne strukture, ki poteka po njenem dnu.³⁸

Območje teh treh dolin ni tipično kraško. Gre za poseben tip krasa – fluviokras, ki ga sestavljajo karbonatne kamnine, ki so bolj podvržene mehanskemu preperevanju, zato prevladujejo površinski vodotoki, ki oblikujejo fluvialne (rečne) oblike.³⁹ Na tem območju so povirni deli bolj kraški, medtem ko so spodnji deli povsem rečni.

34 Premru, 1983.
35 Jelen, 2016.
36 Premru, 1982.
37 Prav tam.
38 Prav tam.
39 Stepišnik, 2011.

Slika 6: Primera dveh gub v Selskem grabnu ob cesti Selo–Plešnik
Foto: Alenka Jelen, marec 2016.

Slika 7: Erozijska grapa potoka Črni graben (Tudruščica)
Foto: Alenka Jelen, januar 2018.

Kontaktni kras na Čreti

Za območje Črete je značilen kontaktni kras⁴⁰ in tipične oblike tega tipa krasa, kot so ponori (ponorne jame)⁴¹ in slepe doline⁴². Najizrazitejša slepa dolina je pod cerkvijo sv. Katarine. Pod cesto proti planinski koči na več mestih (med 880 in 890 m nadmorske višine) izvira potok, ki se mu pred vstopom v gozd pridruži še en levi pritok. Slednji izvira vzhodno od kmetije Zakrajšek. Zaradi plazenja zemljine je bil na tem delu urejen odtok vode. V gozdu je potok izoblikoval ozko, strmo erozijsko grapo v jurskih vulkanskih tufih in drugih triasnih piroklastitih. Po približno 350 m dolgi grapi potok (na nadmorski višini 823 m⁴³) ponikne v ponorno Punčohovo jamo pod 30 m visoko steno.⁴⁴ Vhod v jamo je pogosto zatrpan z naplavinami potoka, zato je jama le redko dostopna. V aktivnih ponornih jamah običajno ni sige, saj prevladuje mehanska erozija⁴⁵ rovov, kar nakazujeta oblika rovov in zajede (fasete). V bližini ponorne jame je še vadozno Punčohovo brezno, kjer erodirane stene v obliki žlebov kažejo na agresiven vertikalni površinski odtok padavinske vode. Vode iz tega območja se podzemeljsko stekajo proti kmetiji Podpečan, kjer se združijo še z drugimi vodami z območja Petelinka in prihajajo na površje v izviru v erozijski grapi.

V dolini pod planinskim domom na Čreti sta dve krajši slepi dolini. Prva je nekaj metrov vzhodneje od cestnega odcepa za planinski dom in se že po 30 m konča z manjšim ponorom. Erozijski jarek se sicer nadaljuje proti jugozahodu in z vmesnimi kotanjami prehaja v drugo slepo dolino. Dolini se pod leseno kočo priključi še en pritok in se nato steka proti jugu, kjer po 80 m ponikne v ponorno jamo pod 10 m visoko steno, na nadmorski višini 842 m. Vhod v ponorno jamo Požiralnik Zahojnikov vrh so zatrpale naplavine. Slepi dolini sta del istega sistema in ob močnejših padavinah se vode iz prve doline tudi površinsko pretakajo proti drugi.

Na območju zahodno od cerkve sv. Katarine, v gozdu ob poti proti planinskemu domu na Farbanci, sledimo krajši slepi dolini in šestim ponorom. Slepa dolina se prične z izvirom na travniku pod cesto, na nadmorski višini 888 m,⁴⁶ in se po 80 m konča v ponorni jami Požiralnik pri Sv. Katarini pod nekaj metrov visoko steno. Dolina ima položne stene, dno pa je prekrito z nepropustnimi nekarbonatnimi kamninami. Ponorom lahko sledimo nekaj metrov stran; pojavljajo se v vrtačah z občasnim površinskim tokom iz severne in severovzhodne smeri. Aktivni so le ob intenzivnem in dolgotrajnem deževju.

Slika 8: Slepa dolina pod sv. Katarino se konča v ponorni jami (B). Na enem od izvirov je urejeno odvodnjavanje (A). Slepe doline in ponori so tudi pod planinskim domom (C) in ob gozdni poti do Farbance (D).

Foto: Alenka Jelen, december 2017.

PODNEBJE OBČINE VRANSKO

Vransko leži na prehodu med zmernocelinskim in zmernosredozemskim padavinskim režimom⁴⁷. Mejo predstavljajo vznožja Menine planine in Dobrovelj ter dolina Bolske.⁴⁸ Pri zmernocelinskem podnebjju je primarni višek padavin poleti, medtem ko je pri zmernosredozemskem višek padavin jeseni.⁴⁹

Iz tega sledi, da je območje občine Vransko razdeljeno na tri različne podnebne tipe.⁵⁰ Ravninski deli doline Bolske in njenih pritokov ter Posavsko hribovje imajo zmernocelinsko podnebje osrednje Slovenije, nižji deli Dobrovelj in Menine planine predgorsko podnebje, vršni deli Dobrovelj in Menine planine pa gorsko podnebje nizkega gorskega sveta. Razlike so vidne v količini padavin in temperaturi zraka.

40 Kontaktni kras se pojavlja na stiku fluvialnega in kraškega reliefa. Gre za stik površinske in podzemne rečne mreže, ki sicer ni vezan na litološki stik kamnin, a se pojavlja blizu njega. Iz območij nekraških in nepropustnih kamnin pritekajo v kraški relief alogeni koncentrirani pritoki. Ti prinašajo stalne količine vode in naplavine. Pojavljajo se tipične oblike kontaktne krasa: ponikalnice, ponori, ponorne jame, naplavine pred ponori in v jamah, slepe doline in posebne erozijske oblike v jamah. Mihevc, 2014.

41 Ponori predstavljajo naravno odprtino v kraških tleh v obliki jame, jaška ali kanala, kamor izginja (ponira) površinska voda ponikalnice. Geografski terminološki slovar, 2005.

42 Slepe doline predstavljajo rečne doline rek ponikalnic, ki se stekajo iz nepropustnih nekarbonatnih kamnin proti kraškim karbonatnim kamninam, kjer slepo poniknejo. S sabo prinašajo nepropustno naplavino. Sčasoma se naplavine odlagajo vse dlje in prekrijejo karbonatne kamnine ter tako ponikajo dlje od prvotnega mesta. Mihevc, 2014.

43 Digitalni model reliefa, 2017.

44 Prav tam.

45 Erozija je »proces dolbenja, razjedanja, žlebljenja in odnašanja kamninske gmote in preperine, predvsem zaradi delovanja tekoče vode«. Geografski terminološki slovar, 2005.

46 Digitalni model reliefa, 2017.

47 Padavinski režim pove razpon količine in vrste padavin med letom. Geografski terminološki slovar, 2005.

48 Ogrin, Plut, 2009.

49 Prav tam.

50 Prav tam.

Za zmernocelinsko podnebje osrednje Slovenije je značilno, da so povprečne januarske temperature med –3 in 0 °C, julijske med 15 in 20 °C, oktobrske pa so višje od aprilskih. Povprečna letna višina padavin znaša med 1000 in 1300 mm.⁵¹ Povprečna letna temperatura zraka za to območje znaša med 7 in 8 °C. Povprečna letna višina padavin je med 1200 in 1300 mm. Višek padavin je pozno poleti in jeseni, medtem ko so poletja pogosto sušna.⁵²

Na območju Dobrovelj in Menine planine prevladuje predgorsko podnebje s povprečno letno temperaturo zraka 6 °C ter povprečno letno višino padavin med 1300 in 1400 mm. Skrajni zahodni deli že imajo pravo gorsko podnebje nizkega gorskega sveta, z enako povprečno letno temperaturo zraka in nekoliko višjo povprečno letno višino padavin, tj. med 1400 in 1500 mm.⁵³

Prevladujejo zahodni zračni tokovi in vetrovi. Prisotni so tudi lokalni vetrovi, ki so posledica orografskega dviga zračnih mas. Zaradi segrevanja prisojnih leg se ob pobočjih čez dan dviga pobočni veter ali dolnik. Ponoči se tok zraka obrne in začne pihati podolinski veter ali gornik, v smeri proti dnu doline. Ob prisotnosti vlage v zraku pri dolniku nastajajo tudi oblaki, ki se ob labilnem ozračju razvijejo v nevihte.⁵⁴ Lokalni prebivalci ta pojav slikovito opišejo s pregovorom: »Šavnice imajo kapo, nevihta bo.«

Najbližja glavna meteorološka postaja je od leta 1961 v Medlogu v občini Celje in leži na nadmorski višini 242 m. Padavinska postaja je v Jeronimu v zaselku Ropasija, na nadmorski višini 760 m. Za padavinsko postajo že od leta 1952 skrbi družina Čvan – Ropas. Na postaji se dnevno ob 7. uri odčitava višino padavin, snežne odeje in novozapadlega snega. Opazuje se tudi druge atmosferske pojave: meglo, slano, roso. Trendi spreminjanja podnebja se kažejo tudi tu, saj se letna količina padavin zmanjšuje, in sicer iz 1552 mm v obdobju 1961–1990 na 1519 mm v obdobju 1991–2009. Tudi razporeditev padavin po mesecih se je med obema obdobjema spremenila. V obdobju 1961–1990 je bilo največ padavin v poletnih mesecih (največ v juniju), v obdobju 1991–2009 pa je bilo več padavin jeseni (največ oktobra). Najbolj sušna meseca sta v obeh obdobjih januar in februar. Najbolj mokro je bilo leto 1987, ko je bila višina padavin kar 1891 mm. Najvišja dnevna količina padavin, tj. 178 mm, je bila izmerjena 5. novembra 1998.⁵⁵

Število dni s snežno odejo se zmanjšuje. V obdobju 1961–1990 je bilo v povprečju na leto 79 dni s snežno odejo, v obdobju 1991–2009 pa 66. Najvišja snežna odeja, 135 cm, je bila izmerjena 15. februarja 1952. Največ snega je v enem dnevu zapadlo 10. februarja 1999, in sicer 83 cm.⁵⁶

Podatki trendov temperature zraka, merjeni v Medlogu, kažejo, da se povprečna letna temperatura zraka dviguje; zime postajajo vse bolj tople, vse več je tudi dni z ekstremno visokimi temperaturami. Doslej najvišja temperatura zraka je bila izmerjena 8. avgusta 2013, ko je znašala 39,7 °C, najnižja pa 7. januarja 1985, ko so izmerili –27,2 °C.⁵⁷

51 Prav tam.

52 Povprečna letna temperatura ..., 2004; Povprečna letna višina ..., 2006.

53 Povprečna letna višina ..., 2006.

54 Ogrin, Plut, 2009.

55 Nadbath, 2010.

56 Prav tam.

57 Povprečna letna temperatura ..., 2004.

TLA V OBČINI VRANSKO

V Vranski kotlini z reko Bolsko in njenimi pritoki ter na Čepļjanskem polju so se razvila obrečna oglejena tla^{58, 59}. Na koluvialnih predelih stikov hribovij z ravnino so se razvila psevdooglejena tla⁶⁰. Ta so na Vranskem prisotna v dolinskem dnu poleg obrečnih oglejenih tal.⁶¹

Na spodnjih delih Menine planine in Dobrovelj se pojavljajo evtrična⁶² rjava tla in rjava pokarbonatna⁶³ tla. Evtrična rjava tla so značilna za območje fosilnega plazu nad Brodemi, doline Cerknice (Selo pri Vranskem), Tudruščice (Stopnik) in Merinščice ter večino območja, ki leži v Posavskem hribovju.⁶⁴ Rjava pokarbonatna tla se nahajajo na severnih in zahodnih pobočjih Čemšeniške planine, območju Riglja, v Jakovem dolu, pod Smolnikom in Medvedovim hribom, zahodno od sv. Katarine, na Vologi in v Jeronimu (območja Medvedice, Semprimožnika, Klokočovca, Gorice in Briš).⁶⁵ Distrična⁶⁶ rjava tla najdemo na območju Limovc, dela Zaplanine, Ropasije, Črete, dela Vologe, Prapreč ter Jeronima (območja kmetij Ptica, Planinc, Tajnar in Ručgar).⁶⁷

Rendzine⁶⁸ najdemo na območju nad Tešovo (pod Tomažem), Prilop, Vološke in Pečenikove rebri, Merinške in Farovške planine, Orehovca ter Reskovega griča.⁶⁹

RASTLINSTVO IN ŽIVALSTVO OBČINE VRANSKO

Kot naravno rastje v občini Vransko prevladuje gozd z različnimi združbami. Posavsko hribovje večinoma porašča združba bukve in rebrenjače (*Blechno-Fagetum*). Značilna je za višje nadmorske višine, položnejša pobočja in silikatno podlago s kisló reakcijo. V drevesni plasti so prisotni tudi hrast gradén, pravi kostanj, navadna smreka, bela jelka, rdeči bor in navadna breza. V zeliščni plasti se pojavljata tudi orlova praprotn in borovnica.⁷⁰

- 58 To so mlada tla, ki so nastala na aluvialnih in poplavnih ravninah, kjer je stalno prisotna voda. Vodotoki stalno prinašajo novo gradivo, zato je v tleh veliko skeletnih delcev. V vrhnjem horizontu je veliko humusa, kar daje tlom zračnost in dobre fizikalne ter kemijske značilnosti za kmetijsko obdelavo. V določenih spodnjih horizontih stalno ali občasno zastaja voda. Repe, 2010.
- 59 Pedološka karta Slovenije, 2007.
- 60 Psevdooglejena tla imajo onemogočeno pronicanje vode skozi horizonte in občasno površinsko zastajanje vode. Prisotna je lisavost – marmoriranost zaradi izmenjave redukcije, ki jo povzroča zastajanje vode (siva barva), in oksidacije zaradi prisotnosti zraka (rjava barva). Tak tip tal ni najbolj primeren za kmetijstvo, saj se tla zaradi mehanske obdelave zbijajo, prisotna pa je tudi erozija tal. Repe, 2010.
- 61 Pedološka karta Slovenije, 2007 cv. Jelen, 2016.
- 62 Evtrična rjava tla nastajajo na nesprijetih karbonatnih kamninah, kot so lapor, fliš, prod in pesek. Tla so rahlo bazična in tako primerna za kmetijstvo. Repe, 2010.
- 63 Rjava pokarbonatna tla nastajajo na masivnih karbonatnih kamninah na kraškem skalovitem reliefu. So rjave, rumene, rdeče ali oranžne barve, s kisló reakcijo kljub karbonatni matični podlagi. Podobno kot rendzine se pojavljajo v žepih med skalami. Kmetijska obdelava je zaradi reliefa in žepastih tal omejena, čeprav so kemijske in fizikalne lastnosti tal dobre. Repe, 2010.
- 64 Pedološka karta Slovenije, 2007 cv. Jelen, 2016.
- 65 Prav tam.
- 66 Distrična rjava tla so značilna za vse nekarbonatne, silikatne in nespriete matične podlage. Značilna je kislá reakcija. Ker se pojavljajo na manj strmém reliefu, je kljub slabšim kemičnim lastnostim prisotna kmetijska obdelava. Repe, 2010.
- 67 Pedološka karta Slovenije, 2007 cv. Jelen, 2016.
- 68 Rendzine so mlada, plitva tla na strmejših predelih. Matična podlaga so karbonatne kamnine. Imajo kisló reakcijo in v njih se pojavlja veliko skeletnih delcev. Repe, 2010.
- 69 Pedološka karta Slovenije, 2007 cv. Jelen, 2016.
- 70 Vegetacijska karta gozdnih ..., 2002; Marinček, Čarni, 2003.

Severne in zahodne dele Čemšeniške planine ter Javorškovega hriba preraščata združbi bukve in zasavske konopnice (*Cardami savensi-Fagetum*) ter bukve in velecvetne mrtve koprive (*Lamio orvalae-Fagetum*). Značilne so osojne lege, kislja, a karbonatna matična podlaga in prisotnost skeletnih delcev v tleh. V drevesni plasti se pojavljajo beli in gorski javor, gorski brest, veliki jesen in bela jelka. Med rastlinami v zeliščni plasti so prisotne podlesna vetrnica, zajčja deteljica, vretenčasti salomonov pečat in konopnica.⁷¹

Za območje Zahomc in Grmade je značilna združba bukve in navadnega tevja (*Hacquetio-Fagetum*), ki je značilna za karbonatno matično podlago in površje z manjšimi nakloni. Poleg bukve so prisotni tudi beli gaber, hrast graden, maklen, lipa, veliki jesen, črni gaber in gorski javor. V zeliščni plasti so prisotni še navadni kopitnik, trobentica in ženikelj.⁷²

Območje kraških Menine planine in Dobrovelj večinoma preraščata združbi bukve in črnega gabra (*Ostryo-Fagetum*) ter bukve in gorskega planinščka (*Homogyno sylvestris-Fagetum*). V drevesni plasti so prisotni še bela jelka, mali jesen, mokovec, navadna smreka in beli javor. V zeliščni plasti so prisotne navadna ciklama, deveterolistna konopnica, borovnica, črni teloh, orlova praprotna, jelenov jezik in spomladanska resa.⁷³

Slika 9: Bukovi in smrekovi gozdovi ob planinski poti na Čreto
Foto: Alenka Jelen, oktober 2017.

Ob rekah uspeva pas bele vrbe, črne jelše, črnega in belega topola, navadne leske ter velikega jesena. Mrtvice in grmovje ob vodotokih so življenjski prostor številnim živalim: racam mlakaricam, vodnim pticam, itd. Pojavlja se tudi vidra (*Lutra lutra*). Na tem območju imajo občasno svoje brloge tudi lisice. V Bolski in njenih pritokih živijo salmonoidi (šarenka, potočna postrv, lipan), ciprinidi (klen, podust, platnica, mrena) in krapovci (blistavec – uvrščen na Seznam zavarovanih živalskih vrst).⁷⁴

71 Prav tam.
72 Prav tam,
73 Prav tam,
74 Bolška, 2017.

Obsežni gozdovi in grape so življenjski prostor večji in manjši divjadi ter zverem. Med večjo divjadjo opazimo srnjad, jelenjad, divjega prašiča in gamsa. Največji sta populaciji srnjadi in divjega prašiča. Gams se pojavlja le na strmih skalnatih gozdnih predelih. Malo divjad predstavljajo poljski zajec, raca mlakarica, jerebica in siva vrana. Med zvermi so prisotne manjše zveri, kot so lisica, kuna zlatica in belica, jazbec in dihur.⁷⁵ Območje občasno prečka rjavi medved, saj je del njegove migracijske poti od Notranjske in Kočevske prek Zgornje Savinjske doline do Avstrije. Medved je bil večkrat opažen na območju med Menino planino in Čreto. Lovska družina ocenjuje, da se tu občasno zadržuje med 5 in 7 medvedov, med njimi tudi medvedke z mladiči. Bližina avtoceste in pomanjkanje ustreznih živalskih prehodov sta bila julija 2017 usodna za medvedko in tri mladiče.⁷⁶

Edinstven je tudi jamski ekosistem. V jamah živijo jamski hrošči (*Aphaenopidius treulandi*, *Aphaobius knirschi*, *Laemostenus* sp.), členonožci – stonoge (*Haasia* sp.), slepe postrance (*Niphargus kenki*), podzemeljski polži (*Paladilhopsia robiciana*), jamske mokrice (*Titanethes albus*), paščipalci iz rodu *Neobisium* (*Neobisium* sp.) in 10 vrst netopirjev.⁷⁷ V zimskem času so v jamah številni prezimovalci: od kobilic in muh, do plazilcev, dvoživk, glodavcev in manjših zveri, kot so lisice. V zadnjem času jamske ekosisteme plenijo divji lovci iz tujine, ki na območju Dobrovelj nezakonito nadaljujejo pasti in lovijo endemične vrste jamskih živali, predvsem jamske hroščke.

PREBIVALSTVO IN POSELITEV

Gibanje števila prebivalcev

Ob nastanku leta 1999 je imela občina Vransko 2485 prebivalcev. Od takrat je število prebivalstva sprva naraščalo – do leta 2004 je bila zabeležena 5 % rast prebivalstva –, v zadnjih letih pa število stagnira. Leta 2017 je imela občina 2604 prebivalce. Od leta 1999 do 2017 se je celotno število prebivalcev povečalo za 4,6 %, kar je več od slovenskega povprečja (3,9 %).⁷⁸

Največje naselje po številu prebivalcev je Vransko z 802 prebivalcema, najmanjše pa Čreta z 12 prebivalci. Manj od 50 prebivalcev imata še naselji Zajasovnik in Vologa. Manjša naselja, med 50 in 100 prebivalci, so Limovce, Selo pri Vranskem, Tešova, Zahomce in Zaplanina. Med kraji z več kot 200 prebivalci so največja naselja: Brode, Stopnik, Jeronim in Prekopa. Število prebivalcev je od leta 2002 najbolj upadlo na Čreti (–33 %), v Zahomcah (–23 %) in v Selu pri Vranskem (–20 %), najvišjo rast pa je mogoče zaznati v naselju Prekopa (21 %).⁷⁹ Trend kaže, da se v nižinskih naseljih število prebivalstva povečuje, medtem ko se v hribovskih naseljih zmanjšuje.

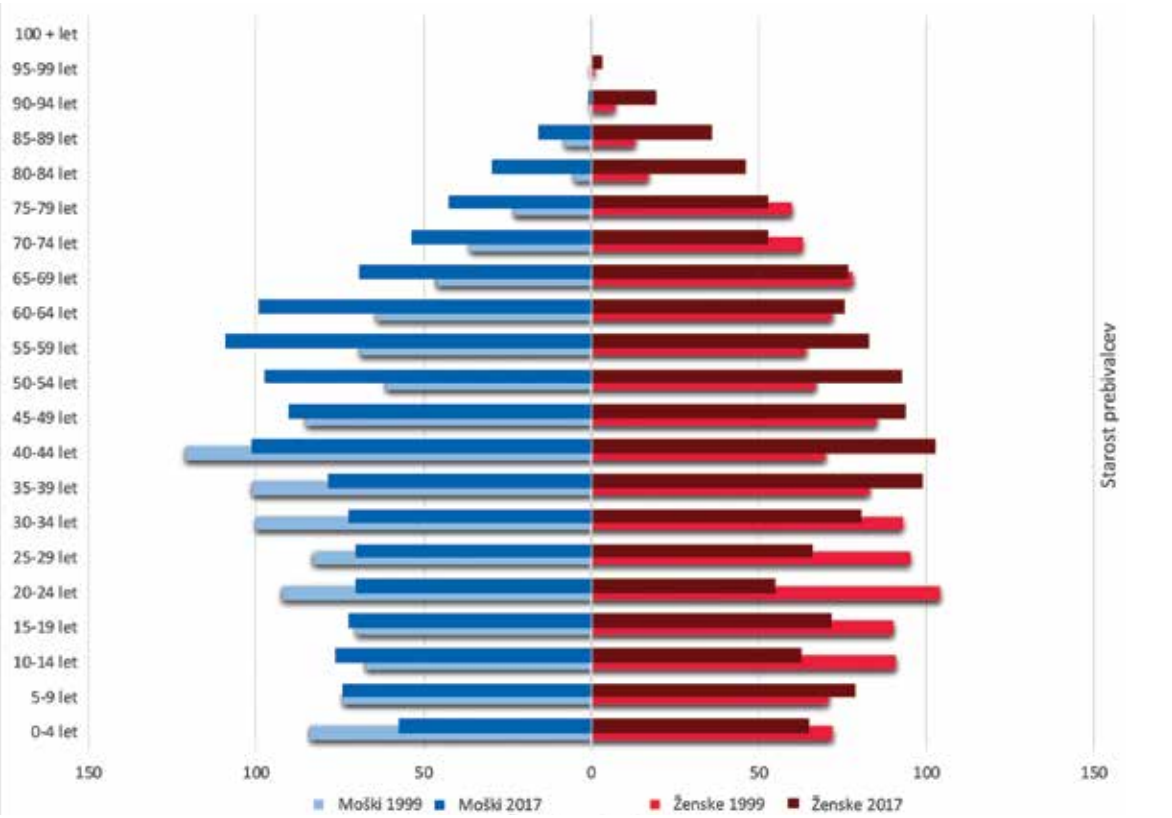
75 Letni lovsko upravljavski ..., 2017.
76 Vransko: Povoženi trije ..., 2017.
77 Jelen, 2017a.
78 Prebivalstvo – izbrani kazalniki ..., 2017.
79 Prav tam.

Starostna in spolna sestava prebivalcev

Po starostni strukturi občina Vransko prehaja iz zrelega v star demografski režim. V zadnjih 20 letih se zmanjšujeta deleža mladih do 14 let ter srednje generacije od 15 do 64 let, vse bolj pa se povečuje delež starejših od 65 let. V primerjavi z letom 1999 vse več prebivalcev doživi starost nad 80 let. Ob trendu dviganja pričakovane življenjske dobe je pričakovati vse več starostnikov, ki bodo živeli tudi 100 let ali več.⁸⁰

Indeks staranja⁸¹ v občini je 120, kar je sicer nižje od slovenskega povprečja (128), vendar ima med občinami Spodnje Savinjske doline višji indeks samo občina Žalec (128). Najnižji indeks staranja (99) beleži občina Tabor. Leta 1999 je bil indeks staranja v občini Vransko 78. Povprečna starost v občini je 42,8 leta. Leta 1999 je bila nižja, in sicer 37,8 leta. V primerjavi s slovenskim povprečjem (43,1 leta) je nekoliko nižja. Med občinami Spodnje Savinjske doline imata višjo povprečno starost le občini Prebold (43,4 leta) in Žalec (43,5 leta).⁸²

Spolna struktura prebivalstva v občini je enakovredna, čeprav je nekoliko več žensk kot moških (50,7 % : 49,3 %). Moški prevladujejo v starostnima skupinama 0–14 let (50,6 %) in 15–64 let (51,1 %), medtem ko v starostni skupini 65 let in več značilno prevladujejo ženske (58 %).

Grafikon 1: Starostna in spolna sestava občine Vransko leta 1999 in 2017

Vir podatkov: Prebivalstvo – izbrani kazalniki ..., 2017.

80 Prav tam.
81 Indeks staranja prikazuje razmerje med številom oseb, starih 65 let in več, ter številom oseb, mlajših od 15 let. SURS, 2018.
82 Prebivalstvo – izbrani kazalniki ..., 2017.

V letu 2016 je bil naravni prirast⁸³ za občino Vransko negativen, in sicer –2,3, medtem ko je bil leta 1999 pozitiven in je znašal 5,2. Podoben trend je mogoče zaznati tudi v drugih občinah Spodnje Savinjske doline. Izjemi sta občini Braslovče in Tabor, v katerih je naravni prirast pozitiven (5,6 oziroma 6,7), kar je občutno višje od slovenskega povprečja (0,3).⁸⁴ Občina si prizadeva za večjo rodnost z denarnimi ali drugimi sredstvi, ki jih družinam namenja ob rojstvu otroka in vstopu otroka v šolo.

Kljub negativnemu naravnemu prirastu skupno število prebivalcev od leta 1999 narašča, kar je predvsem posledica priseljevanj. Selitveni prirast je v letu 2016 znašal 4,2, kar je precej nad slovenskim povprečjem (0,3). V letu 1999 je bil selitveni prirast enkrat višji in je znašal 9,3. Med priseljenci prevladujejo tisti iz drugih slovenskih občin, medtem ko je priseljencev iz tujine manj. Podoben trend je bil tudi leta 1999, vendar ni bil tako intenziven. Podobno stanje je tudi v drugih občinah Spodnje Savinjske doline; izjemi sta občini Tabor in Žalec, kjer je značilno intenzivnejše odseljevanje prebivalstva.⁸⁵ Iz drugih občin je bilo v obdobju 1999–2016 v občino skupno priseljenih 1424 prebivalcev. Najintenzivnejše obdobje priseljevanja se je začelo po letu 2008 in še vedno traja.⁸⁶

V celotnem obdobju 1999–2016 se je v tujino odselilo 269 prebivalcev Vranskega. Odseljevanje v tujino je bilo najintenzivnejše v obdobju 2001–2004, kasneje pa se je vse bolj umirjalo. Gre za povsem drugačen trend od tistega, ki ga je mogoče zaznati v slovenskem povprečju – iz Slovenije se je v času gospodarske krize, od leta 2008 dalje, odseljevalo vse več prebivalcev.

Socialne značilnosti prebivalstva

Leta 2015 je bilo v občini Vransko 946 gospodinjstev. Prevladovala so veččlanska družinska gospodinjstva (665), po drugi strani pa je bilo kar 262 gospodinjstev le z enim članom. V občini je bilo 714 družin, od tega 552 z otroki. V povprečju je bilo 1,3 otroka na družino oziroma 1,7 otroka, če upoštevamo le družine z otroki.⁸⁷ Največ je bilo družin z enim otrokom (270), najmanj pa s štirimi ali več (18).⁸⁸ Po tipu družin so prevladovale družine zakonskih parov (304), sledile pa so družine samohranilskih mater (140).⁸⁹

V letu 2016 je bilo sklenjenih 9 zakonskih zvez. Trend števila sklenitev zakonskih zvez ostaja enak tistemu iz leta 1999.⁹⁰ Enako je tudi pri razvezah. V povprečju je ena razveza na leto.⁹¹ Leta 2012 je Upravna enota Žalec izdala sklep, s katerim določa, da je mogoče sklepanje zakonskih zvez v salonu v Schwentnerjevi hiši.

83 Naravni prirast na 1000 prebivalcev je kazalnik, ki prikazuje razmerje med naravnim prirastom in številom prebivalstva v koledarskem letu, pomnoženo s 1000. Naravno gibanje prebivalstva ..., 2017.
84 Naravno gibanje prebivalstva ..., 2017.
85 Selitveno gibanje prebivalstva ..., 2017.
86 Prav tam.
87 Prebivalstvo, gospodinjstva in ..., 2017.
88 Družine z otroki ..., 2017.
89 Družine po tipu ..., 2017.
90 Osnovni podatki o ..., 2017a.
91 Osnovni podatki o ..., 2017b.

Izobrazbena in zaposlitvena sestava prebivalstva

V občini deluje en vrtec, ki ga je v šolskem letu 2016/2017 obiskovalo 147 otrok, od katerih ima 106 otrok stalno prebivališče v občini Vransko. V šolskem letu 2006/2007 je bilo število vrtčevskih otrok manjše (72).⁹² Povečevanje števila otrok v vrtcu je povezano s priseljevanjem prebivalcev po letu 2008. Zaradi potreb po novih prostorih so v zadnjih letih na podstrešju vrtca uredili dodatne prostore.

Osnovna šola Vransko-Tabor je javni zavod, ki ga tvorijo matična šola na Vranskem, Podružnična osnovna šola Tabor, Vrtec Vransko in Vrtec Tabor. Osnovno šolo na Vranskem je v šolskem letu 2016/2017 obiskovalo 255 učencev. Glede na šolsko leto 2000/2001, ko je šolo obiskovalo 367 učencev, število torej upada,⁹³ kar je posledica zmanjševanja naravnega prirasta ter uvedba popolne devetletke na podružnični šoli v Taboru v šolskem letu 2011/2012⁹⁴. V letu 2012 je šolanje zaključilo prvih 10 devetošolcev generacije 1997. S prisotnostjo devetletne osnovne šole v Taboru je kraj pridobil še eno pomembno funkcijo naselij.

V šolskem letu 2016/2017 je v občini Vransko prebivalo 124 dijakov, ki so srednjo šolo večinoma obiskovali v Celju (75 %). Ostali so se šolali v Ljubljani (10 %) in Šentjurju (5 %), nekaj posameznikov pa tudi na Škofljici, v Mariboru, Velenju, Zagorju ob Savi, Piranu, Postojni in Trbovljah.⁹⁵

V študijskem letu 2016/2017 je bilo v občini 116 študentov terciarnega izobraževanja. Večina je bila vpisanih na visokošolsko univerzitetno izobraževanje 1. stopnje, sledili so študentje visokošolskega strokovnega izobraževanja 1. stopnje ter magistrskega študija 2. stopnje. Trendi med letoma 2007 in 2017 kažejo na povečevanje števila študentov na višjih stopnjah izobraževanja, zmanjšuje pa se število vpisanih na višje strokovne programe.⁹⁶ V zadnjih letih v povprečju diplomira 30 diplomantov.⁹⁷

V letu 2016 sta bila v občini 1002 delovno aktivna prebivalca (neupoštevajoč kmete), od tega je bilo 57,6 % takšnih s srednješolsko izobrazbo. Če število primerjamo z letom 2005, opazimo, da delež aktivnega prebivalstva s srednješolsko izobrazbo ostaja enak, delež tistih z osnovnošolsko izobrazbo upada, medtem ko število tistih z višje- ali visokošolsko izobrazbo narašča. Glede na spol je med delovno aktivnim prebivalstvom več moških kot žensk, a se ta razlika vse bolj zmanjšuje.⁹⁸

Največ občanov Vranskega je bilo v letu 2016 zaposlenih v domačem kraju (20 %), ostali pa v večjih zaposlitvenih središčih: v Ljubljani (16 %), Žalcu (12 %), Celju (11 %), Preboldu (3 %) in drugih manjših krajih. V letu 2000 je bila porazdelitev po krajih zaposlitve povsem drugačna: največ občanov je bilo zaposlenih na Vranskem (30 %), v Žalcu (19 %), Celju (12 %), Preboldu (10 %), Ljubljani (10 %) in Polzeli (8 %), nekaj posameznikov pa še v drugih krajih.⁹⁹

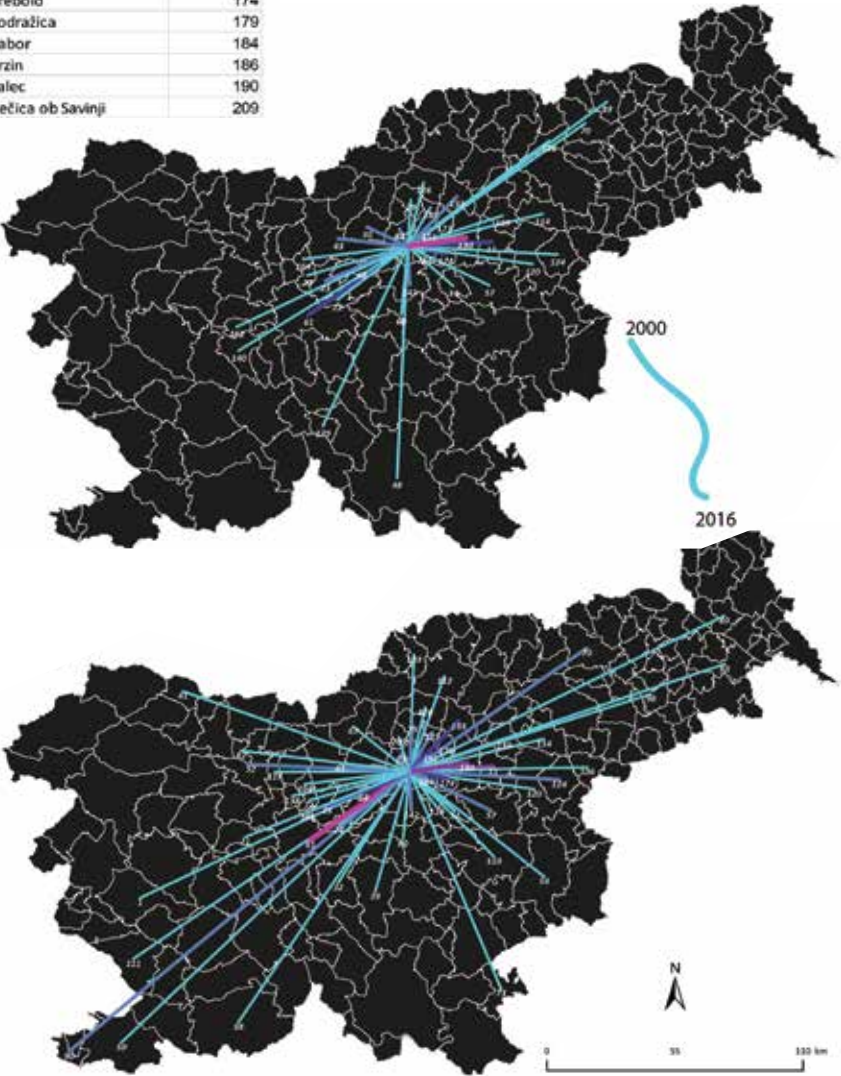
92 Vrtci po številu otrok ..., 2017.
93 Osnovne šole in ..., 2017.
94 Podružnična šola v Taboru je bila samostojna osnovna šola z vsemi razredi (takrat osemletka)že pred 45 leti.
95 Dijaki po občini ..., 2017.
96 Študenti terciarnega izobraževanja ..., 2017.
97 Diplomanti terciarnega izobraževanja ..., 2017.
98 Delovno aktivno prebivalstvo ..., 2017a; Delovno aktivno prebivalstvo ..., 2017b.
99 Prav tam.

Občina	Šifra občine		
Ajdovščina	1	Pesnica	89
Celje	11	Piran/Pirano	90
Dobrova - Polhov Gradec	21	Ptuj	96
Dol pri Ljubljani	22	Ravne na Koroškem	103
Domžale	23	Rogaška Slatina	106
Gornji Grad	30	Ruše	108
Grosuplje	32	Sevnica	110
Hrastnik	34	Sežana	111
Ilirska Bistrica	38	Slovenj Gradec	112
Ivančna Gorica	39	Slovenske Konjice	114
Jesenice	41	Šenčur	117
Kamnik	43	Šentjur	120
Kočevje	48	Šmarje pri Jelšah	124
Koper/Capodistria	50	Šmartno ob Paki	125
Kranj	52	Šoštanj	126
Krško	54	Trbovlje	129
Laško	57	Velenje	133
Litija	60	Vodice	138
Ljubljana	61	Vojnik	139
Ljutomer	63	Vrhnika	140
Luče	67	Zagorje ob Savi	142
Lukovica	68	Braslovče	151
Maribor	70	Horjul	162
Mengeš	72	Komenda	164
Metlika	73	Polzela	173
Mozirje	79	Prebold	174
Murska Sobota	80	Sodražica	179
Naklo	82	Tabor	184
Nazarje	83	Trzin	186
		Žalec	190
		Rečica ob Savinji	209

DELOVNE MIGRACIJE IZ OBČINE VRANSKO V DRUGE SLOVENSKE OBČINE

- do 5 zaposlenih
- 6 - 20 zaposlenih
- 21 - 50 zaposlenih
- 51 - 130 zaposlenih
- 131 - 160 zaposlenih

Vir podatkov: Statistični urad Republike Slovenije, 2017
Kartografija: Alenka Jelen, december 2017

V zadnjem času občina Vransko vse bolj postaja spalno naselje za bližnja zaposlitvena središča, predvsem Ljubljano in Celje. Če so se prebivalci Vranskega v letu 2000 na delo vozili do največ 40 km v eno smer, se je ta razdalja do leta 2016 močno povečala, in sicer do največ 100 km v eno smer. K temu je bistveno prispevala izboljšana prometna povezanost z avtocesto. Tudi na Vransko prihajajo na delo iz vse bolj različnih delov Slovenije.¹⁰⁰

Zaposlitev je v občini Vransko našlo 352 prebivalcev drugih slovenskih občin, kar je enako 35 % delovno aktivnega prebivalstva občine. V letu 2000 je bilo to število nižje (208), kar predstavlja 20,8 % delovno aktivnega prebivalstva občine Vransko.¹⁰¹

Stopnja registrirane brezposelnosti je bila najvišja leta 2005, ko je znašala kar 13,8 %. Bila je višja od slovenskega povprečja, kar je posledica stečaja večjih podjetij v okolici. Kasneje je vse bolj upadala in leta 2008 dosegla najnižjo raven, tj. 7,3 %. Od konca gospodarske krize 2008–2014 dalje stopnja brezposelnosti upada. Leta 2016 je znašala 10,2 %, kar je nižje od slovenskega povprečja.¹⁰² Organizacija Rdeči križ in Občina Vransko brezposelnim in socialno ranljivim pomagata s hrano, oblekami in plačevanjem položnic. Z brezplačnimi toplimi obroki pomaga tudi Zavod sv. Rafaela Vransko.

OKOLJE IN NARAVNI VIRI

Ravnanje z odpadki

Zbiranje, odvoz ter predelavo in obdelavo odpadkov v občini izvaja podjetje Simbio, d. o. o. Občani lahko odpadke zbirajo in odlagajo v zeleni, rumeni in rjavi zabojnik. V zelenem zabojniku se zbira mešane gospodinjske odpadke, v rumenem odpadno plastično in kovinsko embalažo, v rjavem pa biološke odpadke. Ločeno zbiranje embalaže je bilo uvedeno v letu 2010. V primeru zelenih in rumenih zabojnikov se odvoz odpadkov tedensko izmenjuje, za biološke odpadke pa je poleti zagotovljen tedenski odvoz, pozimi pa štirinajstdnevni.¹⁰³

V občini Vransko je tudi 12 ekoloških otokov, kjer se zbira papir, steklo ter od leta 2010 tudi embalažo. Ekološki otoki so na lokacijah: Brode – avtobusna postaja, Čeplje – mlekarna, Limovce – dve lokaciji, Ločica pri Vranskem – gasilski dom, Prekopa – trgovina, Tešova – gasilski dom, Vransko – Slovan, občina, osnovna šola, kulturni dom, križišče s cesto v Prapreče. Pri kulturnem domu stoji tudi e-zbiralnik, kjer lahko prebivalci oddajo odpadno električno in elektronsko opremo.¹⁰⁴

Od leta 2005 v industrijski coni Čeplje na Vranskem dvakrat tedensko deluje zbirni center odpadkov za občane Vranskega in Tabora. Prebivalci lahko pripeljejo in brezplačno oddajo ločeno zbrane odpadke (papir, steklo, embalaža, nevarni in kosovni odpadki), pri čemer letna količina ni omejena. Gradbenih odpadkov v centru ne sprejemajo. Od 1. maja 2016 azbestno kritino sprejemajo le v Bukovžlaku, saj je potreben zdravju varen prevzem odpadkov.¹⁰⁵

100 Prav tam.
101 Prav tam.
102 Prav tam.
103 Simbio, 2017.
104 Prav tam.
105 Prav tam.

Vsako leto podjetje Simbio organizira dve akciji (spomladi in jeseni) zbiranja kosovnih in nevarnih odpadkov, ki potekata v Zbirnem centru Vransko-Tabor v obrtni coni Čeplje, in v katerih je letno zbranih med 800 in 1000 kg odpadkov. Količina odpadkov se v zadnjih letih zmanjšuje. Vsako leto občina organizira tudi spomladansko čistilno akcijo, sodelovala pa je tudi na vseslovenski akciji Očistimo Slovenijo. Vsakoletni čistilni akciji se pridružijo tudi Osnovna šola Vransko-Tabor in razna društva.

V Registru divjih odlagališč je popisanih 22 divjih odlagališč na območju občine Vransko. Večina teh je že očiščenih, nekaj pa jih še ostaja. Več neočiščenih divjih odlagališč je v bližini meja z drugimi občinami (Tabor, Braslovče, Zagorje ob Savi, Kamnik), med njimi tudi veliko takšnih z nevarnimi odpadki.¹⁰⁶ Divja odlagališča so najpogosteje prisotna v hribovitem svetu, gozdovih ter kraških jamah in vrtačah. Zaradi dosedanjih ukrepov različnih institucij in organizacij se stanje na tem področju izboljšuje. Ljudje imajo več možnosti, da odpeljejo odpadke na ustrezna zbirališča.

Vodni viri

Voda je pomemben obnovljiv vir, ki ga uporabljamo za različne namene, predvsem za pitno vodo. V preteklosti so vodotoki na Vranskem poganjali številne mline (10) in žage (15) ter celo 2 hidroelektrarni (Podgrad, Brode). Poleg Bolske, kjer je bilo obratov največ, so bili še na Merinščici, Podgrajščici, Motnišnici in tudi manjših potokih, kot so Zaplaninščica, Kučnica in Grabnarjev potok. Večina obratov je prenehala z delovanjem do konca druge svetovne vojne, ostali pa v obdobju med letoma 1945 in 1975.¹⁰⁷

Za izrabo vodnih virov so nastale manjše umetne struge – mlinščice, ki so dovajale vodo do naprav na vodni pogon, ter različne pregrade in jezovi. Nižje cene tujega žita, preusmerjanje pridelave žit v hmeljarstvo, industrija in nove tehnologije, kot so bili mlini in žage na električni pogon, so povzročile opuščanje kmečkih mlinov in žag. Danes sta urejena le Močnikov in Homški mlin.

Danes so številni vodni viri namenjeni pridobivanju pitne vode. Oskrbo s pitno vodo zagotavlja Javno komunalno podjetje Žalec, d. o. o., ki oskrbuje 1554 prebivalcev oziroma 59,6 % prebivalstva občine.¹⁰⁸ Podjetje upravlja z dvema javnima vodovodnima sistemoma: Vransko - Polzela in Tešova. Poleg teh se oskrba z vodo v občini Vransko zagotavlja še iz več drugih zasebnih sistemov.

Vodovodni sistem Vransko - Polzela je obsežen sistem, ki zagotavlja pitno vodo v štirih občinah. Večinska oskrba je zagotovljena v občinah Vransko in Polzela, delna pa v občinah Braslovče in Tabor. V občini Vransko ta sistem zajema del Jeronima (Merinca), del Prapreč (Podgrad), del Sela pri Vranskem, del Stopnika, Vransko, Brode in Prekopo. Oskrba sistema poteka iz dveh težnostnih zajetij, dveh vrtin, vodnjaka in treh pretočnih vodohranov. Dnevna poraba vode iz sistema je 18 l/s, kar je skoraj trikrat manj od skupne izdatnosti vodnih virov. V povprečju je porabljena dnevna količina vode 1640 m³/dan.¹⁰⁹

106 Register divjih odlagališč, 2018.
107 Natek, 1978.
108 Javno komunalno podjetje Žalec, 2018.
109 Vodooskrba, 2017.

V kanalizacijski sistem so priključeni prebivalci Vranskega, Brodov, Čepelj, Prekope in Stopnika. Čiščenje se izvaja na dveh čistilnih napravah, in sicer na Vranskem in v Prekopi. Ostala hribovita območja z razpršeno poselitvijo ne bodo priključena v javni kanalizacijski sistem. Nekateri prebivalci so si že uredili različne alternativne oblike čiščenja odpadne gospodinjske vode, na primer z rastlinskimi čistilnimi napravami.¹¹⁰

Sončna energija

Sončna energija je eden izmed obnovljivih virov energije. Na Vranskem je največja količina Sončevega obsevanja na južnih pobočjih Dobrovelj, v Vranski kotlini in na Čepljanskem polju. Znaša med 4000 in 4800 MJ/m². Najmanj Sončevega obsevanja prejemajo severne in zahodne lege Posavskega hribovja.¹¹¹

V letu 2017 so delovale 4 sončne elektrarne: MFE Vitanc Brode, MFE Jamnik Prekopa, MFE Slapnik Vologa in KIV Vransko. Največja je na stavbi nekdanjega KIV-a, s površino 840 m² in močjo 34,2 kW, ki je bila postavljena leta 2009.¹¹² Zgrajena je bila zaradi optimizacije delovanja daljinskega sistema na lesno biomaso, in sicer predvsem zaradi vzdrževanja ugodne cene toplote za ogrevanje in tople sanitarne vode v poletnih mesecih, ko je poraba nizka (od 15 do 18 %).¹¹³ Gre za prvi solarni daljinski sistem v Sloveniji. Letna količina pridobljene toplotne energije znaša 190 MWh. V poletnem obdobju sistem omogoča do 70-odstotno pokritje vseh potreb po toploti, v času ogrevalne sezone pa 30-odstotno. Poleg manjše porabe fosilnih goriv za delovanje kotlovnice je manjši tudi ogljični odtis, in sicer za 96 ton CO₂.¹¹⁴

Nekaj je tudi gospodinjstev s solarnimi sistemi za ogrevanje. Po podatkih portala ENGIS je takšnih gospodinjstev 8, od teh jih je 6 s ploščatimi sončnimi kolektorji ter 2 v samogradnji.¹¹⁵

Biomasa

Konec leta 2004 sta bila skozi trg Vransko in naselje Brode zgrajena toplovod in kotlovnica z 8 individualnimi kotli na lesne sekance. To je bil prvi sistem daljinskega ogrevanja na lesno biomaso v Sloveniji. Že leta 2005 je bilo v sistem vključenih 125 stavb, med njimi tudi različne javne (osnovna šola, vrtec, občina, dom ostarelih, zdravstveni dom, kulturni dom) in poslovne stavbe (vse trgovine, gostišče Filač, podjetje KIV). V letu 2018 je v sistem priklopljenih 191 stavb.¹¹⁶ Lesna biomasa je lokalnega izvora. S podjetjem Energetika Projekt, d. o. o., ki vzdržuje sistem, sodeluje 9 okoliških kmetov, ki zagotavljajo dobavo med 60 in 70 % lesnih sekancev, ostalo dobavljata dve podjetji.¹¹⁷

Z izgradnjo daljinskega sistema na biomaso se je za ogrevanje na lesno biomaso in lastne kotle odločilo tudi več posameznikov.¹¹⁸

110 Jelen, 2012.
111 Kop, Brvar, 2015.
112 Sončne elektrarne v Sloveniji, 2017.
113 Jelen, 2012.
114 Dopolnitev sistema daljinskega ..., 2012.
115 ENGIS, 2018.
116 Pušnik, 2018.
117 Jelen, 2012.
118 Sončne elektrarne v Sloveniji, 2017.

Varstveni režimi in naravne vrednote

Varovanje biotske raznovrstnosti in ekosistemskih storitev je pomemben vidik trajnostnega razvoja. Ekosistemi so življenjski prostor ter vir storitev za sedanje in prihodnje generacije.¹¹⁹ V občini Vransko je po površini največje ekološko pomembno območje Dobrovlje - Čreta, saj predstavlja izjemno pestrost vrst ter edinstvenost habitata. Na območje občine sega tudi ekološko pomembno območje Menina planina.¹²⁰

Na vznožjih hribovitih območij in v dolinskem dnu se nahajajo varovalni gozdovi, ki imajo lahko različne funkcije varovanja zemljišč pred plazenjem, močnim vetrom, hudourniškim delovanjem vodotokov itn., ter omogočajo ohranjanje biotske pestrosti. V občini ni območij Nature 2000, ki zajema ekološko pomembna območja za ohranjanje vrst oziroma habitatov ptic ter drugih živalskih in rastlinskih vrst.¹²¹

Občina Vransko ima tudi dve območji naravnih spomenikov, kjer se nahajajo izjemne naravne vrednote: območje okoli Škadavnice, Veternice in Podgrajske jame ter območje Zorkove lipe pri graščini Podgrad.¹²²

Pomembnost varovanja voda, vodnih virov ter življenjskega prostora živalskih in rastlinskih vrst se je pokazala v začetku aprila 2014. Prišlo je do pomora rib v reki Bolski, med Ločico pri Vranskem in Kapljo vasio v dolžini 17 km, ter Motnišnici, gorvodno do 3 km dolžine. Poginilo je več kot 250 kg avtohtonih rib in nekaj vodnih ptic. Do pomora je prišlo zaradi odtekanja kisline pralnega sredstva, ki je pH reke znižal s 7 na 3. Zaradi obilnega poletnega deževja si je ekosistem opomogel do te mere, da so ribiči že jeseni naselili mladice; običajna povrnitev v prvotno stanje bi sicer bila 3 leta. Ribiči se sicer vsako leto srečujejo z manjšimi pomori rib, čemur je vzrok gnojnica, ki jo kmetje zavestno ali malomarno zlivajo v vodotoke ali njihovo bližino.¹²³

NARAVNE IN DRUGE NESREČE

Poplave

Območje občine Vransko je poplavno območje Bolske in njenih pritokov. To so hudourniške poplave¹²⁴, kjer Bolska poplavlja vse od sotočja z Motnišnico do sotočja s Savinjo. Poplavna ravnica Bolske je ostala delno neposeljena na območju med Ločico pri Vranskem in Brodemi ter pod Prekopo. Ima funkcijo naravnega zadrževalnika viškov poplavnih voda, kar preprečuje hujše posledice poplav. Tako mora tudi v prihodnje to območje ostati neposeljeno in nepozidano. Takšna območja imajo nizko prodajno ceno, saj zaradi pogoste zamočvirjenosti ne gre za najkvalitetnejša kmetijska zemljišča; če bi upoštevali njihovo ekosistemsko vrednost, bi dosegla mnogo višjo ceno.¹²⁵ Območja zagotavljajo boljšo zaščito pred poplavami kot različni regulacijski ukrepi.

119 Ogrin, Plut, 2009.
120 Varstveni režimi, 2017.
121 Prav tam.
122 Prav tam.
123 Grušovnik, 2014.
124 Za hudourniške poplave je značilno, da vodotoki ob obilnih padavinah hitro narastejo in s sabo prinašajo velike količine plavja, ki ga odlagajo po ravnini. Največjo rušilno moč pridobijo v erozijskih grapah z veliko potencialno energijo. Vode že po nekaj urah, ko padavine oslabijo, pričnejo upadati. Geografski terminološki slovar, 2005.
125 Ogrin, Plut, 2009.

Za Podgrajščico je značilna kraška retenzija, kar pomeni, da ob obilnih padavinah naraste z nekajurno zakasnitvijo v primerjavi z ostalimi vodotoki. Poplave Podgrajščice niso tipične nižinske kraške poplave, saj imajo tudi značilnosti hudourniških poplav.

V preteklosti so vodotoki večkrat poplavljali. Različni zgodovinski viri poplave omenjajo že v času Rimljanov (poplavljanje Savinje leta 270 n. št.), več zapisov pa obstaja za čas od 18. stoletja dalje.¹²⁶ Izpostavimo samo nekaj poplav v zadnjem časovnem obdobju: 1990, 1994, 1998, 2007, 2010, 2012 in 2014.¹²⁷

18. septembra 2007 je obilno deževje v občini Vransko povzročilo razlivanje vodotokov na območju med Ločico pri Vranskem in Vranskim. Poplavljali so vodotoki Bolska, Merinščica in Podgrajščica. Osrednji trg Vranskega je bil poplavljen zaradi poplavnih voda Merinščice in Podgrajščice, ki se prelivata med obema strugama. Erozija v tem delu ni povzročila dodatne škode.¹²⁸

Med 17. in 19. septembrom 2010 so zahodno in osrednjo Slovenijo zajele obilne padavine. V povirjih Bolske in njenih pritokov je v 4 dneh padlo med 250 in 300 mm padavin. V občini je bilo poplavljenih 10 mostov, 15 stanovanjskih hiš in 11 drugih stavb. Na Ločici pri Vranskem so evakuirali živino, nekaj cest je bilo zaprtih (Vransko–Tešova–Čreta, Brode–Selo, Prekopa–Rojšek), prebivalci pa so morali zaradi kalnosti pitno vodo več dni prekuhavati.¹²⁹

Poplave 13. septembra 2014 so bile na Vranskem tragične, saj sta življenje izgubila dva sodelavca AMZS, ki sta se zgodaj zjutraj peljala proti Centru varne vožnje čez začasni most. Temu je Bolska verjetno že spodkopala vozišče, zato je vozilo zapeljalo v vodotok.¹³⁰ Most je bil zgrajen že pred odprtjem Centra varne vožnje in ni bil namenjen trajni uporabi, saj je bila pretočnost (skozi tri ločene cevi) izredno majhna glede na pretok Bolske in ogromne količine plavja. Tako je bilo leta 2014 že četrtič – pred tem še v poplavah v letih 2007, 2010 in 2012 – spodkopano vozišče in uničen most. Občina Vransko je sicer že imela pripravljene načrte za izgradnjo novega mostu, vendar je bila hkrati predvidena tudi prestavitev struge Bolske, kar pa je v pristojnosti državnih institucij.¹³¹ Gradnja novega mostu se je začela v letu 2016 in je bila zaključena v letu 2018.

Protipoplavni ukrepi

Najobsežnejši regulacijski in sanacijski ukrepi so bili izvedeni v času gradnje avtoceste A1 – odsek Arja vas–Vransko ter Vransko–Trojane. Občina Vransko je vključena v državni prostorski načrt izgradnje 10 suhih zadrževalnikov: 8 na Savinji in 2 na Bolški – Gomilsko in Kaplja vas. Lokalna skupnost, kmetovalci in prebivalci so glede državnega prostorskega načrta izrazili precejšnje nestrinjanje, saj bi ta zagotavljal poplavno varnost predvsem Celju in Laškemu, ne pa tudi območjem, ki so v povirnih delih vodotokov. V ta namen so izvedli številne posvete in okrogle mize, kjer so poudarjali, da bi predvideni ukrepi, ki bi posredno prinesli delno pozidavo zemljišč ter odlaganje mulja in nevarnih snovi, prizadeli več kot 600 ha najboljših kmetijskih zemljišč, na katerih gojijo različne pridelke, kot so hmelj, zelenjava in krmni pridelki, ki so kmetovalcem glavni vir zaslužka.

126 Stanonik, 2015.

127 Jelen, 2016.

128 Fazarinc, 2007.

129 Poplave in zemeljski plazovi ..., 2010.

130 Brežino pri Vranskem ..., 2014.

131 Prav tam.

Poleg tega se Spodnja Savinjska dolina v poletnih mesecih pogosto sooča s katastrofalnimi sušami in pomanjkanjem vode za namakanje. Tako so podali svoje predloge lokacij mokrih zadrževalnikov, in sicer v povirnih območjih na manj kakovostnih zemljiščih. S takšnim načrtovanjem se bi zaščitili pred poplavami lotili bolj celovito, saj bi viške voda zadrževali in jih v času suše uporabili za namakanje.¹³²

Reševanja poplavne problematike so se lotile tudi občine in pripravile različne načrte. V občini Vransko imajo težave le s hudourniški poplavami, ne pa tudi s katastrofalnimi sušami, zato so predvideli gradnjo dveh suhih zadrževalnikov na Merinščici in Zaplaninščici. Izvedli so tudi snemanje strug Merinščice in Podgrajščice. Suhi zadrževalnik bi podobno kot naravni zadrževalniki deloval le nekaj ur; v tem času bi zadrževal poplavne viške. Zaradi gradnje in uporabe zadrževalnika na Zaplaninščici bi bilo treba poiskati nadomestne lokacije za 4 stanovanjske in 7 drugih objektov. V času uporabe zadrževalnika bo treba zagotoviti nadomestne prometne povezave. V primeru zadrževalnika na Merinščici selitve stanovanjskih in drugih objektov ne bo.¹³³

Z izgradnjo in delovanjem obeh suhih zadrževalnikov se bo zmanjšala količina poplavnih voda in škode na poplavnem območju med trgom Vransko in Brodemi. Kljub temu pa obstaja nevarnost, da se na poplavno območje začnejo širiti stanovanjske hiše ali drugi objekti, kot so javne ustanove. V tem primeru bi poplave znova povzročale škodo. Vse več selitev na poplavne ravnice na eni strani ter vse večje vlaganje v poplavno varnost na drugi je začaran krog, ki smo mu priča v marsikaterem kraju v Sloveniji. V občinskih prostorskih načrtih bi se moralo jasneje določiti, da morajo vodna območja ostati nepozidana.

Zemeljski plazovi in usadi

Zemeljski plazovi se pogosto sprožijo v času obilnih padavin – pogosto sovpadajo s katastrofalnimi poplavami – in ob taljenju snega. Med zemeljske plazove se uvrščajo vsi premiki gmote kamenja, prsti ali preperine, bodisi s plazenjem, polzenjem ali tokom. Ključni dejavnik pri sprožanju plazov je predvsem vrsta matične podlage.¹³⁴ Tu izpostavljamo dve območji z visoko verjetnostjo pojavljanja plazov:¹³⁵ prvo je območje fosilnega plazu med naseljema Brode in Ropasija, kjer kamninsko podlago gradijo slabo sprijeti, nepropustni vulkanski tufi, drugo pa je obsežno območje Posavskih gub, kjer je kamninska sestava slabo prepustna in zelo erodibilna. Gradijo jo predvsem glinasti in lapornati skrilavci, laporji, peščenjaki in ploščati apnenec različnih starosti, od karbona do krede.¹³⁶ Poleg dveh obsežnejših območij z visoko verjetnostjo pojavljanja plazov so ti pogosti tudi na območju Merince, na oligocenskih laporjih in glinah na območju med Brodemi in Prekopo.

V občini je vsaj 40 lokacij, kjer so bila identificirana večja plazenja tal. Večina lokacij je že bila sanirana, nekatere lokacije pa še vedno ostajajo problematične, saj prihaja do reaktivacij plazine ter sekundarnih odlomnih robov. Od nastanka občine dalje je bil strošek sanacije plazov več kot milijon evrov – od tega je 30 % stroškov krila občina, ostalo pa država iz državnih skladov za naravne nesreče.¹³⁷

132 Jelen, 2014a.

133 Občinski prostorski načrt, 2018.

134 Ribičič, 2007.

135 Karta verjetnosti pojavljanja plazov, 2013.

136 Premru, 1982.

137 Jerman, 2018.

Identificirani plazovi povzročajo škodo na lokalnih cestah, javnih dovoznih poteh in kmetijskih površinah. Nekateri plazovi ogrožajo tudi stanovanjska in gospodarska poslopja. Poleg identificiranih lokacij obstaja še več neidentificiranih, kjer je prišlo do plazenja – usadov na kmetijskih in gozdnih površinah.¹³⁸

V dveh primerih je plaz ob sprožitvi ogrožal stanovanjski objekt. V Zahomcah, kjer se je plaz sprožil novembra 2012, je ogrožal stanovanjski objekt Urankar, v Stopniku pa stanovanjski objekt Kosem. Pri slednjem so bili premiki vidni že leta 2003, marca 2014 pa se je stanje še poslabšalo. Plazina je v obeh primerih sestavljena iz gline, grušča in preperine laporjev oziroma lapornatega skrilavca, premika pa se po drsni ploskvi iz laporjev. Pri sanaciji plazov se je pokazalo, da je pri gradnji objektov na območjih z visoko verjetnostjo pojavljanja plazov ključno zagotoviti ustrezno temeljenje stavb in odvodnjavanje meteornih in pronicajočih voda.¹³⁹

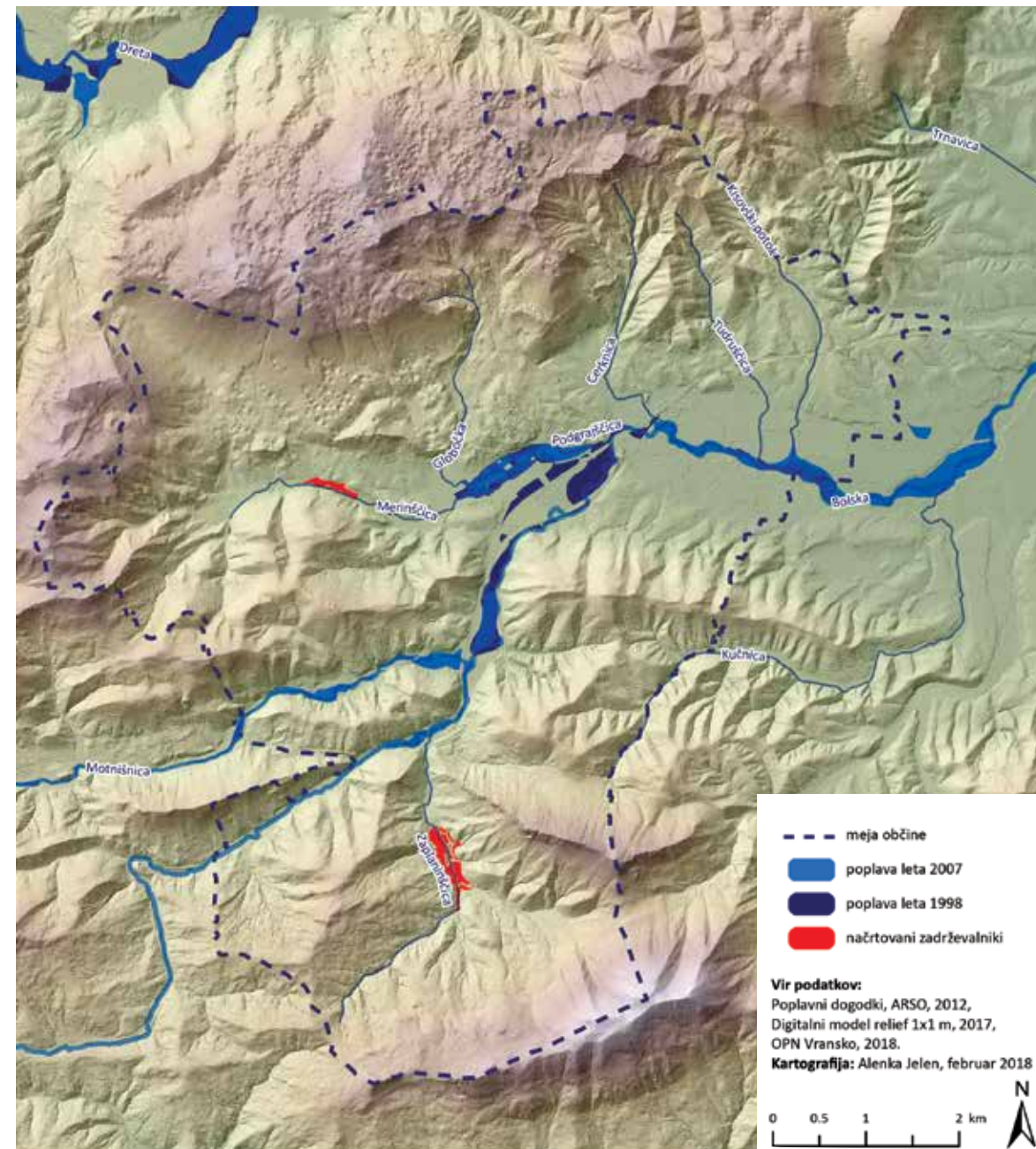
Vremenske ujme

Poleg poplav in plazov veliko škodo povzročajo tudi različne vremenske ujme: predvsem neurja s točo in orkanski vetrovi. V avgustu 2007 je neurje s točo uničilo kmetijske pridelke, podiralo žičnice, odkrivalo strehe objektov in ruvalo drevesa. Podobno je bilo tudi 4. maja 2013, ko je toča uničila pridelke in sadno drevje na začetku rastne dobe. Tudi 7. maja 2015 je nevihta s točo povzročila veliko škode.

V spomladanskem času je velika nevarnost pozebe. V zadnjem obdobju so zaradi klimatskih sprememb prvi zimski meseci nadpovprečno topli, kar povzroča zgodnejše brstenje rastlin, zatem pa sledijo poznejša obdobja s snegom in nizkimi temperaturami, ki povzročajo pozebo. Konec aprila in v začetku maja so pogosti vdori polarnega zraka, ki v stiku s toplejšim zrakom povzroča neurja s točo in pozebe. V aprilu 2016 in 2017 so številni prebivalci svoje pridelke in sadno drevje varovali s kurjenjem ali pokrivanjem z zaščitno kopreno.

V februarju 2014 je celotno Slovenijo prizadel žledolom. 3. februarja je bila zaprta osnovna šola na Vranskem, vključno s podružnično šolo in vrtcem v Taboru. Problematična je bila predvsem prevoznost lokalnih cest v višje ležečih predelih. V nekaterih vaseh je bila več dni motena oskrba z električno energijo. Občina je kupila agregate in jih razdelila občanom. Podrl se je steber visokonapetostnega daljnovoda Beričevo–Podlog pri kmetiji Vrhovnik v Jeronimu. Pri odpravljanju posledic naravne nesreče so pomagala vsa prostovoljna gasilska društva, prostovoljci in delavci Elektra Celje.

Ker občina Vransko leži na prehodnem območju zahodnih zračnih mas in v kotlini pod visokimi orografskimi ovirami (Menina planina, Čemšeniška planina, Dobrovlje), se pojavljajo močni vetrovi. V avgustu 2014 je orkanski veter podrl betonsko hmeljsko žičnico v Prekopi; slednjo so kasneje nadomestili z leseno, ki po izkušnjah bolje prenaša vremenske ujme. Decembra 2017 je vetrolom predvsem v gozdovih povzročil ogromno škode, ki je bila celo večja kot po žledolomu v letu 2014. Posledice v gozdovih bodo vidne več desetletij.

Karta 2: Pretekle naravne nesreče ter načrtovana zadrževalnika na Merinščici in Zaplaninščici

¹³⁸ Prav tam.

¹³⁹ Birska, Škrabl, 2013; Birska, Škrabl, 2014.

Slika 10: Posledice vetroloma 11. decembra 2017 na Petelinku

Foto: Alenka Jelen, december 2017.

V poletnem času nevšečnosti povzroča suša. Gre za naravno nesrečo, ki je dolgotrajnejša in lahko traja tudi več mesecev, zato jo na začetku pogosto spregledamo. Poleg kmetijske suše, kjer prihaja do poškodb rastlin, pogosto presahnejo vodotoki – v tem primeru govorimo o hidrološki suši. Na kraškem območju prihaja tudi do motenj v oskrbi s pitno vodo. Zadnje katastrofalne suše so bile v letih 2003, 2012, 2013¹⁴⁰ in 2017.

GOSPODARSTVO

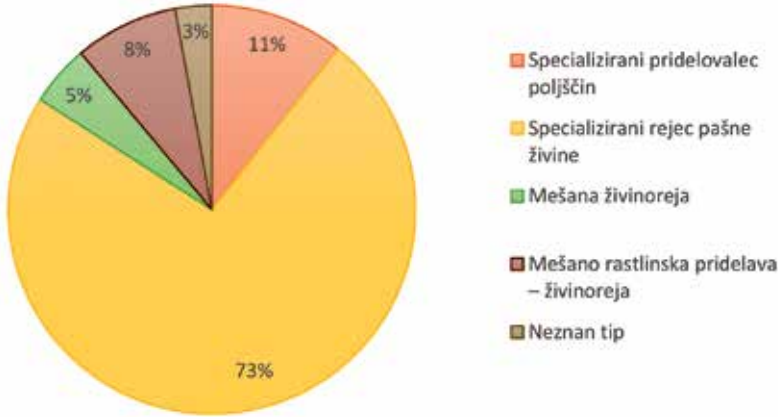
Kmetijstvo in gozdarstvo

Po podatkih zadnjega popisa kmetijskih gospodarstev iz leta 2010 je bilo v občini 207 kmetijskih gospodarstev, ki so se večinoma ukvarjala z rejo pašne živine. Med letoma 2000 in 2010 se je število kmetijskih gospodarstev zmanjšalo za 13 %. Večina kmetijskih gospodarstev je bila velikosti do 10 ha kmetijskih zemljišč. V istem obdobju se je že kazal trend povečevanja števila kmetij, ki so imela več kot 10 ha kmetijskih zemljišč.¹⁴¹

¹⁴⁰ Jelen, 2013.

¹⁴¹ Popis kmetijskih gospodarstev 2010, 2010.

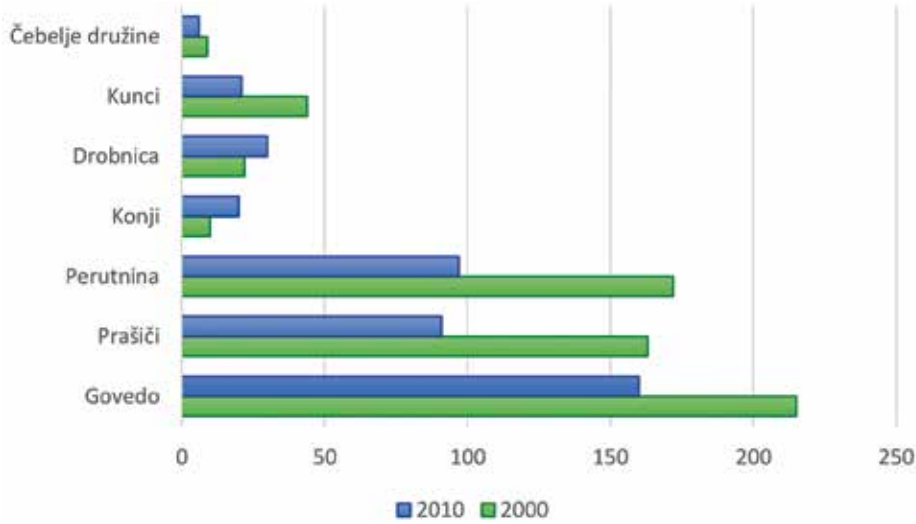
Na družinskih kmetijah je leta 2010 živel 801 prebivalec. Največ prebivalcev je spadalo v starostno skupino do 24 let. V primerjavi z letom 2000 se je število družinskih članov zmanjšalo za 10 %. Zmanjševal se je delež starejših od 65 let, povečeval pa delež srednje generacije od 45 do 54 let.¹⁴² K temu so pripomogle različne spodbude in projekti Evropske unije, kot sta Mladi kmet in Majhne kmetije.

Grafikon 2: Usmeritev kmetijskih gospodarstev v občini Vranksko leta 2010

Vir podatkov: Popis kmetijskih gospodarstev 2010, 2010.

Večina kmetijskih gospodarstev se je ukvarjala z rejo goveda. Med letoma 2000 in 2010 se je število govedorejskih kmetij sicer zmanjšalo, a je reja postala intenzivnejša. Zmanjševala se je tudi reja prašičev, perutnine (z delovanjem sta prenehala 2 manjša obrata), kuncev in čebel, povečevala pa reja konjev in drobnice.¹⁴³ Glavni razlog je v specializaciji nekaterih kmetij v občini.

Grafikon 3: Število kmetijskih gospodarstev glede na vrsto rejne živine

Vir podatkov: Popis kmetijskih gospodarstev 2000, 2000; Popis kmetijskih gospodarstev 2010, 2010.

¹⁴² Prav tam.

¹⁴³ Prav tam.

Vse več kmetijskih gospodarstev (38) ima registrirano dopolnilno dejavnost. Večina se jih ukvarja s čiščenjem cest, sečnjo in žagarstvom. Posamezna kmetijska gospodarstva se ukvarjajo tudi s predelavo mleka in mlečnih izdelkov (kmetija Novak iz Zajasovnika, Felicijan iz Jeronima), proizvodnjo kruha, svežega peciva in slaščic (Skok s Črete), pridelavo rastlin in sadjarstvom (Vrhovnik iz Jeronima, Učakar z Vranskega, Jagodič iz Prekope, Gornjak iz Čepelj), proizvodnjo različnih tekstilnih in drugih izdelkov (Kapus z Ločice pri Vranskem) ter izobraževanjem (Zahojnik iz Brodov).¹⁴⁴

V občini je tudi 8 ekoloških kmetij: Felicijan, Semprimožnik in Slapnik iz Jeronima, Golob (Zahojnik) iz Brodov, Ferme in Cukljati iz Limovc, Grašinar z Vologe ter Strnišnik iz Zaplanine.¹⁴⁵ Nekatere kmetije svoje pridelke ponujajo v obliki zelenih zabojčkov. Vsakega 17. v mesecu poteka na Vranskem, pod lipami in pri gostišču Filač, tržnica, kjer so ponudniki večinoma od drugod. V ponudbi so predvsem oblačila. V letu 2015 je bilo v Taboru ustanovljeno Turistično društvo Gušt, katerega člani so tudi nekatere kmetije ter drugi posamezniki in podjetja iz občine Vransko: kmetija Novak, turistična kmetija Pri Ferkovih, turistična kmetija Jerman, vrtnarstvo in cvetličarstvo Sadika, Martina Felicijan in drugi. Svoje izdelke in pridelke ponujajo na Lisjakovi tržnici, ki poteka vsako prvo nedeljo v mesecu pred gostiščem Pri šoferski mamici na Ločici pri Vranskem. Člani društva svoje izdelke ponujajo tudi v okviru tradicionalne prireditve Guštovanje, ki se odvija v mesecu juniju v Miklavžu pri Taboru.¹⁴⁶

Občina Vransko je najbolj gozdnata občina v Spodnji Savinjski dolini. V januarju 2018 je gozd preraščal 66 % občinskega ozemlja. Delež gozda se je v zadnjih letih sicer nekoliko znižal – v letu 2015 je znašal 69 % –, a kljub temu ostaja nad slovenskim povprečjem, ki v letu 2018 znaša 58,8 %.¹⁴⁷ Lesna zaloga v občini je v jelovobukovih gozdovih 430,8 m³/ha, v smrekobukovih gozdovih pa 297,8 m³/ha. Prirastka je v jelovobukovih gozdovih 9,3 m³/ha, v smrekobukovih gozdovih pa 15,7 m³/ha. Gozdovi v občini Vransko so v celoti v zasebni lasti.¹⁴⁸

Industrija

V letu 2016 je bilo v občini registriranih 198 podjetij, ki so zaposlovala 601 osebo. Prihodek je bil 43.893.000 evrov. V primerjavi z letom 2008, ko je bilo 145 podjetij in 588 zaposlenih, se je število podjetij in zaposlenih v teh podjetjih sicer povečalo, a se je prihodek zmanjšal za 20 %.¹⁴⁹ To kaže na rast manjših podjetij, ki ustvarjajo manj prihodkov.

Velika gozdnatost občine je vplivala na to, da na Vranskem deluje več podjetij in posameznikov, ki se ukvarjajo z lesarstvom ali sečnjo. Kar 9 kmetij ima registrirano dopolnilno dejavnost sečnje, žaganja in proizvodnje izdelkov iz lesa. Registriranih je tudi 8 podjetij, ki se ukvarjajo z mizarstvom, parketarstvom, sodarstvom, montažo pohištva in žaganjem. Nekaj podjetij ima že dolgo tradicijo (Sodarstvo Učakar, Mizarstvo Pikl).

Življenje v občini sta zaznamovali dve večji podjetji, ki sta končali v stečaju. To sta INDE, Proizvodnja usnja in usnjene konfekcije, d. o. o., ter KIV, Proizvodnja energije iz biomase in odpadkov, d. d. Podjetje INDE je bilo ustanovljeno leta 1963. V sedemdesetih letih je zaposlovalo 123 ljudi. Vključevalo je tri obrate: konfekcijo, usnjarno in kovinski servis v Brodeh (kasneje del podjetja KIV). Svoje izdelke je podjetje večinoma prodajalo v državah Evropske unije in Združenih državah Amerike. Že pred nastankom tovarne so usnjarsko obrt izvajale družine Praprotnik, Šentak in Hrašan.¹⁵⁰ Nazadnje, pred stečajem leta 2010, je bilo v podjetju zaposlenih 36 delavcev. Slabše poslovanje z izgubami je podjetje beležilo že od leta 2000.

Začetki podjetja KIV segajo v leto 1947, v podjetje KOVO, v katerem so izdelovali predvsem kmetijske pripomočke in drugo opremo po naročilu. V sedemdesetih in v začetku osemdesetih let so svojo dejavnost preusmerili v izdelavo kotlov za industrijsko rabo ter trajno žarnih peči za splošno rabo. Leta 1987 je bilo v podjetju zaposlenih 110 delavcev.¹⁵¹ Kasneje se je podjetje povsem specializiralo v proizvodnjo različnih visokotehnoloških kotlov na različna goriva, kot sta biomasa in odpadki. Svoje izdelke je večinoma izvažalo v tujino. Podjetje skupaj s hčerinskimi družbami je šlo v stečaj leta 2013. Brez dela je ostalo 90 delavcev. Delo so si poiskali v manjših kovinarskih delavnicah in podjetjih v drugih krajih v dolini. Tradicijo izdelovanja kotlov in drobilnikov nadaljuje podjetje Ogrevanje Sedeljšak, d. o. o.

Poleg usnjarske in kovinarske dejavnosti je bila razvita tudi čevljarska obrt. Od leta 1919 dalje je delovala čevljarska delavnica Jakoba Virjenta, danes pa tradicijo nadaljuje njegova vnukinja Alja Viryent, ki je najela del proizvodnih prostorov nekdanje tovarne Peko in v njih ustvarja lastno kolekcijo čevljev.¹⁵²

Po letu 2000 sta se v občini izoblikovali dve industrijski coni, in sicer na Vranskem in v Čepljah, kjer so danes locirana predvsem storitvena podjetja. Industrijska cona na Vranskem je nastala okoli nekdanjega podjetja KIV. V Čepljah imata svoje prostore dve večji proizvodni podjetji, in sicer Petre šotori hale, d. o. o., ter Gomark, d. o. o.

Terciarni in kvartarni sektor

Zdravstvo

Zdravstveno oskrbo nudijo ambulate na Zdravstveni postaji Vransko, ki deluje pod vodstvom javnega zavoda Zdravstveni dom Žalec. Delujejo tri ambulate družinske medicine (dr. med. Pavla Rode Zalokar, dr. med. Ljuba Centrih Četina, dr. med. Olga Greshnyaeva), patronažna služba, dve zasebni zobni ambulanti (dr. stom. Rasta Javorsky, dr. dent. med. Majda Gorenjak) in Lekarna Vransko. V delovnem času je na voljo nujna medicinska pomoč, izven delovnega časa pa deluje urgencia v Zdravstvenem domu Žalec.

Zaradi vse večjega zavedanja o pomembnosti nujenja prve pomoči so na območju občine trenutno štirje defibrilatorji, ki so nameščeni v trgu Vransko: pred občino, zdravstvenim domom in vrtcem ter na športnem igrišču v zaselku Vindija. Poleg naštetih je občanom na voljo tudi defibrilator v domu za ostarele. V prihodnje se načrtuje postavitev dodatnih defibrilatorjev poleg gasilskih domov. Vzpostavila se bo tudi služba posredovalcev, ki bodo prvi nudili prvo pomoč.

¹⁴⁴ BIZI, 2017.

¹⁴⁵ Prav tam.

¹⁴⁶ Turistično društvo GUŠT, 2018.

¹⁴⁷ Grafični podatki RABA ..., 2018.

¹⁴⁸ Gozdnogospodarski načrt ..., 2012.

¹⁴⁹ Podjetja po občinah ..., 2017.

¹⁵⁰ Križnik, 1974.

¹⁵¹ Živanović, 1988.

¹⁵² Alja Viryent, 2018.

Turizem in šport

V letu 2016 je bilo v občini Vranksko 28 sob s skupno 108 stalnimi ležišči ter 10 ležišči po potrebi.¹⁵³ Nastanitve omogočajo naslednji ponudniki: Gostilna Grof, Gostilna in pizzerija Golobček, Močnikov mlin, turistična kmetija Pri Ferkovih, Hiša sprostitev ter Konjeniški klub Islander. V letu 2017 je začel delovati tudi Kamp Podgrad - Vranksko.

Šport je že od nekdaj prisoten med občani Vranskega. V občini deluje kar 10 društev, ki se z različnimi športnimi dejavnostmi (nogomet, odbojka, košarka, ples in folklor, streljanje, plezalstvo, orientacija, planinstvo, jamarstvo) ukvarjajo neposredno, ter številna druga – na primer gasilska društva –, ki se s športom ukvarjajo občasno. Zavezanost k športu se kaže v številnih športnih objektih: odbojkarska igrišča na Ločici pri Vranskem, Brišah in v Limovcah, košarkarsko igrišče v naselju Vindija, košarkarska/nogometna igrišča v Prekopi ter pri šoli, vrtcu in nad graščino Avžlak na Vranskem, nogometno igrišče na Brišah, kegljišče v naselju Vindija, bmx poligon v Prekopi ter smučarska skakalnica na Brišah. Poleg teh so občanom na voljo še različni naravni športni objekti, kot sta plezalni steni v bližini tovarne INDE in na Čreti ter jame. V letu 2007 je bila zgrajena Športna dvorana Vranksko. Občina Vranksko je tudi lastnica žičniške naprave na Prvinah na Čemšeniški planini. Gre za sidrno vlečnico dolžine 325 m z zmogljivostjo 250 oseb na uro. Zgrajena je bila leta 1980. Spodnja postaja je na nadmorski višini 826 m, zgornja pa na 926 m.

Promet

V letu 2016 je bilo v občini registriranih 1991 vozil. Največ je bilo osebnih avtomobilov, traktorjev in tovornjakov. Stopnja motorizacije z osebnim avtomobilom je znašala 533 osebnih avtomobilov na 1000 prebivalcev in je bila nekoliko višja od slovenskega povprečja (523). Stopnja motorizacije s traktorji je znašala 106 vozil na 1000 prebivalcev, kar je enkrat več od slovenskega povprečja (52).¹⁵⁴

Javni potniški promet

Javni promet je urejen z avtobusnimi prevozi, ki jih večinoma izvaja podjetje Izletnik Celje d. o. o. (skupina Nomago). Glavno avtobusno postajališče v občini je na Vranskem pred trgovino Jager. V ostalih krajih (Prekopa, Čeplje, Brode, Ločica pri Vranskem, Zaplanina) so urejena avtobusna postajališča; 7 postajališč je bilo urejenih v okviru projektov LAS SSD 2007–2013. Hkrati z gradnjo Športne dvorane Vranksko je bila urejena avtobusna postaja pred osnovno šolo na Vranskem, ki je do takrat ni bilo oziroma je avtobus otrokom ustavljal in jih pobiral kar na glavni cesti.

Z Vranskega je med tednom 22 odhodov avtobusov, ob sobotah le 5, ob nedeljah pa 12. Med tednom je največ dnevnih odhodov do Celja in Žalca (15) ter Ljubljane (10), do drugih krajev (Prebold, Velenje, Črna na Koroškem, Maribor, Nova Gorica, Kamnik, Tabor) pa samo 1 ali 2 odhoda na dan. Ob nedeljah je največ odhodov do Ljubljane (6).¹⁵⁵

Na Vranksko je med tednom 29 prihodov avtobusov, ob sobotah 6, ob nedeljah pa 13.¹⁵⁶ Razporeditev števila prihodov po lokacijah je podobna razporeditvi odhodov. Vranksko je najboljše povezano s Celjem, Žalcem in Ljubljano ter kraji, ki ležijo ob regionalni cesti do Celja oziroma Ljubljane. Avtobusne prevoze večinoma uporabljajo osnovnošolci in srednješolci za prevoz do večjih šolskih središč: Celja, Ljubljane in Velenja. V preteklosti je bila uporaba večja, predvsem v sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja, ko so bili organizirani delavski prevozi. V petdesetih letih so bile avtobusne linije redkejše. Avtobus je vozil dvakrat dnevno z Vranskega proti Celju in dvakrat dnevno iz Celja proti Vranskemu. Ustavljal se je v vsaki vasi, predvsem v bližini gostiln, kjer se je zbiralo več prebivalcev, pobiral pa je tudi izven vasi.¹⁵⁷

Kljub precejšnjemu številu avtobusnih prevozov pa javni promet še vedno ni konkurenčen osebnemu prevozu, in sicer tako cenovno kot časovno. Prebivalci z območja občine Vranksko in okolice se za prevoz na delo ali v šolo – predvsem do Ljubljane – pogosto poslužujejo deljenih prevozov (ang. car-pooling). Informacije si izmenjujejo prek spletne aplikacije Prevozi.org. Najpogosteje se potnike pobira na območju parkirišča supermarketa Jager in gostišča Slovan ter pri gostišču Grof ob krožišču Čeplje. Za večjo varnost ljudi v prometu in urejenost parkiranja bodo potrebni določeni ukrepi – ureditev divjih parkirišč in postajališč.

Trajnostna mobilnost

Na področju prometa je Vranksko prepoznavno z dveh vidikov, in sicer prometa kot turistične zanimivosti (Muzej motociklov Grom) ter kot izobraževalno-informacijski prometni center (AMZS Center varne vožnje, Regionalno nadzorni center Vranksko družbe DARS, d. d.). Tudi na področju trajnostne mobilnosti je bilo izvedenih nekaj ukrepov za gospodarsko, socialno in okoljsko prijaznejši promet.

Septembra 2010 je bila na parkirišču pred stavbo podjetja Energetika Vranksko postavljena prva polnilna postaja za električna vozila – avtomobile in kolesa. Polnilna postaja ima 4 vtičnice (2 za avtomobile in 2 za kolesa). Povprečen čas polnjenja je 30 min in zadošča za razdaljo od 100 do 400 km pri hitrosti od 100 do 140 km/h.¹⁵⁸

Invalidi kot ranljiva skupina imajo na Vranskem možnosti za parkiranje avtomobila na 18 lokacijah: 5 jih je pred trgovino Jager, po 2 sta pred zdravstvenim domom, Gostilno Grof, športno dvorano in Centrom varne vožnje, po 1 parkirno mesto pa pred občino, Gostilno in pizzerijo Golobček, vrtcem, gostilno Pri šoferski mamici in kampom. Za dostop z invalidskim vozičkom so ustrezno urejene klančine pri vhodih v trgovini Mercator in Jager, občino in pošto Vranksko (pri zadnjem vhodu), zdravstveni dom, vrtec, osnovno šolo (glavni vhod ter vhod skozi jedilnico), športno dvorano in avtobusno postajo Vranksko ter vsa omenjena gostišča. Vsa parkirna mesta za invalide so bila urejena v zadnjih nekaj letih.

Kolesarji imajo na voljo 14 parkirnih mest za kolesa pred zdravstvenim domom in nogometnim igriščem, 8 pred gostiščem Filač, nekaj manj pa pred ostalimi javnimi zgradbami: 5 pred športno dvorano, po 4 pred trgovino Jager, Schwentnerjevo hišo in vrtcem, 3 pred trgovino Mercator, po 1 parkirno mesto pa pred osnovno šolo, občino in pošto. Za izboljšanje pogojev za kolesarje bi bilo treba zamenjati poškodovana kovinska stojala z novimi, betonska stojala s kovinskimi, ter prestaviti nekatera stojala na vidnejše mesto.

153 Prenočitvene zmogljivosti, prihodi ..., 2018.
154 Cestna vozila konec ..., 2017.
155 Vozni red – Avrijo, 2017; Vozni red – Izletnik Celje, 2017; Vozni redi in ceniki ..., 2017.

156 Prav tam.
157 Rančigaj, 2012.
158 Grom, 2010.

Za večjo varnost pešcev je bilo do sedaj izvedenih več ukrepov: na območju Po Zavrteh je cona umirjenega prometa, v bližini osnovne šole so postavljene tri grbine, več pa je tudi prehodov za pešce v bližini osnovne šole, pošte in občine. V letu 2013 je občina sprejela tudi sklep o začasni zapori dela ceste skozi trg Vransko (med cerkvijo in pokopališčem) v času pogrebnih sprevodov.

V letu 2017 se je v naselju Vransko spremenil prometni režim. Uvedle so se »cone 30« in zožitev vozišča skozi trg z izvedbo 23 parkirnih mest. V drugi fazi je planiranih še dodatnih 14 parkirnih mest.¹⁵⁹ S tem ukrepom se bodo vozila, ki so bila do zdaj pogosto parkirana na pločnikih, umaknila na ustrezna mesta. Prosti pločniki in nižja dovoljena hitrost bosta pripomogla k večji varnosti pešcev, ki so najranljivejša skupina v prometu.

Prometna centra izobraževanja in informacij – AMZS Center varne vožnje in Regionalni nadzorni center družbe DARS

AMZS Center varne vožnje Vransko so odprli leta 2008. Namenjen je tečaju varne vožnje za voznike osebnih vozil, motornih koles, tovornih vozil in avtobusov.¹⁶⁰ Poleg tečajev varne vožnje izvajajo različne programe, ki izboljšujejo znanje in izkušnje voznikov v prometu: simulatorji varne vožnje, programi prevračanja vozila, varčne in nočne vožnje, vožnje terenskih vozil in starodobnikov, programov namenjenih starejšim voznikom, team-building-i za podjetja in družbe itd.

Na območju občine je bil leta 2005 ustanovljen Regionalni nadzorni center Vransko Družbe za avtoceste Republike Slovenije (DARS). Nadzorni center 24 ur na dan nadzoruje in vodi promet, komunicira z uporabniki avtocest, rešuje izredne dogodke in koordinira akcije na terenu, pri čemer sodeluje s policijo, gasilci, reševalci, vzdrževalci in vlečnimi službami. Zadolžen je za nadzor območja med Arjo vasjo in Domžalami.¹⁶¹

159 Nova prometna ureditev v ..., 2017.

160 O poligonu, 2017.

161 DARS, 2017.

VIRI IN LITERATURA

Alja Viryent, 2018. <https://www.viryent.com/domaca-stran/zgodba/> (8. 2. 2018).

BIRSA, Mitja, ŠKRABL, Manica, 2013. Sanacija plazu pod stanovanjskim objektom Urancar, Zahomce 15. Dokumentacija: Grading, d. o. o., Maribor (osebni vir, 14. 2. 2018).

BIRSA, Mitja, ŠKRABL, Manica, 2014. J.P. Čepļje-Zaboršt-Stari grad (ID 436155) Plaz pod stanovanjskim objektom »Kosem«, Stopnik 12, Vransko. Dokumentacija: Grading, d. o. o., Maribor (osebni vir, 14. 2. 2018).

BIZI.SI, 2017. <http://www.bizi.si/> (1. 12. 2017).

Bolska, 2017. <http://www.rd-sempeter.si/revirji/bolska> (23. 1. 2018).

Brežino pri Vranskem, ki je s seboj odnesla dve življenji, spodkopalo že četrtič. (15. 9. 2014). *MMC RTV Slovenija*. <https://www.rtvlo.si/crna-kronika/brezino-pri-vranskem-ki-je-s-seboj-odnesla-dve-zivljenji-spodkopalo-ze-cetrtric/346442>

Cestna vozila konec leta (31. 12.) glede na vrsto vozila in občino, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

ČARNI, Andraž, 2002: *Vegetacijska karta gozdnih združb Slovenije. 1:400.000*. Ljubljana: ZRC SAZU (Biološki inštitut Jovana Hadžija).

DARS, 2017. <https://www.dars.si/> (1. 12. 2017).

Delovno aktivno prebivalstvo po občinah delovnega mesta, petletnih starostnih skupinah in spolu, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Delovno aktivno prebivalstvo po občinah prebivališča, doseženi izobrazbi in spolu, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Delovno aktivno prebivalstvo po občinah prebivališča, petletnih starostnih skupinah in spolu, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Digitalni model reliefa, 2017. Resolucija 1 m × 1 m. Ljubljana: Agencija Republike Slovenije za okolje. http://gis.arso.gov.si/evode/profile.aspx?id=atlas_voda_Lidar%40Arso (14. 1. 2016).

Dijaki po občini stalnega prebivališča in občini šole, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Diplomanti terciarnega izobraževanja po občini stalnega prebivališča, Slovenija. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Dopolnitev sistema daljinskega ogrevanja s sistemom za izkoriščanje Sončne energije. Odprtje solarnega sistema. *Informator* 79, maj 2012. 7.

Družine po tipu družine, občine, Slovenija, večletno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Družine z otroki po številu otrok, občine, Slovenija, večletno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

ENGIS, 2018. <http://www.engis.si/portal.html> (23. 1. 2018).

FAZARINC, Rok, 2007: Neurje 18. septembra 2007 na območju porečja Savinje. *Mišičev vodarski dan: zbornik referatov*. Maribor: Vodnogospodarski biro Maribor. 22–27. <http://mvd20.com/LETO2007/R4.pdf> (23. 1. 2018).

GOLOB, Franc, PODGORŠEK, Vili, 2007: Najdbe kalcitnih in piritnih koncentrij ter jantarja pri Vranskem. Aleksander Rečnik (ur): *Nahajališča mineralov v Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut Jožef Štefan, Odsek za nanostrukturne materiale. 138–139.

Gospodarska javna infrastruktura. E-geodetski podatki, Geodetska uprava Republike Slovenije. <http://egg.gu.gov.si/egg/> (9. 2. 2018).

Gozdnogospodarski načrti gozdnogospodarskega območja Celje (2011–2020). 2012. Zavod za gozdove Slovenije, Območna enota Celje. http://www.mko.gov.si/fileadmin/mko.gov.si/pageuploads/GGO/Celje/09_CELJE_2011-2020.pdf (9. 2. 2018).

Grafični podatki RABA za celo Slovenijo. Javni pregledovalnik grafičnih podatkov MKGP, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 2018. <http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp> (9. 2. 2018).

GROM, Nataša, 2010: Polnilna postaja za električna vozila Vransko. *Občinski informator*. Vransko: Občina Vransko. 7.

GRUŠOVNIK, Mojca, 2014: Bolska v trenutku mrtva reka. (9. 4. 2014). *Dnevnik*. <https://www.dnevnik.si/1042645575>

HRIBERNIK, Mojca, BRAČIČ, Rajko, ČEKADA, Miha, NOVAK, Tone,

RAVLJEN, Janez, SVETINA, Janez, 2010: *Varstvo kraških jam in virov pitne vode: Velenjsko in Konjiško hribovje, Dobroveljska planota, Ložniško in Hudinjsko gričevje ter Savinjska ravan*. Velenje: Koroško-šaleški jamarski klub Speleos - Siga.

Javno komunalno podjetje Žalec, 2018. Število občanov, priključenih na javno vodovodno omrežje. Vransko (osebni vir, 14. 2. 2018).

JELEN, Alenka, 2012: Občina Vransko - ukrepi in izzivi v smeri trajnostnega razvoja. *Geomix: glasilo Društva mladih geografov Slovenije* 18/2. 20–23.

JELEN, Alenka, 2013: *Možni ukrepi v poljedelstvu pred posledicami kmetijske suše: zaključna seminarska naloga*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.

JELEN, 2014a: JELEN, Alenka, 2014: *Večkriterijsko vrednotenje lokacij vodnih zadrževalnikov v Spodnji Savinjski dolini: projektno poročilo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo (osebni vir, 5. 7. 2014).

JELEN, 2014b: JELEN, Alenka, 2014: Jame Spodnje Savinjske doline – jama Škadavnica. *Spodnja Savinjska dolina – zanimivosti in dogodki iz zelene doline*. <http://spodnjasavinjska.weebly.com/268lanki-in-druge-objave/jame-spodnje-savinjske-doline-jama-skadavnica> (12. 3. 2017).

JELEN, Alenka, 2015: Občine Spodnje Savinjske doline in okoliškega vzpetega sveta. Alenka Jelen, Miha Klemenčič, Estera Popovič (ur.): *Spodnja Savinjska dolina. V toku idej in doživetij po dolini zelenega zlata*. Ljubljana: Društvo mladih geografov Slovenije. 9–13.

JELEN, Alenka, 2016: *Sledovi ojezeritve na območju Vranskega: magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=94517> (6. 1. 2018).

JELEN, 2017a: JELEN, Alenka, 2017: Biološki opis jame Veternica pri Vranskem. Dokumentacija jame Veternica k. š. 539. Kataster jam Jamarske zveze Slovenije.

JELEN, 2017b: JELEN, Alenka, 2017: Geološko-hidrološki opis jame Veternica pri Vranskem. Dokumentacija jame Veternica k. š. 539. Kataster jam Jamarske zveze Slovenije.

JERMAN, Marjana, 2018: Lokacije plazov v občini Vransko. Vransko (osebni vir, 14. 2. 2018).

Karta verjetnosti pojavljanja plazov. Portal Geopedia, 2013. http://www.geopedia.si/?params=T1335#T1335_x497160_y121008_s13_b4 (20. 12. 2017).

Kataster jam, 2017. Kataster jam Jamarske zveze Slovenije. Ljubljana (osebni vir, 6. 1. 2018).

KLADNIK, Drago, LOVRENČAK, Franc, OROŽEN ADAMIČ, Milan (ur.), 2005: *Geografski terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

KOP, Boštjan, BRVAR, Miha, 2015: Okoljski viri v Spodnji Savinjski dolini. Alenka Jelen, , Miha Klemenčič, Estera Popovič (ur.): *Spodnja Savinjska dolina. V toku idej in doživetij po dolini zelenega zlata*. Ljubljana: Društvo mladih geografov Slovenije. 72–80.

KRALJ, Franc, 2014. Kamnolom lehnjaka v Merinci. Braslovče: ustni vir (7. 7. 2014).

KRIŽNIK, Janko, 1974: Zemljepisni pregled šolskega okoliša Vransko. Tilka Raner, Berta Štravs (ur.): *Vransko in nova šola: 1974*. Vransko: Režijski odbor za izgradnjo nove šole. 3–11.

LAZAR, Irena, 2006: Izkopavanja. Verena Perko, Nina Zupančič, Branko Mušič, Bojan Djurič, Draško Josipovič, Andrej Šemrov in Miran Erič (ur.): *Ilovica pri Vranskem*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 17–28.

Letni lovsko upravljavski načrt za XIV. Kamniško-Savinjsko lovsko upravljavsko območje za leto 2017. http://www.zgs.si/fileadmin/zgs/main/img/CE/lovstvo/LUN_2017/LUN_2017_Koncni/LLUN_XIV_Kamnisko-Savinjsko_LUO_2017.pdf (9. 12. 2017).

MARINČEK, Lojze, ČARNI, Andraž, 2002: *Komentar k vegetacijski karti gozdnih združb Slovenije v merilu 1:400.000*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

MEZE, Drago, 1966: *Gornja Savinjska dolina: nova dognanja o geomorfološkem razvoju pokrajine*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

MIHEVC, Andrej, 2014. Kontaktni kras. Študijsko gradivo za predmet Geografija krasa. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. Filozofska fakulteta (osebni vir, 3. 6. 2014).

MIKUŽ, Vasja, 2003: Prva najdba rakovice rodu Ctenocheles (Decapoda) v oligocenskih plasteh Slovenije. *Geologija* 46/1. 89–92.

NADBATH, Mateja, 2010: Meteorološka postaja Jeronim. *Naše okolje*, marec 2010. Ljubljana: Agencija Republike Slovenije za okolje. <http://meteo.arso.gov.si/uploads/probase/www/climate/text/sl/stations/jeronim.pdf> (6. 1. 2018).

NARAGLAV, Darko, 1977: *Brezno presenečenj ali Zelena jama: zapisnik terenskih ogledov*. Prebold: Jamarski klub Črni galeb Prebold (osebni vir, 10. 6. 2015).

Naravno gibanje prebivalstva, občine, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

NATEK, Milan, 1978: Poplavna območja v Spodnji Savinjski dolini. *Geografski zbornik* 18. 7–91.

O poligonu. AMZS Center varne vožnje Vransko, 2017. <https://www.amzs.si/cvv/o-nas/predstavitev-poligona> (1. 12. 2017).

Občinski prostorski načrt občine Vransko. Občina Vransko, 2018. <https://gis.iobcina.si/gisapp/Default.aspx?a=vransko> (14. 2. 2018).

OGRIN, Darko, PLUT, Dušan, 2009: *Aplikativna fizična geografija Slovenije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Osnovne šole in učenci, vključeni v redne in prilagojene programe, po vrsti šole in občini šole, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Osnovni podatki o razvezah zakonskih zvez (absolutni podatki in kazalniki), občine, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Osnovni podatki o sklenitvah zakonskih zvez (absolutni kazalniki), občine, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

PAVŠIČ, Jernej (ur.), 2006: *Geološki terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Pedološka karta Slovenije, 2007. 1:25.000. Ljubljana: Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

Podjetja po občinah, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Popis kmetijskih gospodarstev 2000. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2000. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Popis kmetijskih gospodarstev 2010. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2010. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Popis kmetijstva 2010. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Poplave in zemeljski plazovi med 17. in 24. septembrom 2010. Uprava Republike Slovenije za zaščito in reševanje, 2018. https://www.google.si/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=12&ved=0ahUKEwjR07mQp4zZAhVF_KQKHTeLDmQQFghdMAs&url=http%3A%2F%2Fwww.sos112.si%2Fdb%2Fpriloga%2Fp12322.doc&usg=AOvVaw0EYOSSZQxg0931-EqWGSCA (23. 1. 2018).

Povprečna letna temperatura zraka 1971–2000. Spletna objektna storitev (WFS) za izdajanje okoljskih prostorskih podatkov, Agencija Republike Slovenije za okolje, Ministrstvo za okolje in prostor, 2016. http://gis.arso.gov.si/wfs_web/faces/WFSLayersList.jspx (15. 5. 2016).

Povprečna letna višina korigiranih padavin 1971–2000. Spletna objektna storitev (WFS) za izdajanje okoljskih prostorskih podatkov, Agencija Republike Slovenije za okolje, Ministrstvo za okolje in prostor, 2016. http://gis.arso.gov.si/wfs_web/faces/WFSLayersList.jspx (15. 5. 2016).

Prebivalstvo – izbrani kazalniki, občine, Slovenija, polletno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Prebivalstvo, gospodinjstva in družine, občine, Slovenija, večletno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

PREMRU, Uroš, 1982: *Osnovna geološka karta SFRJ. L 33-66. Ljubljana*. Beograd: Zvezni geološki zavod.

PREMRU, Uroš, 1983: *Tolmač za list Ljubljana. L 33-66. Osnovna geološka karta SFR. 1: 100.000*. Beograd: Zvezni geološki zavod.

Prenočitvene zmogljivosti, prihodi in prenočitve turistov, občine, Slovenija, mesečno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2018. <http://pxweb.stat.si/> (11. 1. 2018).

Prometna ureditev v trgu Vransko bo spremenjena. (30. 5. 2015). MojaObčina.si. <https://www.mojaobcina.si/vransko/novice/obcinske/promet/prometna-ureditev-v-trgu-vransko-bo-spremenjena.html> (8. 12. 2017).

PUŠNIK, Rudi, 2018. Število odjemalcev daljinskega ogrevanja. Vransko (osebni vir, 14. 2. 2018).

RADINJA, Darko, 1960. Ilovnatni sedimenti v zahodnem in južnem delu Celjske kotline. Ljubljana: RSS.

RANČIGAJ, Vlado, 2012: Nekoč je bilo. *Občinski informator*. Vransko: Občina Vransko. 10.

Register divjih odlagališč. Portal Geopedia, 2018. http://www.geopedia.si/?params=T1199#T1199_L6357_F408:142_x498388_y118276_s13_b4 (23. 1. 2018).

REPE, Blaž, 2010: Prepoznavanje osnovnih prsti slovenske klasifikacije. *Dela* 34 (2010). 143–166.

RIBIČIČ, Mihael, 2007: *Inženirska geologija I*. Ljubljana: Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za geologijo.

SCHMIDT, Goran, 2017. Rudnik mangana na Vranskem. Ljubljana, (osebni vir, 28. 09. 2017).

Selitveno gibanje prebivalstva, občine, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Simbio, 2017. <http://www.simbio.si/> (8. 12. 2017).

Sončne elektrarne v Sloveniji. PVportal – slovenski portal za fotovoltaiiko, 2017. <http://pv.fe.uni-lj.si/SEseznam.aspx> (23. 1. 2018).

STANONIK, Špela, 2015: Naravne nesreče v Spodnji Savinjski dolini. Alenka Jelen, Miha Klemenčič, Estera Popovič (ur.): *Spodnja Savinjska dolina. V toku idej in doživetij po dolini zelenega zlata*. Ljubljana: Društvo mladih geografov Slovenije. 98–104.

STEPIŠNIK, Uroš, 2011: *Fizična geografija krasa*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Študenti terciarnega izobraževanja po občini stalnega prebivališča in vrsti izobraževanja, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Teritorialne enote in hišne številke po občinah, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Turistično društvo GUŠT, 2018. https://www.facebook.com/Turisticno.drustvo.GUST/?hc_ref=ARS7TM54NS3CK53aO6gFXUGCwdzUJ7hIOYbk-Tcerele4ysHxns0IrnPC65xEdnj0s&fref=nf (14. 2. 2018).

Varstveni režimi. Atlas okolja, Agencija Republike Slovenije za okolje, 2017. http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso (8. 12. 2017).

Vodooskrba. Javno komunalno podjetje Žalec, 2017. <http://www.jkp-zalec.si/storitve/vodooskrba/11> (8. 12. 2017).

Vozni red – Avrigo. Avrigo, 2017. https://www.avrigo.si/potniski_prevozi/linijski_promet/vozni_red/ (17. 12. 2017).

Vozni red – Izletnik Celje. Izletnik Celje, 2017. https://www.izletnik.si/potniski_prevozi/linijski_promet/vozni_red/ (17. 12. 2017).

Vozni redi in ceniki enkratnih vozovnic. Kam Bus, 2017. <https://www.kam-bus.si/index.php?page=pot&item=23> (17. 12. 2017).

Vransko: Povoženi trije medvedji mladiči, opozorilo pred razjarjeno medvedko. (11. 7. 2017). *MMC RTV Slovenija*. <https://www.rtvlo.si/okolje/novice/vransko-povozeni-trije-medvedji-mladici-opozorilo-pred-razjarjeno-medvedko/427258> (21. 1. 2018).

Vrtci po številu otrok in občini zavoda, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije, 2017. <http://pxweb.stat.si/> (1. 12. 2017).

Zavod sv. Rafaela Vransko, 2018. <http://www.nasdom-vransko.com/> (17. 1. 2018).

ŽIVANOVIČ, Rade, 1988: 40 let kovinske dejavnosti na Vranskem 1947–1987. Janez Meglič, Franci Ježovnik, Rozika Kobale, Magrit Juteršek, Ivan Centrih, Anka Krčmar, Janez Kroflič, Vili Vybihal, Valerija Pekel, Jože Jan, Dane Debič, Kristijan Markovič, Marjan Golob, Ivan Brišnik (ur.): *Savinjski zbornik VI*. 1988. Žalec: Občinska kulturna skupnost Žalec. 384–385.

Ločica pri Vranskem, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

FOSILNI PLAZ IN ZAJEZITEV BOLSKE NA VRANSKEM

GEOMORFOLOŠKA RAZISKAVA LEGENDE O NASTANKU KRAJA

Alenka Jelen

POVZETEK

Vransko leži v manjši kotlini na zahodnem delu večje Celjske kotline. Nad njo se na severnem robu dviga kraška Dobroveljska planota, kjer je bil v preteklosti sprožen večji plaz. Legenda o nastanku Vranskega in sosednjih krajev omenja jezero, kjer so se zbirale jate vran. Nastalo naj bi zaradi plazu, ki je zajezil reko Bolsko. Jezero so prebivalci kasneje prekopali in osušili. Z geomorfološkim kartiranjem in analizo sedimentov je bilo ugotovljeno, da fosilni plaz nad Vranskim ni povzročil zajezitve Bolske in s tem nastanka jezera. Količina sproženih sipkih gruščev ni bila zadostna, da bi to povzročilo dolgotrajnejšo zajezitev. Prav tako na območju ni bilo najdenih jezerskih sedimentov, ki bi potrjevali prisotnost jezera.

Ključne besede: fosilni plaz, zajezitveno jezero, geomorfologija, Vransko, Dobroveljska planota

SUMMARY

FOSSIL LANDSLIDE AND THE DAM OF BOLSKA RIVER IN VRANSKO

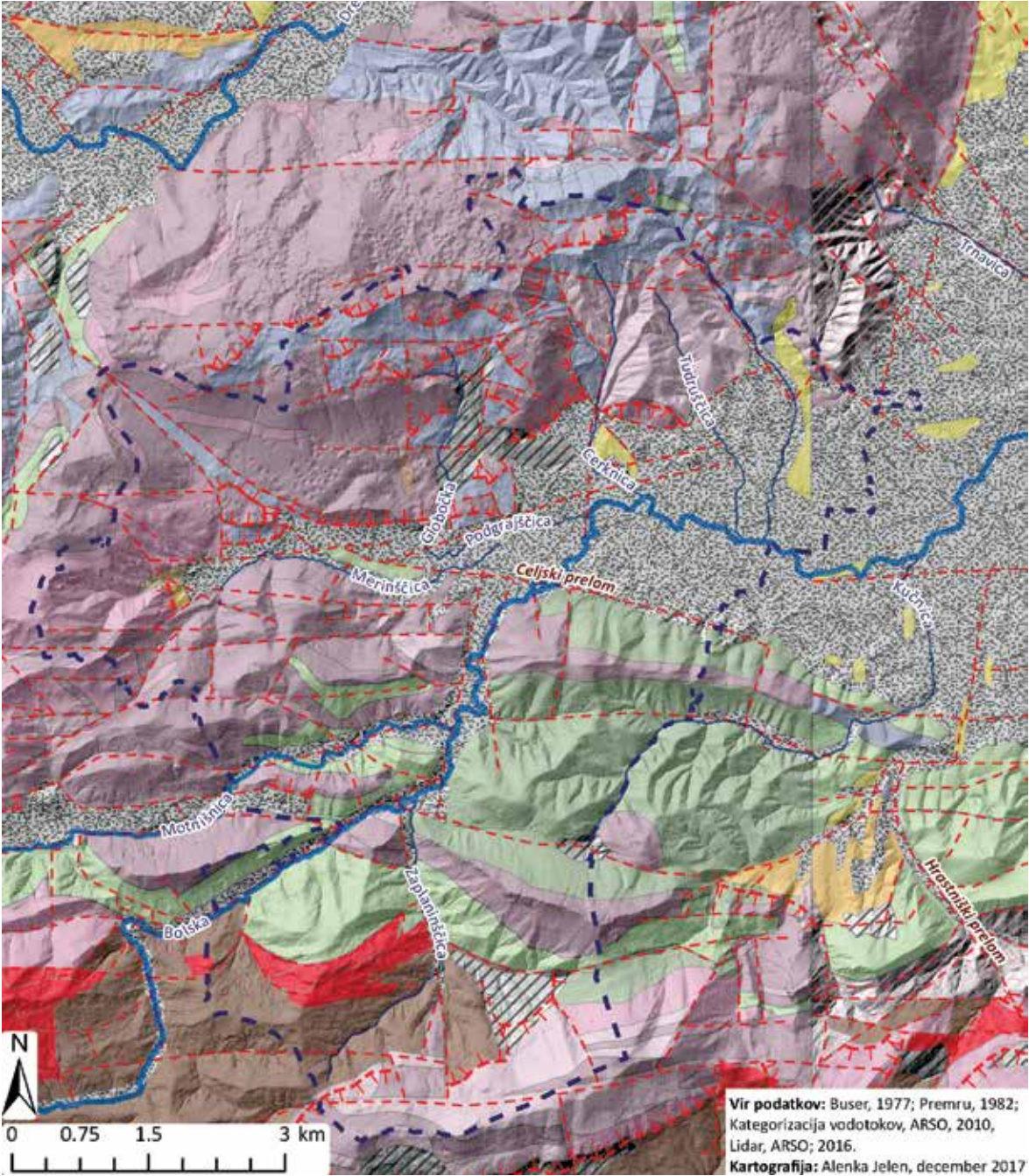
Geomorphological research of the legend about the origin of Vransko

Vransko lies in a small basin in the western part of the larger Celje basin. Above it, on the northern edge rises the karstic Dobrovlje Plateau, where a large landslide was triggered there in the past. The legend of the origin of Vransko and the neighbouring places mentions a lake where flocks of crows gathered. The lake was supposed to form due to the landslide that blocked the Bolska river and was later dug up and drained. With geomorphological mapping and sediment analysis, it was established that the fossil landslide above Vransko did not lead to the dam of Bolska river and thus the formation of the lake. The amount of triggered landslide gravel was not sufficient to cause long-lasting dam. Also, no lake remnants were found in the area, which would confirm the presence of a lake in the area.

Keywords: fossil landslide, landslide-dammed lake, geomorphology, Vransko, Dobrovlje Plateau

UVOD

Območje Vranskega leži na stičišču več tektonskih geoloških enot. To so Južne Alpe (podenota Savinjske Alpe), mlajše tektonske udorine in Posavske gube. Severni del Dobrovelj in Menine planine spada pod Savinjske Alpe. Zgrajen je iz več narivov in prelomov v smeri sever–jug.¹ Prevladujejo apnenci in dolomiti triasne in jurske starosti. V narivih² se pojavljajo tudi triasne in terciarne magmatske kamnine, kot so tufi, bazalti in porfirji. V terciarju je bilo območje del magmatske obročaste strukture. Prihajalo je do prodiranja magme na površje skozi magmatsko kopo.³ Južne dele občine Vransko obsegajo skrajni severni deli Posavskih gub. Te so zgrajene iz narivov triasnih in krednih apnencev v smeri zahod–vzhod. Osrednji del območja je skrajni zahodni del Celjske udorine, ki ga od osrednjega dela tektonske udorine ločuje oligocenski hrbet pri naselju Brode.⁴ Nekateri avtorji ga tako ločujejo od Celjske kotline in imenujejo Vranska kotlina.⁵ Ta obsega območje Bolske s pritoki, kjer starejše kamnine (od triasnih do pleistocenskih kamnin) prekrivajo nanosi mlajših kvartarnih sedimentov.⁶ Takšna geološka sestava omogoča aktivne geomorfološke procese. Med večjimi procesi je fosilni plaz, ki zajema območje med Ropasijo, Tešovo, Brodemi in Vranskim.

Karta 1: Geološka karta območja občine Vransko in okolice

1 Buser, 1979.
2 Narivi so gmote kamnin, ki so premaknjene na drugo kamnino zaradi tektonskih procesov. Geološki terminološki slovar, 2006.
3 Premru, 1983.
4 Buser, 1979.
5 Radinja, 1960; Pokorn, Uršič, 2015; Jelen, 2016.
6 Buser, 1979.

PREGLED LITERATURE

V preteklih raziskavah fosilni plaz ni bil nikoli celostno raziskan. Material plazū – tj. pobočni grušč – je sicer bil kartiran na dveh geoloških kartah (Geološka karta Mozirje ob Savinji⁷, Osnovna geološka karta SFRJ⁸), a v njunih tolmačih nastanek nikoli ni bil posebej izpostavljen in preučevan.⁹ Šele ob gradnji stanovanjskega kompleksa Sončni vrtovi v naselju Brode se je med izkopom gradbenih jam pokazalo, da gre v tem delu za zelo labilno površje. To se je kazalo v reaktivaciji plazū z več zdrsi zemljine, novimi odlomnimi robovi ter vrzelmi in razpokami na višje ležečih stanovanjskih hišah in drugih gospodarskih poslopih.¹⁰ V nadaljevanju bodo predstavljene raziskave, ki so prav tako pomembne za razumevanje nastanka plazū, čeprav se konkretno s to tematiko ne ukvarjajo.

V šestdesetih letih 20. stoletja so na območju celotne Celjske kotline potekali raziskovalni projekti, s čimer so iskali ustrezna mesta za gospodarsko koriščenje gline, peskokopov in kamnolomov. Tudi na območju Vranske kotlinice so izdelali več vrtin in določili granulometrično¹¹ sestavo sedimentov. Z analizo je bilo ugotovljeno, da so gline večinoma oligocenske – nekaj je tudi pliocenskih, medtem ko miocenskih ni –, oligocenske sedimente pa prekrivajo mlajši kvartarni fluvialni sedimenti. Ena izmed vrtin je bila narejena blizu nekdanjega jezu v Čepljah v najmlajši terasi. Granulometrična analiza je pokazala, da se plasti ilovice izmenjujejo z zaobljenim prodom, glino in ilovnatim peskom. Ker so gline v tem profilu na višji nadmorski višini kot prodna akumulacija Savinje pri sotočju z Bolsko, so predvidevali, da niso zaježitvenega ali jezerskega značaja.¹²

Pomembne geološke raziskave so potekale v okviru načrtovanja avtocestnega odseka Arja vas–Vransko. Izdelali so več vrtin na območju med Vranskim in Prekopo. Preučevane so bile rečne akumulacije, kjer so se izmenjevale različne plasti: melj, glina, pesek, prod in oligocenska glina oziroma lapor. V koluvijskih¹³ predelih je bilo v vrtinah opazno odlaganje pobočnih materialov in preperevanje matične podlage v grušče in glino. Med vzorci sedimentov ni bilo ugotovljenih fino-zrnatih jezerskih sedimentov. Le na območju od Prekope proti Stopniku in pri Šmartnem so v vrtinah na globini med 0,3 in 3 m našli šoto in organski material (les, ostanki rastlin),¹⁴ vendar so ti posledica stalne zamočvirjenosti tega predela in ne zaježitve.

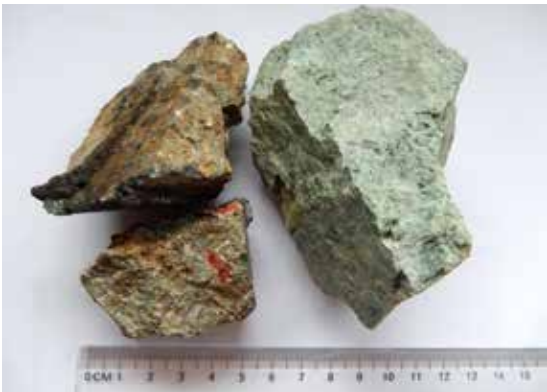
Med gradnjo avtoceste so bili leta 1995 na ledini Ilovica pri Vranskem odkriti in raziskani ostanki rimske opekarne. Ta je bila ustanovljena z namenom oskrbe 2. italjske legije, ki je bila nastanjena v Ločici pri Polzeli v letih 168–172. Opekarna je sicer delovala še do sredine 3. stoletja, a kot manjši keramični obrat.¹⁵ Položaj opekarne je bil izbran zelo premišljeno, saj so v neposredni okolici zadostne količine potrebnih surovin – gline, vode in lesa. Poleg arheoloških raziskav so bile opravljene tudi petrološke in kemične raziskave, ki so pokazale, da je glina silikatna. Delež kremena v glini je v povprečju 70,5-odstoten. Glina je kloritno-ilitna, z majhno vsebnostjo kislih plagioklazov, z vmesnimi prodniki in drugimi minerali. Izkazalo se je, da je bila za izdelavo opeke uporabljena kakovostnejša glina z večjim deležem glinenih delcev in manj kremena, obloge peči pa so bile izdelane iz gline z več pečenimi delci.¹⁶

GEOMORFOLOŠKA ANALIZA PLAZU

Fosilni plaz nad Vranskim obsega dve območji odlomnih robov¹⁷. Prvo območje je na predelu Ropasije. Zgornji odlomni rob se nahaja na nadmorski višini 954 m, z globino odloma nad 20 m, pod njim pa so vidni še manjši sekundarni odlomni robovi na višini med 835 in 870 m. Gre za stik piroklastičnih kamnin in apnencev. Piroklastične kamnine¹⁸ so manj odporne na mehansko erozijo, kar pomeni, da jih padavinska voda, še posebej ob močnejših nalivih, odnaša in spira. Poleg tega so slabo prepustne za vodo, kar jih uvršča med bolj labilne zemljine. Za sprožitev večje količine materiala je potrebnih samo 100–150 mm padavin dnevno. Gre za rumen fino-zrnat tuf, obdan z železovo patino.¹⁹

Zgornji odlomni rob proti vzhodu postaja vse manj izrazit. Spodnji sekundarni odlomni robovi so izrazitejši ob cestnih usekih na odseku Krničnik–Ropasija. Ti odlomi so sicer vezani na gradnjo ceste, a so del odlomnega območja. Proti Prilopam je vse bolj značilen stik med piroklastičnimi kamninami in apnencem. Z odnašanjem in spiranjem mehansko manj odpornega materiala se vse bolj razkrivajo spodaj odloženi masivni spodnjetriasni apnenci. Ti so že preoblikovani v površinske kraške oblike. Pobočni material tega območja se prenaša s pritoki Cerknice dolvodno.²⁰

Drugo območje zgornjih odlomnih robov fosilnega plazū se nahaja nad kmetijo Tajnar in na osojnih območjih Španovega griča. Sledimo več odlomnim robovom. Glavni je na višini med 908 in 918 m. Podorni grušč je debelo-zrnat zeleni tuf z večjimi kremenovimi vtrošniki²¹. Material je odložen v erozijskih jarkih površinskih delov potoka Globočka oziroma Podgrajščica.²²

Slika 1: Podorni material – debelo-zrnati zeleni tuf

Foto: Alenka Jelen, marec 2016.

7 Geološka karta Mozirje ob Savinji v merilu 1:75.000.

8 Osnovna geološka karta SFRJ v merilu 1:100.000, List Ljubljana.

9 Teller, 1889; Buser, 1979; Premru, 1983.

10 Ribičič, 2008a; Ribičič, 2008b; Ribičič, 2009; Jelen, 2011.

11 Granulometrična analiza je sedimentacijska metoda, ki razlikuje različno velike delce sedimentov po hitrosti usedanja v stoječi vodi. Temelji na Stokesovem zakonu. Zupan, Grčman, Kočevar, 2008.

12 Radinja, 1960.

13 Spodnji del pobočja, kjer se akumulira pobočni material. Geografski terminološki slovar, 2005.

14 Fašalek, Špacapan, Gostičin sod., 1994.

15 Lazar, 2006.

16 Zupančič, 2006.

17 Odlomni robovi so del zgornjega temenskega dela plazū. Označujejo mesta, kjer se stika strukturno in teksturno različen material in kjer prihaja do odlomov ter zdrsov po pobočju. Pojavljajo se tudi ob straneh, a so manj izraziti. Ribičič, 2007; Žakelj, 2009.

18 Piroklastične kamnine ali predornine so magmatske kamnine, nastale s predorom magme na zemeljsko površje. Geološki terminološki slovar, 2006.

19 Jelen, 2016.

20 Prav tam.

21 Vtrošnik je »večje idiomorfno mineralno zrno v drobnokristalni ali steklasti osnovi predornine«. Geološki terminološki slovar, 2006.

22 Jelen, 2016.

V osrednjem delu plazu deloma prihaja do mešanja pobočnega gradiva, a se je večina premikala v ločenih krakih. V tem delu se že pojavljajo številni erozijski jarki in kotanje ter lokalne reaktivacije plazenja in močvirja. Ponekod se pojavljajo vmesni grebeni apnencev. Proti Brodem apnenci prehajajo v oligocenske laporje. Stik med njimi in pobočnim gruščem predstavlja idealne pogoje za večkratne reaktivacije plazu. To se kaže v neopaznih zdrsih, ki so se sčasoma preoblikovali v podolžne kotanje. To je vidno na travnikih nad in pod naseljem Brode.

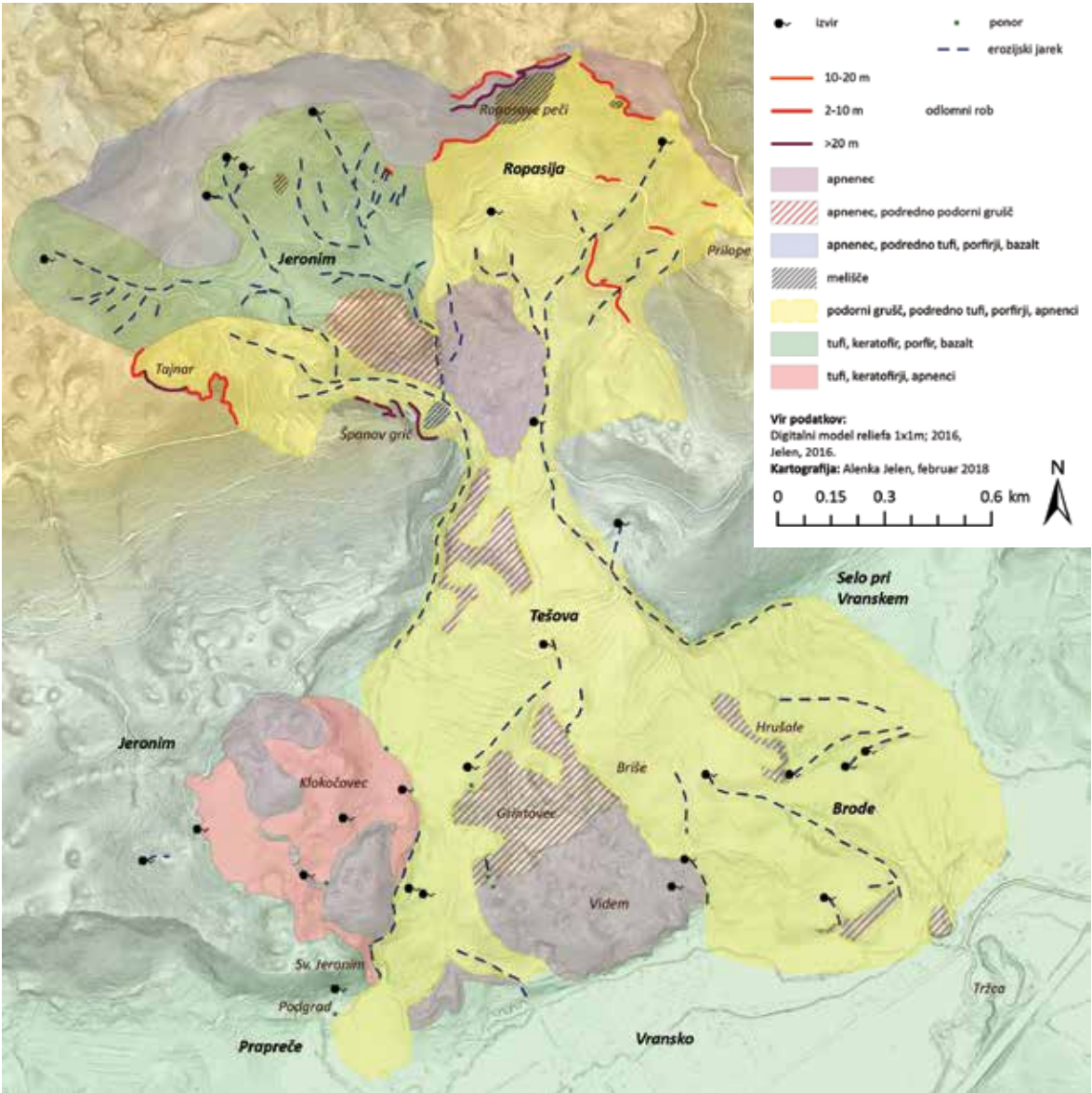
V zgornjem delu je fosilni plaz po načinu nastanka skalni podor. Bolj preperelo gradivo je zdrsnilo po drsni ploskvi, manj preperelo gradivo trdnih kamnin pa se je odlomilo v večjih in manjših blokih ter se prevračalo, kotalilo po pobočju. V osrednjem delu je zaradi prisotnosti vodotokov premikanje postajalo hitrejše, zato v tem delu že govorimo o kamnitem plazu. Zaradi bolj gruščnate sestave pobočnega materiala z območja Ropasije se vzhodnejši krak fosilnega plazu razteka proti Brodem kot kamniti plaz. Povsem drugačna pa je opredelitev zahodnejšega kraka, kjer material izvira z območja nad Tajnarjem in Španovega griča. Ta material je bolj preoblikovan. Grušč se je v vodnem mediju hitreje premikal, se dodatno zaoblil ter se odložil dlje in na širšem območju. Med gruščem se pojavljajo prodniki, kar kaže na značilnosti drobirskega toka, ki se v bližini graščine Podgrad pahljačasto stika s prodnatimi in fino-zrnatimi rečnimi sedimenti in drugimi pobočnimi materiali.²³

Območje podornih gruščev obsega območje velikosti 185,7 ha.²⁴ To je precej večje območje, kot je predstavljeno na osnovni geološki karti iz leta 1982, tj. 86,4 ha. Glede na debelino premaknjenega materiala uvrščamo fosilni plaz nad Vranskim med globoke plazove z debelino do 10 ali več metrov. Ti tipično nastajajo v narivni coni, v tektonskih in litoloških mejah.²⁵

ANALIZA SEDIMENTOV V DOLINI BOLSKE

Z izvedenimi analizami sedimentov v proksimalnem in distalnem delu²⁶ domnevnega jezera je bilo ugotovljeno, da so sedimenti izvorno rečnega ali pobočnega nastanka. Prevladujejo peščene in meljaste teksture. Sedimenti so bili kartirani tudi v višjih legah, do okoli 355 m nadmorske višine, kar je okoli 13,5 m višje od današnjega dna Bolske in njenih pritokov. To je bilo ugotovljeno na območju Brodov, nad čistilno napravo, pri mostu regionalne ceste, v zaselku Tržca in nad ledino Ilovica. Gre za peščene in meljaste teksture, med katerimi se pojavljajo večji dobro zaobljeni prodniki. Po sestavi sodeč izvirajo iz povirnih delov Bolske. Njihova prisotnost med bolj meljastimi sedimenti kaže na pretekle poplavne dogodke. Tudi v proksimalnem delu se ti poplavni prodi in peski pojavljajo na podobni nadmorski višini. Danes gradijo najstarejše rečne terase.

23 Prav tam.
24 Prav tam.
25 Ribičič, 2007.
26 Proksimalni del jezera je pritočni del, kjer vodotok v obliki delte odlaga predvsem debelo-zrnate klastične sedimente, kot so prodi, pesek in grušči. V distalnem ali odtočnem delu jezera se zaradi počasnejšega toka v suspenziji sedimenti odlagajo dlje časa in so tako bolj fino-zrnati. Talbot, Allen, 1996; Gilbert, 2003.

Karta 2: Območje fosilnega plazu nad Vranskim

Slika 2: Poplavni permokarbonski prodniki in breča nad čistilno napravo v Brodeh
Foto: Alenka Jelen, marec 2016.

Na nekaterih profilnih mestih so se pojavljale tudi meljaste in glinene teksture, kar bi lahko kazalo na jezerske sedimente. Izkazalo se je, da so te posledica preperevanja kredne silikatne matične podlage ali oligocenskih laporjev.²⁷

LEGENDA O JEZERU

Do zaježitve reke Bolske zaradi fosilnega plazu na Vranskem ni prišlo.²⁸ Razlogov za to je več. Kosi grušča predstavljajo sipko gradivo, ki ga vodotok hitro preči. Podoben pojav smo lahko opazovali leta 1990 v Lučah, ko se je Lučnica v nekaj urah prebila skozi zaježitveno pregrado.²⁹ Na Vranskem je bila količina podornega grušča nezadostna zaradi omejenega zaledja skalnega podora na območju odlomnih robov. Ogromne količine pobočnih gruščev ne omogočajo pogojev, da bi se odložili jezerski sedimenti.³⁰ Takšni primeri, z velikimi količinami odloženega podornega materiala in dolgotrajnejšo zaježitvijo vodotoka, a brez jezerskih sedimentov, so bili preučevani na območju Alp.³¹

Prav tako tudi z analizo sedimentov ni bilo ugotovljene laminacije (plastovitosti), ki bi kazala na jezersko okolje. Za nastanek jezerskih sedimentov bi bila potrebna dolgotrajnejša zaježitev. Sedimenti kažejo le na obsežnejše poplavne dogodke, ki s podobnimi značilnostmi nastajajo še danes. Višine najstarejših teras ne predstavljajo današnjega nivoja poplav, ampak se je površje od takratnih, verjetno pliokvartarnih poplav precej spremenilo – zaradi tektonike, mehanskega preperevanja in odnašanja materiala.

V Vranski kotlini torej ni bilo niti jezera niti zaježitve. Legenda o obstoju jezera na Vranskem je plod ljudske domišljije in razlaga naravnih pojavov. Pred regulacijami v 19. stoletju je Bolska s pritoki poplavljala pogosto in verjetno precej obširneje kot danes. Po poplavax je za sabo puščala številne mrtve rokave in kanale ter meandrasto tekla po dolini. Z regulacijami so jo spravili v en večji kanal, jo izravnali in obdali z nasipi. Verjetno so ob tem odstranili tudi večje skale podornih gruščev, ki so na naplavni ravnici onemogočale površinski tok vode in s tem povzročale lokalna mokrišča.

Legenda o jezeru označuje konec obdobja dolgotrajnejših poplavnih ojezeritev kotline zaradi hudourniških poplav Bolske. Izvedene so bile regulacije, legenda pa je še posebej zaživela s pridobitvijo trških pravic. Legenda se danes uporablja kot ljudska etimološka razlaga imena Vransko iz ptice vrane, ki je preletavala jezero. Nekateri avtorji izvor imena Vransko raje povezujejo z arhaično besedo *vran*, ki pomeni »črn«. Tako naj bi bilo poimenovano zaradi obsežnih iglastih gozdov v okolici Vranskega.³²

27 Jelen, 2016.
28 Prav tam.
29 Natek, 1991.
30 Jelen, 2016.
31 Erismann, Abele, 2001.
32 Snoj, 2009.

VIRI IN LITERATURA

BUSER, Stanko, 1977: *Osnovna geološka karta SFRJ. L 33-67, Celje 1:100.000*. Beograd: Zvezni geološki zavod.

BUSER, Stanko, 1979: *Tolmač lista Celje. Osnovna geološka karta SFRJ. L 33-67, Celje 1:100.000*. Beograd: Zvezni geološki zavod.

ERISMANN, Theodor, H., ABELE, Gerhard, 2001: *Dynamics of rockslides and rockfalls*. Berlin: Springer, cop.

FAŠALEK, Marko, ŠPACAPAN, Igor, GOSTIČ, Borut,

PODOBNIK, Janez, 1994: *Geološko-geomehanska poročila za objekte AC Celje–Ljubljana. Odsek Arja vas–Vransko. Pododsek Šentrupert–Vransko km 60.500–71.500*. Ljubljana. (osebni vir).

KLADNIK, Drago, LOVRENČAK, Franc, OROŽEN ADAMIČ, Milan (ur.), 2005: *Geografski terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

PAVŠIČ, Jernej (ur.), 2006: *Geološki terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

GILBERT, Robert, 2003: Lacustrine sedimentation. Gerard V. Middleton (ur.): *Encyclopedia of Sediments and Sedimentary rocks*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. 661–667.

JELEN, Alenka, 2011: *Ogroženost v naselju Brode zaradi poplav in zemeljskih plazov: pisna vaja pri predmetu geografija naravnih nesreč*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo. (osebni vir).

JELEN, Alenka, 2016: *Sledovi ojezeritve na območju Vranskega: magistrsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.

KOMAC, Blaž, ZORN, Matija, 2007: *Pobočni procesi in človek*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

LAZAR, Irena, 2006: Izkopavanja. Verena Perko, Nina Zupančič, Branko Mušič, Bojan Djurič, Draško Josipovič, Andrej Šemrov in Miran Erič (ur.): *Ilovica pri Vranskem*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 17–28.

POKORN, Jan, URŠIČ, Aleksandra, 2015: Geomorfološke značilnosti Spodnje Savinjske doline in vzpetega sveta. Alenka Jelen, Miha Klemenčič, Estera Popovič (ur.): *Spodnja Savinjska dolina. V toku idej in doživetij po dolini zelenega zlata*. Ljubljana: Društvo mladih geografov Slovenije. 19–26.

PREMRU, Uroš, 1982: *Osnovna geološka karta SFRJ. L 33-66, Ljubljana 1:100.000*. Beograd: Zvezni geološki zavod.

PREMRU, Uroš, 1983: *Tolmač za list Ljubljana. L 33-66. Osnovna geološka karta SFRJ, Ljubljana 1:100.000*. Beograd: Zvezni geološki zavod.

RADINJA, Darko, 1960: *Ilovnati sedimenti v zahodnem in južnem delu Celjske kotline*. Ljubljana: RSS.

RIBIČIČ, Mihael, 2007: *Inženirska geologija I: skripta*. Ljubljana: Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za geologijo.

RIBIČIČ, Mihael, 2008a: *Zapisnik o terenskem ogledu plazenja območja nad gradnjo stanovanjskega kompleksa Sončni vrtovi z dne 11. junija 2008*. Ljubljana. (osebni vir).

RIBIČIČ, Mihael, 2008b: *Zapisnik o terenskem širjenju plazenja območja nad gradnjo stanovanjskega kompleksa Sončni vrtovi z dne 2. julija 2008*. Ljubljana. (osebni vir).

RIBIČIČ, Mihael, 2009: *Poročilo o inženirskogeološkem kartiranju plazu na območju Brode, Vransko*. Ljubljana. (osebni vir).

SNOJ, Marko, 2009. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan, Založba ZRC.

TALBOT, M. R., ALLEN, P. A., 1996: Lakes. H. G. Reading (ur.): *Sedimentary environments: processes, facies and stratigraphy*. 3rd ed. Oxford: Blackwell. 83–124.

TELLER, Friedrich, 1889: *Geologische specialkarte Prassberg an der Sann 1:75.000*. Wien: Geologische Reichsanstalt.

ZUPAN, Marko, GRČMAN, Helena, KOČEVAR, Heda, 2008: *Navodila za vaje iz pedologije*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo.

ZUPANČIČ, Nina, 2006: Analize. Verena Perko, Nina Zupančič, Branko Mušič, Bojan Djurič, Draško Josipovič, Andrej Šemrov in Miran Erič (ur.): *Ilovica pri Vranskem*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 253–264.

ŽAKELJ, Barbara, 2009: *Inženirsko - geološke značilnosti fosilnega plazu Razdrto: diplomsko delo*. Ljubljana: Naravoslovnotehniška fakulteta, Oddelek za geologijo.

Zaplanina, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

VRANSKO V RIMSKI DOBI

OPEKARNA NA VRANSKEM – ARHEOLOGIJA, CELEJSKI AGER
IN RIMSKA ZGODOVINA

Irena Lazar

POVZETEK

Leta 1995 je bila na Ilovici pri Vranskem raziskana rimska vojaška opekarna. Arheološki kompleks so sestavljale peči za opeko, skladišče s sušilnico in ostanki arhitekture. Odkrito gradivo potrjuje, da je bila druga polovica 2. stoletja obdobje največje proizvodnje opekarne na Ilovici. V tem času – v letih 168–172 – je bila v taboru v Ločici ob Savinji nastanjena 2. italska legija, rekrutirana v času Marka Avrelija. Žigi z oznako legije na izdelkih opekarne so v številnih primerih enaki žigom, odkritim v legijskem taboru v Ločici ob Savinji, 10 km od Vranskega. Arheološko najdišče lahko tako povežemo s političnim dogajanjem in zgodovino rimske države v času markomanskih vojn.

Ključne besede: Noricum, Celeia, Vransko, opekarna, Ločica ob Savinji, legio II Italica, Mark Avrelij, markomanske vojne, Titus Varius Clemens

SUMMARY

VRANSKO IN ROMAN PERIOD

The Tile Workshop in Vransko – Ager of Celeia and Roman history

In 1995, an archaeological excavation of a Roman military tile workshop took place in Ilovica pri Vranskem. The archaeological complex consisted of brick kilns, a warehouse with drying room and architectural remains. Uncovered artefacts confirm that the second half of the second century was the period of maximum output at the workshop in Ilovica. During the years of 168 and 172, Legio II Italica was stationed in the camp in Ločica pri Polzeli, recruited at the time of Marcus Aurelius. Stamps bearing the name of the legion on the tile factory products are in many cases identical to the brick stamps uncovered in the legion's camp in Ločica pri Polzeli, 10 km from Vransko. Thus, we can connect the archaeological site with the political development and the history of the Roman State during the Marcomannic Wars.

Keywords: Noricum, Celeia, Vransko, tile workshop, Ločica ob Savinji, Legio II Italica, Marcus Aurelius, Marcomannic Wars, Titus Varius Clemens

UVOD

Z Vranskega, ki stoji v neposredni bližini nekdanje rimske ceste (*via publica*) *Emona–Celeia*, izvira kar precej rimskodobnih najdb.¹ O poselitvi kraja v rimski dobi je že v prejšnjem stoletju poročal Friedrich Pichler in omenjal najdbe rimskih novcev.²

V letih 1949 in 1950 so med kopanjem vodovodnega jarka pred župniščem na Vranskem naleteli na plasti rimskih strešnih opek – tegul. Enake opeke so pozneje našli tudi ob hiši Ivana Praprotnika.³ Pri Kočarjevih na Vranskem hranijo nekaj odlomkov izkopanih opek in bronast novc cesarja Antonina Pija (138–161).

Manjše arheološke raziskave v kraju so potekale leta 1961, ko so odkrili del rimske stavbe,⁴ na plasti iz rimskega obdobja pa so naleteli tudi ob arheološkem nadzoru leta 2004 in 2005.⁵

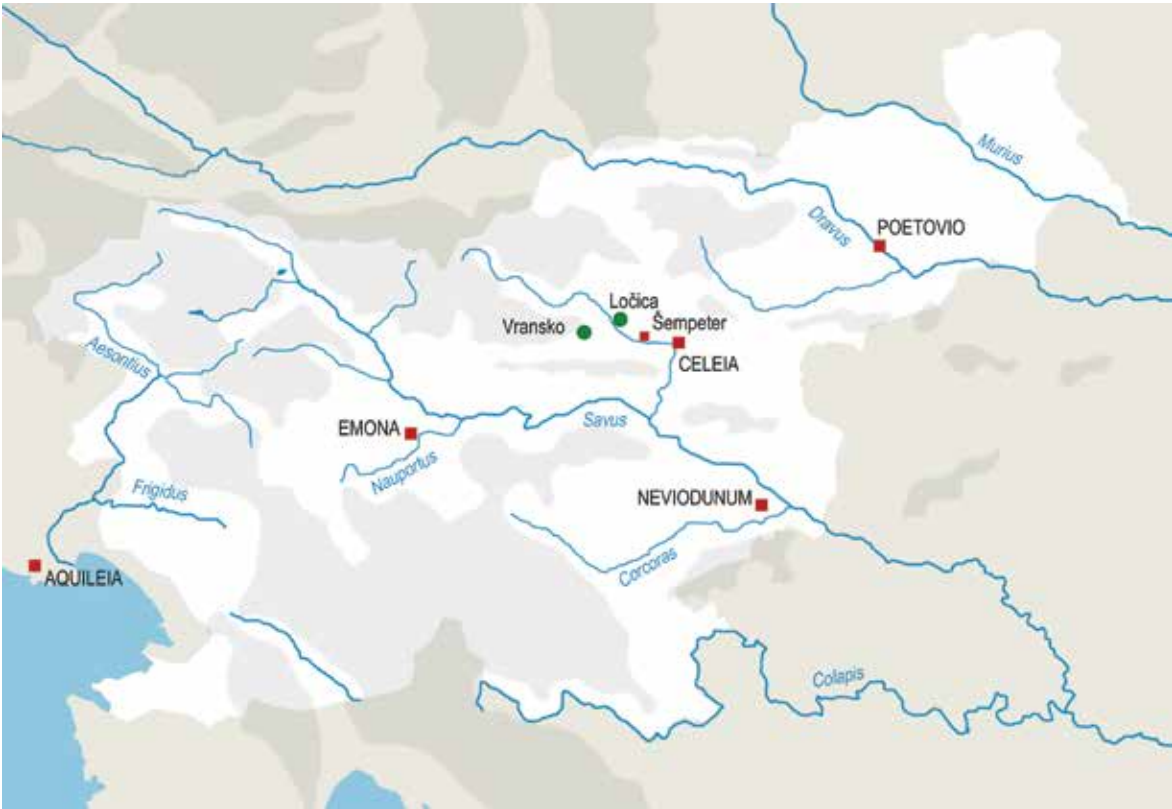
Spomladi leta 1961 je Kmetijska zadruga Vransko na svojem dvorišču začela s kopanjem temeljev za nove garaže, pri čemer so naleteli na peščen blok in rimski tlak. Zaščitna izkopavanja je prevzel Mestni muzej Celje pod vodstvom Vere Kolšek.

Ob raziskavah so odkrili del rimske stavbe.⁶ Usmerjena je bila v smeri sever-jug, zid je bil slabo ohranjen, brez vezave. Notranjost izkopanega objekta je prekrival tlak rdečkaste barve, med malto je bil zamešan prod. V stavbi niso odkrili nobenih najdb. Dokumentirali so samo več odlomkov opek, tegul in tubulov – votlih opek za ogrevanje. Izven poslopja, na njegovi južni strani, so tik ob zidu naleteli na ostanke slikanega stenskega ometa. Bil je rdeče barvan in okrašen z rastlinskimi motivi. Raziskan je bil le del stavbe, drugi del, ki leži pod vrtom, je ostal neraziskan.

V letih 2004 in 2005 je Maja Bausovac za celjsko območno enoto Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS OE Celje) vodila nadzor ob izkopu za vodovod in kanalizacijo na Vranskem. Na območju severovzhodno od cerkve so naleteli na arheološke plasti iz rimskega obdobja.⁷

Glede na odkrite arheološke ostanke in njihovo razpršeno razprostranjenost ter podatke o rimskodobnih najdbah na Vranskem smemo sklepati, da je na tem mestu obstajalo manjše rimsko naselje – *vicus*. V neposredni bližini je tekla glavna rimska cesta, ki je omogočala dobro povezavo do večjih naselij oziroma mest.

Potek ceste skozi ta del doline ni znan. Po eni različici naj bi trasa ceste najverjetneje potekala od Trojan (*Atrans*), kjer je cesta dokumentirana, čez Presedlje in se nato spustila v Savinjsko dolino pri Taboru,⁸ vendar arheoloških dokazov ni. Po drugi različici naj bi cesta potekala približno po trasi stare avtoceste Ljubljana–Celje, od Trojan mimo Vranskega.⁹ V tem delu naj bi se krak ceste odcepil proti Tuhinjski dolini in naprej proti Kranju (*Carnium*).

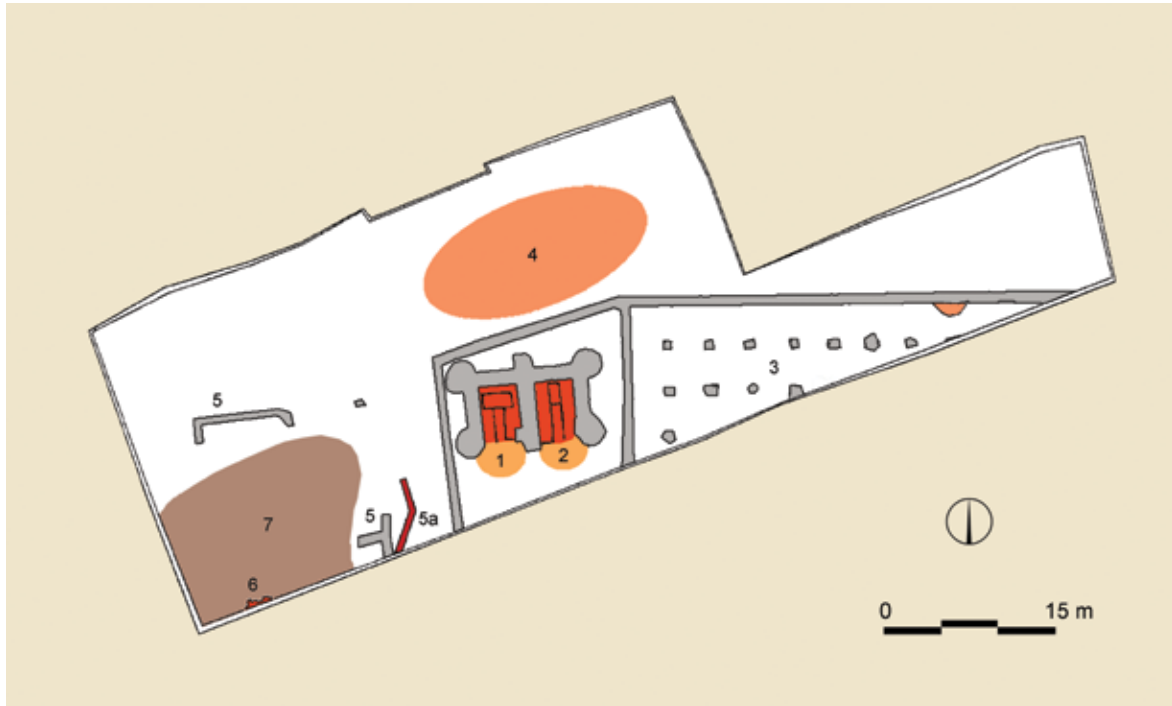

Slika 1: Karta Slovenije z vrisanim najdiščem in pomembnejšimi arheološkimi najdišči v bližini
Računalniška priprava: Andrej Preložnik.

Do pomembnega novega arheološkega odkritja pa je prišlo med gradnjo avtocestnega odseka Arja vas–Vransko. Arheološko najdišče Ilovica pri Vranskem (sl. 1) je bilo odkrito v oktobru leta 1994 pri arheološkem terenskem pregledu.¹⁰ Izkopavanje na skupni površini 2400 m² je leta 1995 izpeljala ekipa Pokrajinskega muzeja Celje pod vodstvom Irene Lazar.¹¹ V šestih mesecih dela je bila na Ilovici raziskana rimska vojaška opekarna. Arheološki kompleks so sestavljale peči za opeko, skladišče s sušilnico in ostanki arhitekture. Odkrito gradivo potrjuje, da je opekarna razvojni vrh doživela v drugi polovici 2. stoletja. V tem času – v letih 168–172 – je bila v taboru v Ločici ob Savinji nastanjena 2. italska legija, rekrutirana v času cesarja Marka Avrelija.

1 Bolta, 1975.
2 Pichler, 1867, 239.³ Mikuž, 2003.
3 Kočar, 1974, 13.
4 Kolšek, 1961a; Kolšek 1961b, 79.
5 Lazar, 2006a, 8.
6 Kolšek, 1961, 254–256; Kolšek, 1961a, 79.
7 Neobjavljeno poročilo ZVKDS OE Celje.
8 Pirkmajer, 1985, 164.
9 Pirkmajer, 1985, 164, 174.

10 Djurić, Pintér, 1994, 11.
11 Lazar, 1997; Lazar, 1999; Lazar, 2003a; Lazar, 2003b; Lazar, 2006a, 5. Najdbe z izkopavanj hrani Pokrajinski muzej Celje.

Slika 2: Tloris odkritih arheoloških struktur na najdišču: 1– peč 1, 2 – peč 2, 3 – skladišče, 4 – odpadna jama, 5 – ostanki arhitekture, 5a – kanal iz opek, 6 – ostanki peči, 7 – jama s prodom

Računalniška priprava: Andrej Preložnik.

IZKOPAVANJA LETA 1995

Meje območja raziskav na ledini Ilovica pri Vranskem so bile na južni in severni strani določene z mejo gradbenega posega. Poplavljanje potoka Bolske in strojna obdelava poljskih površin (hmeljišče) sta najdišče deloma poškodovala ali celo uničila. Med izkopavanji je bilo ugotovljeno, da se arhitekturni objekti širijo čez meje gradbenega posega, proti jugu in jugovzhodu.¹²

ARHITEKTURA

V srednjem delu najdišča so arhitekturni ostanki in ruševine ležali skoraj tik pod humusom. Dobro ohranjeni zidovi so bili zidani iz večjih prodnikov in lomljenih apnenčastih kamnov (sl. 2; sl. 3). Arhitekturni ostanki v obliki črke 'E' so bili odprti proti jugu. Raziskave v srednjem delu so kmalu pokazale ostanke obokov in strukture peči. Znotraj masivnih zidov so ležali ostanki dveh peči za žganje opeke. Na vseh štirih vogalih so bile dodane krožne konstrukcije, na sredini severnega zidu pa še kvadratni opornik. Mogoče je, da je bil teren že takrat večkrat poplavljen in so vogali začeli popuščati, zato so jih utrdili s krožnimi oporniki. Peči in njuno arhitekturo so obkrožali zidovi pod nepravilnim kotom. Vzhodni zid je bil v sredini popravljen in pozidan. Nadaljeval se je v sosednji objekt – skladišče, velik podolgovat objekt na vzhodnem delu. Na severu je ležala odpadna jama, na zahodu pa ostanki stavb.

¹² Lazar, 2006a, 12.

Slika 3: Zidovi, ki so obdajali peči – pogled z zahoda.

Foto: Tomaž Lauko.

Peč 1

Peč 1 ali zahodna peč je bila bolj ohranjena (sl. 4).¹³ S severne, vzhodne in zahodne strani je bila obdana z meter širokimi zidovi. Zunanje fronte zidov so bile zidane iz lomljenega apnenca, sredina je bila zapolnjena z večjimi rečnimi oblicami. Notranjost peči je bila zidana iz pravokotnih in kvadratnih opek. Ohranila sta se dva od petih obokov v prostoru za žganje. Prostor pod oboki je bil tlakovan z navzdol obrnjenimi tegulami in zapolnjen s kosi opek. Manipulacijski prostor pred pečjo (predprostor) je bil okrogle oblike, zatrpan z ostanki opeke in keramike. Tla so bila obložena z zbito ilovico, žganine v njem ni bilo. V južnem profilu je bila vidna plast strešne opeke na notranji strani zidu, iz česar sklepamo, da je bil predprostor peči pokrit s streho. Vsi arhitekturni ostanki so ležali plitvo pod površino, ostanki žgalne rešetke ter nadgradnje peči se niso ohranili. Večina opek, iz katerih je bila zidana peč, je imela žig 2. italske legije (*legio II Italica*).

Slika 4: Pogled na peč 1 z juga

Foto: Tomaž Lauko.

¹³ Lazar, 2006a, 19.

Peč 2

Nivo vzhodne (desne) peči je bil nekoliko višji, zato je bila slabše ohranjena. Zidana je bila na enak način kot peč 1. Oboki peči so bili povsem uničeni.¹⁴ Po temeljih smo ugotovili, da jih je bilo sedem. Kuriščni kanal in osrednji del peči sta bila zasuta z ostanki opek. Manipulacijski prostor pred pečjo je bil brez ostankov žganine.

Skladišče

Vzhodno od obeh peči je stal večji objekt, postavljen v smeri severozahod-jugovzhod (sl. 5).¹⁵ Njegova severna stranica je bila odkrita v dolžini 39 m. Ostali del zgradbe je ležal zunaj trase avtoceste, zato točne velikosti ni bilo mogoče dokumentirati. V notranjosti objekta so bila v enakomerni razdalji razporejena stojišča, utrjena s kamnom in opeko, ki so verjetno služila za oporo strešni konstrukciji stavbe. Glede na velikost zgradbe sklepamo, da je bila namenjena skladiščenju in sušenju opeke.

Slika 5: Zračni posnetek najdišča; levo od peči je vidno skladišče.

Foto: Damjan Snoj.

Odpadna jama

Severno od peči je bila raziskana večja jama, zasuta z ostanki opek in uničenih izdelkov.¹⁶ Zaradi velike površine je bila dokumentirana s sondami.

ARHITEKTURNI OSTANKI ZAHODNO OD PEČI

Ostanki arhitekturnih objektov na tem delu najdišča so bili zelo slabo ohranjeni. Med drugim so bili odkriti ostanki stavbe, vendar se je ohranil le temelj zidu. Med ostanki zidov je ležala ruševinska plast: pomešani so bili kosi tegul, tubulov in plošč za tlakovanje. Številne drobne najdbe so se razpršeno pojavljale okoli arhitekturnih ostankov. Verjetno smemo odkrite ostanke opredeliti kot del uničenih bivalnih objektov, starejših od obeh peči.

¹⁴ Lazar, 2006a, 20.

¹⁵ Prav tam, 21.

¹⁶ Prav tam, 22.

Na robu izkopa je bil odkrit kanal, grajen iz opek.¹⁷ Njegov odnos do ostankov objektov ni jasen. Dno so sestavljale tegule, ki so kanal tudi pokrivala. Stranice so bile sestavljene delno iz tegul in delno opek s pravokotno odprtino v sredini. Kanal je bil verjetno prirejen za odpiranje oziroma čiščenje s strani.

Ostanki starejše peči

V južnem profilu izkopa smo naleteli tudi na ostanke uničene peči.¹⁸ Zidani so bili iz kvadratnih opek, od katerih ni bila nobena žigosana.

Cesta Emona–Celeia

Pri izkopu drenažnega jarka za odvajanje vode z avtoceste smo pri nadzoru nad zemeljskimi deli v profilu ugotovili presek rimske ceste. Ležala je v globini 1,2 m, ohranjena širina je bila 8 m.¹⁹ S tem odkritjem je bil potrjen potek trase rimske ceste po dolini mimo Vranskega in naprej do Šempetra in Celja.²⁰

RIMSKI OPEKARSKI OBRAT

Ostanki arhitekturnih objektov, odkrite najdbe ter žigi na opekah kažejo, da je na ledini Ilovica pri Vranskem obratovala večja rimska opekarna (lat. *figlina*, *officina*), namenjena potrebam vojaškega tabora v Ločici ob Savinji, kjer je bila nastanjena 2. italska legija. Položaj delavnice na Vranskem je bil, sodeč po njeni legi, skrbno izbran (sl. 7). V neposredni bližini so bile zagotovljene zadostne količine surovin – gline, vode in lesa, torej vsega, kar je bilo potrebno za proizvodnjo opekarskih izdelkov. Državna cesta *Emona–Celeia–Poetovio* je vodila prek Trojan (*Atrans*), mimo Vranskega in naprej po dolini do Šempetra, Celeje in vse do Petovione, ter omogočala hitro in redno distribucijo izdelkov.

Mnogi takšni obrati so zalagali predvsem neposredno okolico, včasih pa so izdelki lahko potovali tudi več deset kilometrov daleč. V primeru opekarnice na Vranskem je bil njen glavni odjemalec nedvomno vojaški tabor v Ločici ob Savinji, kjer je bila v zadnji četrtini 2. stoletja nastanjena 2. italska legija.²¹ Poročila o najdbah opek z legijskimi žigi iz Celeje²² in izkopavanja v Zgornjih Dovžah pri Slovenj Gradcu, kjer se pojavljajo izdelki z žigi REGANO in PARATI, odkriti na Ilovici pri Vranskem,²³ pa kažejo, da so z izdelki oskrbovali tudi širše področje celejskega agra.

Po obliki gre za peči s pravokotno tlorisno zasnovo, ki imajo stebričke za oboke prislonjene k levi in desni vzdolžni steni.²⁴ Glede na velikost prostora za žganje (3,2 × 4 m) sodijo med večje peči. Opekarske peči so bile na jugovzhodnem alpskem območju do sedaj znane iz Velike vasi pri Krškem, Sevnice in Ptuja.²⁵

¹⁷ Prav tam, 23, sl. 39–41.

¹⁸ Prav tam, 24.

¹⁹ Prav tam, 24.

²⁰ Lazar, 2006b, 160.

²¹ Kandler, 1979; Šašel Kos, 1986; Petrovitsch, 2006.

²² Riedl, 1903, 86.

²³ Djura Jelenko, 1995, 88.

²⁴ Cuomo di Caprio, 1979, 75, sl. 5.2.

²⁵ Petru, Petru, 1978, sl. 7–10; Žižek 1995.

Največ so jih odkrili na Ptuju.²⁶ Med najbolj ohranjene opekarske obrate rimske Petovione sodi leta 1967 izkopani kompleks peči, ki so imele enoten manipulativni prostor.²⁷ Poleg dobro ohranjenih rešet v peči, je bil pri peči A ohranjen tudi del kupole in vhod v peč.²⁸

Kot sorodne primere vojaških opekarskih obratov naj omenimo odkritja iz Velike Britanije in Nemčije. V Veliki Britaniji so za zdaj znane peči za žganje opeke vedno kvadratne ali pravokotne oblike. Njihova velikost je različna in variira od 3,6 × 3,6 m, kolikor merijo največje, do 1,8 × 1,8 m.²⁹ V trdnjavi South Shields sta bili znotraj območja tabora odkriti dve peči za opeko, v Holtu, kjer je bilo delovno skladišče 20. legije, pa je bil odkrit večji opekarski kompleks, ki se je razprostiral na osmih hektarjih površine.³⁰ Tudi v legijskih taborih v Nemčiji je bilo raziskanih več opekarskih kompleksov. Večina peči je kvadratne ali pravokotne oblike, izjema je le peč, odkrita na najdišču Köln-Feldkassel, ki je okroglega tlorisa.³¹ Z obratom na Ilovici lahko primerjamo kompleks iz Dormagena.³² V tej vojaški opekarni 1. (germanske) legije so poleg peči odkopali veliko lopo za sušenje, dolgo več kot 45 m.

Gradivo

Glede na raznovrstne odlomke opek, ki smo jih odkrili na Vranskem, lahko povzamemo, da so v obratu izdelovali opeke vseh vrst in za različne potrebe:³³ strešno opeko, tlakovce, votlo opeko za centralno kurjavo, zidake in zidne plošče za oblaganje sten ter klinaste in posebne kvadratne opeke za oboke. Analiza gline in izdelkov je potrdila, da so v opekarni na Vranskem uporabljali lokalne surovine.³⁴ Za oblogo peči so uporabili manj kakovostno glino, ki je vsebovala številne peščene delce.

Žigi na opekah

Rimske legije in druge vojaške enote so imele svoje opekarske obrate od avgustejskega obdobja dalje. Prvi pojav žigosanja izdelkov je znan iz sredine 1. stoletja, iz časa vladavine cesarja Klavdija (41–54).³⁵ Danes je težko natančno ugotoviti, zakaj so žigosali svoje izdelke. Zasebni obrati so na njih odtiskovali ime lastnika ali lastnikov obratov, vojska pa je odtisnila ime legije ali oddelka in včasih tudi ime vojaka, ki je opeko izdelal.³⁶

Verjetno je žigosanje na nek način dokazovalo kakovost izdelkov, za vojaške proizvode pa so celo domnevali, da naj bi bila žigosana opeka oproščena carine oziroma davkov.³⁷ Angleški raziskovalci menijo, da so ponekod s tem preprosto zaščitili izdelke pred krajo iz odprtih vojaških skladišč.³⁸

26 Žižek, 1995, 82, sl. 45.

27 Šubic, 1968, 455.

28 Prav tam, 467, sl. 3.

29 McWhirr, 1979, 98.

30 Prav tam, 171, 187, sl. 6.37.

31 Horn, 1987, 175, sl. 419.

32 Müller, Horn, 1979; Horn, 1987, 175, 400, sl. 109, 338, 339.

33 Lazar, 2006a, 31, sl. 51.

34 Zupančič, 1998, 372; Zupančič, 2006, 252.

35 Szilágy, 1972, 433; Brodribb, 1987.

36 Helen, 1975, 89.

37 Szilágy, 1972, 436.

38 Boon, 1984, 16.

Izdelki vojaških opekarn so bili namreč namenjeni predvsem za gradnjo vojaških in cesarskih objektov ter včasih še poslopij provincialnih upravnikov. Pečatniki, s katerimi so označevali izdelke, so ohranjeni v redkih primerih. Najpogosteje so bili verjetno leseni, nekateri pa tudi glineni, železni ali celo svinčeni. Navadno so podolgovate pravokotne oblike, ponekod imajo obliko tabule ansate.

Slika 6: Odlomek opeke z dvovrstičnim žigom – ime legije in vojaka AVSPICATVS

Foto: Tomaž Lauko.

Glede na to, da se na izdelkih iz Ilovice pri Vranskem pojavlja več različic enakih žigov, je verjetno, da je vsak delavec ali vojak delal s svojim žigom, kar kažejo tudi žigi z imeni vojakov v drugi vrsti, kot npr. LEG II ITA/ AVSPICATVS (sl. 6). Poleg tega so se predvsem leseni pečatniki verjetno hitro izrabili in so morali stalno pripravljati nove. Ob tem je včasih prišlo tudi do napak v prepisovanju oziroma prerisovanju črk, ki so ponekod obrnjene na glavo ali zasukane, kar opazimo pri žigu REGANO.³⁹

Po odlomkih opeke, na katerih so žigi odtisnjeni eden preko drugega, lahko sklepamo, da so žige morda preverjali oziroma preizkušali, ali so še uporabni.⁴⁰

Na izdelkih z Vranskega smo ugotovili 8 različnih vrst legijskih žigov, žig HILARVS, ki je najverjetneje prav tako povezan z vojsko, ter dve obliki žiga REGANO in žig PARATI. Žigi so v glavnem podolgovate pravokotne oblike, pri čemer so štirje tipi odtisnjeni v tabuli ansati, njihova dolžina pa znaša od 7,5 do 16 cm. Najdaljši je žig LEG II ITALPATR v tabuli ansati (sl. 7).

39 Lazar, 2006a, 37, sl. 76: 10, 11.

40 Prav tam, 35, sl. 71.

Slika 7: Žig LEGIIIITALPATR na odlomku tegule je dolg kar 16 cm.

Foto: Draško Josipovič.

Med odkritimi žigi po številčnosti vodijo legijski, majhen pa je odstotek zastopanosti žigov REGANO in predvsem PARATI, s katerim je bilo žigosanih zelo malo odlomkov. Zadnja dva žiga se pojavljata večinoma na strešni opeki in opeki za gradnjo, na drugih vrstah opek pa jih nismo odkrili.

Glede na to, da so na Vranskem v glavnem ohranjeni odlomki in je v celoti ohranjenih opek malo, bi težko rekli, ali so žigosali vse izdelke ali ne. Vsekakor so bile z žigom legije žigosane mnoge opeke, iz katerih je bila grajena peč. Verjetno pa je, da je vojaška opekarna svoje proizvode žigosala v celoti, in sicer že zaradi zaščite pred krajo, saj je bilo skladišče le velika odprta lopa.

Primerjava žigov, odkritih v opekarni na Vranskem, in žigov, najdenih na območju vojaškega tabora v Ločici ob Savinji,⁴¹ kaže na neposredno povezavo obeh najdišč. Med žigi z Ilovice lahko na seznamu žigov iz Ločice prepoznamo žig HILARVS⁴², dvovrstični žig LEG II ITA/AVSPICATVS⁴³ in tri različice žiga LEG II ITA.⁴⁴ Posebej zanimiv je žig LEG II ITAL PF.⁴⁵ Zadnji dve črki v njem najverjetneje lahko povežemo z nazivom *pia fidelis*, ki ga je 2. italaska legija ob nastanitvi v Ločici ob Savinji že nosila in so ji ga pozneje še večkrat dodelili.⁴⁶

Odtisi

Poleg žigosanih opek sodijo med zanimivejše najdbe tudi odlomki opek z odtisi, med katerimi najdemo sledi bosih nog in prstov ter odtise domačih živali ali celo divjadi. Posebne pozornosti pa je vredna tegula z žigom legije in odtisom z žeblički okovanega obuvala (sl. 8). Tegula ima na sredini žig LEG II ITA, prek njega pa je viden odtis podplata, ki je bil okovan z majhnimi okroglimi žeblički. Obuvalo je bilo dolgo približno 25 cm in je bilo nedvomno vojaško. Vojaški škornji (lat. *caligae*) so bili izdelani iz usnja.

41 Kandler, 1979, sl. 20; Petrovitsch, 2006.

42 Kandler, 1979, sl. 20: 13.

43 Prav tam, sl. 20: 2.

44 Prav tam, sl. 20: 3, 25, 32.

45 Lazar, 2006a, 37, sl. 76: 8.

46 Winkler, 2003, 133.

Podplat obuvala je bil iz več plasti usnja, ki so jih skupaj držali železni žebliji.⁴⁷ Odtise vojaških obuval na tegulah poznamo med drugim tudi iz Carnunta (Petronell, Avstrija).

Slika 8: Del tegule z žigom legije in odtisom okovanega podplata

Foto: Tomaž Lauko.

ZAKLJUČEK IN INTERPRETACIJA

Po odkritih najdbah in analizi gradiva⁴⁸ lahko ugotovimo, da je življenje v obratu na Ilovinci pri Vranskem teklo od 1. stoletja do prve polovice oziroma sredine 3. stoletja. Novčne najdbe so iz obdobja od konca 1. stoletja do prve polovice 3. stoletja, pri čemer petdeset odstotkov vseh novcev sodi v drugo polovico 2. stoletja.⁴⁹ To so novci cesarjev Antonina Pija (138–161), Marka Avrelija (161–180) in Favstine Mlajše, žene Marka Avrelija, ki potrjujejo, da je bila druga polovica 2. stoletja obdobje največjega obsega proizvodnje in vrhunca delovanja opekarni na Ilovinci. V ta čas sodi tudi kratko obdobje med letoma 168 in 172, ko je bila 2. italaska legija nastanjena v novem taboru v Ločici ob Savinji.⁵⁰

Najdbe novcev, keramično in drugo drobno gradivo pa kažejo, da je na tem mestu že vsaj v prvi polovici 2. stoletja obstajal manjši obrat, povezan s proizvodnjo opeke in morda tudi keramike. S tem lahko povežemo ostanke uničene peči (peč 3). Žal so bili njeni ostanki preskromni, da bi lahko točno opredelili, ali gre za opekarsko ali keramično peč. Dejstvo je, da za njeno gradnjo niso uporabili žigosanih opek z imenom legije, kot so to storili v primeru peči 1 in 2.

V čas pred delovanjem vojaške opekarni verjetno sodijo tudi ostanki objekta 1. Starejši fazi pripadajo tudi ostanki objekta 2, ki so ležali pod nivojem opečnatega kanala. Najstarejšo fazo lahko opredelimo kot opekarski obrat lokalnega pomena. Tej delavnici lahko pripišemo izdelke z žigi REGANO in PARATI, ki jih najdemo tudi na nekaterih drugih najdiščih celejskega agra – v Zgornjih Dovžah in Celeji.

47 Bishop, Coulston, 1989, 35.

48 Lazar, 2006a, 31; Vidrih Perko, 2006, 86.

49 Šemrov, 1998; Šemrov, 2006, 248.

50 Šašel Kos, 1986, 253.

Najdbe okenskega stekla na območju zahodno od peči nakazujejo, da so v neposredni bližini obrata verjetno stale tudi stanovanjske stavbe. Na tem območju je bila najdena tudi večina novcev iz prve polovice 2. stoletja. Keramično gradivo prve polovice 2. stoletja pretežno pripada navadnemu namiznemu in kuhinjskemu posodju, ki ga uporabljajo ljudje pri vsakdanji pripravi hrane in shranjevanju živil, medtem ko je fine keramike malo.⁵¹

Veliko spremembo je mogoče dokazati za sredino oziroma začetek druge polovice 2. stoletja. Ugodna lega lokalnega obrata ob glavni prometni žili in bližina surovin sta verjetno pripomogli k razširitvi obrata, katerega zmogljivost in obseg proizvodnje sta bila tedaj precej večja kot na začetku stoletja. Novozgrajene peči, za gradnjo katerih so že uporabili tudi opeke z žigom legije, so verjetno delovale že v času priprav in gradnje na novo osnovanega vojaškega tabora v Ločici ob Savinji, v katerem so nastanili 2. italško legijo.

Glavni del opekarne se je pomaknil proti vzhodu. Njen osrednji del sta sestavljali obe peči, obdani z debelimi zidovi in zidom, ki je verjetno služil tudi kot ograja in opora strešni konstrukciji nad manipulativnim prostorom. Desno od peči je stala velika lopa, ki je služila kot skladišče in verjetno tudi sušilnica izdelkov. Na kompleks peči je bila prislonjena pod kotom 45°. Glede na razmere v dolini, kjer je še zdaj zelo vetrovno in prepišno, lahko domnevamo, da so s tem želeli kar najbolje izrabit naravne možnosti za sušenje izdelkov, hkrati pa zavarovati skladišče in njegovo konstrukcijo pred neposrednim naletom vetra. Za odpadno jamo severno od peči so izrabili naravno kotanjo, v kateri smo odkrili veliko količino razbite in slabo žgane opeke. Del obrata je bil tudi opečnati kanal zahodno od peči 1, ki je potekal od južne strani – iz smeri potoka Bolske – proti severu. Padajoči nivo ter gradnja, prirejena za čiščenje, navajata k domnevi, da je bil namenjen dovajanju vode v opekarno. Žal se druge delovne strukture, po katerih bi lahko sklepali o poteku proizvodnje in izdelavi opek, niso ohranile.

Številne drobne najdbe in novci potrjujejo živahno življenje obrata v drugi polovici 2. stoletja.

Žigi na izdelkih z oznako legije so v kar nekaj primerih povsem enaki žigom na opekah, odkritih v legijskem taboru v Ločici ob Savinji.⁵² Zato lahko delovanje obrata na Ilovici pri Vranskem povežemo z zgodovinskimi dogodki v Rimskem cesarstvu v 2. stoletju, in sicer z vojaškimi operacijami v času prvega večjega vpada germanskih plemen čez limes.

Legijski tabor v Ločici ob Savinji, kjer je bila nastanjena 2. italška legija (*legio II. Italica*), je bil osnovan sredi druge polovice 2. stoletja. To je bil čas prvih večjih vpadov germanskih plemen, živečih zunaj meja rimskega imperija, ki so ogrozila varnost države. Cesar Mark Avrelj se je zgodaj zavedel te nevarnosti in okoli leta 165 rekrutiral dve novi legiji, 2. in 3. italško legijo, ki sta bili nameščeni na mejah v Noriku in Reciji.⁵³ Do večje invazije germanskih plemen je verjetno prišlo okrog leta 168, ko so napadalci oblegali Akvilejo, razrušili Opitergij in prodrli do Verone.

51 Vidrih Perko, 2006, 87.

52 Kandler, 1979, 202, sl. 20.

53 Šašel Kos, 1986, 241.

Slika 9: Bronast novc cesarja Marka Avrelija

Foto: Tomaž Lauko.

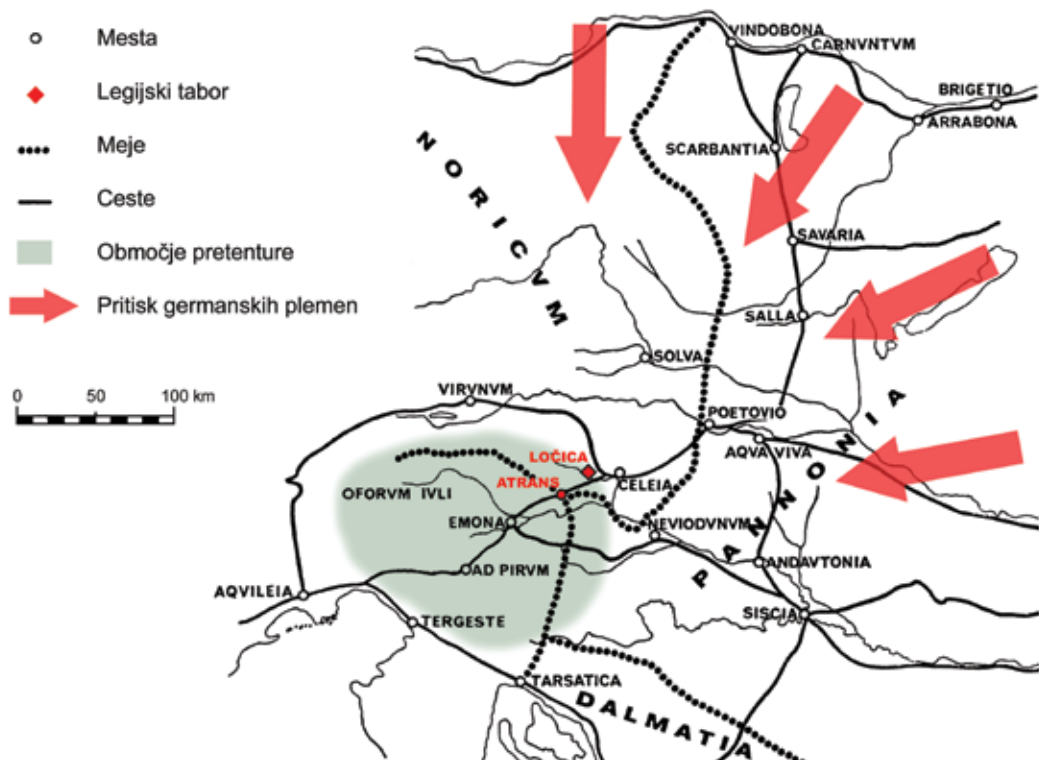
Tako se je prvič pokazalo, da donavska meja ni dovolj trdna. Začasno je bilo ustanovljeno posebno vojaško območje, t. i. *Praetentura Italiae et Alpium*, ki je obstajala med letoma 168 in 171.⁵⁴ Pretentura je obsegala območje okrog *Foruma Iulii*, emonski mestni teritorij, zaledje Trsta (*Tergeste*) in območje Celja (*Celeia*) ter tako vključevala in branila glavno pot, ki je vodila z Balkanskega polotoka proti Italiji – t. i. iliro-italska vrata.⁵⁴ Ob tem je bila 2. italška legija z Donave prestavljena v novoustanovljeni tabor v Ločici ob Savinji, z namenom, da brani prehod prek Trojan (*Atrans*) v Italijo, torej prehod iz province na italško območje, v regijo *Venetia et Histria*.

Ob jasni povezavi arheoloških materialnih ostankov z zgodovino in političnim dogajanjem v rimskem imperiju pa se nam nujno zastavi tudi vprašanje, zakaj sta prav območje južnega Norika in celejski ager odigrala tako vidno vlogo v času markomanskih vpadov. Je bilo to strateško pomembno območje v zavesti rimskega vojaškega razmišljanja in strateškega načrtovanja še od 1. stoletja dalje?⁵⁵ Ali pa se moramo ozreti po vidnih osebnostih iz vojaškega in političnega vrha iz vrst noriške aristokracije, ki so vrh svoje kariere dosegle prav v drugi polovici 2. stoletja – torej domačinov, ki so odlično poznali geografske danosti območja in vlogo prehoda prek Trojan.

54 Šašel, 1974, 226.

55 Prav tam, 228.

56 Šašel, 1979, 4.

Slika 10: *Praetentura Italiae et Alpium*
Povzeto po: Šašel, 1974; računalniška priprava in obdelava: Andrej Preložnik.

Na osebnost Tita Varija Klementa (*Titus Varius Clemens*) in na verjetnost njegove aktivne vloge pri osnovanju vojaškega tabora v Ločici ob Savinji sta opozorila že Jaroslav Šašel in Marjeta Šašel Kos.⁵⁷ Izbor položaja legijskega tabora v Ločici ob Savinji, ob reki, na rahli vzpetini, neposredno ob prometni povezavi Karnuntum–Akvileja, kaže na zelo dobro poznavanje terena,⁵⁸ kar bi lahko pripisali prav izkušnjam T. V. Klementa in njegovi morebitni vlogi v cesarjevem štabu.

Zadnja znana stopnja v Klementovi karieri je iz leta 177, ko je bil član ožjega vladarskega sveta – *consilium principis*. Popis je zasnovan hierarhično in med 12 možmi najdemo Celejana na šestem mestu. Verjetno je, da je bil sprejet med senatorje – morda v zahvalo za svoje dosežke v času markomanskih vojn⁵⁹ – in za zdaj velja za edinega senatorja med noriško aristokracijo.

⁵⁷ Šašel, 1983, 298; Šašel Kos, 1984; Šašel Kos, 1986, 253. T. V. Klement po pravici velja za najznamenitejšo osebnost rimske Celeje, saj njegova kariera, ki je v bistvu kariera rimskega viteza (*eques Romanus*), še vedno zbujajo občudovanje. Rojen v viteški družini, je bil očitno že vse od mladih let vzgajan za vojaško kariero, ki ga je nato pripeljala tudi do visokih administrativnih funkcij v cesarstvu (Šašel 1983, 300). Iz 11 počastilnih napisov (Lovenjak, 2003, 238), ki so mu jih dali postaviti v domačem mestu, kar je pomenilo še posebej visoko stopnjo odlikovanja (Visočnik, 2007, 279 in op. 1065; Visočnik, 2008), je moč razbrati razvoj in vzpon njegove kariere. Njegova vojaška kariera se je vzpenjala pod cesarjem Antoninom Pijem (138–161), ko je opravljal številne funkcije prefektov in tribunov v vojaških enotah, in se nato nadaljevala v upravah provinc. Bil je med drugim prokurator Mavretanije, upravitelj Recije, Belgike in obeh Germanij. Njegove funkcije so v celoti navedene na napisu *CIL* III 5215, na katerem pa na najvišjem mestu najdemo naslov *ab epistulis avgustorum*, ki že sodi v čas vlade Marka Avrelija in Lukija Vera, natančneje v leto 163 (Šašel, 1983, 297; Visočnik, 2007, 280; Visočnik, 2008). Ta zelo pomembna uradniška funkcija – cesarjev tajnik oziroma uradnik, ki je skrbel za njegovo korespondenco – je na počastilnih napisih v Celeji omenjena le enkrat (*CIL* III 5125), kaže pa, kako vplivno mesto si je do tega časa pridobil T. V. Klement. O njegovi karieri po dosegu omenjene funkcije se prav med markomanskimi vojnami in delovanjem tabora v Ločici ob Savinji za nekaj časa izgubi vsaka sled. Morda je bil aktivno vključen v dogajanje kot član cesarjevega glavnega štaba, ki se je premikal med Akvilejo in Karnuntom (Šašel, 1983, 297; Šašel Kos, 1986, 243–245).

⁵⁸ Šašel, 1983, 298.

⁵⁹ Prav tam, 298.

Arheološko ugotovljeno vojaško opekarno na Vranskem in legijski tabor v Ločici ob Savinji lahko tako neposredno povežemo s politično zgodovino rimskega imperija v drugi polovici 2. stoletja in na ta način znova opozorimo na aktivno vlogo jugovzhodnega alpskega območja v času markomanskih vojn, verjetno pa tudi posameznih političnih osebnosti, ki so izhajale od tod.

Povečan obseg proizvodnje vranske opekarne oziroma njeno proizvodnjo v 2. stoletju lahko povežemo z gradnjo vojaškega tabora v Ločici ob Savinji in navzočnostjo rimske legije v novonastalem taboru. Najpozneje sredi 2. stoletja je bil že obstoječi lokalni obrat verjetno razširjen in proizvodnja preusmerjena za potrebe vojske v Ločici. Ali je bila stara delavnica ob tem opuščena, ali pa so bili njeni lastniki in delavci vključeni v nove razmere, ne moremo pojasniti. Glede na položaj obeh peči in nepravilne kote zidov, ki jih obkrožajo, smemo sklepati, da sta bili delno pozidani na oziroma ob ostankih že obstoječe arhitekture, ki so jo prilagodili, obnovili in vključili v objekte novega obrata.

Kratko obdobje, v katerem je 2. italska legija gradila novi tabor in v njem živela – tabor v Ločici ob Savinji je obstajal od okoli leta 168 do leta 172 –, je bil očitno čas največjega obsega proizvodnje opekarne na Ilovici. Okoliščine so se temeljito spremenile s premestitvijo legije na Donavo: najprej v Albing in nato v Enns (*Lauriacum*, Avstrija).⁶⁰ Tabor v Ločici je bil opuščen oziroma razstavljen in podrt; glavni odjemalec in porabnik izdelkov opekarskega obrata na Vranskem se je odselil.

Slika 11: Računalniška rekonstrukcija izgleda rimske opekarne na Ilovici

Morda je opekarna opustila proizvodnjo že ob odhodu vojske, verjetneje pa je obseg proizvodnje najprej močno upadel. Keramično gradivo in posamezni novci iz prve polovice 3. stoletja kažejo, da je življenje na najdišču vsaj nekaj časa po odhodu vojske teklo naprej. Najdbe malih pravokotnih nežigosanih opek, odkritih takoj pod površino, dajo slutiti, da se je proizvodnja opek še nekaj časa nadaljevala, čeprav verjetno v manjšem obsegu. V odpadni jami tudi ni bilo ostankov keramičnih posod ali odpadkov njihovega žganja, zato sklepamo, da je proizvodnja ostala enaka. Zmogljivost peči pa je verjetno močno presegala lokalne potrebe. In kljub bližini glavne prometne povezave, ki bi ob ustrezni organizaciji lahko omogočila distribucijo izdelkov v širšem okolju, so tudi gospodarske in politične spremembe v rimski državi verjetno vplivale na to, da je bil obrat na Vranskem v prvi polovici ali sredini 3. stoletja dokončno opuščen.

⁶⁰ Winkler, 1971, 94; Winkler, 2003, 131.

LITERATURA

BISHOP, Mike C., COULSTON, Jon C., 1989: *Roman Military Equipment*. Shire Archaeology 59.

BOLTA, Lojze, 1975: Vransko. *Arheološka najdišča Slovenije*. Ljubljana: DZS.

BOON, George C., 1984: *Laterarium Iscanum. The Antefixes, Brick & Tile- Stamps of the Second Augustan Legion*. Cardiff.

BRODRIBB, Gerald, 1987: *Roman Brick and Tile*. Gloucester.

CUOMO di CAPRIO, Ninina, 1979: Pottery- and Tile-Kilns in South Italy and Sicily. Alan McWhirr (ur.): *Roman Brick and Tile*, BAR Int. Ser. 68, Oxford, 73–96.

DJURA JELENKO, Saša, 1995: Prvo poročilo o arheoloških izkopavanjih ville rustice v Zgornjih Dovžah v letih 1992–1993. *Koroški zbornik* 1. 83–114.

DJURIĆ, Bojan, PINTÉR, Ildiko, 1994: *Poročilo o ekstenzivnem arheološkem pregledu*. Neobjavljeno poročilo. Ljubljana: SAAS.

HELEN, Tapio, 1975: *Organization of Roman Brick Production*. Acta Instituti Romani Finlandiae 9, Helsinki: Institutum Romanum Finlandiae.

HORN, Heinz G., 1987: Das Leben im römischen Rheinland. Heinz G. Horn (ur.): *Die Römer in Nordrhein- Westfalen*, Stuttgart. 139–318.

KANDLER, Manfred, 1979: Zu den Grabungen F. Lorgers im Legionslager Ločica (=Lotschitz). *Arheološki vestnik* 30. 172–207.

KOČAR, Špela, 1974: Kratek oris zgodovine kraja Vransko do leta 1941. Tilka Raner, Berta Štravs (ur.): *Vransko in nova šola: 1974*. Vransko: Režijski odbor za izgradnjo nove šole. 12–31.

KOLŠEK, Vera, 1961a: Vransko. *Varstvo spomenikov* 8. 254–256.

KOLŠEK, Vera, 1961b: Vransko, Celje - Antičko naselje. *Arheološki pregled* 3. 79–80.

LAZAR, Irena, 1997: The Roman Tile Factory at Vransko near Celeia (Noricum), Part One: Excavation Report. *Rei Cretariae Romanae Favtorvm Acta* 35, 159–164.

LAZAR, Irena, 1999: The Roman Tile Factory at Vransko near Celeia (Noricum). Mary R. DeMaine, Rabun Taylor (ur.): *Life of the Average Roman – A Symposium*. White Bear Lake. 23–34.

LAZAR, Irena, 2003a: Rimska vojaška opekarna. Damjana Prešeren (ur.): *Zemlja pod vašimi nogami*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (Dnevi evropske kulturne dediščine). 79–83.

LAZAR, Irena, 2003b: Ilovica pri Vranskem. Damjana Prešeren (ur.): *Zemlja pod vašimi nogami*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (Dnevi evropske kulturne dediščine). 153–154.

LAZAR, Irena, 2006a: *Ilovica pri Vranskem – Rimska opekarna*. Arheologija na avtocestah Slovenije 1. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

LAZAR, Irena, 2006b: Rimska cesta Atrans–Celeia. *Rast*, letnik XVII, št. 2 (104). Novo mesto. 160–163.

LOVENJAK, Milan, 2003: Rimski napisi iz Celja, najdeni med 1991 in 2003 / Die römischen Inschriften von Celje, gefunden in den Jahren 1991 bis 2003. *Arheološki vestnik* 54. 331–368.

MCWHIRR, Alan, 1979: Tile-Kilns in Roman Britain. Alan McWhirr (ur.): *Roman Brick and Tile*, BAR Int. Ser. 68. Oxford. 97–190.

MÜLLER, Gustav, HORN, Heinz G., 1979: *Durnomagus. Das römische Dormagen*. Koln: Rheinland Verlag.

PETROVITSCH, Hans, 2006: *Legio II Italica*. Forschungen in Lauriacum 13. Linz: Gesellschaft für Landeskunde in Oberösterreich.

PETRU, Peter, PETRU, Sonja, 1978: *Neviodunum (Drnovo pri Krškem)*. Katalogi in monografije 15. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.

PICHLER, Friedrich, 1867: *Repertorium der steirischen Münzkunde II. Die Münzen der römischen und byzantinischen Kaiser in der Steiermark*. Graz.

PIRKMAJER, Darja, 1985: Rimska cesta Emona-Celeia. *Celjski zbornik* 1985. 159–176.

RIEDL, Emanuel, 1903: Funde aus Cilli. *Mitteilungen d. Zentral Kommission* 29. 85–87.

SZILÁGY, Janos, 1976: *Ziegel*. Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Band X A, Halbband 19. 433–446.

ŠAŠEL, Jaroslav, 1974: Über Umfang und Dauer der Militärzone Praetentura Italiae et Alpium zur Zeit Mark Aurels. *Museum Helveticum* 31. 225–233 [= ŠAŠEL, Jaroslav, 1992: *Opera selecta*. Situla 30. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije. 388–396].

ŠAŠEL, Jaroslav, 1983: Zu T. Varius Clemens aus Celeia. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 51. 295–300 [= ŠAŠEL, Jaroslav, 1992: *Opera selecta*. Situla 30. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije. 206–211].

ŠAŠEL KOS, Marjeta, 1984: Prerez čez zgodovino celejanskih prebivalcev v luči onomastičnih in prozopografskih podatkov. *Živa antika* 34. 251–255.

ŠAŠEL KOS, Marjeta, 1986: *Zgodovinska podoba prostora med Akvilejo, Jadranom in Sirmijem pri Kasiju Dionu in Herodijanu*. Ljubljana: ZRC SAZU.

ŠEMROV, Andrej, 1998: *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Slowenien IV*. Berlin: Kommission für Geschichte des Altertums der Akademie der Wissenschaften und der Literatur. 449–451.

ŠEMROV, Andrej, 2006: Novci. Irena Lazar: *Ilovica pri Vranskem*. Arheologija na avtocestah Slovenije 1. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 248.

ŠUBIC, Zorka, 1968: Kompleks rimskih opekarskih peči v Ptuj. *Arheološki vestnik* 19. 455–472.

VIDRIH PERKO, Verena, 2006: Keramično gradivo. Irena Lazar: *Ilovica pri Vranskem*. Arheologija na avtocestah Slovenije 1, Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 86–247.

VISOČNIK, Julijana,. 2007: *Jezikovne značilnosti napisov antične Celeje z okolico kot vir za preučevanje romanizacije celejskega prostora*. Neobjavljena doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

VISOČNIK, Julijana, 2008: Vojaški napisi iz Celeje in njene okolice / Roman military inscriptions from Celeia and its surroundings. *Arheološki vestnik* 59. 325–357.

VISOČNIK, Julijana, 2017: *The Roman Inscriptions from Celeia and its Ager*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

WINKLER, Gerhard, 1971: Legio II. Italica. *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines* 116. 85–138.

WINKLER, Gerhard, 2003: Legio II. Italica. Das ‘Hausregiment’ von Lauriacum. Julia Leskovar, Catharina Schwanzar, Gerhard Winkler (ur.): *Worauf wir stehen, Archäologie in Oberösterreich*, Kataloge der Oberösterreichischen Landesmuseum N. F. 195. Linz. 131–136.

ZUPANČIČ, Nina, 1998: Izvor in žganje keramike iz arheološkega najdišča Vransko. *Materiali in geookolje* 45. 359–373.

ZUPANČIČ, Nina, 2006: Analize gline in opek. Irena Lazar: *Ilovica pri Vranskem*. Arheologija na avtocestah Slovenije 1. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije. 253–263.

ŽIŽEK, Ivan, 1995: *Lončarske in opekarske peči Petovione*. Neobjavljena diplomska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za arheologijo.

Ravne, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

VRANSKO V ČASU SREDNJEGA IN ZGODNJEGA NOVEGA VEKA

Damir Žerič

POVZETEK

Vransko leži ob pomembni cestni povezavi, ki je v srednjem in zgodnjem novem veku povezovala Štajersko s Kranjsko. Lokacija na zahodnem robu Savinjske doline je naselju doprinesla veliko strateško prednost. Najbrž ni naključje, da je prav tu ob koncu 12. stoletja zrasel verjetno najstarejši grad v dolini – Hekenberk (Stopnik). Živahen trgovski promet in bližina deželne meje sta botrovala k postavitvi mitnice, ki je na Vranskem delovala več stoletij. Vse to je še okrepilo veljavo naselja in mu dalo neizbrisen prometni značaj, zaradi česar se je Vransko večkrat znašlo na prepihu. V slovensko zgodovino se je zapisalo tudi kot eno osrednjih prizorišč drugega slovenskega kmečkega upora, ki je leta 1635 izbruhnil prav v njegovi neposredni bližini.

Ključne besede: Vransko, gradovi, Hekenberk, Stopnik, mitnica, promet, Schrattenbach, Turki, kmečki upori, protestantizem, šolstvo

SUMMARY

VRANSKO DURING THE MIDDLE AGES AND EARLY MODERN PERIOD

Vransko lies along the important road connection, which in the Middle Ages and early modern period connected Styria with Carniola. The settlement's great strategic advantage was its location on the western edge of Savinjska dolina. It is probably not a coincidence that it was right here that at the end of the twelfth century probably the oldest castle in the valley was built – Hekenberk (Stopnik). Lively commercial traffic and proximity to provincial borders resulted in setting up of the turnpike, which was functioning for several centuries in Vransko. All of this had reinforced the settlements' value and gave it an enduring traffic character, often exposing it to the turmoil. In Slovene history, it also went down as one of the central venues of the second Slovenian peasant revolt, which erupted in 1635 in its immediate vicinity.

Keywords: Vransko, castles, Hekenberk, Stopnik, turnpike, traffic, Schrattenbach, Turks, peasant rebellions, Protestantism, education

Obdobje od propada rimskega imperija do nastanka oziroma prvih omemb naselij v visokem srednjem veku na območju Spodnje Savinjske doline je zaradi pomanjkanja pisnih in materialnih virov v dobršni meri neznano. Zaton rimske civilizacije je sovpadal z množičnimi preseljevanji ljudstev, s številnimi vojnami in propadom antičnih centrov. Nekoč cvetoča Celeja je bila v 5. stoletju opustošena, najkasneje v 6. stoletju pa zapuščena. Ugasnili so tudi podeželski zaselki in vile. Manjši del staroselcev se je umaknil v Italijo ali v mesta ob Jadranski obali, preostali pa so se morali znajti po svoje. Večinoma so se zatekli v odročne in težko dostopne višinske utrdbe, daleč stran od glavnih prometnic in drugih komunikacijskih poti. Tovrstne utrdbe so bile pogosto že prej uporabljene višinske postojanke, ki so jih dodatno utrdili in v njih zgradili trajnejše, največkrat zidane stavbe.¹ V naravno odlično zavarovanem prostoru v zaledju Celeje, z obilico visokih in strmih hribov, je bilo tovrstnih zatočišč precej.² Največ jih je bilo odkritih na območju med Savinjo, Savo in Sotlo, edino, ki je bilo odkrito v hribovitem zaledju Savinjske doline, pa je stalo na Krvavici v bližini Vranskega. Robert Krempuš ga na podlagi raziskanega arheološkega gradiva datira v čas med sredino 3. in koncem 6. stoletja.³

Obstoj naselbine na Krvavici je tudi sicer edino doslej znano materialno pričevanje o dogodkih v času pozne antike in zgodnjega srednjega veka na tem območju. Element, ki bi še lahko nakazoval na živahnost tukajšnjega prostora v tem nestabilnem obdobju, je cesta. Že v antiki je mimo Vranskega oziroma v njegovi bližini tekla pomembna cestna povezava Emona–Celeia.⁴ Ob koncu antike in že globoko v srednjem veku so se po nekdanjih glavnih rimskih prometnicah premikala tuja ljudstva, po njih pa je prav gotovo v vsaj omejenem obsegu potekala tudi trgovina. Do velikih pretresov je prišlo po naselitvi Madžarov v Panonsko kotlino leta 896. V nadaljnjih več kot pol stoletja trajajočih roparskih pohodih preko naših dežel v Italijo so najmanj 26-krat prečkali slovensko ozemlje.⁵ Ker so najverjetneje uporabljali glavno rimsko magistralo prek Ptuja, Celja, Ljubljane in skozi Vipavsko dolino v Furlanijo,⁶ jih je pot gotovo vodila skozi Spodnjo Savinjsko dolino in potemtakem tudi mimo območja, kjer se je pozneje razvilo Vransko.

Kmalu po letu 955, ko je vzhodnofrankovski kralj Oton (po letu 962 cesar Oton I.) odločilno porazil Madžare in s tem tudi končal obdobje njihovih plenilskih pohodov, je začela cesarska oblast z ustanovitvijo mejnih krajin (marke, grofije) na jugu in vzhodu nemške države uveljavljati novo državno upravo. Znotraj mejnih grofij so nastajala zemljiška gospodstva, ki so v srednjem veku predstavljala osnovno gospodarsko-organizacijsko in pravno enoto fevdalnega sistema. Savinjska krajina je bila na prelomu tisočletja alodialna posest t. i. Heminega rodu, ki je nastala s poroko grofa Viljema II. Breže-Selškega in Heme Krške. Po izumrtju rodbine še pred sredino 11. stoletja so si del posesti razdelili sorodniki, velik del preostalega ozemlja pa so si prilastile rodbine, ki so večinoma prišle v naš prostor z Bavarske in osrednjih nemških dežel. Ena takšnih rodbin so bili Spanheimi, v letih 1122–1269 tudi koroški vojvode. Značilno za nova posestva je, da srečamo na njih predvsem predstavnike stranskih vej sicer mogočnih rodbin, torej mlajše sinove, ki si na matičnih družinskih posestvih niso mogli obetati politične afirmacije.⁷

1 Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. Strani za študente arheologije zgodnjega srednjega veka na FF v Ljubljani. http://iza.zrc-sazu.si/ff/Slavko/PA_naselja.html
2 Ciglencečki, 1992, 4.
3 Krempuš, 2000, 227.
4 Pirkmajer, 1985, 169, 174.
5 Kosi, 1998, 25.
6 Prav tam, 25.
7 Ravnikar, 2007, 308.

Tako vstopa v zgodovino Vranskega in Savinjske doline tudi grof Ceizolf Spanheimski, bratranec koroškega vojvode Engelberta II.⁸

Zanimivo je, da je prvi znani pisni podatek iz srednjeveške zgodovine Savinjske doline povezan prav z Vranskim. Grof Ceizolf Spanheimski je v oporoki, spisani okoli 1123–1146 v Velikovcu, podelil posestva trem cerkvenim ustanovam: škofiji v Krki na Koroškem je podaril posest v St. Martinu pri Ostrovici, samostanu St. Lambrecht posest pri St. Salvatorju, vse ostalo pa samostanu v St. Paulu (Šentpavlu). Med posestmi, ki jih je Ceizolf volil šentpavelskemu samostanu, so tudi dvor in cerkev sv. Mihaela v Savinjski dolini z dvema pripadajočima gosposčinama, tri kmetije na Ločici pri Vranskem, polovica kmetije v Slivni ter s tem povezane pravice po vsem slivenskem svetu – razen Motnika in njegovih novin, pašnikov ter pravice do ribolova in lova (... *curtim videlicet et ecclesiam sancti Michaelis in Saunio cum duobus dominicalibus adiacentibus et cum omnibus ad h(ec) rite pertinentibus, III mansus in Lonsnith ac dimidium in Sliphes et ex ipso dimidio manso communionem per omne hoc Sliphinensium predium preter Motnik cum suis novalibus, pascuis, piscationibus, atque venatibus*).⁹ Naštete savinjske posesti so bile v lasti njegove neimenovane žene.¹⁰ Čeprav listina tega eksplicitno ne navaja, pa ni nobenega dvoma, da se ta omemba nanaša na sam kraj Vransko z bližnjo okolico. Tone Ravnikar meni, da je mogoče pri omenjenih dveh gosposčinah domnevati posestva poznejše gosposčine Hekenberk (Stopnik) ter gosposčine Podgrad. Kot manj verjetni gosposčini pa Ravnikar domneva Ojstrico nad Taborom ali posestva šentpavelskega samostana v okolici Polzele.

Osvetlimo najprej začetke posameznih srednjeveških institucij ter stavbnih oziroma posestnih enot na Vranskem in v njegovi okolici, ki so omenjeni ali se o njih domneva v tem znamenitem dokumentu.

Cerkev sv. Mihaela je, kot je lepo razvidno iz dikcije listine, sodila k dvoru, ki ga je Ceizolf Spanheimski v oporoki, spisani nekje med 1123–1146, skupaj z dvema pripadajočima gosposčinama podaril šentpavelskemu samostanu. Cerkve ni zgradila cerkvena oblast, ampak je bila lastniška; vendar njena lastniška provenienca ni znana, znano je le, da je izvirala iz lastništva Ceizolfove žene, kar pomeni, da bi lahko bila še starejša. Čeprav je bila lastniška, jo je šentpavelski samostan izgubil; v neki listini iz leta 1286 se med pričami namreč omenja Konrad, vikar z Vranskega (*Chonrado vicario in Vrensk*),¹¹ ki torej ni bil župnik.¹² Cerkev sv. Mihaela je bila vikariat braslovške župnije, z inkorporacijo te župnije benediktinskemu samostanu v Gornjem Gradu leta 1332 pa vikariat gornjegrajskega samostana.¹³

8 Prav tam, 24.
9 Kos, 1915, 47, št. 77.
10 Kos, 1915, 47, št. 77; Ravnikar, 2007, 25.
11 Listine NŠAL 101, 1286, Žovnek/1; Höfler, 2013, 335.
12 Kos, 1996, 76; Höfler, 2013, 335.
13 Höfler, 2013, 335.

Vischerjev bakrorez iz okoli leta 1681 je najstarejša znana upodobitev Vranskega.

Že v 14. stoletju je cerkev postala župnijska, a jo je zaradi podrejenosti gornjegrajskemu samostanu v resnici upravljal le vikar, četudi ga viri še v 15. stoletju opredeljujejo za župnika. Z inkorporacijo samostana ljubljanski škofiji leta 1461, ko so pod novo škofijo prišli tudi braslovški vikariati, se je to razmerje ohranilo.¹⁴ V vizitacijskem poročilu iz leta 1545 piše, da so Božjo hišo, tj. cerkev sv. Mihaela, zgradili navadni ljudje (*Dieses Gottshauß ist erstlich von dem Gmainen Mann erhebt worden*).¹⁵ Župnija Vransko je sprva obsegala župnije Vransko, Sv. Jurij v Motniku in Sv. Jurij pod Taborom. K cerkvi sv. Mihaela je sodilo 8 filial oziroma podružnic: Sv. Katarina,¹⁶ Sv. Mohor,¹⁷ Sv. Martin,¹⁸ Sv. Radegunda,¹⁹ Sv. Jurij,²⁰ Sv. Miklavž,²¹ Sv. Marija Magdalena²² in Sv. Hieronim²³.²⁴

Cerkev sv. Mihaela in naselje Vransko na razglednici, poslani leta 1898.

Vir: zasebna last avtorja.

¹⁴ Prav tam, 336.
¹⁵ Orožen, 1880, 70.
¹⁶ Podružnična cerkev sv. Katarine Aleksandrijske na Čreti. Glej: Vidmar (ur.) 2008, 89.
¹⁷ Podružnična cerkev sv. Mohorja in Fortunata v Stopniku. Glej: Vidmar (ur.) 2008, 95.
¹⁸ Podružnična cerkev sv. Martina v Šmartnem pri Podvrhu. Glej: Vidmar (ur.) 2008, 92.
¹⁹ Podružnična cerkev sv. Radegunde v Kapli, danes župnija Sv. Jurij ob Taboru. Glej: Vidmar (ur.) 2008, 69.
²⁰ Danes župnijska cerkev sv. Jurija ob Taboru. Glej: Vidmar (ur.) 2008, 66.
²¹ Podružnična cerkev sv. Nikolaja (Miklavža) na Tisovi gori, danes župnija Sv. Jurij ob Taboru. Glej: Vidmar (ur.) 2008, 71.
²² Podružnična cerkev sv. Marije Magdalene na Ločici pri Vranskem. Glej: Vidmar (ur.) 2008, 90.
²³ Podružnična cerkev sv. Hieronima (Jeronima) na Taboru. Glej: Vidmar (ur.) 2008, 97.
²⁴ Orožen, 1880, 70; Gabršek, 1888, 27.

V listini iz leta 1286, v kateri je grofica Marjeta Vovbrška, vdova Liutpolda III. Žovneškega, naznanila, da se je za dušni mir svojega pokojnega moža odpovedala patronatu nad župnijo Braslovče, se med pričami prvič omenja duhovnik na Vranskem – vikar Konrad (označeno z zeleno).

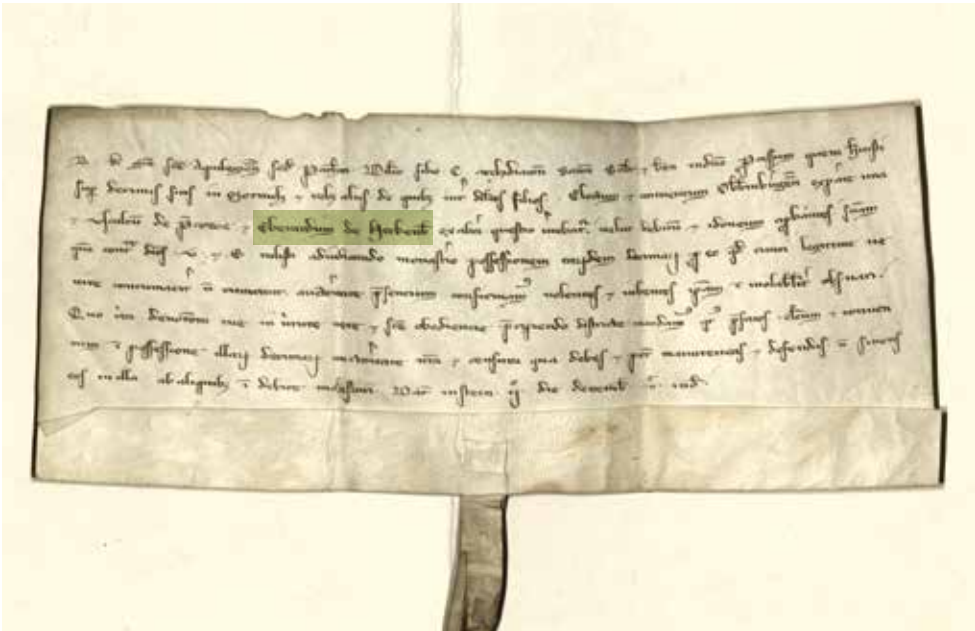
Vir: Listine NŠAL 101, 1286, Žovnek/1.

Grad Hekenberk (Stopnik, *Heggenberg*) v naselju Stopnik je eden najstarejših gradov v Savinjski dolini. Dušan Kos domneva, da je Hekenberk verjetno eden od gradov, nastalih na ozemlju, ki so ga nekaj pred 1200 gospodje Ptujski podedovali od Ehrneških, nato pa se je posest porazdelila med obe veji Ptujskih – med Kunšperške in Ptujске.²⁵ Tone Ravnikar je Kosovo tezo še izpopolnil in na podlagi listinskega gradiva dokazal, da je bil Hekenberk prvotno v lasti svobodnih gospodov Dravskih, za njimi pa so ga podedovali njihovi sorodniki Šoštanjski. Dravski so sicer bili tudi sorodniki Ehrneških, vendar za slednje ni ugotovljeno, da bi na področju Savinjske in Šaleške doline imeli svoje posesti.²⁶ Prva omemba gradu izhaja iz leta 1247, ko sta se Ulšalk iz Prekope in Eberhard s Hekenberka pravdala z gornjegrajskim samostanom zaradi desetine v Motniku, ki jo je z razsodbo patriarha Bertolda dobil samostan.²⁷ Eberhard je sicer pripadal rodbini Šoštanjskih, vendar se je v pravdi za posest v neposredni bližini Vranskega poimenoval po Hekenberku, najbližjem sedežu njegove posesti.²⁸ Ker se ime Eberhard v zgodovini Hekenberka ne pojavlja več, je malo verjetno, da gre za pripadnika iste družine, ki jo zasledujemo na tem gradu od tretje četrtine 13. stoletja naprej.²⁹ Sredi 13. stoletja je rodbina Šoštanjskih izumrla, grad Hekenberk pa je prešel v roke njihovih sorodnikov Kunšperških. Jože Koropec je izpostavil tezo, da so morda Kunšperški (Oto Kunšperški) prišli do hekenberškega gospostva s poroko še pred letom 1257.³⁰

²⁵ Kos, 2005, 284.
²⁶ Ravnikar, 2007, 85.
²⁷ Listine NŠAL 101, 2. december 1247, Kamnik; Ravnikar, 2007, 58, Zahn, 1893, 398, št. 297.
²⁸ Ravnikar, 2007, 85.
²⁹ Prav tam, 58.
³⁰ Koropec, 1975, 219.

Moč Kunšperških je začela slabeti v začetku 14. stoletja, finančno stisko so zato začeli reševati s prodajo posesti. Odločilni prelom se je zgodil leta 1323, ko je bil Friderik Kunšperški svojima nečakoma Hardegnu in Frideriku Ptujskima prisiljen zastaviti svoja gradova Velenje in Hekenberk skupaj s 40 markami imetja za 200 mark srebra, in sicer zaradi škode, ki jo je utrpel v službi Vovbrških na poti proti Frankfurtu.³¹ Friderik te zastave ni mogel rešiti, zato sta oba gradova ostala v rokah Ptujskih.³² Kunšperški so ohranili zgolj manjši posesti v okolici Hekenberka in Velenja, vendar so morali kmalu zatem prodati tudi ta del.³³ Hekenberk je bil v rokah Ptujskih vse do izumrtja leta 1438. Leta 1441 so ga imeli v lasti Stubenberški. Leta 1442 je Neža Ptujška, žena Lewtolda Stubenberškega, prodala grad – kot prosto, svobodno posest s stolpom, pristavo in 22 podložniki, živečimi na hubah in domcih – za 1300 funtov dunajskih denaričev pokneženemu grofu Frideriku Celjskemu.³⁴ Po izumrtju Celjskih leta 1456 je postal deželnoknežja last.³⁵

Naj na tem mestu razjasnim še eno zmotno tezo, ki se je vrsto let prenašala iz ene literature v drugo. V nekaterih publikacijah je zapisano, da ime Hekenberk v zvezi s Stopnikom prvič zasledimo v podelitveni listini štajerskega vojvode Otakarja za admontski samostan iz leta 1188, ko je med pričami naveden tudi *Wulfinch de Hekinberch*.³⁶ Dušan Kos opozarja, da Wulfinch ni izhajal s stopniškega gradu, temveč z gradu Hackenberg pri Fürstenfeldu ali katerega od istoimenskih avstrijskih gradov.³⁷

Z omembo Eberharda s Hekenberka (označeno z zeleno) v listini iz leta 1247 se prvič posredno omenja tudi grad Hekenberk (Stopnik).

Vir: Listine NŠAL 101, 2. december 1247, Kamnik.

31 CKSL (tipkopis Boža Otorepca), 3. februar 1323; Ravnikar, 2007, 260.
32 Ravnikar, 2007, 260.
33 Prav tam, 261.
34 CKSL (tipkopis Boža Otorepca), 18. marec 1442; Pirchegger, 1962, 190.
35 Prav tam, 286.
36 Zahn, 1879, 677, št. 691; 679, št. 692; Kos, 1915, 376, št. 749; 377, št. 750.
37 Kos, 2005, 284.

Grad Hekenberk (Stopnik). Od nekdanj mogočnega poslopja ni ostalo veliko. Grajsko jedro je povsem sesuto, vidni so le še ostanki obzidja. K južnemu obrambnemu stolpu, ki je ohranjen še do svoje prvotne višine, je prizidana domačija.

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

Današnja graščina Podgrad (*Burgstall*) v Praprečah je po mnenju Ivana Stoparja naslednica dvora, ki se omenja v 14. in 15. stoletju.³⁸ V starejših publikacijah so prve omembe gradu Podgrad datirali v leto 1257. Na zmotno neposredno povezovanje gradu Podgrad z omembo *villa Purch* v listini iz leta 1257 je sicer prvi opozoril Jože Curk.³⁹ Tega leta se je opat Henrik v imenu gornjegrajskega samostana pogodil z Otom Kunšperškim glede ozemeljskih sporov. Oto se je obvezal, da bo samostanu podelil tudi dve posesti pri vasi Podgrad (*duos mansos suos apud villam, que dicitur Purch*).⁴⁰ Curk utemeljeno meni, da imamo opraviti z vasjo Grad (Podgrad?). Utrjeno grajsko poslopje bi lahko stalo na vrhu hriba Tabor, kjer so pozneje postavili cerkev sv. Hieronima.⁴¹ Leta 1341 se omenja *hoffe ze Purch pey Vrensche*,⁴² leta 1376 pa je ime dvora v listinah prvič zapisano s slovenskim imenom Podgrad,⁴³ kar ustreza nemški besedi *Burgstall* in torej izpričuje staro utrdbeno kontinuiteto lokacije.⁴⁴ Leta 1431 najdemo v listinah zapisano, da sodi dvor Podgrad v vransko faro (*hoff Podgradt in Vranczker pharr*).⁴⁵

38 Stopar, 1992, 102.
39 Curk, 1984, 152.
40 Listine NŠAL 101, 1257, Gornji Grad/1; Zahn, 1879, 328.
41 Curk, 1984, 152; Stopar, 1992, 102.
42 Listine NŠAL 101, 14. april 1341, s. 1.; CKSL (tipkopis Boža Otorepca), 14. april 1339; Zahn, 1893, 82.
43 Listine NŠAL 101, 12. maj 1376, Gornji Grad; Zahn, 1893, 82.
44 Stopar, 1992, 102.
45 Zahn, 1893, 82.

Dvorec Podgrad na upodobitvi Josefa Kuwassega iz 19. stoletja; kolorirana litografija, 1841–1850, Lamplova suita.
Vir: Pokrajinski muzej Celje, G/VI – 254.

Ruševine gradu Ojstrica (*Osterwitz*) ležijo na vrhu griča imenovanega Stari grad pri Lokah v današnji občini Tabor. Kot *Ostirwiz* se grad v virih prvič omenja leta 1288.⁴⁶ Grofica Margareta, vdova po Leopoldu III. Žovneškem, je tega leta naznanila, da je Ulriku II. Žovneškemu pod določenimi pogoji odstopila gradove Žovnek, Šenek, Ojstrico in Libenštajn (z vsem pripadajočim) ter drugo žovneško posest.⁴⁷ Grad je bil alod Žovneških (pozneje grofov in knezov Celjskih) in je v njihovi posesti ostal vse do izumrtja leta 1456. Bolj kot po posestni ali gradbeni zgodovini se je Ojstrica zapisala v anale po tragičnem koncu nesrečne ljubezenske zgodbe med grofom Friderikom II. Celjskim in Veroniko Deseniško. Zgodba je na splošno dobro znana, še največkrat se zalomi ob trditvi, da so Friderika po zajetju strpali v grajsko ječo v bergfridu (Friderikov stolp) celjskega gradu. Potrebno je poudariti – in tako navaja tudi Celjska kronika –, da so celjskega grofa po prijetju na Sigismundovem dvoru na Ogrskem, vklenjenega v verige v vozu najprej odpeljali na Ojstrico in ga zaprli v grajski stolp. Šele nato so ga odvedli na celjski grad, kjer je nad njim bdel Jošt Soteški (*Der schickt ihn in eyssnen bandten in einen wagen heim und legt ihn gen Osterwitz in den thurn verschmidt und wohl bewart. Darnach wardt er aber gefiirt gen Cilli in die burgk und einen ritter, genandt Jobst vonn Helffenberg zu behiietten empfolhen*).⁴⁸ Veroniko so po dolgotrajnem skrivanju ujeli in jo odpeljali na Ojstrico, kjer je ostala zaprta brez hrane in vode

46 Kos, 1996, 79.
47 Prav tam, 79.
48 Krones, 1883, 79.

(*Und weil graff Friederich zu Cilli in der burgk gefangen lag, do furt man sy gen Osterwitz in den thurn. Die lag da also auf etliche zeit gefangen ungeessen und ungetruncken*).⁴⁹ Po čarovniškem procesu so jo odpeljali nazaj na ojstriški grad, da bi jo izstradali do smrti. Ker jim to ni uspelo, sta bila na grad poslana dva viteza in jo pod Ojstrico utopila v kadi (*Darnach wardt sy wieder gen Osterwitz gefuhrt, daselbst man sy aber mit hunger und durst wolt getodt haben; do das aber nicht mocht geseyn, do schickt er zwen ritter hin, die sy undter Osterwitz in einer pottigen liessen trencken*).⁵⁰

Ob koncu pregleda te listine nam ostane le še navedba kraja *Sliphes* (Slivna). Natančna lokacija ni znana, najverjetneje pa jo gre iskati na področju okolice Vranskega, Ločice in Motnika.⁵¹

Že omenjeni testament Ceizolfa Spanheimskega osvetljuje prve znane začetke srednjeveškega Vranskega. Skoraj zagotovo so njegovi zametki še nekaj desetletij starejši, vendar smemo o njih zaradi pomankanja relevantnih virov zgolj domnevati. Ta nedatirana listina je za širšo javnost zanimiva še v enem pogledu. Med številnimi pričami je v dokumentu namreč naveden tudi *Gebh(ardus) de Sovne* (Gebhard Savinjski).⁵² S to prvo omembo gospodov Žovneških se začenja velika zgodba najpomembnejše srednjeveške plemiške rodbine, ki je imela matični sedež na današnjem slovenskem prostoru – grofov in knezov Celjskih.

Kakšen je bil torej posestni razvoj srednjeveškega Vranskega? Predhodno je že bil podan oris lastništva gospostva Hekenberk, največjega srednjeveškega gospostva na ozemlju današnjega Vranskega. Zaradi pomanjkanja virov je lastništva posameznih plemiških rodbin težko natančno opredeliti. Njihove posesti so bile zelo razvejane, nekateri deli so lahko v zelo kratkem času prehajali iz rok ene družine v roke druge. Tako naj bi gospodje Orti nekaj časa posedovali tudi Prekopo, preden jo je Ulšalk iz Prekope, milit Ortov, leta 1229 podaril gornjegrajskemu samostanu.⁵³ Za preciznejše poznavanje lastništva posameznih posestev je zelo pomembna tudi listina iz leta 1257, ki jo je natančno proučil Tone Ravnikar. V njej se namreč omenjajo *Wolog* (Vologa), *Culke* oziroma *Kulke* (Klokočovec) in *Kal* (Kale).⁵⁴ Vsi trije vranski zaselki so bili predmet spora med Kunšperškimi in gornjegrajskim opatom, po poravnavi pa so pripadli slednjemu.⁵⁵ Ob koncu 13. stoletja je samostan pridobil še vas Merinca pri Vranskem. Vse te vasi in zaselki, ki se razprostirajo od Tešove do Merince pri Jeronimu, so bile sprva alod Kunšperških, pozneje pa last gornjegrajskega samostana.⁵⁶ V poznem srednjem veku – vse do razpustitve leta 1473 – je bil samostan s svojo ogromno posestjo največji hekenberški sosed.⁵⁷ Medtem ko je Gornji Grad imel v oblasti ozemlje severno in zahodno od Vranskega, so južno in vzhodno stran popolnoma obvladovali Žovneški (pozneje grofje Celjski).⁵⁸

49 Prav tam, 79.
50 Prav tam, 80.
51 Ravnikar, 2007, 25.
52 Kos, 1996, 29.
53 Ravnikar, 2007, 97.
54 Listine NŠAL 101, 1257, Gornji Grad/1; Ravnikar, 2007, 170.
55 Ravnikar, 2007, 170.
56 Prav tam, 206.
57 Posest gornjegrajskega samostana je leta 1461 prešla v last novoustanovljene ljubljanske škofije, leta 1473 pa je bil samostan uradno razpuščen. Vidmar (ur.), 2004, 30.
58 Ravnikar, 2007, zemljevid, 289.

Prekopa se prvič (posredno) omenja v listini iz leta 1229, s katero je vitez Ulšalk iz Prekope (označeno z zeleno) gornjegrajskemu samostanu za obletnico podaril dve hubi v Andražu (nad Polzelo).

Vir: Listine NŠAL 101, 4. marec 1229, s. 1.

V času zgodnjega novega veka, to je v obdobju med koncem 15. in koncem 18. stoletja, je v gospodarstvu prevladovalo kmetijstvo, ki je delovalo v okviru fevdalnega zemljiškega gospodstva. Določen vpogled v življenje ljudi in njihov gospodarski položaj dajejo posamezne deželne fevdne knjige in imenjske cenitve. Podatki za hekenberško gospodstvo iz leta 1482 kažejo, da so h gradu in stolpu prištevali še pristavo, travnik, vinograd in bližnja 2 domca.⁵⁹ V gospodstvu z okoli 70 kraji je bilo takrat 82 kmetij, 3 dvori, 8 polkmetij, 12 domcev, 3 pušče, 1 hiša, 2 mesnici, 1 hlev, 1 mlin, 67 vinogradov, 4 travniki, 1 sadovnjak, 7 vrtov, grajske stavbe, nekaj njiv in prek 65 kmetij z desetinsko obvezo.⁶⁰ V imenjski cenitvi za grad Hekenberk iz leta 1542 je razvidno, da je v 60 krajih živelo 140 hekenberških družin (36 kočarskih, 74 srednjekmečkih in 30 velikokmečkih), od teh največ na Vranskem (16) in v Zahomcah (9). V okviru hekenberškega gospodstva je bilo tudi 125 gorninskih vinogradov.⁶¹ Seveda so to zgolj številke, ki se nanašajo na hekenberško gospodstvo. Sliko lahko delno zapolnimo še s podatki za ojstriško gospodstvo, katerega velik del je prav tako segal na območje današnje občine Vransko. Po navedbah urbarjev je v letih 1497/98 in 1595 ojstriško gospodstvo posedovalo 12 vasi s 119 podložniki, prav tako mu je v vranskem uradu pripadalo 12 naselij z 51 hubami in domci. Leta 1754 je v 25 naseljih posedovalo kar 295 podložniških hiš.⁶²

59 Koropec, 1975, 223.
60 Prav tam, 223.
61 Prav tam, 225.
62 Pirchegger, 1962, 189.

Zdi se, da so na razvoj Vranskega vplivali trije ključni prometni dejavniki:

1. Cesta, ki je vodila mimo Vranskega, je bila del t. i. ljubljanske (kraške) ceste. Ta prometna povezava Ogrske preko današnjega slovenskega ozemlja z Italijo je bila najpomembnejša srednjeveška cesta na Slovenskem in je v 15. in 16. stoletju v evropskem merilu sodila med važnejše trgovske magistrale.⁶³
2. Vransko leži ob izhodu iz Savinjske doline, s tem pa je od nekdaj imelo izjemno pomembno geostrateško lego, ki ji je obstoj mitnice dal še večjo težo. Glavna cestna povezava je šla iz Celja proti Vranskemu in od tod naprej skozi Motnik ter po Tuhinjski dolini do Kamnika. Nekoč bistveno manj pomembna cesta pa je z Vranskega vodila čez Trojane in naprej do Ljubljane.
3. Naselje leži ob nekdanji štajersko-kranjski meji. Po pomiritvi med Habsburžani in Goriškimi leta 1311 je Savinjska dolina postala del Štajerske. Z majhnimi spremembami je mejna črta med Štajersko in Kranjsko ostala nespremenjena vse do razpada Avstro-Ogrske leta 1918.

Napisni plošči sta nastali v počastitev slovesnega dogodka, ko je cesar Karel VI. leta 1728 potoval skozi naše kraje po prenovljenih cestah. Plošči, prvotno del večjega obeležja, sta bili pozneje sekundarno vzdani v pročelje hiše (danes Vransko 55) ob gostilni Slovan.

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Mitnica pri Vranskem je bila najpomembnejša in najdonosnejša mitninska postaja na meji med Spodnjo Štajersko in Kranjsko. Skoznjo se je stekala večina prometa iz smeri Ogrske, Dunaja ter Srednje in Spodnje Štajerske proti primorskim mestom ter Italiji in obratno.⁶⁴ Prihodki od prometa in trgovine so bili eden najpomembnejših finančnih virov in temeljev bogastva grofov Celjskih, mitnica pri Vranskem pa jim je nedvomno prinašala precej dohodkov.⁶⁵ V dokumentu Katarine Celjske, vdove Ulrika II., spisanem februarja 1458, se med naštevanjem celjskih mitnic omenjata tudi urad in mitnica pri Vranskem (*zu Frentzk Ambt und Mautt*).⁶⁶ Ob omembi mitnice ne moremo mimo še ene zelo pomembne vranske grajske stavbe – dvorca Vransko (*Franz*), ki ga v virih in literaturi pogosto srečamo tudi pod imeni Augustenburg, Prajhaus ali Avžlak.

63 Kosi, 1998, 207.
64 Prav tam, 208.
65 Prav tam, 47.
66 Prav tam, 49.

Današnji dvorec je bil sprva mitnica na meji med Štajersko in Kranjsko in je sodil k deželnoknežjim regalijam. Prvotna mitnica se na tej lokaciji omenja že leta 1422 in čeprav so jo leta 1778 prenesli izven trga na Mavto, je dvorec kmalu po vzpostavitvi francoskih Ilirskih provinc (1809) ponovno oživel kot carinski urad.⁶⁷

Dvorec Vransko na razglednici, poslani leta 1910.

Vir: zasebna last avtorja.

Nosilci mitninske pravice (npr. deželni knezi, imunitetna cerkvena gospodstva) v določeni deželi so mitnice sprva držali v svojih rokah in pobiranje prometnih pristojbin poverjali svojim uradnikom. V poznem srednjem veku pa so mitnice ob prodaji ali zastavi gospodstev prehajale iz rok v roke. Pogosto je bila dana v zakup tudi sama mitnica z dohodki za letno odškodnino. Kralj Friderik III. je dal leta 1478 celjskemu meščanu Prenntnerju za tri leta v zakup mitnici v Celju in na Vranskem.⁶⁸ Okrog leta 1478 je bil uveden princip bolet – potrdil o plačanih mitninah. Vzporedno z uvajanjem tega sistema je prihajalo tudi do reorganizacije mitnic in nastajali so višji uradi s številnimi podružničnimi mitnicami (Ljubljana, Trst, Reka, Vransko). Višjemu uradu na Vranskem so bile sredi 16. stoletja podrejene vse mitnice ob štajersko-kranjski meji: Luče, Gornji Grad, Podpeč pri Lukovici, Čemšenik, Zagorje, Laško, Radeče, Sevnica, Krško in Brežice.⁶⁹

67 Stopar, 1992, 153.

68 Kosi, 1998, 170.

69 Kosi, 1998, 172; Koropec, 1975, 229.

Mitninska knjiga Vranskega za enoletno obdobje – od maja 1584 do maja 1585 – kaže promet na ljubljanski cesti sredi 16. stoletja. Mitninsko postajo je prešlo okrog 15.000 tovorov v obeh smereh: od tega 8641 glav ogrskega goveda, 664 svinj, 450 konjev, 7244 tovorov soli, 4025 tovorov žita, 1767 tovorov vina, 334 tovorov olja, 232 tovorov kože, okoli 1200 tovorov italijanske robe, južnega sadja, tkanin in drugega tranzitnega blaga in 49 kramarjev. Skupno število 15.000 tovorov je pomenilo 2520 ton robe.⁷⁰

Goveje kože so bile najpomembnejše blago ogrske trgovine, ki se je v pretežni meri tovorilo po ljubljanski cesti. Skozi vransko mitnico je v povprečju potovalo 82 otovorjenih konj dnevno. Mitninska knjiga za leto 1584/1585 razkriva, da je šlo v najprometnejših dneh skozi Vransko 160–180 tovornih konj dnevno.⁷¹ Blago trgovine na velike razdalje (razen živine in kože) je imelo na glavnih tranzitnih magistralah relativno majhen obseg, glavnilno prometa je predstavljala menjava na srednje razdalje z blagom široke potrošnje. Tega je bilo na Vranskem več kot 90 %. Pri tem je bila količinsko najpomembnejša morska sol, ki se je preko Vranskega razširjala na velikem prostoru celjsko-šaleške pokrajine in še naprej. Skoraj slaba polovica vse soli, ki so jo transportirali iz Primorja na Spodnjo Štajersko, je potovala po ljubljanski cesti skozi vransko mitnico.⁷² Ker je bil tovarni transport v pretežni meri domena kmečkega prebivalstva, je imela ta dejavnost svoj specifičen cikel, ki je bil odvisen od kmečkih del. Mitninska knjiga Vranskega za leto 1584/1585 kaže, da je bila večina glavnega potrošnega blaga (sol, vino, žito) pretovorjena v juniju in avgustu ter med novembrom in januarjem, torej neposredno pred in po žetvi ter v jesenski »mrtvi sezoni« za kmetijstvo.⁷³

Mitnica na Vranskem je po eni strani prinašala lastniku ali zakupniku finančne koristi, po drugi pa sta bila urad in bližnje naselje zaradi tega občasno izpostavljena nezadovoljstvu domačih tlačanov in privlačna tarča tujih zavojevalcev.

Kmečki upori so ena osrednjih tem slovenske zgodovine poznega srednjega in zgodnjega novega veka. Kmečko nezadovoljstvo zaradi povečevanja bremen je v srednjem in zgodnjem novem veku večkrat preraslo v odkrit vojaški upor. Dogajanje na področju Vranskega v času velikega slovenskega kmečkega upora leta 1515 ni znano. Ker je največji upor v zgodovini naših dežel zajel tudi celotno Štajersko, lahko domnevamo, da je dogajanje zagotovo odmevalo tudi na Vranskem. Navsezadnje se je julija 1515 ogromna množica kmetov z vseh strani zbirala v bližnjem Celju, kjer je cesarska najemniška vojska upornikom zadala uničujoč poraz.

70 Kosi, 1998, 220.

71 Prav tam, 221.

72 Prav tam, 224.

73 Prav tam, 141.

Današnja podoba dvorca Vransko, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Vransko je imelo vidnejšo vlogo v času hrvaško-slovenskega kmečkega upora v letih 1572 in 1573. Vzrokov za izbruh uporniškega gibanja je bilo veliko. V primeru Vranskega je bil zlasti ključen obstoj mitnice. Ena izmed osrednjih točk uporniškega programa je bil namreč boj za svobodo kmečkega trgovanja, torej odpor zoper vsem tistim dajatvam (mitnine, mostnine, carine itd.), ki so zmanjševale dobiček od kmečkega trgovanja. V tistem času je bil glavni vranski mitničar Blaž Čadinger. Pred njegovim nastopom so bili okoliški prebivalci oproščeni mitnine za morsko sol in vino. Čadinger je leta 1561 ta predpis preklical in pozneje celo predlagal, da bi vsi kmetje na štajersko-kranjski meji plačevali posebno dajatev od kmečke trgovine. Od leta 1572 so na vranski mitnici pobirali tudi *Mittlding* – stanovsko mitnino za deželo Kranjsko.⁷⁴ Po pripovedovanju zajetega upornika Simona Gregorića, brata vojaškega poveljnika kmečke vojske Ilije Gregorića, z dne 22. februarja 1573, naj bi del upornikov iz hrvaškega Zagorja vpadel po Savi in Savinji navzgor, v smeri proti Laškemu, Celju in vse do Vranskega, kjer bi napadli Čadingerja.⁷⁵ Ta načrtovan, a neuresničen pohod je bil bržkone povezan z napadom kmetov in kramarjev na finančne uradnike na letnem sejmu v Laškem junija 1572. Prav Čadinger je o napadu poročal v Gradec, pozneje pa kranjskemu deželnemu glavarju in vicedomu posredoval še natančnejše podatke o obeh voditeljih upora, da bi ju lahko prijeli.⁷⁶

V obdobju po letu 1573 se je na Slovenskem zvrstilo še veliko število puntarskih pritožb ali celo manjših uporov. Zadeve so se začele resneje kuhati v prvi četrtini 17. stoletja in le še vprašanje časa je bilo, kdaj bo izbruhnil nov velik oborožen upor. Upor, kot uvod v razširjeno kmečko gibanje, ki ga v slovenskem zgodovinopisju poznamo pod imenom drugi slovenski kmečki upor, je leta 1635 izbruhnil v osrčju Savinjske doline. S svojim takratnim odmevom in pomenom je presegel vse ostale dogodke 17. stoletja v regiji. Pomembno je poudariti, da Vransko z bližnjo okolico ni bilo zgolj eno glavnih žarišč kmečkega nezadovoljstva, temveč tudi prva večja tarča upornih podložnikov. V tistem času je bila ena največjih zemljiških posestnikov v Savinjski dolini rodbina Schrattenbach (tudi Schrottenbach), saj je imela v svojih rokah gradove Hekenberk, Podgrad, Ojstrico in Prebold. Zametki upora na Schrattenbachovih posestih so se začeli že leta 1608, ko se je Janez Sigmund Schrattenbach prepiral s podložniki zaradi lovnih zdev. Feliks Schrattenbach je leta 1610 začel gospodovati na Hekenberku in Ojstrici. Od svojih podložnikov je zahteval tlako tudi ob nedeljah, zato ga je vranski vikar tožil pri oblasteh. Pritožbe podložnikov zaradi prekomerne tlake so očitno pritegnile k obisku tudi vladarjevo komisijo, ki je leta 1612 Schrattenbachove podložnike zasliševala.

Rezultat pogovorov slednjim ni bil v prid. Pritisk se je stopnjeval, tlačani pa so morali še posebej trpeti zaradi gradnje novega ojstriškega gradu. Zaradi čarovništva in hujskanja k napadu na grad je Feliks Schrattenbach odrezal uho Simonu Prosilniku. Vladarjeva komisija je zaradi nasilja in pritožb podložnikov še dvakrat obiskala ojstriško gospostvo – v letih 1628 in 1629. Po letu 1631, ko so bila dela pri gradnji ojstriškega gradu zaključena, so oblasti zaradi vala novih pritožb povabile v Gradec predstavnike zemljiškega gospoda Schrattenbacha in podložnikov. Posebna komisija je na ukaz deželnega glavarja sklenila s predstavniki sprtih strani sporazum, ki je natančno določal podložniške in fevdalčeve obveznosti, a ga nobena stran ni spoštovala.

Nagrobnik rodbine Schrattenbach iz leta 1605 je vzidan v notranjosti cerkve sv. Mihaela. Nagrobnik, ki ga delno zakriva lesen stenski opaž, je posvečen Georgu, Katharini, Christofu in Franzu Schrattenbachu.

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Grb rodbine Schrattenbach. V letih 1588–1649 so takrat še svobodni gospodje Schrattenbachi namesto svojega rodovnega grba uporabljali grb, ki so ga podedovali po izumrli plemiški rodbini Dürr. Podedovanemu kvadriranemu ščitu so dodali še srčni ščit (v sredini).

Posneto po: http://www.wappenbuch.de/pages/wappen_26_Siebmacher.htm. Orig.: Johann Siebmacher: Siebmachers Wappenbuch, Fol. 26, 1605.

Deželna vlada je pritiskala zlasti na podložnike in jih pozivala k pokornosti. Uporni kmetje so se navkljub Shrattenbachovemu nasprotovanju zbirali na sestankih, po enem takšnih, 21. aprila 1635, pa je v Grajski vasi dokončno počilo. Dva dni po tamkajšnjem spopadu med plemiško in puntarsko vojsko se je uporniški duh razširil na Vransko. Puntarji so napadli in zavzeli Hekenberk in vransko mitnico, ki so jo izropali, plen pa si razdelili med sabo. Razdejana sta bila tudi gradova Ojstrica in Podgrad. Feliks Schrattenbach se je zadnji hip, menda skrit v sodu, rešil z Ojstrice. Pri zavzetem ojstriškem gradu je bilo uporniško zborovanje, kjer so pozvali na splošen upor. Odzvali so se vsi Vranšani, razen štirih (med njimi tudi župnik).

⁷⁴ Koropec, 1985, 46.

⁷⁵ Grafenauer, 1974, 237.

⁷⁶ Prav tam, 209.

Konec aprila je upor zajel celotno Spodnjo Štajersko, razširil pa se je tudi na Kranjsko. V začetku maja sta vladna komisarja v Celju, ki sta pred tem na ostriške upornike naslovila zahtevo, naj se pomirijo in vrnejo gradove, prejela pritožbe, ki sta jih za podložnike okoli Vranskega v sporazumu z oblastmi napisala vranski višji mitničar Janez Teuffenbach in vranski poštni mojster Luka Dollinger. Med najbolj aktivnimi je bila zlasti skupina ostriških upornikov, ki je oplenila Špitalič in osvojila ključne postojanke v okolici Čemšenika. Sredi maja so začeli puntarji izgubljati sapo. Prihod najemniških vojakov, zlasti vojakov iz Vojne krajine, ki so povsod sejali strah in trepet, je puntarjem odvzel uporniškega duha. Konec junija je bil upor po večini neusmiljeno zatrt. Ječe so bile kmalu prepolne zajetih upornikov in čeprav so ponekod kmetje še naprej nasilno demonstrirali svoje nezadovoljstvo, večjega organiziranega odpora ni bilo več.⁷⁷

Grad Podgrad na razglednici, poslani leta 1936.
Vir: zasebna last avtorja.

Največjo zunanjo nevarnost so predstavljali turški vpadi. Leta 1415 je oddelek turške vojske prvič vdrl na Štajersko. O turških roparskih pohodih na področju Spodnje Savinjske doline ni veliko znanega, so pa Savinjčani najhuje trepetali leta 1471. Tega leta je turški poveljnik sredi plenilskega pohoda tik pred Ljubljano svojo vojsko razdelil na tri dele. Ena skupina je divjala mimo Kamnika ter vpadla v Savinjsko dolino proti Celju in naprej na Štajersko. Čeprav poročil o morebitnem plenjenju Vranskega in okoliških krajev ni, pa je skoraj gotovo, da so se takrat Turki premikali po cesti, ki je vodila skozi naselje. Zdi se, da so se v Savinjski dolini zadnjič pojavili leta 1532, ko so ob povratku po neuspešnem pohodu proti Dunaju posamezne enote plenile in požigale po celotni Štajerski.⁷⁸

⁷⁷ Povzeto po: Koropec, 1985, 80, 81, 82, 94, 112, 130–132, 136–137, 139–140.
⁷⁸ Povzeto po: Simoniti, 1990, 43–44, 134–136.

Cerkev sv. Hieronima na Taboru je bila zgrajena v 15. stoletju. Na začetku 16. stoletja so poslopje zaradi turških vpadov obdali s taborskim obzidjem, od katerega sta se ohranila del obzidja in severovzhodni stolp.
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

O začetkih Cerkve na Vranskem smo že spregovorili. Utečeno versko življenje je v dvajsetih letih 16. stoletja razburkal pojav novega krščanskega nauka – reformacije. Junija 1528 je vizitacijska komisija sporočila, da je vranski mitničar Krištof Raumschüssel zelo dojemljiv za nauke novega reformacijskega gibanja in da svojim podložnikom prepoveduje cerkvene pohode.⁷⁹ Leta 1550 je bil posedovanja luteranskih knjig obtožen Krištof Rotter. Leta 1597 je bilo obtoženih še nekaj Vranšanov: Pregl z ženo, Faingunst z ženo in hčerko, Anton Mautner s hčerko in Krištof Huber s hčerko. Na Vranskem naj bi že leta 1560 deloval luteranski predikant Vlakovič, ki ga je dal ljubljanski škof dvakrat zapreti.⁸⁰ Leta 1601 se je na gradu Ojstrica zadrževal predikant Hans Dobranski in za novo vero navduševal Feliksa Schrattenbacha. Če se je še leta 1610 komisar in vranski vikar Andrej Fellman pritožil pri svojem škofu zaradi nekrščanskega delovanja ostriškega in hekenberškega gospodarja Schrattenbacha, je leto zatem na cerkvenem zboru v Gornjem Gradu izjavil, da na Vranskem ni več heretikov.⁸¹

⁷⁹ Orožen, 1880, 71; Gabršek, 1888, 27.
⁸⁰ Vrečer, 1930, 187.
⁸¹ Orožen, 1880, 72–73; Gabršek, 1888, 27–28; Vrečer, 1930, 187.

Dvorec Brode je bil zgrajen okoli leta 1700.

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Prihodnja desetletja so na Vranskem minevala brez večjih pretresov. Najpomembnejša novost 18. stoletja je bila nedvomno uvedba obveznega šolstva. Na Vranskem naj bi se pouk odvijal že od leta 1645. Zanj so skrbeli duhovniki, ki so poučevali verouk, zlasti nadarjene otroke pa so učili tudi brati in računati.⁸¹ Po zapisu v šolski kroniki Osnovne šole Vransko (1805–1935) se je organiziran pouk odvijal že na začetku 19. stoletja, po pripovedovanju starejših ljudi pa naj bi potekal že vsaj od zadnje četrtine 18. stoletja. Sprva se je odvijal v Svetelovi (pozneje Šentakovi) hiši, kmalu zatem pa v Urlaubovi (pozneje Kolarjevi) hiši. Prvi učitelj je bil Johann Hirschberger, ki je v prvih letih poučeval okrog 30 učencev in jih v nemškem jeziku učil branja, računanja in pisanja.⁸² Hirschberger je leta 1821 učencem prvič podelil tudi šolska spričevala. Trivialko, ki je v vasi delovala od leta 1806, je vodil do leta 1829.⁸³

Ob zaključku prispevka pa za marsikoga morda že znana zgodba o srhljivem odkritju v jami Škadavnica na območju Dobroveljske planote. Leta 1954 je skupina otrok med sprehodom po jami na koncu hodnika naletela na okostje človeka, z glavo naslonjenega na steno. Okoli vratu je imel železno ovratnico, ki je bila priklenjena na 2,5 m dolgo železno verigo, z okovi pritrjeno na steno. Poleg okostnjaka je stala glinena rdeča posoda. Otroci so okostje čez nekaj dni prenesli iz jame in ga predali neki učiteljici, vendar se je pozneje izgubilo. Leta 1962 je raziskovalni novinar med obiskom jame še videl okove, verigo in ovratnico. Kot je po takšnih odkritjih v navadi, so se začele hitro kovati teorije o identiteti nesrečnega človeka.

81 SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko (1805–1993), Šolska kronika 1805–1935, 11/37, 8.

82 SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko (1805–1993), Šolska kronika 1805–1935, 11/37, 8.

83 SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko (1805–1993), Šolska kronika 1805–1935, 11/37, 9.

Ob koncu 18. stoletja se je pouk odvijal v prostorih nekdanje Svetelove hiše (danes gostilna Slovan).

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

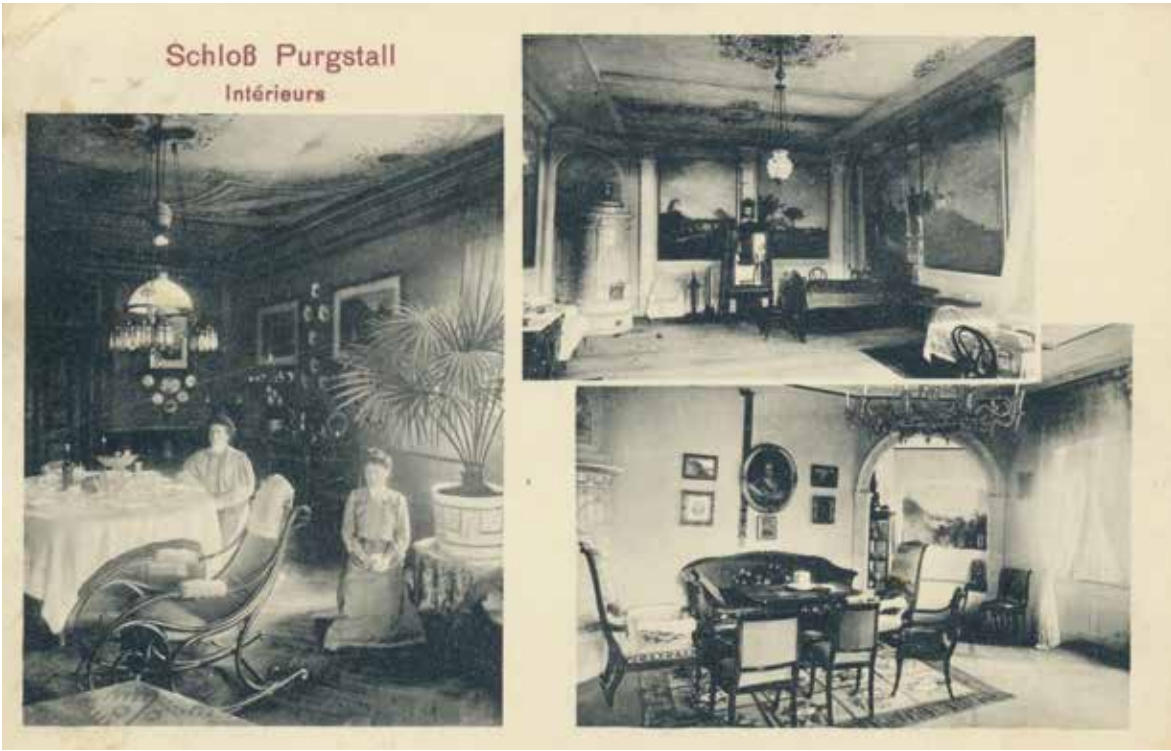

V nekdanji Urlaubovi hiši (danes Vransko 65) je pouk potekal pred letom 1818.

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Po eni izmed njih naj bi se po končanem turškem obleganju leta 1471 domačini opogumili in zapustili utrjen tabor pri cerkvi sv. Hieronima, pri tem pa naleteli na Turka in ga priklenili v jami. Po drugi naj bi okostje pripadalo luteranskemu pridigarju Hansu Dobranskemu, ki je leta 1601 poskušal med domačine raznesti nauke nove vere. Po tretji pa bi lahko okostje datiralo v čas drugega slovenskega kmečkega upora leta 1635 in bi ga torej smeli pripisati nasilju plemiške ali podložniške strani.⁸⁴

Odstiranje grajske preteklosti. Bivanjska kultura v gradu Podgrad na razglednici, poslani na začetku 20. stoletja.

Vir: zasebna last avtorja.

84 Spodnja Savinjska dolina – zanimivosti in dogodki iz zelene doline. Jame Spodnje Savinjske doline – Jama Škadavnica. <https://spodnjasavinjska.weebly.com/268lanki-in-druge-objave/jame-spodnje-savinjske-doline-jama-skadavnica>

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko (1805–1993), Šolska kronika 1805–1935, 11/37.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

Listine NŠAL 101, 4. marec 1229, s. l.

Listine NŠAL 101, 2. december 1247, Kamnik.

Listine NŠAL 101, 1257, Gornji Grad/1.

Listine NŠAL 101, 1286, Žovnek/1.

Listine NŠAL 101, 14. april 1341, s. l.

Listine NŠAL 101, 12. maj 1376, Gornji Grad.

CKSL – Centralna kartoteka srednjeveških listin (tipkopis Boža Otorepca), Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU

tipkopis listine, 3. februar 1323.

tipkopis listine, 14. april 1339.

tipkopis listine, 18. marec 1442.

LITERATURA

CIGLENEČKI, Slavko, 1992: *Pólis Norikón: poznoantične višinske utrbe med Celjem in Brežicami*. Podsreda: Zavod Spominski park Trebče.

CURK, Jože, 1984: Dr. Ivan Stopar: Gradovi, graščine in dvorci na slovenskem Štajerskem. Dr. Jože Koropec (ur.): *Časopis za zgodovino in narodopisje Letnik. 55, št. 1*. Maribor: Univerza v Mariboru, Zgodovinsko društvo Maribor, Založba Obzorja. 146–155.

GABRŠEK, Ivan, 1888: *Dogodki iz Župnije Vranske. Ob 20-letnici uvrstitve Vranskega med cesarske trge*. Vransko: samozaložba.

GRAFENAUER, Bogo, 1974: *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem: slovenski kmečki upor 1515 in hrvaško-slovenski kmečki upor 1572/73*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

HÖFLER, Janez, 2013: *O prvih cerkvah in župnijah na Slovenskem. K razvoju cerkvene teritorialne organizacije slovenskih dežel*. Ljubljana: Viharnik.

KOROPEC, Jože, 1975: Vransko v srednjem veku. Jože Koropec (ur.): *Časopis za zgodovino in narodopisje. Letnik. 46, št. 2*. Maribor: Univerza v Mariboru, Zgodovinsko društvo Maribor, Založba Obzorja. 217–234.

KOROPEC, Jože, 1985: *Mi smo tu. Veliki punt na Slovenskem v letu 1635*. Maribor: Založba Obzorja.

KOS, Dušan, 1996: *Celjska knjiga listin: listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341*. Ljubljana: ZRC SAZU; Celje: Muzej novejšje zgodovine.

KOS, Dušan, 2005: *Vitez in grad: vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

KOS, Franc, 1915: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Četrta knjiga (1101–1200)*. Ljubljana: Leonova družba.

KOSI, Miha, 1998: *Potujoči srednji vek: cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC.

KREMPUŠ, Robert, 2000: Krvavica bei Vransko in Slowenien, Höhensiedlung des 3. bis 6. Jahrhunderts. Michel Feugere, Mitja Guštin (ur.): *Iron, Blacksmiths and Tools. Ancient European Crafts. Acts of the instrumentum Conference at Podsreda (Slovenia) in April 1999*. Montagnac: Editions Monique Mergoil. 209–231.

KRONES, Franz, 1883: *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli. Zweiter Theil. Die Cillier Chronik. Text mit kritischer Einleitung und historischen Erläuterungen*. Graz: Verlag von Leuschner & Lubensky.

OROŽEN, Ignacij, 1880: *Das Bisthum und die Diözese Lavant. Theil 4. Das Dekanat Frasslau: mit den Seelsorgstationen Frasslau, Gomilsko, Franz, (Mötnik), St. Georgen unterm Tabor, St. Paul bei Pragwald, Maria Himmelfahrt in Riek, St. Martin an der Pak und St. Andrä ob Heilenstein*. Cilli: Johann Rakusch.

PIRCHEGGER, Hans, 1962: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. München: Verlag R. Oldenbourg.

PIRKMAJER, Darja, 1985: Rimska cesta Emona–Celeia: odsek itinerarske ceste Aquileia–Donava. Gustav Grobelnik (odg. ur.): *Celjski zbornik 1985*. Celje: Kulturna skupnost občine Celje. 159–176.

RAVNIKAR, Tone, 2007: *Po zvezdnih poteh: Savinjska in Šaleška dolina v visokem srednjem veku*. Velenje: Muzej.

SIMONITI, Vasko, 1990: *Turki so v deželi že: turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje: Mohorjeva družba.

STOPAR, Ivan, 1992: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga: Spodnja Savinjska dolina*. Ljubljana: Park, Znanstveni tisk.

VIDMAR, Luka (ur.), 2004: *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Maribor, 5: Dekanija Gornji Grad*. Celje: Mohorjeva družba.

VREČER, Rajko, 1930: *Savinjska dolina. S posebnim ozirom na splošno, krajevno in upravno zgodovino v besedi in sliki. Zalec: samozaložba*.

ZAHN, Joseph von, 1893: *Ortsnamenbuch der Steiermark im Mittelalter*. Wien: Hölder.

ZAHN, Joseph von, 1879: *Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark II., 1192–1246*. Graz: Verlag von Historischen Vereines fur Steiermark.

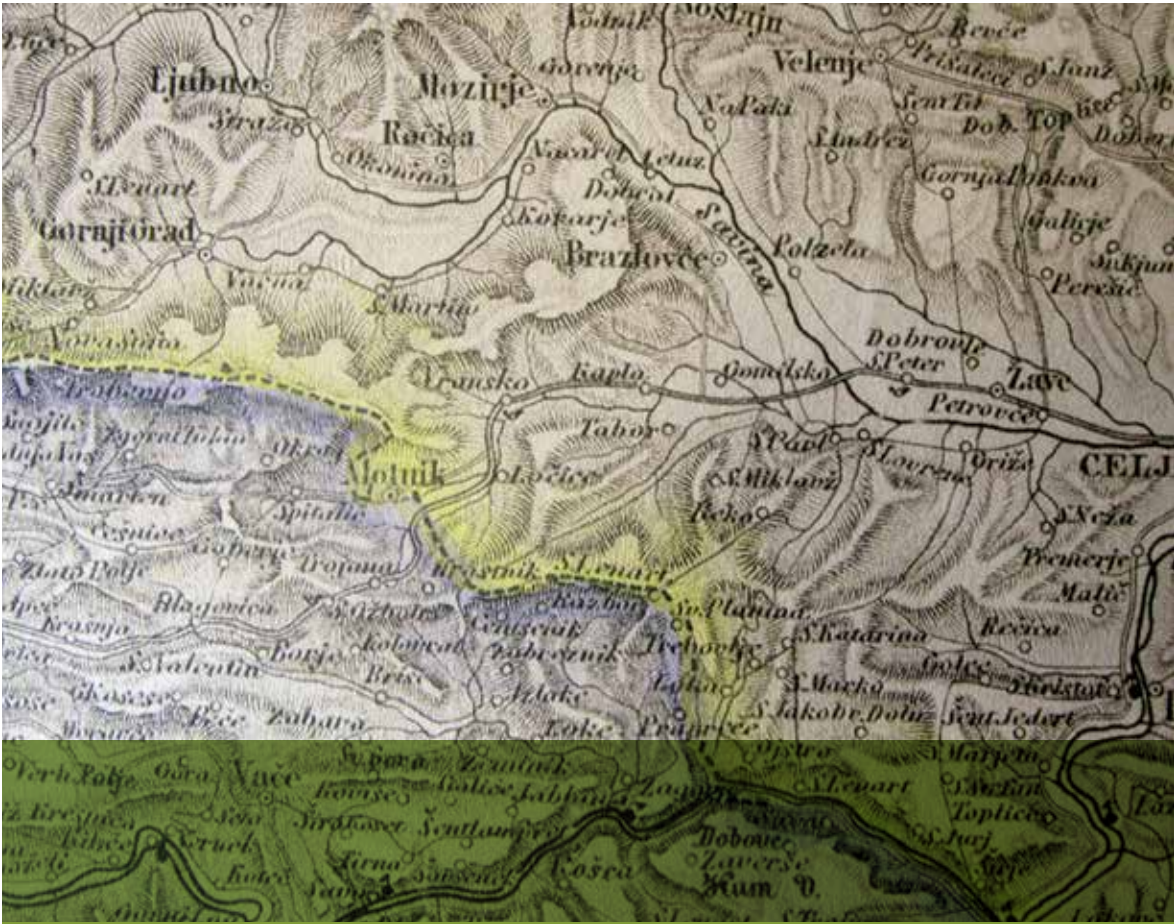
ELEKTRONSKI VIRI:

Inštitut za arheologijo ZRC SAZU. Strani za študente arheologije zgodnjega srednjega veka na FF v Ljubljani. http://iza.zrc-sazu.si/ff/Slavko/PA_naselja.html

Spodnja Savinjska dolina – zanimivosti in dogodki iz zelene doline. Jame Spodnje Savinjske doline – Jama Škadavnica. <https://spodnjasavinjska.weebly.com/268lanki-in-druge-objave/jame-spodnje-savinjske-doline-jama-skadavnica>

Prekopa, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

OD RELATIVNEGA MIRU DO ABSOLUTNE VOJNE (1809–1941)

Igor Grdina

POVZETEK

Za vzpon Vranskega v 19. stoletju, ko je kraj postal trg (1868), je bila odločilnega pomena neznatna sprememba meje med Ilirskimi deželami, ki so bile del napoleonskega Velikega cesarstva, in habsburško monarhijo aprila 1811. Jugozahodni obmejni predel Vojvodine Štajerske je tedaj ostal brez večjega središča. Vransko, ki je bilo vas, je zapolnilo vrzel ter dobilo finančne in obmejne urade.

Tudi ko je Napoleonova Ilirija propadla, je kraj ostal središče uprave, ki se je po marčni revoluciji 1848 prilagodila moderni državni strukturi. Vransko je bilo sedež (upravno-)sodnega okraja in to funkcijo obdržalo do druge svetovne vojne. Ker pa je bilo oddaljeno od železnic – za njihovo gradnjo čez Trojane ali Tuhinjsko dolino so se njegovi prebivalci dolgo časa močno prizadevali –, je začelo v svoji rasti polagoma zaostajati za Žalcem, ki je ob koncu 19. stoletja že postal največje naselje med Celjem na vzhodu in deželno mejo na zahodu.

Rast prebivalstva na Vranskem je bila umirjena. Leta 1820 je naselje imelo 107 hiš in 571 duš, 1869 pa le malo več. Leta 1910 je na Vranskem v 124 hišah živelo 682 ljudi. Le 12 jih je kot občevalni jezik prijavilo nemščino, 2 pa sta bila tujca. Celotna občina je tedaj imela 1111 prebivalcev. Leta 1937 je število prebivalcev trga že upadalo; bilo jih je le še 603. Razvoj gospodarstva in infrastrukture je bil najhitrejši v zadnjih letih habsburške monarhije.

Vransko je bilo v avstrijski dobi po zaslugi rodoljubnih županov in drugih veljakov slovenska trdnjava. Posamezni njegovi prebivalci so si tedaj pridobili ugledno ime v javnosti: Lavoslav Schwentner je postal založnik slovenske moderne, Anton Zupan je deloval kot stenograf, slikar Anton Perko pa kot tajnik soproge prestolonaslednika Rudolfa. V času kraljevske Jugoslavije je v trgu nekaj časa služboval ugleden športnik in kulturnik Ferdo Skok. Ob razsulu države leta 1941 so Vransko zasedli Nemci; šolska kronika poroča, da jih ni sprejel nihče.

Ključne besede: Vransko, Ilirske dežele, Štajerska, marčna revolucija, uprava, volitve, župani, Lavoslav Schwentner

SUMMARY

FROM RELATIVE PEACE TO THE ABSOLUTE WAR (1809–1941)

A minuscule change in the boundary between the Illyrian Provinces that were part of the Great Napoleonic Empire and the Habsburg monarchy in April 1811 was crucial for the rise of Vransko in the 19th century when it became a market town (1868). The southwestern border region of the Duchy of Styria was left without a major centre. Vransko, which had been a village, filled the gap and received financial as well as border offices.

Even after the fall of Napoleon's Illyria, Vransko remained the centre of the administration, which after the March Revolution 1848 adapted to a modern state structure. Vransko was the seat of the (administrative-)judicial district and kept this function up to World War II. However, because it was located away from the railways – for their construction across Trojane or Tuhinjska dolina its inhabitants strived hard for a long time – gradually it fell behind Žalec in its growth. At the end of the 19th century, Žalec was already the largest town between Celje in the east and the provincial boundary in the west.

Population growth in Vransko was subdued. In 1820, there were 107 houses and 571 souls, in 1869 only a little more. In 1910, 682 people lived in 124 houses. Only 12 of them reported German as their communicational language; two declared themselves foreigners. The entire municipality had a population of 1,111 at the time. In 1937, the market population already declined; it numbered only 603. Development of the economy and infrastructure was the fastest during the final years of the Habsburg monarchy.

Vransko had been a Slovenian stronghold during the Austrian period thanks to patriotic mayors and other personages. Its various locals acquired a respectable name in public: Lavoslav Schwentner became the publisher of the Slovene Moderna, Anton Zupan acted as a stenographer, and the painter Anton Perko was a secretary to the wife of the Crown Prince Rudolf. At the time of the Yugoslav kingdom a prominent athlete and cultural worker, Ferdo Skok served in Vransko for some time. When the country fell apart in 1941, the Germans occupied Vransko, the report in the school chronicle stated that no one was there to receive them.

Keywords: Vransko, the Illyrian Provinces, Styria, the March Revolution, administration, elections, mayors, Lavoslav Schwentner

OD RELATIVNEGA MIRU DO ABSOLUTNE VOJNE (1809–1941)

Vransko je bilo od 14. oktobra 1809 do sklenitve prvega pariškega miru 30. maja 1814 oziroma do konca dunajskega kongresa spomladi 1815 obmejna vas. Do nje je segala habsburška monarhija, v hribih na zahodu – tako v smeri proti Trojanam kakor na poti v Tuhinjsko dolino in Kamnik – pa se je začejala Ilirija, ki je bila »dežela pritiklina« prvega Francoskega cesarstva. Slednje je poprej dodobra uveljavljeno mejo med Kranjsko in Štajersko nekoliko spremenilo. Avstrijska monarhija, ki je kot del različnih koalicij ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja izgubila več vojn, se preprosto ni mogla učinkovito upirati zahtevam zastopnikov napoleonskega Velikega cesarstva, da se črta ločnica »prilagodi« naravnim danostim – kar je dejansko bilo sinonim za korekcije v korist zmagovalca. Trg Motnik je tako aprila 1811 prešel v okvir Ilirije,¹ nekaj prej kranjskih naselij pa v Vojvodino Štajersko. Prav zato so habsburške oblasti svoje obmejne službe oziroma urade (carina, pošta) namestile nekoliko bolj v zaledje. Vransko je bilo za to zelo primeren kraj, saj se je na njegovem območju ozka dolina, v kateri se združujeta starodavni cesti proti Ljubljani in proti Kamniku, razširila.

Za nadzorovanje prometnih tokov med kranjskim intendantstvom oziroma ljubljanskim distriktom in kantonom na francoski strani ter Vojvodino Štajersko na avstrijski je imel kraj naravnost idealno lego. Na tiste čase se je na Vranskem ohranil dolgotrajen spomin: hiša barona Wittenbacha, v kateri je bila carinarnica, je v ljudskih ustih postala Avžlak (iz nemškega Aufschlag, tj. doplačilo). Prebivalci so novi urad očitno dojemali kot naslednika nekdanje mitnice.²

Zaradi načrtanja meddržavne meje med Ilirijo in Avstrijskim cesarstvom so imeli na Vranskem – kakor v drugih krajih – kar nekaj problemov. Po vsej verjetnosti so bile iz varnostnih razlogov prometnice čez Savinjsko dolino precej zanemarjene.³ Francozi bi dobro vzdrževane ceste pač lahko ob kakšni prihodnji vojni uporabili za bliskovite premike svojih čet.

Toda Vransko je od obmejnega položaja v napoleonski dobi imelo tudi nekaj očitnih koristi. Petinska opustitev kmečkih bremen, ki jo je na ozemlju, prepuščenem Francozom, uveljavil najmlajši maršal Napoleonovega cesarstva Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont,⁴ je na habsburški strani meje obveljala po volji režima »dobrega cesarja Franca«.⁵ Podložniki, ki so bili od izdaje Nevoljniškega patenta Jožefa II. (za večino slovenskega prostora 1782) osebno svobodni ter samo še prek (odkupljive) posesti navezani na fevdalnega gospoda, pač niso smeli čutiti, da bi jim bilo pod galskimi osvajalci bolje. Če bi avstrijska monarhija v dobi nenehnih vojn ne doživela finančnega zloma – 15. marca 1811 je njen denar izgubil kar 4/5 vrednosti –, bi bilo kmetom na Štajerskem zaradi težkih bremen v Iliriji, kjer se je odprava starega reda le pripravljala, spričo zastavitve zemljiške rente kranjskim mestom pa se še ni mogla začeti, ob zatonu francoske dobe bržčas opazno bolje kakor prej. Tako pa je življenje pod perutmi obeh orlov – zlatega napoleonskega ter črnega in dvoglavega habsburškega – ostalo težko. Posredno o tem govori ritem obnove cerkva v župniji Vransko: na začetku 19. stoletja se je na tem področju zgodilo komaj kaj.

1 Urankar, 1940, 61, 62, 127, 128; Grafenauer, 1974, 174.
2 Stopar, 1992, 153.
3 Ivan Lapajne poroča: »L[eta] 1830. n. pr. še ni bila državna cesta z Dunaja v Trst do celega narejena; pri Celji čez Savinjo ni bilo mostú, med Celjem in Vranskim pa nobene ceste; slaba cesta pa od tod do Ljubljane.« Glej v: Lapajne, 1884, 235.
4 Šumrada, 1994, 178.
5 Prim. Lapajne, 1884, 230: »[G]raščaki [so] morali peti del pri desetini, vršniki, raboti, desetem penezi pustiti.«

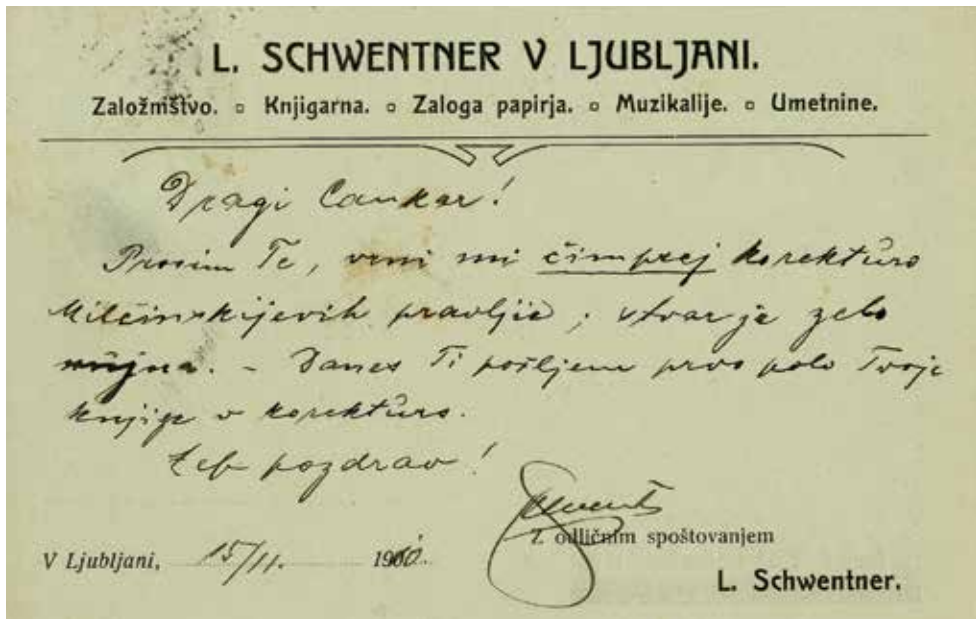

Vransko na zemljevidu iz leta 1853, izrez iz: KOZLER, Peter: Zemljovid slovenske dežele in pokrajin, Dunaj, 1853. Vir: Arhiv Antikvariata Glavan, Ljubljana.

Vransko na zemljevidu iz leta 1791, izrez iz: REILLY, Johann Joseph von: Des Herzogthums Steyermark Viertel Marburg und Zillej. Nro. 135, Dunaj, 1791.

Vir: Arhiv Antikvariata Glavan, Ljubljana.

Dopisnica Lavoslava Schwentnerja, poslana Ivanu Cankarju.

Vir: Arhiv Antikvariata Glavan, Ljubljana.

Večje spremembe so zabeležene šele po daljšem času miru. Leta 1827 so obnovili streho takrat še čebulastega zvonika cerkve na Vranskem, do 1846 je bil v Božjem hramu položen novi, marmorni tlak. Prav tako so vanj bili nameščeni imenitni sedeži. Tudi oltarji so dobili novo podobo.⁶ Potemtakem ni čudno, da so Bleiweisove Kmetijske in rokodelske novice februarja 1846 poročale: »Se Vransko, poslednje selo na Štajarskim na velki cesti proti Ljubljani s cesarsko pošto in mnogimi, lepimi hišami, de je bolj tergu ko vesi podobno — že samo na sebi popotniku dobro priporoča: ga bo posihmal farna cerkev, ki konec vesi proti jutru [tj. vzhodu] veličastno stoji, še toliko bolj znašala.«⁷ Nazadnje so bile v Božji hram postavljene še orgle.⁸

Navidežno malo pomembna korekcija meje med Ilirijo in avstrijsko monarhijo 1811 je opazno vplivala na usodo štajerskega jugozahoda: ob osrednji prometnici, ki je vodila na Kranjsko, oziroma v njeni neposredni bližini ni bilo več trškega središča. Res so tedaj deželne meje postajale iz leta v leto bolj nepomembne, toda upravna struktura vsake kronovine je ostajala samostojna. Vransko se odtlej – če izvajamo starodavni, vendar zaradi premika struge Savinje in posledično tudi ceste le počasi razvijajoči se trg Braslovče⁹ – sploh ni soočalo z nobenim pravim bližnjim tekmečem za vlogo centralnega naselja. Po velikostnem merilu ga sicer sploh ni imelo, toda upravna struktura dežel oziroma države se je v 19. stoletju še ravnala po tradicionalnih statusnih kriterijih.¹⁰

Odsotnost drugih večjih središč na štajerskem jugozahodu je najprej vplivala na to, da je Vransko po vpeljavi moderne lokalne samouprave, ki je bila eden najdaljnosežnejših rezultatov revolucije 1848–1849, brez problemov postalo sedež občine.¹¹ Ta je kljub gospodarskim krizam, katerih posledice je potenciral zastoj cestnega prometa v času najintenzivnejše gradnje železnic, pokazala svojo vitalnost in se je v kraljevski Jugoslaviji opazno razširila. Poleg Vranskega, Ločice, Stopnika in Čepelj je od 1934 dalje obsegala še Trščo. Leta 1936 sta ji bili pridruženi tudi ozemlji dotlej samostojnih občin Prekopa na vzhodu in Sveti Jeronim na zahodu.

Vransko se je predvsem zaradi svojega položaja ob meji Vojvodine Štajerske po revoluciji 1848 znašlo tudi na zemljevidu upravnih enot cesarske države. Odprava fevdalnih razmerij septembra tistega leta je hitro vodila k ukinitvi imenjskih, gosposočinskih in deželskih sodišč. Prebivalci so se iz aristokratov, tržanov in podložnikov tedaj preobrazili v načeloma enake državljane – čeprav se je kje še našel kak parvenijski nobiliziranec ali oskrbnik, ki je kmetom razlagal, da ni nič manj kot četrta Božja oseba na zemlji.¹² Leta 1849 se je že oblikovala nova teritorialna struktura pravosodja za vse. Z njo se je ujemala mreža davčnih uradov. Vransko je tedaj dobilo samostojno okrajno sodišče, ki je imelo do leta 1853 sedež v dvorcu Podgrad. Na to je verjetno vplivalo dejstvo, da je bilo naselje cesarskim uradnikom znano že izza časov napoleonske Ilirije.

6 Vesél dan na Vranskim, 19, 20; Curk, 1967, 111.

7 Vesél dan na Vranskim, 19.

8 Curk, 1967, 111.

9 Curk, 1991, 76.

10 Večji kraji, ki so v 19. stoletju zrastle kot industrijska središča – npr. Jesenice ali Trbovlje –, v habsburški monarhiji niso postali centri političnih oziroma sodnih okrajev.

11 Na Štajerskem so bile občine majhne, saj ni – kakor na ozemlju francoske Ilirije – prišlo že do poprejšnjega združevanja najmanjših enot dotlej fevdalne uprave.

12 Lapajne, 1884, 231.

Ob oblikovanju okrajnih glavarstev, ki so bila po letu 1850 osnovne enote politične – danes bi rekli javne – uprave, je Savinjska dolina dobila svoje administrativno središče v Celju. Pod pristojnostjo birokratov v nekdanji knežji prestolnici je bil prostor od Trojan do Kozjanskega. Toda že leta 1854 je Vransko postalo center posebnega mešanega upravno-sodnega urada, kakršnih je bilo na območju Vojvodine Štajerske 64, v njenem najjužnejšem – mariborskem – okrožju pa 20. Naselje ob kranjski meji je tedaj doživelo najopaznejše povečanje svojega pomena v vsej svoji dolgi zgodovini. Za to je bil zaslužen neoabsolutistični režim Alexandra Bacha, ki po odpravi veljavnosti Stadionove ustave ni uveljavljal montesquieujevske delitve oblasti na tri veje.

Leta 1868, ob reorganizaciji oblasti v skladu s t. i. decembrsko ustavo, ki je bila za zahodno državno polovico sprejeta po uvedbi avstro-ogrske realne unije, je področje upravno-sodnega urada Vransko vnovič prišlo pod pristojnost celjskega okrajnega glavarstva. A slednje je bilo spet le političnoadministrativna enota. V strukturi sodne oblasti je Vransko še naprej ostalo samostojno središče za svojo okolico, ki je obsegala ozemlje občin od kranjske deželne meje na zahodu do vključno Polzele na vzhodu. Takšna ureditev je ostala formalno v veljavi do leta 1945 (dejansko do organizacijskih preureditev na območju pod nadzorom velikonemškega Reicha 1943). Čeprav se je vloga Vranskega v javnem življenju po odpravi mešanih upravno-sodnih uradov zmanjšala, je naselje ob najprometnejši cestni povezavi Savinjske doline s Kranjsko še nadalje sodilo med najpomembnejša središča na Slovenskem Štajerskem. Naglo razglasitev kraja za trg – od tozadevne vloge domačinov 3. novembra 1867 do ugodne rešitve v prvi tretjini maja 1868 je minilo le dobrih 6 mesecev¹³ – gre nemara razumeti tudi kot nekak obliž na gotovo pekočo izgubo prestiža v političnem smislu.

Na območju sodnega okraja Vransko je leta 1869 živelo 9715 ljudi. Med njimi je bilo 4508 moških in 5207 žensk.¹⁴ Leta 1900 se je isto območje lahko pohvalilo z 10.837 prebivalci. Od tega je bilo 5191 moških in 5646 žensk. Vsi so bili katoliške vere. Slovenščino jih je kot občevalni jezik dalo zapisati 10.658, nemščino 118, 4 pa druge idiome.¹⁵ Ker statistika v zahodni državni polovici ni spraševala ne po materinščini ne po narodnostni pripadnosti, je nemogoče čisto natančno določiti strukturo prebivalstva. Slovencev, ki so bili v habsburški monarhiji pod hudim pritiskom – najprej je germanizacijo izvajalo državno uradništvo, po nastopu »cesarskega ministrstva« Eduarda grofa Taafeja, ki se je v dunajskem parlamentu oprlo na »železni obroč« nemških konservativnih in slovanskih poslancev, pa so pobudo v tej smeri prevzela bojevita »tevtonska« združenja, zlasti Schulverein (ustanovljen 1880) in Südmark (1889) –, je bilo najmanj toliko kolikor prijaviteljev našega jezika kot občevalnega. Ta kategorija je namreč izrazito ustrezala narodom z večjo gospodarsko in politično močjo, saj so lahko hišni gospodarji vplivali na statistično opredelitev služinčadi in najemnikov stanovanj.

Od leta 1866 do razpada habsburške monarhije je Vransko zaradi umeščenosti v Vojvodino Štajersko imelo tudi lasten okrajni zastop. Tovrstnih organov, ki so povezovali več občin in so bili praviloma skladni s sodno upravno strukturo, ni bilo v vseh staroavstrijskih kronovinah. Volitve v zastope so potekale po kurialnem sistemu, vsaka skupina glasovalcev pa je imela v njem enako število predstavnikov. Slovenci so na Vranskem sprva lahko računali na večino le med predstavniki občin.¹⁶

13 Gabršek, 1888, 11–15.

14 Orts-Repertorium des Herzogthumes Steiermark, 1872, 25.

15 Leksikon občin, 1904, 66.

16 Orožen, 1974, 280.

Toda že na volitvah leta 1874 so narodnjaki dobili 14 od 18 mest v zastopu.¹⁷ Za njegovega načelnika je bil izvoljen veleposestnik Franc Brinovc, ki je bil župan Vranskega v času, ko je bil kraj povzdignjen v trg. Toda pozneje je bila slovenska večina večkrat postavljena pod vprašaj zaradi mlačnosti izvoljenih mož. Za načelnika zastopa je bil v časih, ko ni bilo jasne opredeljenosti zastopa, izbran braslovški dekan ter poznejši mariborski stolni kanonik Filip Jakob Bohinc.¹⁸ Dejansko je tudi on bil narodnjak, kajti v času knezoškofa Jakoba Stepišnika/Stepischnegga, ki je nasledil Slomška, so lahko slovenski svečeniki še naprej delovali tudi v rodoljubnih organizacijah.

Osnovanje sodišča v določenem kraju je prej ali slej vodilo do vzpostavitve središča tolikšnega pomena, da so se v njem pojavile tudi druge službe oziroma uradi. To poleg davkarije velja predvsem za notariat, ki je skrbel za opravljanje velikega dela dejanj pravne narave. Moderno življenje je namreč terjalo čedalje več pogodb, vpisov v zemljiško knjigo, oporok in najrazličnejših overjenih dokumentov. Notarji so mogli natančno opazovati in razumeti vsakdanje življenje; v njihovih vrstah je zato bilo kar nekaj pomembnih kulturnih in javnih delavcev. Če bi Janko Kersnik ne živel na drugi, kranjski strani Trojan, na Brdu, bi Vransko v veliki meri moglo biti realna vzporednica njegovemu fiktivnemu kraju Borje, ki ga srečujemo v romanih Ciklamen in Agitator.¹⁹ Iz teh dveh pripovedi in iz Jare gospode lahko bralec še po več kot stoletju dobi nazoren vtis o tem, kako se je živelo v trških gnezdih sredi pretežno še skoraj povsem od agrarnega gospodarstva odvisnega podeželja. Na Vranskem je v letih 1888–1893 v notarski službi deloval Anton Svetina (starejši), ki je sodil v prvo vrsto rodoljubnih narodnjakov na Štajerskem in Koroškem. V kraljevski Jugoslaviji je bil na tem položaju najdlje sin nič manj uglednega in požrtvovalnega rodoljuba Jura Detička, ki je nosil enako ime kot oče.

V kraljevski Jugoslaviji so politični okraji leta 1922 postali srezi. Vodili so jih načelniki, ki so bili mnogo bolj kakor glavarji v avstrijski dobi odvisni od (ne)milosti vsakokratne vladne posadke. Celjski srez se je v primerjavi s političnim okrajem iz habsburške dobe v Posotelju in Zgornji Savinjski dolini precej zmanjšal. S tem se je tudi opazno spremenilo njegovo težišče. Srez, ki je obsegal Spodnjo Savinjsko dolino, se je zato včasih označeval z imenom Celje–Vransko. Po sprejemu Vidovdanske ustave je bil v okviru Mariborske oblasti, ki je na zadnji dan leta 1923 dobila svojega prvega velikega župana. Po uvedbi kraljeve diktature in ukinitvi dotedanjega ustavnega reda pa je celjski srez od jeseni 1929 dalje pripadal Dravski banovini s središčem v Ljubljani.

Opozorili smo že na to, da se je Vransko najbolj povzdignilo v času, ko je bilo formalno še vas. Razglasitev kraja za deželnoknežji²⁰ trg leta 1868 – cesar in kralj Franc Jožef je prošnji njegovih prebivalcev ugodil 7. maja 1868, 6 dni pozneje pa sta novico o tem objavila Deželni zakonik in Vladni list²¹ – je dejansko pomenila priznanje doseženega prvenstva na terenu. Malo kasneje, 1. novembra 1868, je notranji minister Slovincem zelo neprijazne nemškoliberalne vlade Carl Giskra naselju dodelil tudi grb. Pri zbiranju prostovoljnih prispevkov zanj – višina vplačila je bila izraz prestiža v novem trgu – je prednjačil bodoči župan Leopold Schwentner.²² Heraldčno znamenje je bilo treba izdelati po navodilih, ki so jih v slovenščino prevedli takole:

17 Špelec, 2013, 59, 60.

18 Gabršek, 1888, 16.

19 Kersnik, 1971, 15.

20 Apostolsko veličanstvo Franc Jožef je Vransko povzdignilo v trg v vlogi štajerskega deželnega gospoda. Vojvodstvo te kronovine je bilo navedeno kot 14. vladarski naslov v t. i. velikem oziroma obsežnem nazivu habsburških monarhov.

21 Gabršek, 1888, 12, 13.

22 SI_ZAC/0067 Občina Vransko (1889–1940), Prostovoljni prispevki za grb trga Vransko.

V srebrnem temelju je naravna vrana, stoječa na smerečnem, odzgoraj prikrajsanem deblu, ki raste iz zelenih, podnožje obdajajočih tal. Ščit grba obdaja arabesken okvir, srebrno med rudečim in modrim po dolgosti predeljen.²³

Okrasje grba ni skrivalo, da hoče ugajati okusu 19. stoletja. Preprosta ščitasta oblika, ki je značilna za najstarejša tovrstna znamenja, je bila nadgrajena z »arabesko« okrasitvijo. V tistem času še ni bilo treba posebej razlagati, da mora biti žival s pozitivno konotacijo v heraldičnih znamenjih obrnjena v levo. Tisti, ki so izrisali grb trga Vransko, so to dobro vedeli.

Vransko je v dobi, ki so ji tempo narekovali meščani, najprej stagniralo, nato pa je beležilo postopno rast prebivalstva. Leta 1820 se je kraj lahko pohvalil s 107 hišami in 571 dušami. Stanje je bilo ob razglasitvi za trg skorajda identično. Popis leta 1869 izdaja, da je tedaj na Vranskem stalo 108 hiš, v njih pa je živelo 586 ljudi. Med njimi je bilo 245 moških in 341 žensk.²⁴ Ob zadnjem popisu prebivalstva v habsburški monarhiji – leta 1910 – je Vransko štelo 124 hiš. V njih je živelo 682 ljudi. Od tega je bilo 319 moških in 363 žensk. 668 jih je prijavilo slovenski, 12 pa nemški občevalni jezik. Inozemca sta bila dva.²⁵ Celotna občina Vransko je imela tedaj 1111 prebivalcev. 539 je bilo moških, žensk pa 572. Živel so v 201 hiši. Vsi prijavitelji nemščine kot občevalnega jezika in obe osebi s tujim državljanstvom so stanovali v trgu.²⁶

Statistika Kraljevine SHS je na območju občine Vransko leta 1921 naštel 1016 prebivalcev. Prva svetovna vojna je torej povzročila znatno demografsko izgubo. Katoliški veri je leta 1921 pripadalo 1013 ljudi, 3 pa so bili pravoslavci. 998 prebivalcev se je štelo za Slovence, 14 pa za Nemce. Poleg njih so bili še 3 Rusi in 1 Poljak.²⁷ Leta 1931 je statistika Kraljevine Jugoslavije na Vranskem zabeležila 1073 prebivalcev. Od tega je bilo 527 moških in 546 žensk. Katolikov je bilo 1072, eden pa je bil musliman. Hiš je v občini stalo 194; gospodinjstev v njih je bilo 228.²⁸ Še podrobnejše podatke so za potrebe banske uprave v Ljubljani zbrali leta 1937.

Stanje v občini Vransko je bilo takole: Čeplje so imele 176 prebivalcev, Čreta 32, Ločica 467, Prekopa 263, Selo 92, Stopnik 229, Sveti Jeronim 403, Tešova 88, Tršca 135, Vologe 50 in sam osrednji trg le še 603.²⁹ Število prebivalstva je torej v središču občine glede na dobo habsburške monarhije upadlo ne samo kratkoročno.

Povzdig Vranskega v trg je sčasoma vplival na umestitev kraja na volilni zemljevid. Že leta 1873 je bilo Vransko na državni ravni uvrščeno v mestno skupino (kurijo).²⁹ Glasovalci so se morali sprva podati v Mozirje, da so lahko sodelovali na volitvah.³⁰

23 Gabršek, 1888, 14.

24 Orts-Repertorium des Herzogthumes Steiermark, 1872, 12.

25 Specialni krajevni repertorij za Štajersko, 1918, 36.

26 Specialni krajevni repertorij za Štajersko, 1918, 36.

27 Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. godine, 340, 341.

28 Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine. Knjiga I, 1937, 17; Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine. Knjiga II, 17.

29 Do leta 1873 so poslance državnega parlamenta volili v deželni zbori. Vsa predstavniška telesa so poznala kurije oziroma razrede, kar je pomenilo zastopstvo interesov. Skupine glasovalcev so v izvoljenih telesih občin, celotnih dežel ter države načeloma dobile tolik odstotek poslancev, kakršen je bil njihov delež pri plačilu neposrednih davkov. 1907 pa je bila v zahodni polovici habsburške monarhije na državnem nivoju uveljavljena splošna, neposredna, enaka in tajna volilna pravica za polnoletne moške državljane.

30 To kaže na elitnost volilne pravice ob prvih glasovanjih. Prim. Melik, 1965, 387.

Šele po spremembi zakonodaje leta 1882 so mogli ljudje svoje zastopnike izbirati v domačem kraju. Marca 1897, januarja 1901 in maja 1905 so prebivalci Vranskega imeli na državnem nivoju še en glas – v novouvedeni splošni kuriji.³¹

Na deželnem nivoju pa so tržani kljub svojemu statusu glasovali skupaj s kmečko okolico vse do začetka 20. stoletja. Šele po zadnji reformi volilnega reda v Vojvodini Štajerski so bili uvrščeni v mestno skupino. Po novem so prebivalci Vranskega glasovali le enkrat – 24. maja 1909.³² Skupaj s tržani Mozirja, Gornjega Grada, Ljubnega, Žalca, Šentjurja, Središča, Braslovč, Kozjega, Šmarja pri Jelšah, Veržaja in Rajhenburga (Brestanice) ter prebivalci občine Studenci pri Mariboru so bili uvrščeni v enoten volilni okraj, kar je omogočalo zmago slovenskega kandidata. A zaradi oddaljenosti posameznih krajev je bilo onemogočeno učinkovito medsebojno interesno povezovanje – razen na svetovnonazorski oziroma docela politični podlagi. Septembra 1904 so imeli prebivalci Vranskega na deželnozborski ravni – podobno kot na državnozborski – še en glas. Tedaj so izbirali svoje zastopnike tudi v splošni kuriji.³³

Specifični interesi Vranskega in njegove okolice v takšni volilni geometriji seveda niso mogli priti do posebej močnega izraza. Še najbolj neposredno so lahko bili artikulirani na državnozborski ravni po veliki reformi v letih 1905–1907. Tedaj so v tem okviru ukinili kurialni sistem. Toda razkorak med svetovnonazorsko oziroma strankarsko pripadnostjo kandidatov na državnem in deželnem nivoju kaže, da številni volivci z Vranskega niso mogli biti zadovoljni na obeh.³⁴ Potemtakem se tudi ni čuditi, da so želje tržanov, ki so presegale občinsko raven, ostajale neuresničene. Realizirale so se lahko edino investicije, za katere sta imela primarni interes bodisi državna uprava bodisi velekapital.

Med takšne so sodile predvsem naložbe v infrastrukturo. Tako je bilo Vransko leta 1910 povezano z velikim svetom prek telegrafa. Malo zatem – 1914 – je v kraj prišla tudi telefonska napeljava. Sam trg je moral v skladu z zakonodajo skrbeti za ljudsko šolo. Med letoma 1806 in 1870 je bila na Vranskem enorazrednica. To ne govori ravno o veliki skrbi za hišo učenosti. Drugi razred je šola na Vranskem dobila 1870, tretjega 1873, četrtega 1894, petega 1900, šestega pa 1907. Novo poslopje je bilo učeči se mladini namenjeno leta 1902. Šele leta 1939 je šola postala sedemrazrednica.³⁵

Med neuresničenimi željami prebivalcev Vranskega je bilo največ takšnih, ki so zadevale gradnjo železniške povezave med trgom in svetom. Ker se je že pred letom 1848 opustila zamisel, da bi tiri med Dunajem in Trstom stekli skozi Savinjsko in Tuhinjsko dolino proti Kamniku ali po Črnem grabnu proti Domžalam, so napredka industrijske epohe željni ljudje na jugozahodnem robu Vojvodine Štajerske začeli iskati druge rešitve.³⁶

31 Melik, 1965, 395. V splošni kuriji državnega zbora je bil za območje Vranskega vedno izvoljen slovenski predstavnik. Glasovalci so lahko opravili izbor le v Celju.

32 Melik, 1965, 386.

33 Melik, 1965, 139, 140; 395. Prva reforma volilnega reda na Štajerskem, ki je vpeljala splošno kurijo, ni ločevala glasovalcev. Druga, ki je stopila v veljavo leta 1909, pa jih je. Tedaj so lahko v splošni kuriji glasovali le tisti, ki niso v nobeni drugi. To je bila štajerska posebnost.

34 Interese Vranskega so v graškem deželnem zboru od 1865 do začetka 20. stoletja zastopali narodnjaški kandidati, 1908, po ločitvi duhov med rodoljubi na Štajerskem, pa predstavnik katoliške politike. V splošni kuriji je septembra 1904 slavil slovenski zastopnik. Ko so bili prebivalci Vranskega leta 1913 uvrščeni v mestno kurijo, je pri njih zmagal liberalni narodnjak. Na državnem nivoju je bila slika drugačna. Vse do 1907 je mestna kurija ostala v rokah zastopnikov nemške politike. Potem so v enotnem volilnem okraju (a brez Celja in Vojnika) najprej slavili slovenski liberalci, za njimi pa 1911 katoliki. V splošni kuriji so zmerom zmagali rodoljubni kandidati, ki so zagovarjali narodno slovo. Na volitvah 1906, tik pred dokončno ločitvijo duhov med Slovenci na Štajerskem, je Anton Korošec s takšno platformo premagal samostojno nastopajočega slovenskega liberalnega politika in podjetnika Ivana Rebeka. Prim. Melik, 1965, 387; 395; 397.

35 O tem natančno pričujeta dva zvezka šolske kronike. Prvi obsega obdobje 1805–1935, drugi pa 1835–1944. Prim. SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1805–1935, 11/37, in SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1935–1944, 12/38.

36 Brilej, 1999, 38.

Vransko in Schwentnerjeva trgovina leta 1900 na razglednici (litografija), odposlani 1900.

Vir: Arhiv Antikvariata Glavan, Ljubljana.

Vransko na razglednici iz leta 1905

Vir: Arhiv Antikvariata Glavan, Ljubljana.

Okrajni zastop Vransko je pod vodstvom Franca Brinovca³⁷ začel resno in intenzivno razpravljati o železnici v letih 1874–1876. Tedaj so si njegovi vodilni možje pridobili podporo podjetnikov v Savinjski dolini ter pisali Državnemu zboru na Dunaj, da bi se s tiri navezali na progo, ki je tekla po dolini reke Drave. Vendar niso bili uslišani.³⁸ Nazadnje je železnica med Celjem in Koroško le bila zgrajena, a krajem okoli Vranskega se je izognila. Hitro se je pokazalo, da je to zanje pomenilo začetek očitnega zaostajanja v razvojnem ritmu za nekaterimi drugimi območji. Vsakdo je lahko uvidel, da je Vransko predvsem zaradi odrezanosti od železniškega prometa ob popisu prebivalstva leta 1910 izgubilo status največjega kraja v prostoru med Celjem in Trojanami. Tedaj je bil Žalec, ki se je decembra 1891 prek Savinjske železnice povezal s svetom, po številu ljudi že opazno močnejši (764 : 682).³⁹

Toda upanje na moderno prometnico na Vranskem vse do prve svetovne vojne ni ugasnilo. Jeseni 1909 se je tudi v tisku začelo ponovno odločno – in razmeroma operativno – razpravljati o gradnji nove proge s Štajerskega na Kranjsko. Železnica naj bi povezala Polzelo z Vranskim, Trojanami in Domžalami oziroma s Kamnikom.⁴⁰ Pobuda za novo progo je bila od vsega začetka v rokah prebivalcev Savinjske doline, ki so se tudi pritoževali nad neaktivnostjo svojih sosedov onstran deželne meje. Na Štajerskem, kjer so oblasti živahno gradile železnice, so hitro uvideli pomen modernih prometnih poti za ponagljen razvoj. Prebivalci Vranskega so medtem sami komaj skrbeli za občinske ceste: da bi jih lahko vzdrževali, so leta 1897 oziroma 1898 uvedli celo »tlako«. To je pomenilo, da je moral vsakdo glede na obseg lastne posesti prevzeti skrb za določen del prometnice. Če svoje dolžnosti ni opravljal, kakor bi bilo treba, mu je bila prisojena kazen v višini 10 goldinarjev (tj. 20 kron).⁴¹

Toda tudi iz načrtov, ki so se porajali v zadnjih letih habsburške monarhije, ni bilo nič. Najprej jih je zmedla velika vojna, ki je izbruhnila julija 1914, potem pa spremenjene prioritete države. V kraljevski Jugoslaviji so na Slovenskem zgradili le malo prog, v Titovi federaciji pa so železnice – z izjemo tistih treh, ki so vodile iz Sežane v Dutovlje ter v rojstni kraj vodje režima in v Koper – le ukinjali za javni promet. Nekaj so jih tudi porušili. Treba pa je reči, da se je po letu 1918 bistveno spremenil tudi položaj parlamentarcev, ki so se lahko najučinkoviteje zavzemali za velike projekte. V monarhiji Karadjordjevičev so zastopniki ljudstva – imenovali so se narodni poslanci – enako vneto kot poprej zagovarjali interese svoje baze, saj bi si drugače poslabšali možnosti za ponovno izvolitev, toda sredstev za uresničitev načrtov je bilo mnogo manj kot prej, saj država ni sodila v krog velikih sil. Kot celoto sta jo trli nerazvitost in marsikje tudi huda prizadetost od velike vojne. Zato ni čudno, da so pri državnih investicijah, brez katerih veliki infrastrukturni projekti niso bili mogoči, mnogo večjo vlogo kot poprej igrale najrazličnejše zveze z odločujočimi političnimi faktorji. In medtem ko je večina Srbov skoraj zmerom imela v vladi močne zastopnike, je bilo stanje pri pripadnikih drugih narodov drugačno. Slednje so v kabinetih pogosto zastopali možje, ki med svojimi rojaki niso uživali posebnega ugleda.

37 Gabršek, 1888, 16.

38 Mohorič, 1968, 160–163.

39 Curk, 1991, 144; 147.

40 Železnica Polzela–Vransko–Trojane–Domžale–Trst, 1909, [1]; Druga železniška zveza Spodnje Štajerske s Kranjskim, 1909, [1]. Oba članka kažeta, da se je gradnja proge presojala z narodnogospodarskega, strateškega in občeprometnega vidika. Pretresala se je tudi možnost še ene železniške povezave, tj. Rečica–Gornji Grad–Kamnik.

41 SI_ZAC/0067 Občina Vransko (1889–1940), Razglas zaboljšanje in vzdrževanje občinskih cest.

Potem ko so začele delovati oblastne samouprave (na Slovenskem 1927–1929) in ob razdelitvi države na banovine (1929–1941) se je stanje sicer izboljšalo, vendar so bile tudi nove administrativne enote finančno prešibke za samostojno izpeljavo večjih projektov. Poleg tega so se nenehno pojavljale težave z artikuliranjem njihove avtonomne volje.⁴² To je pomenilo, da so bile uspešne pretežno iniciative, ki so zadevale posamezne občine. Na tem mestu se je krog dejansko sklenil, kajti zastavilo se je vprašanje finančne moči najmanjših samoupravnih enot, ki pa je bilo odvisno od že dosežene razvitosti. Vransko zato ni moglo več realno računati na velike projekte. Sanje o železniški povezavi z velikim svetom so se tako razblinile.

Zato pa se je lahko marsikaj naredilo na drugih sektorjih. Leta 1914 so se na Vranskem namenili začeti graditi kanalizacijo in pešpot ob državni cesti. Predračun za to je znašal 12.000 kron.⁴³ V letih 1930–1931 je bil na Vranskem zgrajen vodovod, ki je poprej obstajal le v posameznih predelih.⁴⁴ Že prej pa je podjetniška iniciativa domačinov poskrbela za električno napeljavo. Po prvi svetovni vojni – leta 1919 – ustanovljena delniška družba je zgradila hidroelektrarno na Brodeh, ki je imela vodno turbino s 63 konjskimi močmi. To je bilo znamenje velikopoteznosti in vere v moderni svet. Do leta 1921 je bilo elektrificirano območje trga, Tabora in Gomilskega ter njihove bližnje okolice. A centrala je obratovala le do leta 1938, ko jo je kupilo podjetje Kranjske deželne elektrarne. Veliki producent je ukinil lokalni obrat in razprodal njegove naprave.⁴⁵ Elektri­ka je na Vransko potem prihajala od drugod.

Splošni omejevalni faktor pri razmahu gospodarske dejavnosti v polagoma modernizirajočem se srednjeevropskem okolju, ki so ga zaznamovale birokratizacija, deagrarizacija, merkantilizacija, higienizacija in podobni procesi, so bile tudi občasne krize. Izzvale so jih bodisi vojne (zlasti 1914–1918) bodisi ekonomske depresije (1811, 1846, 1857, 1873, 1911, 1929). Vendar so krize le izjemoma zajele vse sektorje gospodarstva. Celo tedaj, ko so bile kontinentalnega ali planetarnega obsega (1873, 1929), posameznih panog niso udarile premočno. V šolski kroniki Vranskega se je tako ohranila sodba, da niti prva svetovna vojna kraja sprva ni preveč prizadela.

Vransko je imelo v avstrijski dobi kar razgibano politično sceno. Po uvedbi ustavnega življenja je bilo dovolj trdno v slovenskih rokah. Na županskem stolu so se izmenjevali različni narodnjaki, ki so nastopali tudi v širšem štajerskem prostoru. Tako je pred volitvami leta 1867 poziv glasovalcem, da povsod podpro le narodne kandidate, ob drugih najuglednejših rodoljubih podpisal tudi trgovec z Vranskega Franc Šentak.⁴⁶ Leta 1868 je bil ta steber patriotizma zabeležen med organizatorji tabora v Žalcu, ki se je končal s prižiganjem kresov po vrhovih bližnjih hribov. Na to veličastno manifestacijo, ki je ob zahtevi za oblikovanje Zedinjene Slovenije zbrala okoli 15.000 rodoljubov, so se mnogi prebivalci Vranskega po Šentakovi zaslugi podali z okrašenimi vozovi.⁴⁷ Pozneje, v obdobju 1873–1876, je bil vrli narodnjak tudi trški župan.⁴⁸

⁴² Banovinski sveti, ki bi bili sestavljeni iz izvoljenih predstavnikov prebivalstva, nikoli niso zaživel. Tako je bilo kljub temu, da je njihovo oblikovanje določala septembrska (oktroirana) ustava iz leta 1931. Banski sveti, ki so bili sestavljeni iz strokovnjakov za določena področja, teh organov niso mogli nadomestiti; njihov delokrog je bil zelo skromen.

⁴³ SI_ZAC/0067 Občina Vransko (1889–1940), Kanalizacija in pešpot.

⁴⁴ SI_ZAC/0067 Občina Vransko (1889–1940), Gradnja vodovoda na Vranskem, 1.

⁴⁵ Janez Kos, Kranjske deželne elektrarne, 104.

⁴⁶ Vošnjak, 1982, 198.

⁴⁷ Kočar, 1983, 12.

⁴⁸ Gabršek, 1888, 16.

Ob koncu 19. stoletja je prišlo do dramatičnega zasuka. Osebni spori med posameznimi rodoljubi so izzvali veliko krizo. Za župana je bil na Vranskem izvoljen sedlar Anton Ottenschläger. Nemško govoreči prišlek je izkoristil zmedo v slovenskem taboru. Takoj po vselitvi v županski urad je poskušal uveljaviti velikopotezne spremembe v šoli. Sodil je, da je treba pouk usmeriti k obvladovanju nemščine. Tržani naj bi ta jezik morali znati, ker se skozi kraj pogosto pomikajo armadne čete, ker so na Vranskem službujoči uradniki prisiljeni pošiljati svoje otroke v oddaljene hiše učenosti in ker je tudi na kmetijskih šolah pouk le v nemščini. Slovenščina bi imela svoje mesto le še v prvem razredu. Sledili bi 2 leti dvojezičnega pouka. Četrty razred bi bil že samo nemški. Proti takšni demagogiji, ki je povsem zanemarjala odločilno vlogo materinščine pri oblikovanju človekove osebnosti, so z vso ostrino nastopili rodoljubi s širšega celjskega področja. 9. julija 1899 je na Vransko prišel tudi najdejavnejši narodnjak v Savinjski dolini Ivan Dečko ter skupaj s podjetnim tiskarjem Dragotinom Hribarjem in Josipom Karlovškom nasprotoval županu. Govorniki so poudarili obče­vzgojne in gospodarske razloge, ki so govorili v prid slovenske šole.⁴⁹

Ottenschläger ni rinil z glavo skozi zid. Bil je dovolj pameten, da je razumel svojo izvolitev za župana kot splet zase ugodnih trenutnih okoliščin. Zato ni germaniziral niti poslovanja trške občine. Nazadnje so Slovenci zakopali bojno sekiro ter za trškega župana izvolili narodnjaškega trgovca Kar(o)la Schwentnerja, čigar oče Leopold je zasedal položaj vodje občinske samouprave v letih 1869–1870.⁵⁰ V času njegovega županovanja – leta 1904 – je v Celju izšel Trgovski in obrtniški ka­žipot po Slovenskem Štajarskem, ki dokazuje, da se je tedaj celo sedlar Ottenschläger že povsem prilagodil svoji okolici, saj je naveden med zaupanja vrednimi rodoljubnimi mojstri. V tej publikaciji nastopa ob boku gospodarskih in političnih stebrov slovenstva na Vranskem, kot so trški župan, trgovec in načelnik posojilnice Karol Schwentner, zdravnika Luka Gradišnik in Rihard Karba, c. kr. notar Miha Jezovšek, nadučitelj ljudske šole Simon Meglič ter njemu podrejene prosvetne moči Josip Lukman, Mihael Ograjenšek in Neža Pečovnik. Trgovski in obrtniški ka­žipot na Vranskem navaja po 3 trgovce, krojače in čevljarje, po enega kramarja, barvarja, sedlarja, kolarja, sodarja, kleparja, urarja in slikarja, 9 gostilničarjev, 4 usnjarje ter po 2 peka, kovača, mizarja in mesarja. Tereza Šentak, ki je bila očitno najpomembnejša ženska v trgu, je imela kar tri obrtne dejavnosti. Bila je lastnica gostilne, mesarije in usnjarske delavnice.

Prav tako na seznamu pomembnih ustanov in podjetij na Slovenskem Štajerskem ne manjka Narodna čitalnica, ki je bila ustanovljena že leta 1867. Njena razgibana in raznovrstna kulturna dejavnost je imela nezanemarljivo vlogo tudi pri organiziranju rodoljubov na drugih področjih. Tako je knjižnica na Vranskem zaživela že ob koncu januarja 1869. Pričelo se je tudi prirejanje iger oziroma posameznih prizorov ter družabnih srečanj. Rodoljubi na Vranskem so navezali stik z narodnjaki v drugih krajih, pa tudi z »vladiko djakovskim« Josipom Jurajem Strossmayerjem, ki se je ob preurejanju avstrijskega cesarstva po porazu v vojni s Francijo in Piemontom 1859 zavzemal za pravice Slovencev.

V Trgovskem in obrtnem ka­žipotu po Slovenskem Štajarskem sta ob Gasilskem društvu, ki je bilo ustanovljeno leta 1876,⁵¹ navedeni še Lovsko in Pevsko. Slednje je v začetku 20. stoletja že nosilo ime Vranska vila. Ob kmetijskih in obrtnih organizacijah so na Vranskem delovali tudi poverjeniki Slovenske matice ter od leta 1891 dalje še podružnica vsenarodne Družbe sv. Cirila in Metoda.⁵²

⁴⁹ Shod polit. društva »Naprej« na Vranskem, 1, 2.

⁵⁰ Gabršek, 1888, 15.

⁵¹ Vransko pismo, 3. Drugi viri postavljajo začetek organiziranega gasilstva na Vranskem v leto 1886.

⁵² Vovko, 2004, 316, 317.

Lavoslav Schwentner na fotografiji z začetka 20. stoletja

Vir: Arhiv Antikvariata Glavan, Ljubljana.

Lavoslav Schwentner (stoji prvi v vrsti zadaj) s sorodniki na Vrnskem leta 1933

Vir: Arhiv Antikvariata Glavan, Ljubljana.

Lavoslav Schwentner pri partiji taroka na vrtu svoje hiše na Vrnskem

Vir: Arhiv Antikvariata Glavan, Ljubljana.

Tudi imena uradniških moči so v začetku belle époque zapisana po slovensko. Enako velja za Božje služabnike, ki niso skrbeli le za pregraditev zvonika farne cerkve – čebulasto baročno obliko njegove strehe je leta 1881 nadomestila stilno aktualnejša neogotska⁵³ –, temveč tudi za širjenje knjig Družbe sv. Mohorja.⁵⁴

To pa seveda ne pomeni, da je bilo ob koncu fin de siècle in začetku belle époque na Vrnskem povsem slovensko tudi uradno poslovanje. Sodišče je na pot popolnega upoštevanja materinščine velike večine prebivalstva šele tik pred prvo svetovno vojno utiril Josip Zdolšek, ki je v okrajni hiši pravice dobil prvo besedo leta 1911. Tedaj so na Vrnskem tudi šolsko kroniko začeli pisati po slovensko. To gotovo ni brez zvez z močno okrepitevijo narodnjaškega delovanja, ki se je kazala v ustanovitvi krajevne organizacije Sokola 15. oktobra 1911.⁵⁵ Vrnsko so rodoljubni telovadci poprej že večkrat obiskali, tedaj pa je dozorel čas za samostojno društvo, ki ni imelo le športnega pomena, temveč tudi splošno kulturnega.

Anton Perko: Dubrovnik, ok. 1900, akvarel, 24 x 35 cm

Vir: zasebna domoznanska zbirka Primoža Premzla, Maribor.

⁵³ Curk, 1967, 110.

⁵⁴ Trgovski in obrtniški kažipot, 220, 221.

⁵⁵ Vestnik sokolske župe. Celje, meseca sušca 1912, 19.

Vransko je ob koncu belle époque naključnemu popotniku vsekakor kazalo slovenski obraz. V rodoljubni trg so se zatekli celo nekateri iz državne službe odpuščeni narodnjaki, kakor Miklošičev korespondent Martin Valenčak.⁵⁶ Prek stenografa Antona Zupana, zmožnega slikarja Antona Perka in županskega sina Lavoslava Schwentnerja je bil kraj tudi že znan kakemu posamezniku v širnem svetu. Prvi je kljub neurejenemu življenju obiskoval najpomembnejša srečanja promotorjev Gabelsbergerjeve tesnopolisne umetnosti, drugi je po uspešni častniški karieri postal upravnik Hradčanov in tajnik Francjožefove snahe princeze Štefanije, tretji pa je kot založnik slovenskih literarnih in glasbenih modernistov postal pojem velikopoteznega in mecenskega podjetnika. Med rodoljubi na Štajerskem in Koroškem je užival velik sloves vzorni učitelj Peter Musi, ki se je rodil na Vranskem junija 1799. Bil je med tesnimi sodelavci knezoškofa Antona Martina Slomška, za svoje delo pa je prejel visoko državno odlikovanje – zlati zaslužni križec s krono. Manj opazen je bil na Vranskem leta 1810 rojeni pesnik in duhovnik Luka Sevšek. Po obetavnem začetku literarne poti – njegove verze sta objavljala Matija Ahacel in Slomšek – je verjetno pod težo zahtevne službe na podeželskih farah kot pisec utihnil. Danes je zanimiv predvsem v literarnozgodovinski perspektivi, saj se je že zgodaj poskušal v pisanju balad. Z Vranskim je povezana tudi biografija Antona Schwaba, ki se je proslavil kot skladatelj in (zobo)zdravnik. Kot umetnik je bil najprej samouk, nato pa se je v glasbi dopisno izpopolnjeval pri graškem kolegu Benjaminu Ipavcu. V letih 1897–1900 mu je bil zaupan vranski zdravstveni distrikt, nakar se je preselil v Celje. Kakor smo videli ob pregledovanju Trgovskega in obrtniškega kažipota po Slovenskem Štajarskem, je bil eden Schwabovih naslednikov Rihard Karba, ki se je rodil v Ljutomeru. Po preselitvi v Kamnik je doštudiral še farmacijo in leta 1921 tam postal mestni župan. Po politični usmeritvi je bil liberelec. Kot zagovornik gojenja hmelja v Savinjski dolini in sodobnega, z industrijsko produkcijo povezanega kmetijstva se je širše uveljavil na Vranskem rojeni zdravnik Mihael Bergmann, ki se je pozneje ustalil v Žalcu.⁵⁷

Ob tem pa je treba povedati, da je bila v nekaterih družinah narodnostna pripadnost vse do konca prve svetovne vojne kar zapletena stvar, saj so se posamezniki prištevali k tej ali oni skupnosti tudi na podlagi lastnih interesov, ne samo z ozirom na materni jezik. Ponavadi so se takšni ljudje prilagodili svojemu najožjemu okolju, ki je pri vzponu terjalo točno določeno opredelitev, zavračalo pa vse druge.

Franz (Fery) Lulek na fotografiji z začetka 20. stoletja

Vir: zasebni arhiv avtorja.

56 Sturm-Schnabl, 1991, 588–595.

57 Slovenska biografija, članki: Bergmann, Mihael, Karba, Rihard, Musi, Peter, Sevšek, Luka, Schwab, Anton in Zupan, Anton. <http://www.slovenska-biografija.si/>

Tak primer moremo na Vranskem opazovati pri družini Leopolda Schwentnerja in v rodbini Lulek, ki sta se medsebojno povezali sredi 19. stoletja.⁵⁸ V prvi so bili sami narodnjaki, iz druge pa so zrastle tudi ljudje, ki so se začeli šteti za Nemce. Luleki so v sodniški in učiteljski službi pač hitreje napredovali, če niso kazali, da imajo kar koli skupnega s Slovenci.⁵⁹ Tako se najznamenitejši pripadnik te rodbine – že v Celju rojeni baritonist in pravnik Franz, ki je pozneje postal eden najuglednejših profesorjev na cincinnatijskem konservatoriju⁶⁰ – v gimnaziji sploh ni več učil jezika svojih prednikov z Vranskega.

Usodni streli, ki so v Sarajevu odjeknili 28. junija 1914, so povsem preokrenili tok evropske zgodovine. Prva svetovna vojna je zaznamovala slehernega prebivalca stare celine, vendar pa ne vsakega enako. Možje so odšli na fronto, ženske in otroci pa so morali po svojih najboljših močeh skrbeti za družinsko gospodarstvo. Spremembam v doživljanju velikega spopada med prebivalci Vranskega moremo slediti skozi vpise v šolsko kroniko. Leta 1915 je bilo vanjo zabeleženo:

Naš kraj ni ravno silno čutil vojne. Imeli smo na Vranskem sicer okrog 400 beguncev iz Galicije, [katere velik del so zasedli Rusi,] a najhuja je bila draginja. Žito in moka smela se je kupovati in prodajati le po žitnih in močnih kartelih. [...] Žito se je smelo vporabiti le do gotove meje; vse drugo vzela je država za vojake. [...] [Prodaja mesa omejila se je na 5 dni v tednu.] Delavske moči so postale vsled vpoklicanja možev od 18. do 42. leta k vojakom redke, a vkljub temu so se vsa poljska dela s pomočjo mlatilnic pravočasno opravila. Ljudstvo je prepričano [v] sijajno zmago našega orožja ter kliče: »Bog živi ljubega cesarja in obvari večno Avstrijo.«⁶¹

Nikoli ne bomo izvedeli, koliko iskrenosti je bilo pri navajanju ljudskega navdušenja, saj je v zahodni državni polovici habsburške monarhije zavladal vojaški (pol)absolutizem. Vsakdo je vedel, da je zelo nevarno ne biti vzhičen nad metuzalemskim cesarjem, ki je »zajahal konja«.⁶² Nezan esljive »elemente« so praviloma internirali ali konfinirali, nekatere pa so tudi poslali v ječe ali jih celo usmrtili.

Dve leti kasneje je bila nekoč tako mogočna cesarska država že povsem očitno odvisna od dobre volje njenih prebivalcev in od pripravljenosti, da zanjo žrtvujejo na fronti življenja, v zaledju pa sredstva:

V mesecu novembru [1917] je bilo razpisano 7. vojno posojilo. Država se je obrnila do učiteljstva z zaupanjem, da sodeluje pri tem velikem podjetju z vsemi silami.⁶³

58 Mati založnika Lavoslava Schwentnerja je izhajala iz družine Lulek.

59 Očeta pevca Franza Luleka – nosil je enako ime kot sin – je skladatelj Anton Schwab označil za »ponemčurjenega deželnosodnega svetnika [...], rojenega na Vranskem«. Prim. Schwab, Ipavci in jaz, 20. Kljub temu pa enega od Lulekov, ki je bil zaposlen v sodstvu, leta 1890 najdemo med darovalci denarja za prapor rodoljubnega akademskega društva Triglav v Gradcu. Prim. Slovensko akad. društvo »Triglav« v Gradci, 1890, 25. Ta vir, žal, ne navaja darovalčevega imena. Ni nujno, da gre ravno za Fraza Luleka st., saj ni bil edini član svoje rodbine v pravosodni službi.

60 Franz Lulek, ki je na študiju prava dosegel doktorat, je kot pevec nastopal pod imenom Fery Leon. Prim. Jahresbericht, 1904, 14, 25.

61 SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1805–1935, 298.

62 Prim. Taylor, 1956, 233.

63 SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1805–1935, 309.

Ob koncu leta 1917 so ljudje še komaj shajali, Jugoslavija, katere oblikovanje so zahtevali slovenski, hrvaški in srbski poslanci v dunajskem Državnem zboru, pa je postala ime za vse tisto, kar Avstrija ni (več) bila. Tudi na Vranskem so tedaj s podpisi dokazovali, da podpirajo deklaracijo, ki jo je 30. maja 1917 svetu razglasil Anton Korošec. Zanj se je izrekel okrajni zastop ter 2173 posameznikov, med katerimi je bilo le 27 moških. Seveda pa so se z državnopravno izjavo rodoljubnih poslancev strinjali tudi mnogi mobiliziranci, ki na fronti niso mogli izraziti svoje volje.

Podpisovanje Majniške deklaracije je bila veličastna manifestacija slovenske enotnosti.⁶⁴ Ljudje so zahtevali ustanovitev jugoslovanske države, ki bi bila le še prek vladarjeve osebe povezana z Avstrijo in Ogrsko. A tudi slednje je ob vsakodnevnih stiskah postalo nebitveno. Habsburžani so svojo krono dejansko zaigrali v trenutku, ko Franc Jožef ni preprečil prve vojne napovedi v svetovnem spopadu 1914–1918, čeprav je to moč nedvomno imel. Trpljenje, ki je zaznamovalo milijone ljudi, je povsem razžrlo tradicionalni vrednostni sistem.

V zadnjem letu vojne so se do skrajnosti zaostrile gmotne razmere. Šolska kronika poroča:

Draginja narašča neprenehoma. Učiteljstvo je deležno draginjskih doklad od 548 do 3600 K[ron] na leto, pa še ta [i]zdatna in hvalevredna podpora komaj zadošča za [njegove] življenjske potrebe.⁶⁵

Leta 1919, ko je bila skupna nacionalna država Slovencev, Hrvatov in Srbov že dejstvo, je šolska kronika razkrila, da učitelji na Vranskem v svet zro s svobodomiselnega brega. Njihove predstave o novi skupnosti so bile v popolnem skladu z imaginarijem in idearijem liberalnih politikov:

Poprej tlačenim narodom zasijalo je solnce svobode. Verige nemških tlačiteljev zdrobile so se za vedno v prah. Tudi Slovenci smo postali lastni gospodarji na svoji zemlji in se združili z brati Srbi in Hrvati v novo državo Jugoslavijo, kateri načeljuje junaški kralj Peter I. Ta preobrat povzročil je velike spremembe[.] [...] [V]se kaže, da se bode ljudstvo dovedlo potom izobrazbe do občega blagostanja.⁶⁶

29. junija 1920 je Vransko obiskal srbsko-hrvaško-slovenski regent Aleksander Karadjordjević. Ljudje so ga – kakor povesod – sprejeli z velikim navdušenjem: postavljali so se slavaloki in vihrale so zastave. Celjska Nova doba je pisala, da je bilo tedaj na Vranskem zbranih na tisoče ljudi, prestolonaslednikov obisk v trgu pa je kot veličasten omenjal tudi tržaški dnevnik Edinost. Regent se je potem prebivalcem celjskega območja še posebej zahvalil za prisrčen sprejem.⁶⁷

⁶⁴ Stavbar, Izjave v podporo Majniške deklaracije, 361, 364.

⁶⁵ SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1805–1935, 311. Za primerjavo naj služi podatek iz istega dokumenta: leta 1914 je župnik prodal neugledno kravico za tedaj nezaslišano vsoto 1000 kron. Prim. SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1805–1935, 298.

⁶⁶ SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1805–1935, 311, 312.

⁶⁷ SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1805–1935, 318, 319; Prestolonaslednik Aleksander v Sloveniji, 1; Regent Aleksander med Slovenci. Četrtri dan, 1.

V srbsko-hrvaško-slovenski monarhiji so se na Vranskem spopadali katoliki in naprednjaki. Slednji včasih niso nastopali pod jasnimi strankarskimi barvami in so govorili, da so predvsem zastopniki gospodarskih interesov. Tako so ravnali, ker so bili notranje razcepljeni na več strank. Zedinjala jih je kvečjemu pripadnost sokolskemu gibanju. V njegovem okviru se je na Vranskem odlikoval priznani športnik in glasbenik Ferdo Skok, ki je v krajih, v katerih je služboval kot učitelj, organiziral vrsto orkestrskih sestavov, komponiral – lotil se je celo opere – ter uspešno tekmoval za jugoslovansko državno reprezentanco na balkanskih igrah.⁶⁸

V naprednjaških vrstah se je kot pomemben lokalni faktor še vedno pojavljal Anton Ottenschläger. Postal je celo predsednik krajevnega šolskega sveta, prav tako pa se je vrnil na županski stol. Leta 1931 se je izkazal kot zelo požrtvovalen vodja lokalne samouprave: ko je knjižnica izgubila dotedanje prostore pri zasebnikih, jo je dovolil preseliti v občinsko stavbo. Toda s tem ji je dejansko le za kratek čas podaljšal življenje, saj so jo nacistični okupatorji spomladi 1941 uničili.

Katoliški tabor je bil na Vranskem – kakor tudi drugod na Slovenskem – enotnejši kot liberalni. V njegovih vrstah je le redko prihajalo do dramatičnih cepitev, zato pa so se pojavljale različne struje, ki so bile posledica ožjega interesnega povezovanja posameznikov. A vsem notranjim disonancam navkljub je katolike vse do leta 1941 dovolj uspešno združevala razvejana organizacija Slovenske ljudske stranke ter različnih društev. Med njimi so bili najopaznejši orli, katerih organizacija je uradno prenehala z delom v času diktature kralja Aleksandra (1929–1931/1932). V poznejši dobi so jih nadomestili fantovski odseki. Leta 1935 je katoliški tabor na Vranskem uspel postaviti Slomškov dom.

V času diktature kralja Aleksandra so bili organi občinske samouprave razpuščeni, njeni voditelji pa imenovani. Po vnovični uvedbi parlamentarizma so prevladovali liberalci. V takem ozračju je Vransko leta 1934 pričakalo smrt svojega nekdanjega gosta Aleksandra Karadjordjevića. Učiteljstvo je novemu vladarju Petru II. slovesno priseglo 10. oktobra, 1. decembra pa je bila zasajena lipa v spomin na vladarja, ki je padel v Marseilleu pod atentatorjevimi streli.⁶⁹

Po letu 1935, ko je oblast v Kraljevini Jugoslaviji prešla v roke vlade Milana M. Stojadinovića – v njej je bil prvak Slovenske ljudske stranke Anton Korošec notranji minister –, je politična tehtnica zanihala na drugo stran. Tedaj so bila tudi zaradi želje, da se v trgih in mestih okrepi katoliški tabor, izpeljana številna združevanja občin. Podeželski kraji, v katerih so bili neutrudni in vsestransko dejavni duhovniki velikokrat glavni iniciatorji in organizatorji prizadevanj za blagostanje ljudi, so se pridruževali večjim središčem, kjer so naprednjaki v primeru svoje sloge dotlej imeli kar precej možnosti za prevlado. Na Vranskem, kjer je situacija že bila taka, je po spremembi občinskih meja na Miklavževo leta 1936 dvoboj za vodjo lokalne samouprave dobil zastopnik katoliškega tabora Franc Pečovnik. Zaradi volilne zakonodaje je bila opozicija dobesedno pohojena. Od 18 zastopnikov v občinskem svetu je katoliški večini pripadalo 16 predstavnikov, nasprotnikom pa le 2. Od 787 volilnih upravičencev je svoj glas oddalo 619 mož. 379 od njih je podprlo zmagovalce.⁷⁰ Ženska volilna pravica, o kateri bi moral biti po določenih ustave sprejet poseben zakon, zaradi nasprotovanja liberalcev in radikalcev še ni bila uveljavljena, čeprav so si zanj po prvi svetovni vojni močno prizadevali tako katoliki kot socialisti.

⁶⁸ Rutar, 1997, 108.

⁶⁹ SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1805–1935, nepaginirane strani.

⁷⁰ Občinske volitve, 1.

Izbris Avstrije s političnega zemljevida Evrope marca 1938 je na Slovenskem povzročil velike skrbi. Tedaj se je začela agonija vseh držav med nacistično Nemčijo in fašistično Italijo na zahodu ter komunistično Sovjetsko zvezo na vzhodu. Hitlerjev Reich je dejansko mejil na tiste dežele, na katere je sam hotel: njegova ekspanzija se je zdela nezaustavljiva. Formalno nevtralna, a pod vlado Dragiše J. Cvetkovića dejansko profrancoska Jugoslavija je sprva spretno krmarila med čermi vojne, po padcu Pariza v nacistične roke pa je bil njen položaj čedalje težji. Ko je Hitler oblasti v Beogradu z ultimativnimi zahtevami po dokončni odločitvi prisilil, da so podpisale zloglasni Trojni pakt, je vojaški udar kraljevih častnikov Jugoslavijo 27. marca 1941 usmeril v nasprotni tabor. Država se je kljub zatrjevanju njenih novih voditeljev, da se bo nadaljevala nevtralistična politika, začela pripravljati na vojno. Šolska kronika na Vranskem poroča, da je bil že 1. aprila 1941 prekinjen pouk v lokalni hiši učenosti. Prostore, ki jih je sicer napolnjevalo 396 otrok, je zasedla armada.⁷¹ Na cvetno nedeljo, 6. aprila 1941, je sledila nenapovedana agresija Hitlerjevih sil v Džingiskanovem slogu. Vransko je padlo v sovražnikove roke deset dni pozneje, ko se je v trgu pojavila nacistična pomožna policija. Naslednjega dne je posle prevzel vsiljeni nemški župan, ki pa ga ni pričakal nihče. Okupacijske oblasti so brez dvoma razumele, da v kraju niso zaželenе. Zato ni čudno, da so že 21. aprila začele lov na ljudi,⁷² za katere so menile, da so stebri nerazpoloženja do njih.⁷³

71 SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1935–1944, 140, 141, 175.
72 SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1935–1944, 172, 175, 176.
73 Prispevek je deloma nastal kot rezultat uresničevanja programa P6-0094 Biografije, mentalitete, epohe, ki ga iz sredstev proračuna Republike Slovenije financira ARRS.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKO GRADIVO

SI_ZAC/0067 Občina Vransko (1889–1940).

SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko (1805–1993), Šolska kronika 1805–1935, 11/37.

SI_ZAC/0891 Osnovna šola Vransko (1805–1993), Šolska kronika 1935–1944, 12/38.

ELEKTRONSKI VIR

Slovenska biografija. <http://www.slovenska-biografija.si/>

LITERATURA

BRILEJ, Martin, 1999: *150 let železnice. 1849–1999. Od Celja do Ljubljane*. Litija: Tiskarna Aco.

CURK, Jože, 1967: *Topografsko gradivo II. Sakralni spomeniki na območju občine Žalec*. Celje: Zavod za spomeniško varstvo Celje.

CURK, Jože, 1991: *Trgi in mesta na Slovenskem Štajerskem. Urbanogradbeni oris do začetka 20. stoletja*. Maribor: Založba Obzorja.

DEFINITIVNI REZULTATI POPISA STANOVNIŠTVA OD 31 JANUARA 1921 GODINE. Sarajevo: Opšta državna statistika, 1932.

DEFINITIVNI REZULTATI POPISA STANOVNIŠTVA OD 31 MARTA 1931 GODINE. KNJIGA I. PRISUTNO STANOVNIŠTVO, BROJ KUĆA I DOMAČINSTAVA. Beograd: Državna štamparija, 1937.
DEFINITIVNI REZULTATI POPISA STANOVNIŠTVA OD 31 MARTA 1931 GODINE. KNJIGA II. PRISUTNO STANOVNIŠTVO PO VEROISPOVESTI. Beograd: Državna štamparija, 1938.

Druga železniška zveza Spodnje Štajerske s Kranjskim. (13. 12. 1909). *Narodni dnevnik*, letnik I, [nepaginirana] str. 1.

GABRŠEK, Ivan, 1888: *Dogodki iz Župnije Vranske. Ob 20-letnici uvrstitve Vranskega med cesarske trge*. Vransko: Ivan Gabršek.

Gradnja vodovoda na Vranskem. (19. 12. 1930). *Nova doba*, letnik XII, str. 1.

GRAFENAUER, Bogo, 1974: *Zgodovina slovenskega naroda. V. zvezek. Začetki slovenskega narodnega prebujanja v obdobju manufakture in začetkov industrijske proizvodnje ter razkroja fevdalnih organizacijskih oblik med sredo XVIII. in sredo XIX. stoletja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

JAHRESBERICHT DER PHILHARMONISCHE GESELLSCHAFT ÜBER IHR 202. VEREINSJAHR. Ljubljana: Philharmonische Gesellschaft [Filharmonična družba], 1904.

KERSNIK, Janko, 1971: *Izbrano delo II*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

KOČAR, Štefan, 1983: Cankarjev založnik Lavoslav Schwentner je bil doma iz Vranskega. *Savinjski občan*, letnik VI, številka 1, 12.

KOS, Janez, 1976: Kranjske deželne elektrarne. *Zgodovinski časopis*, letnik XXX, številka 1–2, 79–144.

LAPAJNE, Ivan, 1884: *Politična in kulturna zgodovina štajerskih Slovencev*. Ljubljana: Ivan Lapajne.

LEKSIKON OBČIN KRALJESTEV IN DEŽEL, ZASTOPANIH V DRŽAVNEM ZBORU. IZDELAN PO REZULTATIH POPISA LJUDSTVA DNE 31. GRUDNA 1900. Dunaj: C. kr. centralna statistična komisija, 1904.

MELIK, Vasilij, 1965: *Volitve na Slovenskem 1861–1918*. Ljubljana: Slovenska matica.

MOHORIČ, Ivan, 1968: *Zgodovina železnic na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica.

OROŽEN, Janko, 1974: *Zgodovina Celja in okolice. II. del (1849–1941)*. Celje: Celjski zbornik (posebna izdaja), 1974.

Občinske volitve. (11. 12. 1936). *Nova doba*, letnik XVIII, str. 1.

ORTS-REPERTORIUM DES HERZOGTHUMES STEIERMARK AUF GRUNDLAGE DER VOKSZÄHLUNG VON 31. DEZEMBER 1869 BEARBEITET VON DER K. K. STATISTISCHEN CENTRALL-COMMISSION. Gradec, 1872.

Prestolonaslednik Aleksander v Sloveniji. (1. 7. 1920). *Nova doba*, letnik II, str. 1, 2.

Regent Aleksander med Slovenci. Četrtri dan. (3. 7. 1920). *Edinost*, letnik XLV, str. 1.

Shod polit. društva »Naprej« na Vranskem. (13. 7. 1899). *Slovenski gospodar*, letnik XXXIII, str. 1, 2.

RUTAR, Miloš, 1997: Skok, Ferdo. *Enciklopedija Slovenije*, XI. zvezek, 108.

SCHWAB, Anton, 1928: Ipavci in jaz. *Zbori*, letnik IV, številka 3. Glasbeno književna priloga, 19, 20.

SLOVENSKO AKADEMIČNO DRUŠTVO »TRIGLAV« V GRADCI V XV. LETU SVOJEGA OBSTANKA, 1890. Gradec: Triglav.

SPECIALNI KRAJEVNI REPERTORIJ ZA ŠTAJERSKO. IZDELAN NA PODLAGI PODATKOV LJUDSKEGA ŠTETJA Z DNE 31. DECEMBRA 1910. Dunaj: C. kr. statistična centralna komisija, 1918.

STAVBAR, Vlasta, 1992: Izjave v podporo Majniške deklaracije. [Prvi del.] *Zgodovinski časopis*, letnik XLVI, številka 3, 357–381.

STOPAR, Ivan, 1991: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Tretja knjiga: Spodnja Savinjska dolina*. Ljubljana: Založba Park.

STURM-SCHNABL, Katja, 1991: *Der Briefwechsel Franz Miklosich's mit den Südslaven. Korespondenca Frana Miklošiča z Južnimi Slovani*. Maribor: Založba Obzorja.

ŠPELEC, Aljoša, 2013, Volitve v okrajne zastope na Spodnjem Štajerskem v letih 1873 in 1876. *Časopis za narodopisje in zgodovino*, letnik LXXXIV = n. v. II., številka 1, str. 54–68, 54–68.

ŠUMRADA, Janez, 1994: Francozi na Slovenskem. Jože Žontar (ur.): *Dokumenti slovenstva*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 176–179.

TRGOVSKI IN OBRtnIŠKI KAŽIPOT PO SLOVENSKEM ŠTAJARSKEM. Celje: Občeslovensko obrtno društvo, 1905 [izšlo 1904].

URANKAR, Pavle, 1940: *Zgodovina trga Motnika in okrajja*. Ljubljana: Pavle Urankar.

Vesél dan na Vranskim. (4. 2. 1846). *Kmetijske in rokodelske novice*, letnik IV, str. 19, 20.

VESTNIK SOKOLSKJE ŽUPE. CELJE, MESECA SUŠČA 1912, letnik I, št. 1.

VOŠNJAK, Josip, 1982: *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica.

VOVKO, Andrej, 2004: *Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918*. Ljubljana: Založba ZRC.

Vransko pismo. (13. 8. 1930). *Jutro*, letnik IX, str. 3.

Železnica Polzela–Vransko–Trojane–Domžale–Trst. (27. 11. 1909). *Narodni dnevnik*, letnik I, [nepaginirana] str. 1.

Zahomce, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

VRANSKO IN OKOLICA OD OKUPACIJE DO KOMUNE

Uroš Herman

POVZETEK

Pričujoči prispevek orisuje eno najbolj burnih obdobj v zgodovini, ki je z vidika lokalne zgodovine prav tako zanimivo in razgibano kot obče dogajanje v slovenskem in evropskem prostoru. Druga svetovna vojna je prinesla tolikšne spremembe, da so slednje lahko nemalokrat imele – zaradi sočasne brutalnosti ob trku političnih in ideoloških predstav v družbi – za posameznike precej neljube posledice. Okupacija in vojna leta so pretresla ustaljeni ritem življenja, ki se je po vojni le postopoma vračal v stanje normalnosti. Začetno olajšanje ob koncu vojne se je umirilo po tem, ko je postalo očitno, da nova oblast postavlja nove norme in pravila, ki so zamenjala tista iz predvojnih in tudi medvojnih časov. Ne le politične spremembe, pač pa tudi odpravljanje posledic vojnega časa, pomanjkanje in gospodarsko okrevanje so ljudi močno obremenjevali, in čeprav je bila (politična) svoboda omejena in gospodarska pobuda nadzirana, so ljudje kljub temu živeli in se prilagajali na nove razmere: vsakodnevnost je postala ponovno mogoča, razvoj pa je prinesel nove dobrobiti. Sodoben čas je počasi zabrisal neprijetne spomine. Iz pričujočega prispevka je tudi razvidno, kako močno je bil zasidran (lokalni) zgodovinski spomin, ki se je, čeprav sta ga tako nemški okupator kot povojna oblast skušala predrugačiti, vedno znova povrnil, sploh kadar je bilo načeto vprašanje vranske ter okoliške samobitnosti in samostojnosti. Glavna tema prispevka je pregled razvoja lokalne oblastne samouprave, pri čemer je upoštevan tudi vpliv lokalne skupnosti na oblikovanje oblastnih struktur. Oblikovanje lokalne oblasti je prikazano v kronološkem pregledu hkrati z upoštevanjem vpliva na družbeno življenje v okolju, ki se je vsakokrat izvajal preko takrat obstoječih političnih organizacij, ki so bile v obravnavanem vojnem in povojnem času svetovnonazorsko enostran(kar)ske.

Ključne besede: Vransko, občina, okupacija, krajevni ljudski odbor, občinski ljudski odbor, 1941–1945, 1945–1958

SUMMARY

VRANSKO AND THE SURROUNDING AREA FROM THE OCCUPATION TO THE COMMUNE

The following paper outlines one of the most turbulent periods in history, which from the perspective of local history is equally interesting and eventful as general happenings on the Slovenian and European scale. The Second World War has brought such changes that the latter, due to the concurrent brutality upon impact of political and ideological conceptions in society, often had rather unfortunate consequences for individuals.

The occupation and the war years have shaken the established rhythm of life, which after the war was only gradually returning to a state of normalcy. Initial relief at the end of the war died down when it became apparent that the new authorities were setting new norms and rules which replaced the antebellum and wartime ones. Not only political changes but also eradication of the effects of the war, shortages and economic recovery burdened people heavily, and even though (political) freedom was limited and economic initiative controlled, people nevertheless lived and adapted to new situations. Dailiness had again become possible, and development had brought the new welfare, while modern times slowly swallowed the unpleasant memories.

The present paper also reveals how deeply the (local) historical memory was ingrained, which even though the German occupation authorities, as well as the post-war authorities, tried to alter, would repeatedly recover, especially when the topic of independence and autonomy of Vransko and its surroundings was started.

The review of the development of local self-government is the main topic of this paper, also considering the impact of the local community on the formation of power structures. The formation is shown in the chronological examination bearing in mind the influence on the social life in an environment under the impact of the then existing political organizations, which had been in the war and the post-war period decidedly of a single party in accordance with the current political world-view.

Keywords: Vransko, commune, occupation, local people's committee, communal people's committee, 1941–1945, 1945–1958

OKUPACIJA IN CIVILNA UPRAVA TER RAZNARODOVANJE

Tretji rajh je 6. aprila 1941 brez vojne napovedi napadel Kraljevino Jugoslavijo, kot odgovor na vojaški udar v Beogradu, ki so ga izpeljali probritanski oficirji. Napad ni bil nepričakovan, jugoslovanska vojska pa je bila na vojno kljub temu dokaj slabo pripravljena in je kmalu kapitulirala. O dejavnosti jugoslovanske vojske na Celjskem ni veliko znanega. Štab 39. pehotnega polka iz Celja se je – potem ko ni bil več možen umik čez Hrvaško – razpusil. Prve nemške enote so v Savinjsko dolino prispele 11. aprila, in sicer prek Mislinjske in Šaleške doline. Enote 1. gorske divizije generala Huberta Lanza so bile tiste, ki so zasedle Celje in okolico. Že 14. aprila se je vojaška uprava zasedenih pokrajin umaknila že prej pripravljeni civilni okupacijski upravi; delitev Dravske banovine je bila izvedena po nemških željah. Civilna okupacijska oblast za Spodnjo Štajersko (Untersteiermark) je bila vzpostavljena z imenovanjem šefa civilne uprave dr. Siegfrieda Uiberreitherja. Sprva je bilo slovensko ozemlje določeno za priključitev k rajhu, vendar do končne priključitve ni prišlo. Kljub temu so na okupiranem ozemlju hitro uvedli nemški pravni red – predvsem v gospodarstvu ter na področju delovnega in socialnega prava –, uvedeni pa so bili tudi rasni zakoni in nemško vojaško pravo z obveznim služenjem vojske – torej posledično z mobilizacijo v nemško vojsko.

Nemški okupator je imel že pred zasedbo slovenskega ozemlja pripravljene ljudi, ki jim je namenil vodenje civilne uprave. Že 3. aprila so bili določeni civilni komisarji za zasedena ozemlja: za samostojno mesto Celje Anton Dorfmaister, za celjski okraj pa Josef Eidenberg. Prav tako so bili že poprej določeni predstavniki okupacijske civilne oblasti, policije in orožništva. Prvi ukrep okupacijskih oblasti je bila ukinitve jugoslovanskih srezov, kljub temu pa so v občinah še nekaj časa pustili delati predvojnim županom, v kolikor teh niso zamenjali člani Kulturbunda. Prejšnje (slovenske) župane so uradno razrešili 18. aprila. Upravno so se zasedene pokrajine pričele prilagajati ureditvi na Zgornjem Štajerskem. Okrožje Celje¹ (Kreis Cilli) je bilo ustanovljeno 18. junija in je sprva združevalo 54 občin. Sledil je prevzem občin v novo okrožje – med 23. in 27. junijem. Preureditev celjskega okrožja z združevanjem občin – teh je bilo le še 33 – je bila predlagana 5. junija, v veljavo pa je stopila 20. septembra.² Okupator je občine združeval zaradi pomanjkanja poklicnih županov in ljudi z ustreznim znanjem nemškega jezika, ki bi jih lahko postavil v urade. Poklicni in nepoklicni župani so prišli predvsem iz vrst nemške manjšine ali uradnikov iz Avstrije, le redko so bili domačini. Župani so bili edini nosilci oblasti v občinah, ponekod so imeli za pomoč imenovane sosvete (Gemeinderät).³ Za župana Vranskega je bil 11. aprila imenovan Franz Wagner, ki je bil pred tem občinski uslužbenec v kraju Stanz im Mürztal na Zgornjem Štajerskem, svoje mesto kot župan občine Vransko (Franz) pa je nastopil 17. aprila 1941.⁴ Že 5. maja je stekel tudi telefonski in poštni promet na Vranskem.⁵ Občina Vransko (Gemeinde Franz) je obsegala iste katastrske občine in kraje kot poprej⁶ – z izjemo Zaplanine, ki je bila k Vranskemu iz Trojan zopet priključena avgusta 1941.⁷

1 Ferenc, Repe, 1997, 5–24; Počivavšek (ur.), 2004, 5–82.
2 Verordnung über die gebietlich Gliederung der Untersteiermark in Land- und Stadtkreise. *Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark* Nr. 25/1941, Marburg am 20. Juni 1941; Verordnung über die gebietliche Gliederung der Untersteiermark. *Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark* Nr. 43/1941, Marburg am 25. September 1941.
3 Ferenc, Repe, 1997, 5–24; Počivavšek (ur.), 2004, 5–82.
4 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.
5 Uvedba poštnega prometa na Spodnjem Štajerskem. (3. maj 1941). *Štajerski gospodar*, str. 10.
6 SI_ZAC/0075 Okupacijska občina Celje.
7 Verordnung über Eingemeindungen in den Landkreisen der Untersteiermark, 1941. *Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark* št. 38, 18. avgust 1941.

Prvotna upravno-politična ureditev okrožja Celje (Kreis Cilli). Občina Vransko (Gemeinde Franz) je označena s številko 22.
Vir: SI_ZAC/0070 Deželni svetnik okrožja Celje.

Šef civilne uprave je želel čim prej rešiti vprašanje državljanstva prebivalcev, zato so uvedli dvostopenjsko državljanstvo – stalno in »na preklic« (poskusna doba oseb s tem statusom naj bi bila 10 let). Vsi ostali prebivalci naj bi postali »zaščitenci« nemškega rajha, tj. prebivalci s stalnim prebivališčem, a brez državljanstva. Večini slovenskega prebivalstva je bilo namenjeno državljanstvo na preklic. Vsi ukrepi so bili sprejeti z namenom hitrega ponemčenja sedenih pokrajin. Ena prvih posledic okupacije in spremenjenega režima je bilo preimenovanje krajev, pri čemer so ponekod uporabili imena iz časa Avstro-Ogrske, sicer pa so imena ponemčili.⁸ Trg Vransko so preimenovali v Franz, Ločico v Lotschitz, Prekopo v Präkop, Sv. Jeronim v (Sankt) Hieronim, Tešovo v Teschowa in Zaplanino v Saplanina.⁹ Poleg preimenovanja krajev so bila ukinjena vsa društva in organizacije s slovenskim značajem, njihovo premoženje pa preneseno na Štajersko domovinsko zvezo (ŠDZ), ki so jo kot množično organizacijo na Spodnjem Štajerskem ustanovili 10. maja 1941; vodstvo organizacije je bilo sestavljeno izključno iz avstrijskih nacistov. Članstvo v ŠDZ je bilo obvezno, a je bilo odvisno od rasne in politične ocene prijavljenega kandidata. Večina prijavljenih je imela rasno oceno III (povprečen) in politično oceno C (ravnodušen). Člane so razdelili na stalne člane (z nemškim državljanstvom), ki so dobili rdeče izkaznice, in začasne (z državljanstvom na preklic), ki so dobili zelene izkaznice. V organizacijo niso sprejeli zaščitencev in neustrezno ocenjenih posameznikov. Nemci so spomladi in poleti 1941 rasno in politično pregledali in ocenili vse prebivalstvo na sedenih ozemljih. Političnih ocen je bilo pet, rasne pa štiri.¹⁰

8 Ferenc, 2010.
9 SI_ZAC/0072 Urad pooblaščenca za utrjevanje nemštva Maribor, Izpostava Celje.
10 Ferenc, 2010.

V občini Vransko je po popisu, opravljenem do 10. oktobra 1941, živel 2636 ljudi – 1260 moških in 1376 žensk. Državljanstvo na preklic je na Vranskem pridobilo 2250 oseb, dokončno državljanstvo 24 oseb, zaščitencev je bilo 323, 4 osebe pa so imele tuje državljanstvo (3 hrvaško in 1 madžarsko). Takšnih oseb, ki niso dobile niti državljanstva niti statusa zaščitenca, je bilo 7.¹¹

Množično izganjanje Slovencev se je pričelo z ustanovitvijo preselitvenega štaba v Mariboru, 12. aprila 1941. Ko je Himmler 19. aprila obiskal Celje, je ukazal, da je potrebno takoj preseliti vse izobražence, vse priseljene po začetku prve svetovne vojne, vse prebivalce obsavskega pasu severno od Save, prebivalce obsoteljskega pasu in vse rasno neustrezne prebivalce. Do konca leta 1941 se je intenziteta izganjanja postopoma umirjala, znova pa se je zaostriло poleti 1942, ko so pričeli izseljevati tudi družinske člane talcev oziroma podpornikov narodnoosvobodilnega gibanja (NOG) ter ločevati otroke in mladino od staršev.¹² Že 21. aprila 1941 so na Vranskem začeli z aretacijami napredne inteligence (učitelji, zdravnik) in le-to priprli v šoli, od koder so jo odpeljali v kapucinski samostan v Celju. V juliju so se začele aretacije in selitve posebno zavednih družin.¹³ Med vojno se je na Vransko priselila družina kočevskih Nemcev, priseljeni pa so bili tudi vsi tisti Nemci, ki so zasedali vodilna mesta v krajevni upravi, šoli in varnostnih enotah; trije nemški uradniki so s seboj pripeljali tudi družine.¹⁴

Naziv in pečat urada župana občine Vransko
Vir: SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

Ponemčevali so tudi otroški vrtci in šole ter mladinske organizacije, kot je bila Nemška mladina. Slovenski mladini niso bile dostopne vse ravni šolanja. Največ kar so lahko dosegli, so bile poklicne šole, pa še ta je bila le ena – v Celju – za celotno celjsko okrožje.¹⁵ Na Vransko je 17. maja 1941 prišel prvi nemški šolski upravitelj, ki je takoj odstranil slovenski napis s šolskega poslopja. Nemško učiteljstvo je skrbelo za ponemčevanje mladine, tečaje nemškega jezika pa je izvajalo tudi za odrasle.¹⁶

11 Bekanntmachung über die Erfassung der Wohnbevölkerung in der Untersteiermark. Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark Nr. 73/1942, Graz am 22. März 1942; Ergebnisse der Bevölkerungsbestandaufnahme in der Untersteiermark vom 29. 11. 1942.
12 Ferenc, 2010.
13 Golavšek, 1985.
14 Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.
15 Verordnung über die Errichtung der Berufsschulen in der Untersteiermark. Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark Nr. 46/1941, Marburg am 14. Oktober 1941.
16 Golavšek, 1985.

Prve dni okupacije je bila v šoli nastanjena nemška policija. Tri razrede so spremenili v začasne celice. Do leta 1942 je bilo poslopje izključno v šolski rabi, zatem pa se je pouk pričel opuščati in v del šolskega poslopja so pričeli nameščati vojaštvo.¹⁷ Od enot redne nemške vojske je imel leta 1941 svoj sedež na Vranskem 321. bataljon deželnih strelcev. Moštvo bataljona je varovalo komunikacije in važnejše objekte ob njih.¹⁸ Oboroženi oddelki civilne uprave so bili orožniki in policija. Na Vranskem je bilo sprva 11 orožnikov,¹⁹ sicer pa je bila številčnost in bojna moč orožniške posadke na Vranskem odvisna predvsem od ocene ogroženosti, ki je bila občasno večja zaradi bližine Dobrovelj in operacijskega območja 2. grupe odredov ter pozneje 4. operativne cone. Oborožena formacija civilne uprave je bil tudi vermanšaft (Wehrmannschaft), v katerega so bili vključeni vsi moški člani ŠDZ, stari od 18 do 45 let. Osnovna naloga vermanšafta je bila predvojaška vzgoja, vermani pa so dobili rjavo uniformo. Kmalu po začetnih znakih oboroženega odpora oziroma NOG so nekateri krajevni vodje ŠDZ vermane – v sodelovanju z orožništvom – uporabili za boj proti partizanom. Orožje, ki ga je prejel vermanšaft, so razdelili med častnike in podčastnike, medtem ko so orožje v hrambo prejeli le tisti vermani, za katere so menili, da so zaupanja vredni.²⁰

NARODNOOSVOBODILNO GIBANJE IN OKUPATORJEVI NASPROTNI UKREPI

Ob začetku narodnoosvobodilnega gibanja v Savinjski dolini – leta 1941 – sta se Ivan Farčnik - Buč in Viktor Šoštar - Dobroveljski Miha (oba iz Prekope) vključila v Savinjsko četo.²¹ Da se na Dobrovljah nahaja partizanska enota je okupator vedel že poleti 1941.²² Ena prvih partizanskih akcij, ki jo je obravnavalo orožništvo na Vranskem, je bila likvidacija Alojza Dežnikarja z Dobrovelj, ki je bil obveščevalec braslovške orožniške postaje.²³ O tem je 13. avgusta podala poročilo tudi Orožniška postaja Vransko. Prvi resnejši spopad s partizani v bližini Vranskega se je zgodil 26. oktobra 1941 na Čreti, ko je v akciji sodelovalo okoli 200 vermanov – tudi z Vranskega. Po nekajurnem spopadu so se partizani umaknili, da jih ne bi obkolili.²⁴ Povod za spopad je bil vpad na Štrovsnek in tamkajšnjo žago ter odvedba lastnika Ivana Čmaka, njegove žene in oskrbnika, ki so jih partizani odpeljali na Čreto in tik pred spopadom usmrtili.²⁵ Žrtve med civilisti, ki so jih likvidirale partizanske enote, sicer niso bile naključne, a vse zagotovo niso bile potrebne, saj so le povečevale nelagodje prebivalstva; nasilje nad civilisti so v protipartizanskem boju izvajali tudi nemški okupatorji. Po doslej znanih podatkih je bila izvensodno ubita le ena oseba z območja vranske občine.²⁶ Partizanska vojaška sodišča so leta 1944 na smrt obsodila še dve osebi z Vranskega.²⁷ Povojnih grobišč v okolici Vranskega ni evidentiranih.²⁸

17 Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

18 Ferlež, 1972.

19 Kotnik, 1986.

20 Ferenc, 2011.

21 Golavšek, 1985.

22 Ferenc, 2011.

23 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

24 Ferlež, 1972.

25 Mikola, 2014.

26 Interna baza Inštituta za novejšo zgodovino (INZ): Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej. <http://www.sistory.si/zrtve> (3. 9. 2018).

27 Stiplovšek, 1971; Mikola, 2014.

28 Ferenc, 2005.

Civilne žrtve vojne, ki gredo na račun okupatorja, je najprimerneje navesti na enem mestu, saj se njihove usode sicer porazgubijo v vrtincu vojne. Civilne žrtve so interniranci, talci, sodelavci NOG (neborci) ali njihovi družinski člani. Med prve žrtve z Vranskega lahko štejemo Franca Zupana, ki so ga Nemci avgusta 1941 odpeljali v celjske zapore, od koder se ni več vrnil. Julijana Farčnik je jeseni 1941 umrla v Auschwitzu.²⁹ Ivana Strožiča s Črete so Nemci odpeljali, ker je po bitki skrival enega izmed bežečih partizanov, in ga po treh dneh – 30. oktobra – ustrelili kot prvega talca z vranskega območja. Zaradi pomoči partizanom so 25. novembra 1941 v zapore odpeljali še Franca Ropasa in Antona Remica ter ju 6. januarja 1942 ustrelili v Mariboru.³⁰ Franc Ropas je pred usmrтитvijo svoji družini napisal poslovilno pismo.³¹ Franc Svet je bil januarja 1942 ustreljen v mariborskih zaporih, kjer so januarja 1942 ustrelili tudi Franca Remica. Anton Brišnik se je zaradi mučenja v celjskih zaporih leta 1942 obesil, prav tam pa sta bila julija 1942 ustreljena še Božidar Križnik in Franc Križnik. Slednji se je od družine poslovil s pismom. Blaža Remsa so oktobra 1942 ustrelili v Mariboru in tudi on je napisal poslovilno pismo. Marijo Planinc in Marijo Planinc ml. so novembra 1942 pokosile nemške krogle, ko sta bežali k sosedom. Milka Remec je umrla novembra 1942 v Auschwitzu, Helena Zupan je avgusta 1944 umrla v taborišču Baumgarten, Julijano Oset pa so decembra 1944 ustrelili v Radmirju. Kristijan Šošter je januarja 1945 umrl v Mauthausnu, kjer je aprila 1945 umrl tudi Franc Zotler. Ivo Rome so februarja 1945 ustrelili na Trojanah. Avgust Zupan je marca 1945 umrl v Dachauu, istega leta pa je tam umrl tudi Leopold Cerovšek. Minka Grabner je leta 1945 umrla v Ravensbrücku.³²

Župan je na celjsko okrožje 1. decembra 1941 poslal seznam za nabor primernih moških od letnika 1900 do 1924. Na njem je bilo skupno 466 mož, od katerih jih je bilo 58 še vedno v nemškem vojnem ujetništvu. Prvi nabor je bil za letnika 1923 in 1924, in sicer med 27. majem in 17. junijem 1942, ko je z Vranskega odšlo 41 mladeničev, od katerih jih je bilo 26 spoznanih za vojske sposobnih. Naslednja sta bila vpoklicana letnika 1921 in 1922, ki sta na nabor odšla 14. avgusta 1942 – z Vranskega okoli 40 mož.³³ Konec maja 1942 je prišlo do premeščanja nekaterih vermanskih enot, tako da je na Vransko prišla 2. četa vermanskega bataljona Jug – en vod je šel v Braslovče, en pa v Šmartno ob Paki. Naslednja večja akcija blizu Vranskega je bila čistka partizanov, ki je zajela območje Dobrovelj.³⁴ Spomladi 1942 so na Vranskem nastanili vermanšaft za borbo proti partizanom.³⁵ Orožniška postaja Vransko je 30. aprila poročala o partizanski enoti v moči 50 mož na območju južno od Vranskega, ki so jo skušali izslediti z mešano enoto orožnikov in vermanov.³⁶ V začetku junija 1942 se je 2. četa 1. štajerskega bataljona zadrževala na Veliki planini. Nemške patrolje so jo vztrajno zasledovale in ko je 23. junija četa taborila blizu Vranskega, je bila izdana. V obrambnem boju je padel en borec, eden pa je bil pogrešan.³⁷ O tem je 24. junija poročala tudi Orožniška postaja Vransko in v poročilu ocenila moč čete na okoli 35 partizanov.³⁸

29 Kotnik, 1986.

30 Golavšek, 1985.

31 Ževart, Terčak, 1969.

32 Kotnik, 1986.

33 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

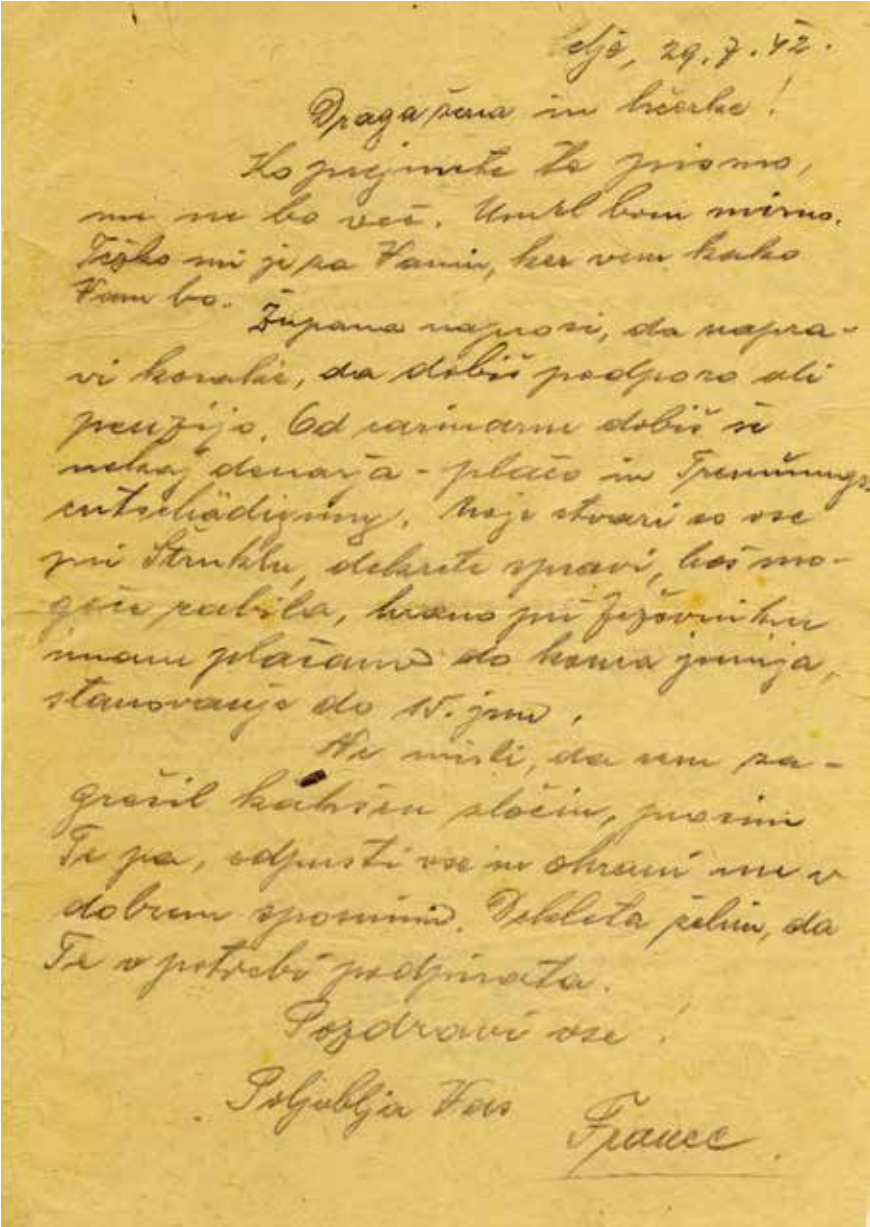
34 Ferenc, 2011.

35 Golavšek, 1985.

36 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

37 Ferlež, 1972.

38 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

Pismo, ki ga je Franc Križnik napisal družini pred ustrelitvijo, 29. julija 1942.
Vir: Ževart, Terčak, 1969.

Enote orožništva in vermanov iz Celja, Velenja in z Vranskega (skupaj 90 mož) so 28. junija ponovno našle 2. četo in jo pričele obkoljevati. Partizani so bili na bližajoči se napad opozorjeni in so se prebili proti Gori Oljki. Četa je 1. julija minirala most na cesti Motnik–Vransko. Štajerski bataljon se je razdelil: na Dobrovljah sta ostala 1. četa in štab bataljona, 3. četa pa se je premaknila na območje med Spodnjo Savinjsko dolino in Zasavjem.³⁹

Enota vermanov na urjenju v bližini Vranskega
Vir: Fototeka Muzeja novejše zgodovine Celje.

Orožniška patrolja na Čreti 2. novembra 1942
Vir: Fototeka Zgodovinskega in narodopisnega društva Prebold.

V poročilu Orožniške postaje Vransko iz 11. avgusta se omenja padli borec, ki je padel v spopadu s partizansko enoto 9. avgusta pri Zaplanini. Najverjetneje je šlo za borca 3. čete, ki je bila 16. avgusta nato obkoljena na Črnem vrhu. Obkolili so jo (vranski) vermani, okrepljeni z 2. četo 321. bataljona deželnih strelcev, in jo nato razbili, a se je del čete uspel zbrati na Dobrovljah. Orožniška postaja Vransko je v poročilu zapisala, da sta bila v spopadu ubita dva partizana ter zaplenjenega nekaj orožja, opreme in dokumentov.⁴⁰ Četa je nato v začetku septembra pri Prekopi izvedla akcijo.⁴¹ Orožniška postaja je imela 7. novembra 1942 na voljo 15 pušk in 750 nabojev.⁴²

⁴⁰ SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.
⁴¹ Ferlež, 1972.
⁴² SI AS 1621 Nemško orožništvo na zasedenem ozemlju Spodnje Štajerske.

³⁹ Ferlež, 1972.

Posebna oblika protipartizanskega boja so bile t. i. protibande (Gegenbande) – običajno vermanske enote, ki so kot patrulje nastopale na območju partizanskih enot, saj je vsaj del moštva govoril slovensko in so imeli tudi partizani deloma oblečene predelane vermanske uniforme. Ena izmed takih enot se je oktobra 1942 pojavila tudi na Čreti. Sestavljena je bila iz vermanov z Vranskega, pregledovala pa je Dobrovlje; tudi nemški informator jo je imel za partizansko enoto.⁴³ Vransko je bilo tudi sicer eno izmed glavnih središč za urjenje t. i. poizvedovalcev.⁴⁴ Med 6. in 7. novembrom so zaradi stalnih partizanskih akcij nemške varnostne sile obkolile Dobrovlje in napadle Štajerski bataljon. Delu bataljona se je uspelo prebiti mimo Vranskega, 3. četa in del štabne zaščite pa se je spopadel z Nemci. V tem spopadu je padlo 17 partizanov, 7 pa jih je bilo ujetih; pozneje so jih razkazovali po Celju in jih nato ustrelili. Akcija se je nadaljevala tudi 10. in 11. novembra, severno in zahodno od Vranskega, a so se partizani že umaknili s tega območja. Partizanska dejavnost se je nato omejila na obnavljanje terenske mreže in propagandno dejavnost. Decembra 1942 se je območje delovanja 2. grupe odredov preimenovalo v 4. operativno cono.⁴⁵ Pozimi 1942/1943 je bilo pri prebivalstvu na Vranskem opaziti znake potlačenosti spričo silne okupatorjeve propagande in nasilja.⁴⁶

VRANSKO V PRIMEŽU OKUPACIJE IN PROPAGANDE

Na nabor letnikov 1919 in 1920 se je konec novembra z Vranskega v Celje odpeljalo 30 mladeničev; za vojsko sposobnih jih je bilo 73 %.⁴⁷ Konec novembra so Nemci sklenili, da bodo akcije proti partizanom praviloma izvajale le še policijske enote, ki bodo po potrebi okrepljene z vermani.⁴⁸ Okupator se je jeseni 1942 posvetil formiranju deželnih straž: orožništvo je začelo zbirati može, orožje pa so dobili pretežno od vermanšafta. Enote deželne straže so pri okupatorju uživale manj zaupanja kot vermani. Dodaten ukrep v protipartizanskem boju je bilo povečanje števila orožniških postaj oziroma podružnic (Zweigsposten). Na vsaki podružnici naj bi bila vsaj dva aktivna orožnika in štirje pomožni policisti. Pomožne policiste so od poletja 1941 rekrutirali na prostovoljni bazi, od jeseni 1942 pa so pričeli rekrutirati starejše moške, ki niso bili predvideni za odhod v vojsko. Vpoklic so izvedli šele spomladi 1943. Za izobrazbo pomožnih policistov so organizirali štiri tečaje – enega tudi na Vranskem. Za boj s partizani so bile decembra 1942 in januarja 1943 ustanovljene t. i. alarmne čete vermanšafta. Za zahodni del okrožja Celje je bila ustanovljena Alarmna četa Celje zahod z 200 možmi. Po okrepitvi delovanja Šlandrove brigade so oktobra 1943 ustanovili Alarmni bataljon Mozirje, ki je imel Alarmno četo Maribor okolica razporejeno tudi na Vranskem in v Braslovčah.⁴⁹ V nemško vojsko je bilo 20. januarja 1943 vpoklicanih okoli 25 Vranšanov. Na enem izmed naslednjih naborov – za letnika 1914 in 1915 – so v poročilo zapisali, da so se naborniki z Vranskega v kasarno pripeljali v najlepšem redu, njihova sposobnost je bila ocenjena srednje, znanje nemščine pa pomanjkljivo.⁵⁰

V letu 1943 se je težišče bojev preneslo z Dobrovelj na Mozirske planine. V prvi polovici leta je kot operativna enota na območju deloval Savinjski bataljon Kamniško-Savinjskega odreda, ki so ga Nemci stalno zasledovali. V aprilu je bataljon na Dobrovljah doživel dva napada.

43 Ferenc, 2011.

44 Fajdiga, 1975.

45 Ferlež, 1972.

46 Golavšek, 1985.

47 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

48 Ferlež, 1972.

49 Ferenc, 2011.

50 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

Štab 4. operativne cone je sredi junija na Dobrovljah združil tri bataljone Kamniško-Savinjskega odreda, da bi ustanovili Štajersko brigado. Dan po prihodu Kamniškega in Zasavskega bataljona na Dobrovlje – 15. junija – pa so Nemci nenadoma napadli štab 4. operativne cone ter ubili namestnika komisarja Dušana Kraigherja - Juga in sekretarko Pokrajinskega komiteja Zveze komunistične mladine Jugoslavije (SKOJ) Vero Šlander - Lojzko, komandanta Franca Rozmana - Staneta pa huje ranili.⁵¹ Maja 1943 so na Dobrovljah ustanovili Okrožni komite Komunistične partije Slovenije (KPS) za Savinjsko dolino in Celje. Junija istega leta pride na Dobrovlje Mica Šlandrova - Marinko. Na Dobrovljah so od takrat naprej potekali redni sestanki okrajnih sekretarjev in aktivistov.⁵² Na Štajerskem se je 25. avgusta 1943 dokončno formirala tudi Varnostno-obveščevalna služba (VOS), ki je imela svojo okrožno komisijo za Savinjsko dolino. Naloga VOS-a je bila obveščevalna dejavnost, pa tudi iskanje (in likvidacija) nasprotnikov NOG, in sicer tako med civilisti kot partizani. Tarče so bili seveda tudi pripadniki okupacijskih formacij in civilne uprave.⁵³

Okrožni vodja Anton Dorfmeister je obiskal Vransko leta 1943.

Vir: Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje.

Sredi leta 1943 so Nemci dokončali preimenovanje krajev na Spodnjem Štajerskem. V občini Vransko je trg Vransko obdržal ime Franz, Čeplje so se preimenoval v Scheuplach, Limovce v Lemdorf, Ločica pri Vranskem v Wegscheid bei Franz, Čreta v Riedberg, Prekopa v Unterheggenberg, Selo v Dörfel, Sv. Jeronim v Burgstall bei Franz, Stopnik v Heggenberg, Tešova v Tessau, Tržič v Marktlein, Vologa v Waldberg, Zaplanina pa v Großalm.⁵⁴ Leta 1943 je imela občina tri zaposlene in šest članov sosvetov za kmetijstvo in gozdarstvo, ceste in promet, gradnjo in mladino. Župan Franz Wagner je v času svojega službovanja trikrat zapustil Vransko: z okrožja so mu odobrili dopust med 22. decembrom 1941 in 4. januarjem 1942, med 8. in 29. junijem 1943 ter med 24. decembrom 1943 in 2. januarjem 1944. V poročilu, ki ga je poslal na okrožje, je Franz Wagner zapisal, da mu v uradu pomaga šest nameščencev, od katerih mu je dva uslužbenca gestapo odpeljal v zapor, eden pa se je upokojil.

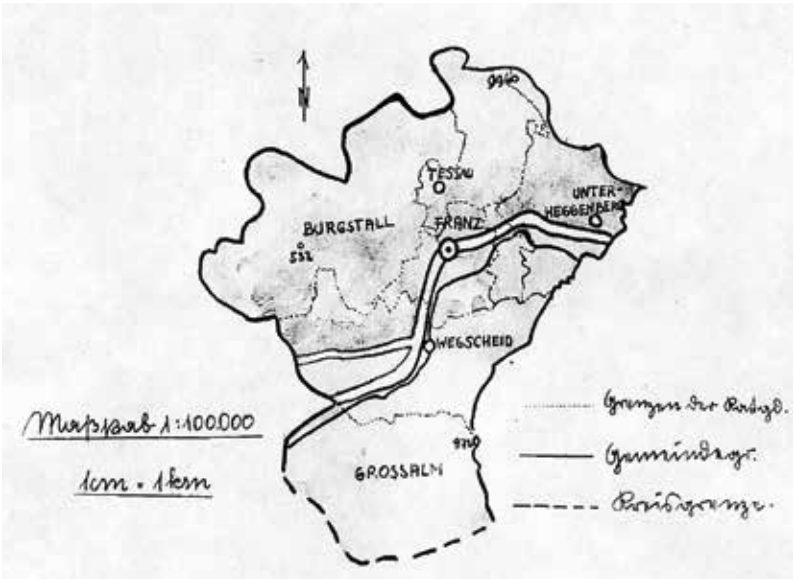
51 Stiplovšek, 1971.

52 Golavšek, 1985.

53 Mikola, 2014.

54 Verordnung über die Bezeichnung der Gemeinden, Katastralgemeinden und Ortschaften in der Untersteiermark. *Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark* Nr. 24/1943, Graz am 26. August 1943.

Izmed preostalih sta bila najmlajša uslužbenca tik pred naborom ter vpoklicem v vojsko in delovno službo, zato je prosil za dodatno pomoč. Sredi leta je župan porabil veliko časa za to, da bi uredil športno igrišče, kjer bi lahko izvajali nastope ŠDZ in Nemške mladine, ki so ga nato uredili na nekdanjem župnijskem travniku na Vranskem.⁵⁵

Skica občine Vransko, kot jo najdemo v krajevni knjigi (Dorfbuch Franz).

Vir: SI_ZAC/1120 Zbirka fotokopij iz Štajerskega deželnega arhiva Gradec.

Na Vranskem je bil konec junija 1943 odprt otroški vrtec. Na dvorišču vrtca se je zbralo moštvo vermanshafta in Nemške mladine. Navzoča sta bila tudi zvezni vodja ŠDZ Franz Steindl in okrožni vodja Anton Dorfmeister.⁵⁶ Sredi avgusta je sledil praznik krajevnne skupine ŠDZ.⁵⁷ Naslednji zbor – kar dvodnevni – krajevnne skupine ŠDZ je bil konec oktobra, udeležilo pa se ga je okoli 140 funkcionarjev ŠDZ. Pohvalili so delo krajevnega upravnega in političnega urada. Ob tej priložnosti so na Vranskem pripravili razstavo pridelkov in sadja ter izdelkov lokalnih rokodelcev in obrtnikov. V času zbora je bil sprožen alarm za pričetek gasilske vaje. Naslednji dan je sledila jutranja proslava, katere višek je predstavljalo zborovanje, na katerem se je zbralo 1200 ljudi. Ob koncu so vodji krajevnne skupine v imenu zveznega vodstva ŠDZ izročili zastavo.⁵⁸ Januarja 1944 je Franz Wagner zaprosil za premestitev oziroma odpoklic z mesta poklicnega župana na Vranskem, ker se zaradi svoje bolezni ni več čutil dovolj sposobnega za vodenje urada. Kmalu so ga premestili v Podčetrtek (Windischlandsberg). Mesto župana občine je 27. marca 1944 začasno prevzel višji inšpektor Kurt Göhring, dokler ni bil na to mesto imenovan Josef Deixelberger, ki je bil ob tem še župan v občini Pondor - Sv. Jurij ob Taboru (Oppendorf), kamor je bil leta 1941 premeščen iz občine Rečica ob Savinji (Rietz in Saantal).⁵⁹

55 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

56 Kreis Cilli ima že 50. otroški vrtec. (26. junij 1943). *Štajerski gospodar*, str. 12.

57 Ortsgruppentage organizacije Steirischer Heimatbund. (31. julij 1943). *Štajerski gospodar*, str. 6.

58 Uspela prireditve Ortsgruppentage v Franzu. (30. oktober. 1943). *Štajerski gospodar*, str. 3.

59 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

RAZMAH NOG, OBLIKOVANJE VZPOREDNIH OBLASTNIH FORUMOV

Po napadu in zavzetju motniške postojanke je 1. bataljon Šlandrove brigade 5. februarja 1944 prišel na Dobrovlje, kjer ga je na Čreti odkrila nemška patrolja in ga napadla. V napadu sta padla dva borca in bataljon se je umaknil na Menino planino, vendar so se boji z nemškimi enotami nato vlekli še vse do 15. februarja in zahtevali precej žrtev. 17. februarja sta dva bataljona brigade na cesti pri Ločici pripravila zasedo, v katero sta zapeljala tovarnjaka vranske in trojanske policije. Pri tem je bilo ubitih pet policistov, prav toliko je bilo ranjenih, dva pa so partizani ujeli. Odnegli so tudi mitraljez, nekaj pušk in pištol ter strelivo. Oba bataljona sta se zadrževala na Dobrovljah, kjer so ju 19. februarja napadli orožniki in vermani iz Mozirja, Braslovč in z Vranskega; pri tem je padel namestnik komandanta brigade. Prav tako je do spopada prišlo pri Čreti, in sicer 22. februarja, ko so orožniki napadli štab brigade, a so bili pregnani in zasledovani vse do Vranskega. Pri tem so izgubili dva moža, trije pa so bili ranjeni. 24. februarja je pri Vranskem 3. bataljon na cesto podrl telefonske drogoe. To se je zgodilo ravno v času prihoda 14. divizije, ki naj bi ji pot olajšale ravno enote 4. operativne cone s svojimi akcijami. V prvi polovici leta so bile skoraj vse okupatorjeve enote udeležene v zasledovanju 14. divizije, ki se je prebijala na Spodnjo Štajersko, in po tritedenski akciji 25. februarja razglasile zmago nad partizansko enoto. Da so se motili, so spoznali že marca, ko so štiri brigade 4. operativne cone pričele z akcijami na prometnice in postojanke v Zgornji Savinjski dolini ter dolini Pake. Okrožni komite KPS je marca 1944 izvedel preoblikovanje okrajev OF, in sicer je celjsko okrožje razdelil na 9 rajonov – Vransko je spadalo v rajon Kot.⁶⁰ 1. marca 1944 je bilo na Vranskem 7 orožnikov.⁶¹ Tudi v letu 1944 so Nemci večkrat izvajali nabore. 26. junija jim ga zaradi partizanske nevarnosti ni uspelo izpeljati, tako so naborniki z Vranskega odšli v Celje 15. julija; od 28 poklicanih jih je bilo prisotnih 17. Enega zadnjih naborov v letu so na Vranskem izpeljali 17. novembra 1944, ko je bilo vpoklicanih 17 moških, letnikov 1908, 1909 in 1910. Zadnji vpoklic so na Vranskem izvedli za fante letnika 1929, in sicer 11. aprila 1945, ko so vpoklicali 15 fantov.⁶²

Šlandrova brigada je 3. in 7. marca 1944 pri Ločici postavila zasede na cesti ter uničila poltovornjak in tri tovarnjake, orožniki pa so utrpeli hude izgube. Ob tem so partizani podirali telefonske drogoe in odhajali na prehranjevalne akcije. Na Trojanah so 29. aprila napadli tovarnjak čete deželnih strelcev z Vranskega in ga uničili, pri Vranskem pa so 3. maja napadli motorizirano kolono.⁶³ Težišče bojov proti 4. operativni coni je slonelo na orožništvu in obratnih stražah, ki so branile gospodarsko pomembne objekte, saj so ti postajali vse pomembnejša tarča partizanskih akcij. Naslednja akcija okupatorjevih enot v bližini Vranskega je bila 26. maja 1944, ko se je pričela ofenziva na črti Vransko–Kolovrat–Prebold–Laško–Tabor, ki pa ni bila posebej uspešna.⁶⁴ Bojna patrolja 2. bataljona Zidanškove brigade je 12. avgusta na kopališču pri Vranskem presenetila nemške policiste ter jih nekaj ubila in ranila, obveščevalci pa so sporočili, da je bilo 22. avgusta na Vranskem le 52 orožnikov in policistov.⁶⁵

60 Stiplovšek, 1971.

61 SI AS 1621 Nemško orožništvo na zasedenem ozemlju Spodnje Štajerske.

62 SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

63 Stiplovšek, 1971.

64 Ferenc, 2011.

65 Fajdiga, 1975.

Akcije partizanov (zasede na cestah, rekvizicije, mobilizacija ipd.) v okolici Vranskega so postajale vse pogostejše. V začetku avgusta so se na Vranskem pričele zbirati nemške sile – okoli 1000 mož orožništva, policije in vojaštva – za prodor v osvobojeno Zgornjo Savinjsko dolino, ki so jo enote 4. operativne cone zavzele v času od konca julija do začetka avgusta. Ena izmed kolon nemškega vojaštva je krenila z Vranskega 7. avgusta, vendar sta jo Šlandrova in Zidanškova brigada zaustavili. Da bi kril napad na Mozirje, je bataljon Zidanškove brigade 11. in 12. septembra 1944 blokiral in napadel postojanko na Vranskem⁶⁶ ter se zjutraj umaknil na Dobrovlje.⁶⁷ Avtobusna zveza s Celjem je bila prekinjena. Vranšani so morali zaradi prepovedi prodaje živil in tobaka po potreščine v Šempeter, Žalec ali Celje. Po napadu na Vransko – 11. septembra 1944 – je bil na pošti ukinjen paketni in denarni promet.⁶⁸ Ker je Vranskemu grozila nevarnost partizanskega napada, je deželni svetnik v Celju zahteval, da 22. oktobra vod vermanov na Vranskem znova vzpostavi oporišče. Dan pozneje – 23. oktobra – je bilo na Vranskem zborovanje krajevne skupine ŠDZ, za katerega je obstajala nevarnost, da bi ga partizani motili oziroma preprečili.⁶⁹ V nadaljnjih bojih s Šlandrovo brigado je bila od novembra dalje na Vranskem nastanjena vermanska 1. alarmna četa Ptuj jug. Nemci so 16. decembra izvedli še eno akcijo proti Šlandrovi brigadi, in sicer na področju med Kamnikom, Domžalami, Vranskim in Zagorjem. Alarmni bataljon Zahod pa je kljub obljubi o demobilizaciji konec decembra dobil nalogo varovanja ceste Vransko–Celje in področja Zgornje Savinjske doline. Šlandrova brigada je tudi pozimi 1944 nenehno izvajala akcije v bližini Vranskega.⁷⁰

Ena izmed partizanskih enot 4. operativne cone na Dobrovljah

Vir: Fototeka Muzeja novejše zgodovine Celje.

66 Stiplovšek, 1971; Fajdiga, 1975.

67 Fajdiga, 1975.

68 Golavšek, 1985.

69 Stiplovšek, 1971.

70 Ferenc, 2011

Nemškemu okupatorju so partizanske enote povzročale težave tudi z lastno mobilizacijo, kar je počasi vodilo v razkroj organiziranega vermanšafta. Vse več je bilo tudi dezertiranja iz enot vermanšafta bodisi v partizane bodisi polilegalo. Tako se je morala poleti in jeseni 1944 za akcije proti partizanom angažirati vojska; za ponovno osvojitev Zgornje Savinjske doline so bile določene vojaške enote 18. rezervnega in šolskega polka planinskih lovcev pod poveljstvom polkovnika Treecka. Od oktobra do začetka decembra so Nemci počasi, a vztrajno vdiral na osvobojeno ozemlje in ga naposled v ofenzivi, začeti 5. decembra, v desetih dneh ponovno zavzeli. V nadaljevanju akcije so do 7. januarja iskali partizane in predstavnike OF, večino drugih moških in žensk pa so odgnali na gradbišča obrambnih naprav na vzhodno Štajersko. Za hajke po okoliških gozdovih je na Vranskem okupator zbral veliko vojaštva.⁷¹ Decembra 1944 se je Nemcem v bližini Vranskega predala skupina partizanov, ki so se zanašali na obljubljeno amnestijo, nato pa so jih 23. decembra 1944 v globeli za Gorico postrelili. Tem žrtvam so do novega leta sledile še druge. V petih grobovih na Gorici je bilo zakopanih 174 žrtev. V Zaplanini je bilo na podoben način ujetih in ustreljenih 39 borcev.⁷² Zadnji nemški poskus organiziranja polvojaških oddelkov na Spodnjem Štajerskem je bila ustanovitev folksšturma (Deutsches Volkssturm), katerega moštvo pa se je pokazalo za nezanesljivo – le 30 % mož so poveljniki ocenili za dovolj zanesljive, da ne bodo ob prvi priložnosti zbežali.⁷³

OSVOBODITEV IN KONEC VOJNE

Enote 4. operativne cone so v začetku leta 1945 izgubile večino borbene sposobnosti in so le defenzivno branile, izguba Zgornje Savinjske doline pa je pomenila tudi izgubo oskrbovalnega zaledja. Oslabljeni Šlandrova in Zidanškova brigada sta imeli še sredi aprila premalo moštva za pričetek boja za končno osvoboditev, a se je okupator osredotočil le še na obrambo in enot 4. operativne cone ni več preganjal.⁷⁴ Šlandrova brigada, ki je bila aprila na območju Menine planine, je 22. aprila med Vranskim in Ločico pri Vranskem pripravila zasedo, v katero je zapeljala nemška kolona z vozovi in približno 100 možmi. Ta se je na začetku spopada najprej razkropila, nato pa se pričela organizirano braniti, zato se je morala zaseda umakniti. Nemci so imeli nekaj ubitih in ranjenih. Naslednji večer se je Šlandrova brigada premestila na Čemšeniško planino. Zidanškova brigada je bila v prvi polovici aprila na območju Dobrovelj, nato se je najprej pomaknila na Črni vrh (južno od Vranskega), 27. aprila pa v samo bližino Vranskega. Po mnenju sekretarja okrožnega odbora OF Rudija Hribarja je bila priložnost za napad na Vransko ugodna, saj sta s partizani sodelovala tako župan kot policijski narednik, ki je prišel celo na pogovor v štab Zidanškove brigade. V naslednjih dneh so stekla pogajanja v hiši zobozdravnika Franca Soršaka, sporazum pa je predvideval sodelovanje dela protinacistično mislečih Avstrijcev, ki so v zameno za prost odhod omogočili neoviran prodor na Vransko. Napad se je zgodil 30. aprila zvečer. V postojanko, v kateri je bilo 250 mož, so prišli s pomočjo narednika in še nekaj mož, ki so se – kot načrtovano – takoj vdali. Tri skupine so svojo nalogo hitro opravile, toda prišlo je do streljanja, kar je opozorilo najbolj utrjeno skupino v šolskem poslopu, ki so jo sestavljali vlasovci in nemška enota, ki se je prav tisto noč pojavila na Vranskem. Odpora te skupine ni bilo mogoče streti, zato so se borci z bogatim plenom orožja, opreme in hrane umaknili proti Črnemu vrhu, kjer so v pripravljenosti ostali še en dan. Nemci in vlasovci so se istega dne sami umaknili z Vranskega. Na dan kapitulacije – 9. maja zvečer – je trg v svoji sredini pozdravil partizane.⁷⁵

71 Stiplovšek, 1971.

72 Golavšek, 1985.

73 Ferenc, 2011.

74 Stiplovšek, 1971.

75 Fajdiga, 1975.

Kot partizanskih borcev je padlo 47 domačinov, 20 ljudi je bilo ubitih kot talcev ali so umrli v taboriščih, 17 domačinov pa je bilo pogrešanih. Skoraj vsi borci z Vranskega so padli med oktobrom 1944 in marcem 1945.⁷⁶ Po raziskavi Inštituta za novejšo zgodovino je bilo iz vranske občine 159 žrtev vojne: v nemških oboroženih formacijah je življenje izgubilo 41 Vranšanov, 77 jih je umrlo kot borcev in sodelavcev NOG, 2 sta življenji izgubila kot pripadnika jugoslovanske kraljeve oziroma francoske vojske, civilistov, ki so umrli kot talci, interniranci, obsojeni, v zaporu, ali so zaradi vojne storili samomor, pa je bilo 39.⁷⁷

VRANSKO IN OKOLICA V PRVIH LETIH PO OSVOBODITVI

Po osvoboditvi države se je pričel vzpostavljati sistem ljudske oblasti. Osnova temu so bili že med vojno oblikovani terenski odbori OF, vendar so bili odbori po centrih vzpostavljeni šele po osvoboditvi, saj pred tem aktivisti OF zaradi premočnih nemških posadk niso mogli prodreti vanje.⁷⁸ Osvoboditev je poleg okupacijskih občin odpravila tudi predvojni občinski sistem. Osnova za formiranje lokalnih oblasti po vojni so bili posamični kraji, odbori pa so nosili temu odgovarjajoče ime – krajevni narodni odbori (KNO). Ti so se leta 1946 preimenovali v krajevne ljudske odbore (KLO)⁷⁹, kar se je uporabljalo vse do leta 1952. Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije je na območju današnje občine Vransko oblikoval KLO-je Brode, Sv. Jeronim, Ločica, Prekopa in Vransko. Vsi KLO-ji celjskega območja so spadali v okvir Okrajnega ljudskega odbora (OLO) Celje okolica, ki je bil eden od sedmih okrajev celjskega okrožja; okrožij je bilo v Sloveniji takrat pet.⁸⁰

Konec maja 1945 so se predstavniki vseh krajevnih ljudskih odborov zbrali v Celju na prvi konferenci, na kateri so razpravljali o začetnih težavah in nalogah odborov.⁸¹ Teoretično je bila oblast ljudskih odborov na vseh ravneh dokaj samostojna, vendar je bila dejansko usmerjana in določena – največkrat na podlagi smernic z okraja oziroma višjih ravni oblasti. Vse politično delo je bilo formalno v rokah množičnih organizacij (OF, AFŽ idr.), ki pa so delovale pod nadzorom Partije (KPS oziroma KPJ).⁸² Ena od prvih nalog KLO-jev je bila ureditev volilnih imenikov ter izdelava karakteristik odbornikov in zaposlenih po odborih. Volilne imenike in karakteristike so morali skupaj s kopijami zapisnikov sej odborov ter vseh delujočih komisij in svetov poslati na sedež OLO-ja. V prvih mesecih po osvoboditvi so odbori popisovali tudi žrtve vojne in vojno škodo.⁸³ V tistih KLO-jih, kjer prej niso mogli izvesti volitev, so bile te lahko napovedane od 15. julija dalje,⁸⁴ izvedene pa najkasneje do 19. avgusta. Pri tem so KLO-ji dobili nalogo, da pregledajo volilne imenike in imenujejo volilne komisije, ki so morale poskrbeti za to, da med kandidati za krajevne odbore ni bilo oseb iz vrst predvojnih meščanskih strank ali nekdanjih občinskih uradnikov.⁸⁵

76 Golavšek, 1985.
77 Interna baza Inštituta za novejšo zgodovino (INZ): Smrtne žrtve med prebivalstvom na območju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej. <http://www.sistory.si/zrtve> (3. 9. 2018).
78 Utrujimo naše krajevne odbore OF. (9. junij 1945). *Nova pot*, str. 1.
79 Na Vranskem se naziv KLO v zapisniku prvič pojavi 6. januarja 1946.
80 Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije z dne 8. septembra 1945, Ur. l. SNOS in NVS št. 33-231/45.
81 Naši Krajevni odbori OF. (2. junij 1945). *Nova pot*, str. 2–3.
82 Utrujimo naše krajevne odbore OF. (9. junij 1945). *Nova pot*, str. 1.
83 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.
84 Odredba ministrstva za notranje zadeve o nadaljevanju volitev v narodno osvobodilne odbore z dne 7. julija 1945, Ur. l. SNOS in NVS št. 15-128/45.
85 Z delovne konference okrožnih aktivistov OF. (17. avgust 1945). *Nova pot*, str. 1.

Prvotni žigi KNO-jev Sv. Jeronim, Brode, Ločica, Prekopa, Sv. Jeronim in Vransko
Vir: SI_ZAC/0286 KLO Ločica; SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim; SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

KLO Vransko so sestavljali predsednik dr. Edvard Šerko, tajnik Franc Golob in odborniki: Jože Križnik, Jurij Sevnik, Leo Šket, Ladislav Cukala, Peter Drolc, Pavel Ukman in Miha Pečovnik. Na sejah KLO-ja so večinoma urejevali komunalne in socialne zadeve, kot so bila popravila javne infrastrukture (ceste in vodovod), reševanje problematike pomanjkanja stanovanj in pomoč potrebnim.⁸⁶ Tudi sestava KLO-ja Sv. Jeronim je znana. Predsednik je bil Franc Pečovnik, tajnik Izidor Pečovnik, odborniki pa Jože Karo, Kristina Karo, Franc Skok, Franc Izlakar, Lovrenc Orehovec, Avgust Florjan, Karel Florjan in – kot odbornik v OLO Celje okolica – Franc Škrabar. V KLO-ju Sv. Jeronim se je največ pozornosti posvečalo vprašanju oddaje in točnega spremljanja stanja posevkov, reševanju upravnih poslov ter načrtovanju izgradnje vodovoda. Na zboru volivcev, 27. decembra, se je prvič razpravljalo o združitvi KLO-jev Sv. Jeronim in Brode, predlog pa je bil soglasno podprt. Glede širšega združevanja z Vranskim pa so se strinjali, da je treba za mnenje najprej povprašati KLO Vransko. Po mnenju nekaterih bi združeni lažje premagovali obveznosti do okraja, vendar za predlog nazadnje ni glasoval nihče. Večina je bila mnenja, da bi k združenemu KLO-ju Sv. Jeronim moral pristopiti tudi KLO Ločica. Tudi v KLO-ju Brode so priključitev podprli. Odbor KLO-ja Brode so sestavljali predsednik Jože Cestnik, tajnica Ana Gojzdnik, Ivan Ručigaj, Karl Blatnik, Tomaž Pavlič, Franc Prelevšek, Alojz Druškovič, Marija Gojzdnik in Peter Podbregar. V KLO-ju Ločica je bil sestav sledeč: predsednik Franc Slakan, tajnica Ivanka Blanka, Ignac Strnišnik, Alojz Hrastovec, Leopold Pikl, Franc Jurhar, Miha Presekar in Anton Ferme. Posebnost KLO-ja Sv. Jeronim je bila, da je imel sedež v isti stavbi kot KLO Vransko, zato je bilo dogovorjeno skupno upravljanje in delitev stroškov.⁸⁷ KLO-ji Vransko, Ločica, Brode in Prekopa so sodelovali pri vzdrževanju osnovne šole na Vranskem in že leta 1946 tudi pri načrtovanju vzpostavitve nižje gimnazije na Vranskem.⁸⁸

86 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.
87 SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.
88 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

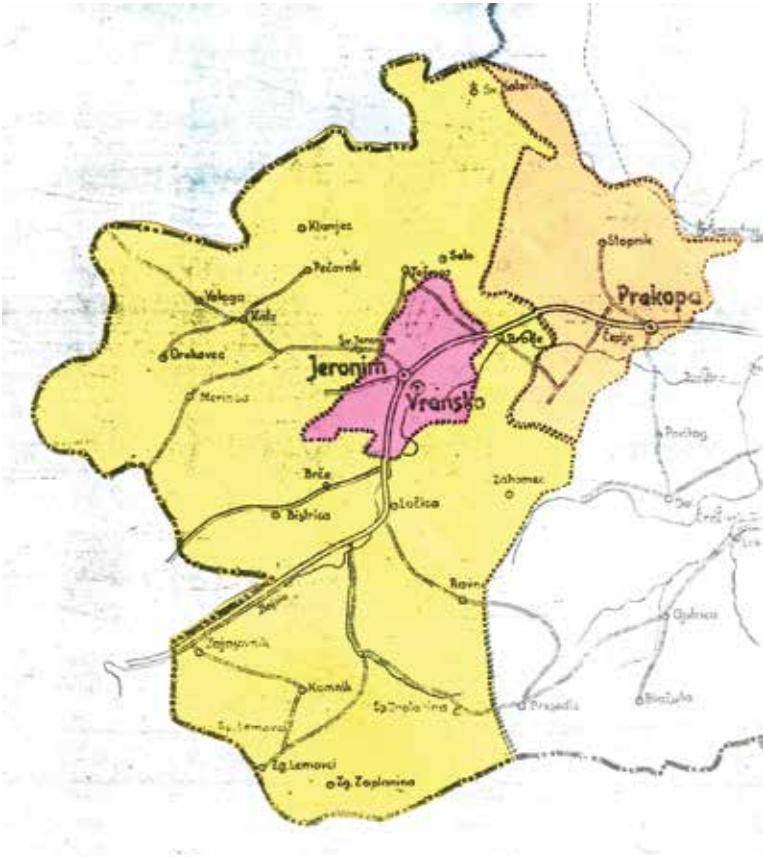
Množične organizacije so se jeseni 1945 pripravljale na volitve v ustavodajno skupščino, pri čemer je bilo vse delo usmerjeno v pripravo zmage liste OF; za opozicijo, ki je volitve sicer bojkotirala, je bila v dokaz demokratičnosti režima postavljena t. i. skrinjica brez liste, ki naj bi jamčila svobodo izražanja na volitvah.⁸⁹ Zvezna volilna komisija je za Slovenijo kot federalno enoto določila izvolitev 29 poslancev v ustavodajno skupščino. Vransko je volilo v okraju Celje.⁹⁰ Kot poslanec v ustavodajni skupščini je bil iz celjskega okraja izbran Franc Leskovšek.⁹¹

Vransko na razglednici, ki jo je posnel znani ljubljanski fotograf Vekoslav Kramarič nekje med letoma 1928 in 1947.
Vir: zasebni arhiv Petra Groma z Vranskega.

V okraju OLO Celje okolica so že leta 1946 število KLO-jev zmanjšali s 97 na 37. Majhnim KLO-jem so očitali nezadostnost administracije ter neizkušenost in nerednost pri izvajanju nalog. Kot primer neučinkovitosti so največkrat navajali nezadostno pobiranje davkov za okrajni proračun. Za boljše pisarniško poslovanje KLO-jev so na okraju sicer redno prirejali obvezne upravno-administrativne tečaje za krajevne tajnike.⁹² V smislu mobilizacije za plačevanje davka je Vransko na zboru volivcev napovedalo medkrajevno tekmovanje s Sv. Jurijem ob Taboru v tem, kateri KLO bo prej plačal davke.⁹³

89 Volili bomo listo Ljudske fronte. (6. november 1945). *Nova pot*, str. 1.
90 Odlok Federalne volivne komisije za Slovenijo z dne 12. septembra 1945, Ur. l. SNOS in NVS št. 34/45.
91 Z zmago Ljudske fronte je ljudstvo izreklo svojo voljo. (16. november 1945). *Nova pot*, str. 1.
92 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.
93 Tekmovanje vasi v plačevanju davkov. (4. april 1946). *Nova pot*, str. 1.

Zemljevid območja obravnavanih KLO-jev
Izdelava: Uroš Herman; povzeto po: SI_ZAC/0098 OLO Celje.

Prezidij SNOS-a je 2. aprila objavil zakon o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije (LRS), po katerem bi se v enoten KLO Vransko združile katastrske občine Ločica, Prekopa, Sv. Jeronim, Tešova in Vransko, a je bil ta predlog 21. junija odložen za nedoločen čas.⁹⁴ V KLO-jih Sv. Jeronim, Brode in Ločica so tako že od februarja dalje potekale priprave na združitve: izvedenih je bilo več zborov volivcev, na katerih so ljudem pojasnjevali spremembe in jih potrjevali. Na teh zborih so obravnavali tudi možnost združitve z Vranskim, vendar so se v KLO-ju Sv. Jeronim na koncu odločili, da ostanejo samostojni – s pridruženima KLO-jema Brode in Ločica. Takšno razmejitev KLO-jev je že predhodno odobril OLO Celje okolica.⁹⁵ Redno zasedanje skupščine okraja Celje okolica, na katerem so obravnavali tudi poročilo o novi upravni razdelitvi, je bilo 1. septembra v Celju.⁹⁶ Nov zakon je stopil v veljavo 14. septembra. Na območju današnje občine Vransko je pustil KLO Vransko, ki je obsegal trg Vransko, KLO Sv. Jeronim, ki je obdržal sedež na Vranskem in obsegal Ločico, Sv. Jeronim, Vologo, Čreto, Selo, Tržič, Limovce in Zaplanino, ter KLO Prekopa, ki je obsegal Čeplje, Prekopo in Stopnik.⁹⁷

94 Zakon o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije, Ur. l. LRS št. 26/46; Zakon o odložitvi izvedbe zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 2. aprila 1946, Ur. l. LRS št. 44-168/46.
95 SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.
96 Tretje redno zasedanje okrajne Ljudske skupščine okraja Celje okolica. (31. avgust 1946). *Naše delo*, str. 1.
97 Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije z dne 2. aprila 1946, Ur. l. LRS št. 62/46.

KLO Sv. Jeronim je imel prvo skupno sejo 22. septembra 1946, na njej pa je okrajna kontrolna komisija KLO-ja Sv. Jeronim ocenila, da ima razvojne možnosti – predvsem pri graditvi vodovoda in dokončanju elektrifikacije. Za predsednika KLO-ja so takrat imenovali Franca Pečovnika, za podpredsednika Alojza Druškoviča, za tajnika pa Franca Jurharja. Poleg omenjenih so bili v izvršni odbor KLO-ja imenovani še Avgust Florjan, Franc Slakan, Jožef Karo in Ivan Ručigaj.⁹⁸ Na OLO-ju Celje okolica so naposled ocenili, da je bila nova upravno-teritorialna razdelitev v okraju uspešno izvedena.⁹⁹ V KLO-ju Sv. Jeronim je združeno predstavništvo štelo 23 odbornikov in 3 tajnike, izvršni odbor je imel 7 članov, KLO pa je za svoje potrebe zaposloval 3 osebe.¹⁰⁰

Veliko prebivalcev okolice Vranskega je v sredini 20. stoletja še vedno živelo v skromnih razmerah. S prihodom elektrike in vodovoda pa se je življenje ljudi pričelo spreminjati na bolje.

Vir: Pozdravi iz Vranskega v slikah - 1, 2008.

98 SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.
99 Zasedanja okrajnih ljudskih odborov celjskega okrožja. (14. september 1946). *Naše delo*, str. 1.
100 SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.

Zaradi izjemnega pomena kmetijstva pri obnovi povojne države je Ministrstvo za kmetijstvo in gozdarstvo LRS v začetku marca 1946 sprejelo odredbo o ustanovitvi kmetijskih odborov pri vsakem KLO-ju.¹⁰¹ Kmetijski odbori so imeli nalogo zagotoviti načrtovanje pridelovanja kultur, predvidenih za obvezno oddajo; tako so morali kmetje najprej poskrbeti za pridelek, dogovorjen s kvotami, šele potem so lahko poskrbeli za svoj interes. Predsednik kmetijskega odbora je bil hkrati poročevalec na OLO-ju.¹⁰² Tako so na Vranskem na zboru volivcev 30. marca izvolili svoj kmetijski odbor.¹⁰³ Kmetijski odbor so osnovali tudi za KLO Sv. Jeronim.¹⁰⁴ V okraju so leta 1946 organizirali kar 16 raznih tečajev za pospeševanje kmetijske proizvodnje.¹⁰⁵ Prvi zametki dela zadrug so se pojavili – ob intervencijah OLO-ja Celje okolica – v začetku leta 1946.¹⁰⁶ Na Vranskem je bila tako ustanovljena obnovitvena zadruga, in sicer 18. marca 1946, njena prvenstvena naloga pa je bila odprava vojne škode.¹⁰⁷ Na OLO-ju so spodbujali predvsem ustanavljanje nabavno-prodajnih zadrug (NAPROZA), preko katerih naj bi bil prvenstveno organiziran odkup kmetijskih pridelkov.¹⁰⁸ Na Vranskem je bila zadruga osnovana 24. junija 1946, potrjena pa 15. julija na skupščini zadružnikov.¹⁰⁹ V Savinjski dolini je močan zagon snovanju zadružništva sicer dajalo hmeljarstvo,¹¹⁰ zato je za območje Spodnje Savinjske doline OLO zahteval osnovanje hmeljarske zadružne organizacije z namenom pospeševanja pridelave hmelja za prodajo na tuje trge. Hmeljarstvo je v letih po osvoboditvi sicer kazalo znake rasti, a je bila rast počasna, saj se je bilo mnogo kmetov med vojno prisiljenih preusmeriti na druge poljedelske kulture in živinorejo.¹¹¹

Volitve v Ustavodajno skupščino LRS so bile 27. oktobra 1946.¹¹² Mesec dni prej so po vseh krajevnih odborih OLO-ja potekali sestanki aktivistov OF ter zborovanja, na katerih so potrjevali izbiro kandidatov – za volilno enoto Vransko sta bila kandidata Ivan Ocvirk ter Ivan Vodovnik.¹¹³ Na volitvah v volilni enoti Vransko je Ivan Ocvirk dobil večino glasov – 4106 ali 62,3 %.¹¹⁴ Volitve v KLO-je so bile razpisane v začetku oktobra 1947, odvile pa so se 7. decembra 1947.¹¹⁵ Vsi novoizvoljeni odborniki so bili potrjeni na prvi seji, 21. decembra 1947. Za predsednika KLO-ja Sv. Jeronim je bil izbran Franc Pečovnik, za tajnika pa Franc Jurhar.¹¹⁶ V KLO-ju Vransko je bil za predsednika izvoljen dr. Edvard Šerko, za tajnika pa Julij Sevnik.¹¹⁷ V KLO-ju Prekopa je predsednik postal Robert Kladnik, tajnik pa Ivan Cencen.¹¹⁸

101 Kopač, 2006.
102 Uredba o ustanovitvi kmetijskih odborov. (15. junij 1946). *Naše delo*, str. 6.
103 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.
104 SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.
105 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.
106 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.
107 Vpisi v zadružni register, Ur. l. LRS št. 29/46.
108 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.
109 Vpisi v zadružni register, Ur. l. LRS št. 50/46.
110 V delu na izgrajevanju novih ljudskih odborov naj aktivno sodeluje vsak posameznik. (29. junij 1946). *Naše delo*, str. 2.
111 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.
112 Uredbe, navodila, odredbe in odločbe Vlade Ljudske republike Slovenije, Ur. l. LRS št. 64/46.
113 Kandidati in namestniki za volitve v Ustavodajno skupščino v celjskem okrožju. (5. oktober 1946). *Naše delo*, str. 2.
114 Rezultat volitev v celjskem okrožju. (2. november 1946). *Naše delo*, str. 1.
115 Ukaz o razpisu volitev ljudskih odbornikov v krajevne ljudske odbore, v ljudske odbore mest, ki niso izvzeta iz okrajev, in v rajonske ljudske odbore v Ljudski republiki Sloveniji z dne 4. oktobra 1947, Ur. l. LRS št. 41/47.
116 SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.
117 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.
118 SI_ZAC/0332 KLO Prekopa.

Risba, ki prikazuje volišče na volitvah v krajevne ljudske odbore, 7. decembra 1947.

Vir: Pozdravi iz Vranskega v slikah - 1, 2008.

VRANSKO STOPA V SOCIALIZEM

V skladu z načrti o gospodarski krepitvi lokalnih skupnosti je KLO Sv. Jeronim 5. oktobra 1947 prevzel okrajno kovinarsko delavnico in jo 27. decembra registriral pod imenom Krajevna kovinska delavnica Brode.¹¹⁹ Delavnica je pričela delovati 1. februarja 1948, ko je za kredit poskrbel KLO Sv. Jeronim.¹²⁰ Na Vranskem je bila 29. februarja ustanovljena lesna zadruga – ta je sicer kmalu prenehala delovati –, 5. maja krajevno usnjarsko podjetje, 20. septembra pa še soboslikarsko podjetje.¹²¹ V začetku leta 1948 so na OLO-ju preverjali vodenje davčne politike v okrajnih KLO-jih ter za tajnike in računovodje organizirali izobraževalne tečaje z namenom prenosa izvajanja davčne politike na KLO-je – da bi ti lahko samostojno sestavljali proračune in odmerjali davke. Kljub vsemu so na naslednjem zasedanju okrajne skupščine ugotavljali, da so bili proračuni nekaterih KLO-jev preveč velikopotezni. Nove zadolžitve so KLO-jem naložili tudi ob pripravi na vpeljavo petletnih načrtov. Krajevni odbori so morali izvajati občne zборе, na katerih so prebivalstvu razlagali pomen in potrebnost planskega razvoja.¹²² V KLO-ju Vransko so v pripravo petletnega plana investicij že junija 1947 uvrstili popravilo pločnikov, krajevnih cest in mostov, ureditev trške kanalizacije, adaptacijo ubožne hiše in stavbe KLO-ja, nadaljevanje gradnje vodovoda in popravilo krajevne tehtnice. V petletnem planu so se znašle tudi načrtovane novogradnje, kot na primer bazen, in popravila gospodarskih poslopij.¹²³

¹¹⁹ Vpisi v register državnih gospodarskih podjetij, Ur. l. LRS št. 4/48.

¹²⁰ SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.

¹²¹ Vpisi v register državnih gospodarskih podjetij, Ur. l. LRS št. 13/48; Vpisi v zadržni register, Ur. l. LRS št. 13/48; Vpisi v register invalidskih podjetij, Ur. l. LRS št. 43/48.

¹²² SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

¹²³ SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

Na skupščini OLO-ja Celje okolica so januarja 1948 pričeli z obsežno in načrtovano reorganizacijo nabavno-prodajnih zadrug, ki so iz trgovskih pridobile značaj kmetijskih obdelovalnih zadrug (KOZA). Te naj bi bile v vsakem KLO-ju, pospešila pa naj bi se tudi gradnja zadružnih domov.¹²⁴ Na Vranskem se je nabavno-prodajna zadruga preoblikovala v kmetijsko 4. aprila 1948, pokrivala pa je tudi območje KLO-ja Sv. Jeronim.¹²⁵

Volitve v okrajne odbore so bile po vsej Sloveniji 21. marca 1948. Po vseh krajih v okraju so že od decembra 1947 potekali množični sestanki, na katerih so potrjevali kandidate za okrajno skupščino.¹²⁶ V KLO-ju Vransko je bil kandidat Milan Straus, njegov sokandidat pa Franc Golob. Kandidat KLO-ja Sv. Jeronim je bil Adolf Praprotnik, sokandidat pa Franc Jurhar. V KLO-ju Prekopa je kandidiral Robert Kladnik, njegov sokandidat pa je bil Mirko Cizej.¹²⁷ Izvoljeni so bili Franc Golob, katerega namestnik je postal Vladislav Cukala, Franc Jurhar z namestnikom Cirilom Resnikom in Robert Kladnik z namestnikom Antonom Zabojnikom.¹²⁸ Prezidij Ljudske skupščine LRS je 23. februarja 1948 razglasil nov zakon o upravni razdelitvi LRS, ki je prinesel nekaj manjših sprememb: in sicer je bil h KLO-ju Sv. Jeronim priključen del katastrske občine Motnik – natančneje kraj Zajasovnik ter del katastrske občine Zgornji Motnik oziroma del Zgornjega Motnika. Pri ozemljih v KLO-jih Vransko in Prekopa sprememb meja ni bilo.¹²⁹ Del prebivalcev Zgornjega Motnika je 4. aprila na seji odbora oddal prošnjo o priključitvi tudi njihovega dela kraja h KLO-ju Sv. Jeronim. Odbor je glede prošnje podal pozitivno mnenje in ga kot sklep posredoval na OLO Celje okolica. Odgovor je prišel 17. aprila, in sicer je tajništvo OLO-ja Celje okolica ugotovilo, da želi ni mogoče ugoditi, saj sta bili upravna razdelitev in pripadnost posameznih vasi v začetku leta 1948 urejeni. Obljubljeni pa jim je bilo, da bo, ko bo prišel čas in potreba po spremembi zakona, OLO o tem obvestil Vlado LRS.¹³⁰ Na konferenci Okrajnega komiteja KPS Celje okolica, 21. oktobra 1948, so ugotovili slabljenje organiziranosti OE, preko katere je Partija izvajala svojo voljo.¹³¹ Volitve delegatov za okrajno konferenco OF Celje okolica so bile 6. marca 1949 – zaključile so se s 95,5-odstotno volilno udeležbo –, sledile pa so še volitve v krajevne odbore OE, ki so se odvile 27. marca.¹³² Na Vranskem je OF tisto leto pripravila še posebej slovesno proslavo na predvečer 1. maja, na kateri so sodelovali vsi sosednji KLO-ji, sestavljena pa je bila iz povorke, slavnostnih govorov, recitalov in gledališke predstave.¹³³

Na pobudo obrtnikov, da se ustanovijo krajevna podjetja za namene krojaške, mizarske, čevljarske in gradbene dejavnosti, se je KLO Vransko obvezal, da bo izdelal pravilnike in podjetja registriral.¹³⁴ Najprej je bilo 11. marca registrirano okrajno podjetje Mesopromet, ki je imelo poslovalnico na Vranskem, 28. marca pa je bilo ustanovljeno še krojaško podjetje.¹³⁵ Na KLO-ju Sv. Jeronim je bil vodovod takrat že registriran kot krajevno podjetje, pričelo pa se je ustanavljanje remontnega podjetja.¹³⁶

¹²⁴ SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

¹²⁵ Vpisi v zadržni register, Ur. l. LRS št. 27/48.

¹²⁶ Okraj Celje okolica v volilnih pripravah. (28. februar 1948). *Celjski tednik*, str. 1.

¹²⁷ Kmetje ustanavljajo zadruge. (12. marec 1948). *Celjski tednik*, str. 1.

¹²⁸ Novi odborniki Okrajnega ljudskega odbora Celje-okolica izvoljeni dne 21. marca 1948. (26. marec 1948), *Celjski tednik*, str. 2.

¹²⁹ Zakon o upravni razdelitvi Ljudske republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 9-55/48.

¹³⁰ SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.

¹³¹ SI_ZAC/0917 Okrajni komite Zveze komunistov Slovenije Celje okolica.

¹³² V okolici Celja so se frontovci v 77 vaških odborih 100% udeležili volitev delegatov za okrajno predkongresno konferenco. (12. marec 1949). *Celjski tednik*, str. 1.

¹³³ Na Vranskem. (7. maj 1949). *Celjski tednik*, str. 2.

¹³⁴ SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

¹³⁵ Vpisi v register državnih gospodarskih podjetij, Ur. l. LRS št. 10/49; Vpisi v register državnih gospodarskih podjetij, Ur. l. LRS št. 12/49.

¹³⁶ SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.

V Sv. Jeronimu so 16. aprila dobili lastno kmetijsko zadrugo, zato se je preoblikovala tudi zadruga na Vranskem.¹³⁷ V oktobru so bili napovedani množični sestanki glede jesenskega setvenega plana, na katerih naj bi se kmetom razložilo, da ne morejo več prosto razpolagati z zemljo in sejati karkoli, saj jim je bila zemlja dana le v upravljanje.¹³⁸ Avgusta 1949 so na Vranskem na oglasni deski javno izpostavili imena tistih kmetov, ki niso dosegali planirane oddaje.¹³⁹ Sicer so bili po mnenju KLO-ja Vransko doseganja kvot pri oddaji klavne živine sposobni le gospodarsko močni kmetje, pa tudi kvote za oddajo mleka so bile previsoke – od načrtovanih 33.000 l mleka v letu 1948 je oddaja namreč dosegla le 28.600 l –, zato so večjim kmetom svetovali, da za namen doseganja ustreznih količin oddaje mleka zredijo več krav. Veliko težav je bilo pri oskrbi z umetnimi gnojili. Bolje je kazalo pri planu zasajanja hmelja, saj so se površine, zasejane s hmeljem, do leta 1949 povečale s 6 na 11 ha.¹⁴⁰ Iz OLO-ja Celje okolica so vranskemu KLO-ju svetovali, da več napora usmeri v osnivanje hmeljarske zadruge.¹⁴¹ Na Vranskem je 23. novembra svoje prostore odprla okrajna lekarna.¹⁴²

Središče trga Vransko na razglednici, ki jo je posnel Vekoslav Kramarič.

Vir: zasebni arhiv Petra Groma z Vranskega.

137 Vpisi v združni register, Ur. l. LRS št. 17/49; Vpisi v združni register, Ur. l. LRS št. 35/49.

138 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

139 Tako kakor na Vranskem bi morali razkrinkavati škodljivce tudi drugod. (6. avgust 1949). *Celjski tednik*, str. 2.

140 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

141 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

142 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

Proti koncu leta 1949 se je znova izvedla reorganizacija lokalne skupnosti, ki je v enoten KLO združila prej ločena KLO-ja Sv. Jeronim in Vransko oziroma Ločico, del Zajasovnika, Sv. Jeronim, Vologo, Čreto, Selo, Tešovo, Tržič, Vransko, Limovce, Zaplanino in del Zgornjega Motnika. KLO Prekopa je ostal samostojen.¹⁴³ Kot glavni razlog združevanja posameznih KLO-jev so navajali njihovo premajhno učinkovitost ter neizkušenost administrativnega aparata.¹⁴⁴ Med vranskimi in jeronimskimi odborniki se je razvnela razprava o združevanju, ki je odmevala tudi v okraju. Večina združevanju naklonjenih je ugotavljala, da je KLO Vransko nekakšen otok sredi KLO-ja Sv. Jeronim. Kraja so združevala krajevna podjetja, osnovna šola in kmetijska zadruga, poleg tega pa je bil tudi sedež obeh krajevnih ljudskih odborov v istem poslopju na Vranskem. Nasprotniki združevanja – predvsem iz KLO-ja Sv. Jeronim – so največkrat govorili o strahu pred zapostavljenostjo. Zagovorniki združitve so jim odgovarjali, da bodo Jeronimčani s svojim večjim številom odbornikov v skupnem krajevnem ljudskem odboru dovolj močni, da bo tudi njihov glas nekaj veljal.¹⁴⁵ Kljub temu so odborniki KLO-ja Sv. Jeronim naposled izjavili, da za združitev ne prevzemajo odgovornosti, saj se jeronimsko prebivalstvo na volilnih zborih ni strinjalo z združevanjem.¹⁴⁶ Delo odbornikov so strogo ocenjevali tudi v lokalnem časopisju, kjer so jeronimskim odbornikom očitali pomanjkanje revolucionarnosti in socialistične perspektive, za vranske odbornike pa so zapisali, da tavajo za ljudstvom in ne dohajajo naglega razvoja ter vse delo prepuščajo administratorju. Vse zasluge, da je na Vranskem sploh kaj delovalo, so v Celjskem tedniku pripisovali članom Partije in odbornikom množičnih organizacij.¹⁴⁷ Prezidij Ljudske skupščine LRS je 25. oktobra z ukazom oblikoval enoten KLO.¹⁴⁸

Volitve v ljudske odbore je Ljudska skupščina LRS razpisala za december 1949, točne datume – 4., 11. ali 18. december – pa so določili okrajni volilni odbori.¹⁴⁹ Prezem poslov v novo postavljenem KLO-ju so izvedli 26. decembra 1949, ko so pregledali delovodnike ter blagajne odborov in krajevnih podjetij. Novi predsednik KLO-ja Vransko je postal Franc Jurhar, tajnik Jože Novak, izvršni odbor pa je štel še osem članov. Konec decembra 1949 so na KLO-ju Vransko ločili uradne ure za stranke in delovni čas uslužbencev.¹⁵⁰ KLO Vransko je imel januarja zaposlene tri uslužbenke.¹⁵¹ Sledile so volitve v zvezno skupščino, ki so se odvale 26. marca 1950. V volilnem okraju Celje zahod, kamor je spadal KLO Vransko, je bil kandidat za zvezno skupščino Ivan Ocvirk.¹⁵²

Ustanovitev nižje gimnazije na Vranskem leta 1950 je krajevna oblast štela za svoj uspeh, saj naj bi ta dijakom omogočila, da pridobijo solidno znanje v domačem kraju. V šolskem letu 1949/1950 je nižjo gimnazijo obiskovalo 28 dijakov, leto kasneje pa 35. Šolo so obiskovali tudi učenci iz precej oddaljenih krajev: Čemšenika, Trojan, Limovc in Sv. Jurija ob Taboru, zato se je pojavila potreba po ureditvi internata na Vranskem.¹⁵³ Druga pridobitev, na katero je bila ponosna krajevna oblast, je bila drevesnica s 6000 drevesi, zadovoljni pa so bili tudi z urejenostjo krajevnih cest in zunanjim videzom trga.¹⁵⁴

143 Ukaz o spremembi in dopolnitvi zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS št. 35-220/49.

144 Pripravimo se na volitve v krajevne ljudske odbore. (12. november 1949). *Celjski tednik*, str. 1; Krajevni odbori ne smejo biti več samo podaljšek rok Okrajnega odbora. (25. november 1949). *Celjski tednik*, str. 2; Vransko in Jeronim sta dobro pripravljena na volitve. (8. december 1949). *Celjski tednik*, str. 2.

145 Komu služi propaganda naj bi se Jeronim in Vransko ne združila. (18. november 1949). *Celjski tednik*, str. 1.

146 SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.

147 Na Vranskem in v Jeronimu so izbrali kandidate po sposobnosti in delu. (3. december 1949). *Celjski tednik*, str. 2.

148 Ukaz o spremembi in dopolnitvi zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS št. 35-220/49.

149 Razpisane so volitve v krajevne ljudske odbore. (28. oktober. 1949). *Celjski tednik*, str. 1.

150 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

151 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

152 Frontne organizacije na vasi naj že sedaj pripravljajo množice za volitve v novo Zvezno ljudsko skupščino, ki bodo 26. marca. (2. 2. 1950). *Celjski tednik*, str. 1; Območje naših okrajev je razdeljeno na 4 volivne okraje. (11. februar 1950). *Celjski tednik*, str. 1.

153 Nižja gimnazija na Vranskem. (23. september 1950). *Celjski tednik*, str. 3.

154 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

Na redni seji OLO-ja, 9. maja 1950 so ugotavljali, da se krajevni ljudski odbori še vedno preveč zanašajo na navodila z okraja sami pa nimajo dovolj strokovne (po)moči za izpolnjevanje naloženih nalog. V letu 1950 so na skupščini OLO-ja Celje okolica ocenili delo planske komisije na področju kmetijstva za leto 1949 kot zadovoljivo. Sredi leta 1950 so govorili o slabi planski disciplini na področju kmetijstva, za zaostanek pri izvajanju planskih načrtov pa je bilo po mnenju okrajnih oblasti krivo pomanjkanje delovne sile, preusmerjanje kmetov na kulture, ki sploh niso spadale v obvezen odkup, ter pomanjkanje semen. Težave je v Savinjski dolini povzročala hitra širitev hmeljnih nasadov, ki so za obdelavo potrebovali veliko delovne sile. Mnogo kmetov v Savinjski dolini se je raje usmerilo v pridelavo hmelja, saj so bili s tem oproščeni oddaje žita, poleg tega pa so hmeljarske zadruge skrbele za nabavo mehanizacije in urejanje skupnih nasadov s širitvijo stalnih žičnic. Novembra 1950 so na okraju predlagali celo zaporne kazni za uradnike KLO-jev in članov komisij v primeru slabega odkupa, predvsem pa jim grozili z javnim linčem in razrešitvijo.¹⁵⁵

V začetku leta 1951 sta na Vransko z okraja prišla navodilo o ohranitvi kovinarskega podjetja ter predlog za razpust mizarskega podjetja. Gostinsko podjetje je KLO ponudil v koncesijo, OLO pa je predlagal, da slednje ostane v sklopu krajevnih podjetij. Sicer je bilo na območju KLO-ja Vransko marca 1951 kar 32 zasebnih obrtnikov: 6 mlinarjev, po 4 čevljarji in kovači, 3 sedlarji, po 2 mizarja, žagarja, krojača in šivilji ter po 1 kolar, klepar, brivec, klobučar, pletilja in pek. Socialistični sektor obrti je imel mizarja, čevljarja, mesarja in zidarja, 3 mizarje brez urejenega statusa pa je oblast označila za šušmarje. V KLO-ju so bile tudi 3 zasebne gostilne. KLO je sredi poletja čakal tudi na dovoljenje za prevzem zasebne mesnice. Občina je imela v lasti drevesnico, remontno podjetje, kovinarsko in krojaško delavnico, soboslikarsko podjetje, otroško restavracijo in hotel/gostilno, v naštetih krajevnih podjetjih pa je bilo zaposlenih 35 oseb. Sicer pa je imel KLO Vransko konec avgusta 1951 zaposlene 3 uradnike in 2 funkcionarja.¹⁵⁶ Mizarska delavnica je bila kot KLO podjetje v register vpisana 4. julija 1950, prav tako tudi otroška restavracija.¹⁵⁷

Volitve v Ljudsko skupščino LRS so bile razpisane 18. marca 1951.¹⁵⁸ V deseti volilni enoti (KLO-ji Vransko, Prekopa, Gomilsko, Sv. Jurij ob Taboru) je bil kandidat Vlado Kozjak, član Centralnega komiteja KPS, kandidat za namestnika pa Ivan Vodovnik, poverjenik za kmetijstvo pri OLO-ju Celje okolica.¹⁵⁹ Za listo OF je volilo 96,5 % volivcev.¹⁶⁰ Na Vranskem so v času praznovanja desetletnice ustanovitve OF sklenili poživiti delo na političnem in kulturnem polju. Do konca leta so nastope napovedali in izpeljali ženski pevski zbor, gledališka skupina in lutkovno gledališče. Ob tej priložnosti je bilo Vransko praznično okrašeno, svečanost pa se je odvila v dvorani zadružnega doma.¹⁶¹

Starešine vranskih gasilcev

Vir: Pozdravi iz Vranskega v slikah - 1, 2008.

Aprila 1951 so na seji KLO-ja predvideli finančna sredstva za zidavo ambulante, pri čemer so računali še na dodatno pomoč z okraja.¹⁶² Zbor volivcev je predlog gradnje ambulante podprl, izvršni odbor KLO-ja pa je izgradnjo nato ustavil in sredstva preusmeril v reševanje drugih komunalnih investicij, kar je v javnosti sprožilo kar nekaj negotovanja.¹⁶³ Sredstva so bila preusmerjena v dokončanje elektrifikacije in vodovoda v hribovskih predelih.¹⁶⁴ Vranska zadruga je leta 1951 veljala za eno boljših zadrug v okraju, predvsem njen kreditni odsek. V sklopu obrtnega odseka sta bili najboljši čevljarska in mizarska delavnica, imeli pa so še mehanično, kleparsko, sodarsko in šiviljsko delavnico ter delavnico za domačo obrt.¹⁶⁵ Na skupščini OLO-ja Celje okolica v letu 1951 so govorili o spremembah v kmetijstvu, ki naj bi pospešile razvoj socialističnega sektorja in zadrug.¹⁶⁶ Na Okrajnem komiteju KPS Celje okolica so 15. septembra 1951 poudarili, da se kmetom ne sme dopustiti, da bi se gospodarsko krepili, ampak je potrebno na njihov račun okrepiti zadruge. Okrajni komite KPS je na svojem zasedanju 20. decembra 1951 opozoril, da je treba paziti na vodstva zadrug, da bi vanje ne prišli močnejši kmetje, saj bi v zadrugah s tem prevladala »kulaška« miselnost.¹⁶⁷

155 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

156 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

157 Vpisi v register državnih gospodarskih podjetij, Ur. l. LRS št. 23/50.

158 Ukaz o določitvi števila poslancev za Ljudsko skupščino LR Slovenije in o razdelitvi ozemlja Ljudske republike Slovenije na volilne enote za volitve, razpisane za 18. marec 1951, Ur. l. LRS št. 5/51.

159 Okrajni odbor OF Celje-okolica je na drugem okrajnem zasedanju predlagal in sprejel kandidate. (10. februar 1951). *Savinjski vestnik*, str. 1.

160 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

161 Novice iz naših okrajev. (5. maj 1951). *Savinjski vestnik*, str. 2.

162 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

163 Zbor volivcev je sklenil, a plenum odklonil. (26. maj 1951). *Savinjski vestnik*, str. 4.

164 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

165 Okrajni odbor OF Celje-okolica je na drugem okrajnem zasedanju predlagal in sprejel kandidate. (7. julij 1951). *Savinjski vestnik*, str. 1.

166 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

167 SI_ZAC/0917 Okrajni komite Zveze komunistov Slovenije Celje okolica.

ZDRUŽITEV V ENOTNO OBČINO

KLO Vransko in KLO Prekopa sta imela 21. oktobra 1951 skupen plenum, na katerem so razpravljali o združitvi v enotno občino. Predsednik KLO-ja Vransko je pojasnil, da sta bila Prekopa in Vransko nekoč že združena, predsednik KLO-ja Prekopa pa je ugotovil, da so se v Prekopi na zboru volivcev strinjali z združitvijo. Prvi korak k združenji občini je bil storjen 22. oktobra 1951 na zasedanju združenih odborov.¹⁶⁸ Na konferenci predsednikov in tajnikov KLO-jev na območju OLO-ja Celje okolica, 29. oktobra 1951, je bilo predstavljeno načrtovano združevanje KLO-jev.¹⁶⁹ V okraju Celje okolica je bilo po novem predvidenih 57 občin.¹⁷⁰ V podporo združevanju so navajali gospodarske prednosti enotnega Občinskega ljudskega odbora (ObLO). Glede novega izraza – občina – pa je bilo pojasnjeno, da je bil izraz v preteklosti že uveljavljen.¹⁷¹ Večina prebivalcev Limovc in Zaplanine je februarja 1952 izrazila željo, da se jih določi pod Trojane ali Št. Gothard.¹⁷² Predlogom ni bilo ugodeno, saj je Prezidij Vlade LRS potrdil novo občino, ki je obsegala Ločico, Čeplje, Prekopo, Stopnik, Prapreče, Sv. Jeronim, Vologo, Čreto, Selo, Tešovo, Tršco, Limovce, Zajasovnik, del Zaplanine in del Zgornjega Motnika.¹⁷³ V času združevanja v občine so se združevale tudi množične organizacije. Organizacije OF so imele svoje občne zборе, a so ti bolje uspevali po vaseh kot na Vranskem. Po nekaterih vaseh so se člani v začetku uprli predlogu združitve v enotno organizacijo. V novih občinah se je pričakovalo, da bodo osnovne organizacije OF postale tudi veliko bolj samostojne.¹⁷⁴

Otvoritev spominske plošče na pročelju stavbe KLO-ja Vransko/KLO-ja Sv. Jeronim
Vir: Pozdravi iz Vranskega v slikah - 1, 2008.

168 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.
169 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.
170 Koliko občinskih ljudskih odborov bo v celjskem okoliškem okraju? (3. november 1951). *Savinjski vestnik*, str. 1.
171 SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.
172 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.
173 Zakon o razdelitvi Ljudske republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l. LRS št. 11/52.
174 Pred volitvami v občinske zборе OF. (2. februar 1952). *Savinjski vestnik*, str. 1.

Prostovoljni gasilci na Vranskem so na svojem občnem zboru našeli 22 članov in 20 članic. Od osvoboditve dalje so popravili gasilski dom in ustanovili gasilski četi na Tešovi in v Praprečah.¹⁷⁵ Tudi vransko telovadno društvo je imelo v začetku marca 1952 svoj občni zbor in se ob tej priložnosti preimenovalo v Telovadno društvo Partizan.¹⁷⁶ Na občnem zboru Kmetijske zadruga Vransko je bil upravni odbor ostro kritiziran, in sicer zaradi nezadostnih priprav, saj na seji upravnega odbora niso bila obravnavana vsa podana vprašanja. Prav zato se del zadružnikov najprej ni hotel udeležiti občnega zbora. Vodstvu zadruga so očitali, da ne omogoča soodločanja vseh zadružnikov: po mnenju večine je bilo sestankov zadružnikov premalo, prav tako slučajne pa so se jim zdele tudi seje upravnega odbora. Pri neposrednih in tajnih volitvah so zopet izvolili istega predsednika, a so sprejeli tudi sklep, da bo skrb za upravljanje zadruga skupna.¹⁷⁷ V zadružni organizaciji so leta 1952 sicer imeli trgovino z 11 zaposlenimi, čevlarsko delavnico s 5 zaposlenimi, kleparsko delavnico s 3 zaposlenimi, mizarsko delavnico s 7 zaposlenimi, usnjarno s 4 zaposlenimi, lesni odsek z 2 zaposlenima in strojni odsek s 3 zaposlenimi.¹⁷⁸ Krajevna organizacija OF je skupaj s kulturnim društvom pripravila slavnost ob 11. obletnici ustanovitve OF, katere obisk pa je bil slab.¹⁷⁹ Več zanimanja je bila na Vranskem takrat deležna avto-moto sekcija Ljudske tehnike, ki je leta 1952 štela 75 članov. V društvu so se člani učili teorije vožnje ter spoznavali tehniko vožnje, za društvo pa so kupili tudi motor. Junija 1952 so bile na Vranskem izvedene tekmovalne vožnje motoristov, ki se jih je udeležilo 24 domačih in tujih motoristov. Med vranskimi motoristi je bil med najuspešnejšimi Drago Šimenko.¹⁸⁰

Postroj članov Ljudske tehnike
Vir: Pozdravi iz Vranskega v slikah - 1, 2008.

175 Iz Celja in zaledja. Gasilci imajo uspehe. (16. februar 1952). *Savinjski vestnik*, str. 3.
176 Iz Vranskega. (8. marec 1952). *Savinjski vestnik*, str. 3.
177 Kmetijske delovne zadruga v celjski okolici so lansko leto gospodarile bolje kakor prejšnja leta. (9. februar 1952). *Savinjski vestnik*, str. 2.
178 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.
179 »Razvalina življenja« na Vranskem. (24. maj 1952). *Savinjski vestnik*, str. 2.
180 Iz Celja in zaledja. Delo ljudske tehnike na Vranskem. (14. junij 1952). *Savinjski vestnik*, str. 3.

Na združitvenem sestanku, 21. aprila, sta predsednika KLO-jev Vransko in Prekopa prebrala poročili, ki sta opisovali finančno in inventarno stanje obeh KLO-jev ter navajali razloge za združitev. Poročilo je podal tudi okrajni poslanec Ivan Rančigaj in ob tem poudaril, da naj bi vsaka vas v ObLO-ju imela svojega predstavnika. Glede določitve volilnih enot in števila odbornikov so na sestanek poklicali predstavnike Partije in OF. O volilnih enotah in številu odbornikov iz posamezne volilne enote so sklepali dvakrat. Obenem so na okraj poslali predlog, da se naselji Tršca in Brode preimenujeta v Brode. Okrajna volilna komisija je 17. novembra 1952 objavila kandidatne liste za vseh 11 volilnih enot za volitve v ObLO Vransko – skupno je kandidiralo 43 oseb, od teh je bilo 8 članov Partije –, 19. novembra pa še kandidatni listi za obe volišči za volitve v okrajni zbor na Vranskem – kandidirali so Ivan Rančigaj in Olga Lončar ter Franc Jurhar in Kristina Karo.¹⁸¹ V času pred volitvami v občinske in okrajni odbor so na zborih volivcev postavljali kandidate po posameznih volilnih enotah in razpravljali o nedokončanih infrastrukturnih delih. V času pred volitvami je bil na Vranskem končno določen datum odprtja zdravstvene ambulante, in sicer 1. januar 1953. Ambulanta je dobila zdravniški in zobozdravniški oddelek ter materinsko posvetovalnico in je bila namenjena tudi prebivalcem sosednjih občin.¹⁸² Novi predsednik ObLO-ja je postal Franc Pečovnik, namestnik pa Maks Jurak. Po zaprisegi in slavnostnem nagovoru predsednika ter zahvali OLO-ja Celje okolica za pomoč so sledila imenovanja komisij in svetov.¹⁸³ Na prvi seji združenega ObLO-ja Vransko so sklepali o pobudi borčevske organizacije za postavitev spominske plošče padlim borcem na območju Vranskega na poslopje ObLO-ja in pobudo podprli.¹⁸⁴ Konec februarja 1953 je imel ObLO Vransko zaposlenega enega funkcionarja (predsednik ObLO-ja) in 6 uradnikov.¹⁸⁵

Žig KLO-ja Vransko 1949–1952, žig ObLO-ja Vransko 1952–1954, žig ObLO-ja Vransko 1954–1958

Vir: SI_ZAC/0438 KLO Vransko; SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

Približno leto dni kasneje so bile razpisane nadomestne volitve zaradi smrti odbornika Maksa Juraka. 22. maja je bila zaprisega novega odbornika Borisa Košenine, ki je bil soglasno izvoljen tudi za podpredsednika ObLO-ja. Zopet je bil sprejet nov odlok o določitvi območij volilnih enot – v občini Vransko jih je kljub temu ostalo 11. Spremenila so se le območja, v katerih so sklicevali zборе volivcev: in sicer skupno območje za Prekopo, Stopnik in Čeplje, skupno za Tršco, Čreto, Prapreče in Sv. Jeronim, skupno za Zahomce, Ločico in Zaplanino ter posebno za trg Vransko. Novi odbor je odpravljajl nepravilnosti v krajevnih podjetjih. Kovinarsko podjetje je bilo v težavah, pa tudi gostinsko podjetje in mesarija nista imela večjega dobička.

181 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

182 Iz Celja in zaledja. (15. november 1952). *Savinjski vestnik*, str. 3.

183 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

184 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

185 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

Remontnemu podjetju je celo sama občina dolgovala 500.000 dinarjev za gradnjo ambulante. Občinski odbor je na seji, ki je potekala 12. junija 1953, sklenil, da ObLO ne bo prevzemal odgovornosti za poslovanje občinskih podjetij, upravniki občinskih podjetij pa so bili primorani podpisati jamstvo, da v primeru napačnih ali nepremišljenih odločitev za izgubo jamčijo s svojim premoženjem ali poroki do zneska 100.000 dinarjev. Na ObLO-ju Vransko je bil 19. junija izvršen administrativni pregled, pri katerem je upravni inšpektor ugotovil, da je v upravi preveč zaposlenih, dokumentacija pa vodena brez večjih napak. Prav tako je bilo ugotovljeno skromno delo komisij in svetov občinskega odbora. Ugotovljena je bila tudi nepovezanost med uslužbenci in odborniki. Ponoven inšpekcijski pregled na ObLO-ju Vransko, 27. oktobra 1953, je pokazal, da se poslovanje uprave ni bistveno izboljšalo, kot nesistematično pa je bilo zopet ocenjeno tudi delo odbora samega. Odpravo vseh nepravilnosti je moral ObLO Vransko izvesti v mesecu in pol. Po poročilu o popisu prebivalstva z 18. aprila 1953 je imel ObLO Vransko 2567 prebivalcev (1193 moških in 1374 žensk) v 653 gospodinjstvih. V občini Vransko je takrat delovalo več različnih obrtnikov: 8 čevljarjev, 7 mlinarjev, po 4 kovači in mizarji, po 3 žagarji, krojači in sedlarji, po 2 zidarja, kolarja, šivilji in fotografa ter po 1 klepar, pletilja, pek, mesar in brivec/frizer. Socialistični sektor so predstavljale občinske obrtne delavnice (kleparska, mizarska, remontna in mesnica) in zadružne obrtne delavnice (kleparska, mizarska, usnjarska, čevljarska). Konec leta 1953 je svojo obrt v ObLO-ju Vransko odjavilo 9 obrtnikov: 3 čevljarji, 2 mlinarja ter po 1 žagar, krojač, gostilničarka in zidar. Za volitve v Skupščino LRS sta bila v volilni enoti, ki ji je pripadala ObLO Vransko, predlagana domačina Ivan Rančigaj in Franc Jurhar.¹⁸⁶ Za volitve v zvezno in republiško skupščino so med 18. in 21. novembrom 1953 po občini izvedli 8 zborov volivcev.¹⁸⁷ Po poročanju predsednika ObLO-ja Vransko na OLO-ju Celje okolica so se zbori volivcev izvedli dokaj številčno, razen na Vranskem, v Brodeh in Ločici. Vmes je prišlo tudi do volitev novih predsednikov in članov občinskih svetov.¹⁸⁸ Volitve za republiški zbor so bile 22. novembra, za zbor proizvajalcev pa 24. novembra 1953.¹⁸⁹

V začetku leta 1954 so se pričela dela pri modernizaciji glavne ceste Celje–Ljubljana na odseku Čeplje–Trojane, in sicer s pripravljalnimi deli za mostove, premestitvijo vodovoda in graditvijo delavskega naselja. Trasa glavne ceste je bila speljana mimo Vranskega. Priključka na staro cesto sta bila v Brodeh in pri Ločici, v načrtu pa je bilo tudi asfaltiranje glavne ulice skozi Vransko.¹⁹⁰ Cesto so dogradili konec junija 1955.¹⁹¹ Na občnem zboru Kmetijske zadruga Vransko so v zadrugi našeli 578 zadružnikov. Poleg rednega dela je zadružnikom uspelo usposobiti sušilnico. Strojni odsek je nabavil nov tovorni avto, imeli pa so tudi precej drugih poljedelskih strojev. Največ dobička sta zadrugi prinesli trgovina in obrt. Kmetijski odsek se je omejil predvsem na plemensko živinorejo, poskušal pa je spodbuditi tudi razmah sadjarstva. Izvoljen je bil nov upravni odbor. Ob delitvi dobička je zadruga prispevala denar za ljudsko knjižnico in spomenik padlim borcem, zadružniki pa so si razdelili pol milijona dinarjev.¹⁹²

186 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

187 SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

188 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

189 Objava potrjenih kandidatur za volitve ljudskih poslancev Ljudske skupščine LRS. Ur. l. LRS št. 39/53.

190 Iz Celja in zaledja. (19. februar 1954). *Savinjski vestnik*, str. 7.

191 Z Vranskega. (29. junij 1955). *Celjski tednik*, str. 6.

192 Kmetijska zadruga na Vranskem uspešno deluje. (26. marec 1954). *Savinjski vestnik*, str. 3.

Spomenik NOG in vodometa pred poslopjem nižje gimnazije na Vranskem

Vir: zasebni arhiv Petra Groma z Vranskega.

Občinski odbor Zveze borcev je sredi marca 1954 na ObLO Vransko poslal predlog, da za občinski praznik razglasi 22. september – v spomin na prve boje na Čreti v letu 1941. ObLO Vransko je predlog sprejel in ga 8. aprila objavil v obliki odloka. Še pred praznikom, 5. septembra, je Zveza borcev na Vranskem odkrila spomenik padlim borcem in talcem pred poslopjem nižje gimnazije. Tako so poleg spominske plošče, ki je že bila vzdana v občinsko poslopje, žrtvam postavili še ustrezen spomenik. Bronast spomenik je bil delo Umetniške zadruge iz Ljubljane. Občinska proslava je bila že 19. septembra, čeprav bi morala biti 22. septembra. Na zboru volivcev v volilni enoti 7 (naselja Tršča, Selo, Prilope in Čreta) so 5. aprila 1954 med ostalimi zadevami imenovali tudi kandidate za nadomestne volitve.¹⁹³ Volitve so bile razpisane za 20. junij 1954.¹⁹⁴ Na občnem zboru 9. maja 1954 so razpravljali tudi o preimenovanju kraja Sv. Jeronim v Podgrad, pri čemer se je vnela precej burna debata; na koncu so sprejeli predlog krajanov, naj se ime kraja le poenostavi v Jeronim, da bi se tako ohranilo večstoletno krajevno ime. Podobno so na zborih volivcev razpravljali še o spremembi imena kraja Tršča v Brode in kraja Limovc v Limovce. Novi člani svetov ObLO-jev so bili izvoljeni 26. decembra 1954. Na ObLO-ju Vransko je bil 18. novembra 1954 vnovič opravljen pregled upravnega poslovanja. Znova je bilo najdenih nekaj napak pri izdajanju odločb in vodenju dokumentacije, zato je inšpektor navedel ukrepe in rok za odpravo ugotovljenih nepravilnosti.¹⁹⁵

193 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

194 Odlok o razpisu nadomestnih volitev. Ur. l. LRS št. 20/54.

195 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

Na občnem zboru kulturnega društva konec leta 1954 so sklenili, da bodo na Vranskem poživili družabno življenje in povečali število članstva, nov upravni odbor pa so pospremili z željo, da bi delal uspešneje kot dotedanji.¹⁹⁶ Tudi občna zbor TVD Partizana in Ljudske tehnike sta se zaključila z enakimi željami.¹⁹⁷ V začetku leta 1955 so na zborih volivcev na Vranskem pričeli razpravljati o temeljiti prenovi osnovne šole in nižje gimnazije, k sodelovanju pa pozvali tudi sosednje občine.¹⁹⁸ Marca so na Vranskem na zborih volivcev pričeli razpravljati o komunah. Ker se je pojavilo močno nasprotovanje vključitvi v žalsko komuno, je padla odločitev, da se ustanovi komuna na Vranskem. Teritorialni obseg vranske komune sprva ni bil točno določen, saj so na začetku predvidevali, da bodo vanjo pritegnili še občine Tabor, Trojane in Motnik.¹⁹⁹ Po prvotnem predlogu naj bi bilo v celjskem okraju 8 komun, iniciativni odbor za snovanje komun v celjskem okraju pa je podprl ustanovitev komune na Vranskem. Edino večjo težavo za oblikovanje vranske komune so videli v odsotnosti večjega (občinskega) podjetja.²⁰⁰ Kmalu zatem je bil oblikovan statut Občine Vransko, ki je imela naslednje svete: za splošno upravo in proračun, kmetijstvo in gozdarstvo, šolstvo, prosveto in kulturo, socialno skrbstvo, zdravstvo, delo in delovne odnose. Občina je imela tudi referate: za splošne zadeve, proračun in dohodke, gospodarstvo in komunalne zadeve, prosveto, zdravstvo in socialno skrbstvo. Inšpekcije so ustanavljali po potrebi, prav tako so po potrebi sklicevali krajevne uprave in krajevne odbore. Glede zborov volivcev so sklenili, da bodo ti v Prekopi za Prekopo, Stopnik in Čeplje, v Brodeh za Brode in Selo pri Vranskem, na Tešovi za Tešovo, Čreto in Jeronim, v Praprečah za Prapreče, Vologo in Merinco, na Vranskem za Vransko, na Ločici pri Vranskem za Ločico, del Zajasovnika in Zahomce, v Zaplanini pa za Zaplanino in Limovce.²⁰¹ Občino Vransko je v okraju zastopal Franc Jurher. Predsednik OLO-ja Celje okolica je po volitvah za odbornike OLO-ja opozoril, da delo okrajnega odbora ni končano, dokler ne bodo z delom začele nove, večje občine/komune in novoizvoljeni okrajni ljudski odbor.²⁰² Predsednik občine Vransko je postal Franc Pečovnik. Občina je bila sicer površinsko najmanjša v okraju in je imela le 2615 prebivalcev.²⁰³ V začetku septembra je bil pri okrajnem ljudskem odboru v Celju prvi posvet predsednikov in tajnikov novih občinskih odborov, na katerem so govorili o delu novih občinskih odborov in svetov ter izvršitvi prevzema poslov okrajnega odbora in bivših občin. Pri občini Vransko ni bilo bistvenih sprememb, saj je teritorialna enota v glavnem ostala enaka kot prej. Občinski odbor je po novem štel 19 odbornikov in imel 5 svetov. V upravnem aparatu je bilo zaposlenih šest uslužbencev, kar je dva več kot prej. Prenos poslov je bil čisto administrativen in se je odražal predvsem na prevzemu arhiva in spisov.²⁰⁴

V spomin na partizanske boje na Čreti so 22. septembra 1955 na Vranskem praznovali občinski praznik.²⁰⁵ Ob tej priložnosti je bila sklicana slavnostna seja ObLO-ja.²⁰⁶ Med 22. in 25. septembrom je bilo izvedenih več prireditev s kulturnim in športnim programom ter odkrit spomenik 174 padlim borcem IV. operativne cone na Gorici, ki so bili tam ustreljeni.²⁰⁷

196 Z Vranskega. (7. januar 1955). *Celjski tednik*, str. 6.

197 Z Vranskega. (4. marec 1955). *Celjski tednik*, str. 6.

198 Z Vranskega. (5. februar 1955). *Celjski tednik*, str. 6.

199 Z Vranskega. (18. marec 1955). *Celjski tednik*, str. 6.

200 Tudi v Šmarju in na Vranskem bodo komune. (25. marec 1955). *Celjski tednik*, str. 2.

201 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

202 Izvoljen je nov Okrajni ljudski odbor in Zbor proizvajalcev. (19. julij 1955). *Celjski tednik*, str. 1.

203 S 1. septembrom bodo začele delovati nove občine. (19. avgust 1955). *Celjski tednik*, str. 2.

204 Občinski odbori morajo biti pobudniki dela na svojem področju. (9. september 1955). *Celjski tednik*, str. 1.

205 Na Vranskem bodo 25. septembra odkrili spomenik padlim borcem. (16. september 1955). *Celjski tednik*, str. 1.

206 SI_ZAC/0190. ObLO Vransko.

207 Na Vranskem bodo 25. septembra odkrili spomenik padlim borcem. (16. september 1955), *Celjski tednik*, str. 1.

Ob tem se je zbralo okoli 2000 ljudi. Pri svečanostih je sodelovala godba Ljudske milice iz Ljubljane, celjska »Svoboda«, domači osnovna šola in gimnazija ter domači pevski zbor. Domačini, razne organizacije in svojci so spomenik zasuli z venci in šopki rož.²⁰⁸

Vransko slavi svoj občinski praznik na dan 22. septembra.

Vir: zasebni arhiv Petra Groma z Vranskega.

V začetku oktobra je bila na Vranskem mladinska konferenca, ki je pokazala, da delo z mladino na Vranskem ni bilo dobro vodeno, saj sta v vranski komuni delovali dve mladinski organizaciji, kar je mladino ločevalo na trško in okoliško. Sklenili so postaviti mladinske aktive v krajevnih podjetjih.²⁰⁹ Tudi dan republike so na Vranskem proslavili s slavnostno šolsko akademijo in nastopom telovadnega društva.²¹⁰ Vranski gasilci so na zboru, ki se je odvil v februarju 1956, svoje delo ocenili kot uspešno. Poleg strokovnega usposabljanja ter formiranja trojk po vaseh jih je predvsem skrbelo, da ženska in mladinska desetina nikakor ne zaživita. Poleg tega društvo ni imelo lastnega vozila, zato jim je na pomoč občasno priskočila zadruga s svojimi vozili.²¹¹ Na ObLO-ju Vransko so potrdili spremembe pravil Kmetijske zadruga Vransko, čeprav so imeli pripombe na izvolitev novega vodstva zadruga, saj se je ta odvila v skladu z novimi pravili, še preden so bila potrjena s strani občine.²¹² V počastitev dneva vstaje je vransko telesnovzgojno društvo (TVD) Partizan priredilo telovadni nastop in tekmovanje, ki si ga je ogledalo skoraj 1000 gledalcev in udeležilo okoli 250 nastopajočih z Vranskega, Gomilskega, iz Tabora, Braslovč, Polzele in Petrovč.²¹³

²⁰⁸ Svečano odkritje spomenika 174 padlim borcem IV. operativne cone na Vranskem. (30. september 1955). *Celjski tednik*, str. 4.

²⁰⁹ Z Vranskega. (14. oktober 1955). *Celjski tednik*, str. 5.

²¹⁰ Na Vranskem. (25. november 1955). *Celjski tednik*, str. 5.

²¹¹ Z Vranskega. (10. februarja 1956). *Celjski tednik*, str. 6.

²¹² SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

²¹³ Telovadni nastop na Vranskem. (27. julij 1956). *Celjski tednik*, str. 6.

Občinski praznik na dan 22. septembra se je leta 1956 na Vranskem praznoval drugič. Organizacija Zveza borcev Vransko je svečano razvila svoj prapor, nadaljevalo pa se je s povorko do spomenika na Gorici. Praznovanje občinskega dneva je bilo združeno s kmečkim praznikom in gospodarsko razstavo, ki jo je obiskalo okoli 2000 ljudi. Razstava je prikazala napredek kmetijstva, obrti in industrije v vranski občini.²¹⁴ ObLO Vransko je konec septembra 1956 na redni seji imenoval nove člane občinskih svetov. Konec leta so določili tri območja za sklicevanje zborov volivcev. Za občinske volitve so spremenili obseg volilnih enot in število odbornikov iz posamezne volilne enote. V zboru proizvajalcev so volili v industrijski skupini in dveh kmetijskih skupinah. Skupno število odbornikov je bilo 26: 15 odbornikov občinskega ljudskega odbora, 11 pa zbora proizvajalcev. Zaradi spremembe števila odbornikov je bilo potrebno spremeniti statut Občine Vransko.²¹⁵ Prvi samostojni koncert vranskega pevskega zbora po osvoboditvi je bil na Vranskem sredi februarja 1957. Na koncertu je nastopilo 36 pevcev in pevk oziroma trije zbori: moški, ženski in mešani.²¹⁶ Na občni zbor Rdečega križa na Vranskem je leta 1957 prišlo le 8 oseb, z ozirom na slab obisk pa se je izpostavljalo izostanek učiteljstva, uslužbencev ambulante in lekarne, zadruga in občinskih odbornikov.²¹⁷ Na letnem občnem zboru Zveze borcev na Vranskem pa so se pohvalili, da so najbolj aktivna društvena organizacija na Vranskem. Kot uspeh so poudarjali skrb za partizanske otroke, postavitev treh spomenikov in razvitje novega prapora. Marčevski zbor volivcev vranske občine je bil slabo obiskan. Iz poročil je bilo razbrati, da je ljudski odbor precej dobro delal in bi lahko še več, če bi imel na razpolago več denarnih sredstev.²¹⁸

Na Vranskem so 22. septembra 1957 proslavili občinski praznik tako, da so svojemu namenu predali obnovljen zdravstveni dom ter asfaltirano cesto skozi trg, skoraj končana pa je bila tudi obnova javne razsvetljave. Na območju občine so dokončali elektrifikacijo – z izjemo elektrovoda na Čreto, ki še ni bil dokončan –, v načrtu pa je bil še začetek gradnje okrog 4 km dolgega vodovoda od Prekope do Vranskega. Veliko finančnih sredstev je zahtevala preureditev šolskih poslopij, zato je ostal neuresničen projekt 50-metrskega plavalnega bazena. Med načrti za prihodnost je preostalo dovolj projektov, med drugim izgradnja stanovanjskega bloka.²¹⁹ Po volitvah so na prvi konstitutivni seji, 5. novembra 1957, za predsednika ObLO-ja Vransko brez protikandidata izvolili Franca Pečovnika. Odborniki so izvolili še člane 6 svetov ObLO-ja ter člane 4 stalnih in 8 ostalih komisij. Na volitvah v občinske ljudske odbore je bilo med kandidati v celjskem okraju po socialni strukturi največ delavcev (16,1 %), kmetov (42,3 %) in uslužbencev (30,8 %), drugi – obrtniki, upokojenci, gospodinje in ostali poklici – pa so bili zastopani v manjšem številu. Kar se tiče kandidatov – uslužbencev, jih je imela občina Vransko najmanj. Med odborniki občinskih zborov je bilo žensk samo 36 oziroma 7,4 % – eno so predlagali tudi v občini Vransko. Kar se tiče starosti kandidatov je bil v občini Vransko samo en kandidat mlajši od 30 let.²²⁰ V celjskem okraju je volilo 82,7 % vseh volilnih upravičencev, v občini Vransko pa 83,5 %.²²¹ Tako se je zgodilo, da je bil na Vranskem spet izvoljen »stari« predsednik Franc Pečovnik.²²² ObLO Vransko je 16. decembra 1957 objavil spremembo števila odborniških mest, in sicer je imel občinski odbor po novem 13 odbornikov, zbor proizvajalcev pa 11.²²³

²¹⁴ Praznovanje občinskega praznika na Vranskem. (28. september 1956). *Celjski tednik*, str. 4.

²¹⁵ SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

²¹⁶ V nekaj vrstah: Koncert na Vranskem. (15. februar 1957). *Celjski tednik*, str. 4.

²¹⁷ Iz Celja in zaledja: Vesti z Vranskega. (8. marec 1957). *Celjski tednik*, str. 6.

²¹⁸ Iz Celja in zaledja: Vesti iz Vranskega. (15. marec 1957). *Celjski tednik*, str. 6.

²¹⁹ Vransko – za svoj praznik. Lep napredek v komunalni dejavnosti. (27. september 1957). *Celjski tednik*, str. 2.

²²⁰ Pred volitvami v občinske ljudske odbore. Kandidati v luči števil. (11. oktober 1957). *Celjski tednik*, str. 1, 5.

²²¹ Kako smo v celjskem okraju volili: Važnim volitvam enakovreden odmev. (25. oktober 1957). *Celjski tednik*, str. 1–2.

²²² »Uspehi v preteklosti – zaupnica za prihodnost« so pokazale volitve novih predsednikov občin. (8. november 1957). *Celjski tednik*, str. 1–2.

²²³ Odlok o spremembi in dopolnitvi statuta. Uradni vestnik okraja Celje št. 11/57.

Smučarski odsek pri TVD Partizan Vransko je konec januarja 1958 organiziral meddruštvene skakalne tekme na 25-metrski skakalnici.²²⁴ V vranskem Partizanu je bilo organiziranih prek 100 članov in članic. V načrtih so imeli ureditev letnega igrišča in pripravo sredstev za gradnjo pokritega prostora, ki naj bi služil tudi šolski telesni vzgoji.²²⁵ V začetku marca 1958 so odborniki po dolgem času predlagali, da se ustanovita novi krajevni podjetji – Preskrba Vransko in Mizarstvo Vransko – ter obljubili poroštvo za najem obratnih kreditov. Obravnavali so tudi izdaje poroštev za zdravstveno postajo na Vranskem in izdajo garancije za investicijski kredit krajevnu prevoznemu podjetju za nakup dveh kamionov.²²⁶

Vranski skakalci pred skakalnico na Ilovici

Vir: Pozdravi iz Vranskega v slikah - 1, 2008.

V Celjskem tedniku so v začetku maja 1958 pripravili reportažo z Vranskega, v kateri so zapisali, da sta najbolj aktualni vprašanji komunalne dejavnosti in kooperacije v kmetijstvu. Uvod v kooperacijo na Vranskem je bila nabava traktorjev, vendar vsi traktoristi niso bili izurjeni, strojni park pa je bil pomanjkljiv. Poleg tega je bila zadruga brez kmetijskega tehnika, ki bi vodil delo na način, da bi zadruga imela večji dohodek. Upravnik kmetijske zadruge je pojasnil, da kmetje ne čutijo potrebe po vstopu v zadrugo. Kmetje kooperacije niso razumeli tako, kot jo je razumela oblast, in o njej niso želeli veliko slišati oziroma v njej sodelovati.²²⁷

224 Telesno kulturo delavski in kmečki mladini. (31. januar 1958). *Celjski tednik*, str. 7.

225 Kratek sprehod po skupščinah Partizana. (21. marec 1958). *Celjski tednik*, str. 9.

226 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

227 Kmetovalci na Vranskem še ne vedo za kaj gre. (16. maj 1958). *Celjski tednik*, str. 5.

Občina Vransko je imela za leto 1958 v načrtu dokončanje vodovoda Vransko–Prekopa v dolžini 4,5 km in gradnjo ceste Vologa–Šmartno ob Dreti. Leta 1958 je imelo v vranski občini 95 % prebivalstva zagotovljen električni tok. Tega leta so na Vranskem ustanovili dve obrtni delavnici – tj. usnjarsko delavnico in manjše remontno podjetje –, za potrebe turizma pa uredili okolico Vranskega in postavili lovsko kočo na Menini planini.²²⁸ Konec maja 1958 je bilo na Vranskem veliko kmečko zborovanje, na katerem je govoril podpredsednik Okrajne zadrुžne zveze Celje Franc Jeraj in poudaril pomen mehanizacije za kmetijstvo. Skozi trg je nato krenila povorka okrašenih traktorjev, ki jih je spremljala množica ljudi. Na bližnjem travniku se je nato odvila tekmovanje koscev. Med najuspešnejšimi tekmovalci z Vranskega so bili Leopold Papež, Anton Farčnik in Franc Čulk. Tekmovanje je organizirala Okrajna zadrुžna zveza Celje v sodelovanju z domačo zadrugo.²²⁹

KONEC SAMOSTOJNE OBČINE IN PRIKLJUČITEV K ŽALSKI KOMUNI

Sredi leta 1958 so se začele priprave na priključitev občine Vransko k žalski občini. Najprej so o tem razpravljali na okraju, kjer so vodstva manjših občin prepričevali, da ne bodo mogle obstati, ker ne ustrezajo merilom komunalnega razvoja. Na okraju so bili enotnega mnenja, da bo vranska občina s priključitvijo v žalsko samo pridobila, saj je slednja gospodarsko središče Savinjske doline. Komisija je predstavnikom občine priporočila, naj o teh teritorialnih spremembah razpravljajo politični in oblastni občinski forumi ter za ljudi pripravijo ekonomsko obrazložitev teh sprememb, da bodo volivci seznanjeni s koristmi in gospodarsko prednostjo združitve.²³⁰ Na ObLO-ju Vransko so bili sicer mnenja, da se samostojna občina na Vranskem lahko ohrani, a so jim z okraja pojasnili, da jim v preteklih letih ni uspelo vzpostaviti komunalnega sistema ter da sveti in komisije pri vranski občini sploh niso zaživel in so o ukrepih in uradnih postopkih pogosto odločali zgolj občinski referenti in tajnik.²³¹ Na skupni seji obeh zborov OLO-ja Celje so razpravljali o spremembi upravne razdelitve celjskega okraja in združitvi nekaterih občin v njem. Ugotovili so, da v občini Vransko o tej temi ni bilo sklicanih zborov volivcev, o združitvi z žalsko občino pa ni razpravljajal niti vranski ObLO. Odborniki OLO-ja Celje okolica so se strinjali s priključitvijo vranske občine k žalski.²³² Republiški zbor Ljudske skupščine LRS je 24. novembra na zasedanju sprejel vrsto zakonskih predlogov s področja organizacije oblasti in uprave, med njimi tudi zakonski predlog, s katerim so v celjskem okraju ukinili občino Vransko.²³³ Izvršni svet Ljudske skupščine LRS je 2. oktobra 1958 objavil ukaz, s katerim je bil sprejet Zakon o spremembi zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji. Zakon je odpravil samostojno občino Vransko in jo pripojil k občini Žalec. Ljudski odbori ukinjenih občin so prenehali delovati 31. oktobra 1958.²³⁴ Konec oktobra je na zbor volivcev na Vranskem, na katerem so sklepali o združitvi žalske in vranske občine in je bil združen z občnim zborom zadruge, prišlo le okoli 130 ljudi. Po zaključnem zadrुžnem občnem zboru je predsednik vranske občine odprl zbor volivcev in ob tem pripomnil, da bo njihova občina prenehala obstajati ravno na dan mrtvih. Nato je prosil rojaka Ivana Rančigaja, predsednika žalske občine, naj kaj pove o novi občini. Slednji je prebivalce »umirajoče občine« pomiril, da pri tej združitvi ne gre za okupacijo. Pohvalil je prebivalce vranske občine, da so precej napravili za svoj kraj, in jih pomiril, da se bo Vransko razvijalo tudi naprej, saj bodo imeli svoje zastopnike v občinskem ljudskem odboru in občinskih svetih.²³⁵

228 SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

229 Kmečki praznik na Vranskem. Kose, grablje in traktorji. (6. junij 1958). *Celjski tednik*, str. 1, 3.

230 Združitve nekaterih občin bo koristna. (23. maj 1958). *Celjski tednik*, str. 2.

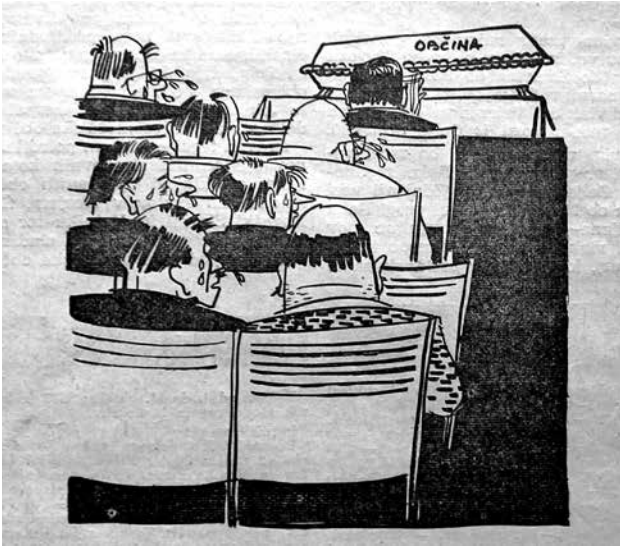
231 Predlog za združitve nekaterih manjših občin v celjskem okraju. (12. september 1958). *Celjski tednik*, str. 5.

232 Seja okrajnega zbora in zbora proizvajalcev OLO Celje. (19. september 1958). *Celjski tednik*, str. 1.

233 Ukinitve nekaterih občin v celjskem okraju. (26. september 1958). *Celjski tednik*, str. 3.

234 Zakon o spremembi zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, Ur. l. LRS št. 34/58.

235 Zadnji dnevi. (17. oktober 1958). *Celjski tednik*, str. 5.

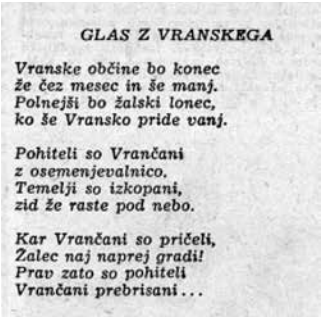
Celjski tednik je objavil dve karikaturi, pesem in fotografijo, ki so nastale v času ukinjanja vranske občine (ObLO Vransko). Pripis ob fotografiji je sporočal naslednje: »Z vedrejšimi obrazi kot ob prihodu odhajajo volivci vranske občine iz kinodvorane, kjer so se na sestanku kar lepo pomenili in podali roko žalski občini.«

Vir: Z Vranskega. (26. september 1958). *Celjski tednik*, str. 5; Zadnji dnevi ... (17. oktober 1958). *Celjski tednik*, str. 5; Bodice. (24. oktober 1958). *Celjski tednik*, str. 8.

Na prvi skupni seji odbornikov žalske in ukinjene vranske občine – 24. oktobra – so med drugim sprejeli sklep, da novi ljudski odbor povečane občine dobi 60 odbornikov: 33 odbornikov v občinskem zboru in 27 v zboru proizvajalcev. Na skupni seji so sprejeli tudi sklep, da bo na čelu povečane občine ostal Ivan Rančigaj, za podpredsednika pa so izvolili Albina Reharja.²³⁶ Ker se je pri občinskih volitvah odbornike izbiralo po drugačnem ključu, je ljudski odbor celjskega okraja sprejel sklep, da se za področje ukinjene vranske občine razpišejo ponovne občinske volitve – za 7. decembra –, volitve v zbor proizvajalcev industrijske skupine – za 11. decembra – in volitve v zbor proizvajalcev kmetijske skupine – za 14. decembra. Hkrati s tem je bilo območje ukinjene vranske občine razdeljeno v nove volilne enote.²³⁷

236 Konstituirali so nove občinske ljudske odbore. (30. oktober 1958). *Celjski tednik*, str. 5.

237 Seje obeh zborov Okrajnega ljudskega odbora v Celju. (7. november 1958). *Celjski tednik*, str. 1.

VIRI IN LITERATURA

GRAFENAUER, Božo, 2000: Lokalna samouprava na Slovenskem; teritorialno organizacijske strukture. Maribor: Pravna fakulteta.

FAJDIGA, Mirko, 1975: *Zidanska brigada*. Ljubljana: Partizanska knjiga; Maribor: Odbor Zidanske brigade.

FERENC, Mitja, 2005: *Prikrito in očem zakrito: prikrita grobišča 60 let po koncu druge svetovne vojne*. Celje: Muzej novejše zgodovine.

FERENC, Tone, 2010: *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno. 2. Raznarodovanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

FERENC, Tone, 2011: *Odporništvo*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

FERENC, Tone, REPE, Božo, 1997: *Okupacijski sistemi na Slovenskem: 1941–1945*. Ljubljana: Modrijan.

FERLEŽ, Ivan, 1972: *Druga grupa odredov in štajerski partizani 1941–1942*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

POČIVAVŠEK, Marija (ur.), 2004: *Iz zgodovine Celja 1941–1945*. Celje: Muzej novejše zgodovine Celje (Odsevi preteklosti 4).

KOPAČ, Janez, 2006: *Lokalna oblast na Slovenskem v letih 1945–1955*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv.

KOTNIK, Anton, 1986, *Spomeniki in spominska obeležja v občini Žalec*. Žalec: OO ZB NOB Žalec.

KREGAR, Tone, 2009: Vigred se povrne: druga svetovna vojna na Celjskem. Celje: Muzej novejše zgodovine Celje.

MIKOLA, Milko, 2014: *Revolucionarno nasilje na Štajerskem: 1941–1945*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba; Ljubljana: Inštitut Karantanija.

SAVNIK, Roman (ur.), 1968–1980, *Krajevni leksikon Slovenije: repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in turističnimi podatki vseh krajev Slovenije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

STIPLOVŠEK, Miroslav, 1971: *Šlandrova brigada*. Ljubljana: Partizanska knjiga.

Pozdravi iz Vranskega v slikah – 1. Javni zavod za kulturo, turizem in šport Vransko, 2008.

ŽEVART, Milan, TERČAK, Stane (ur.), 1969: *Poslovilna pisma žrtev za svobodo. 2. razširjena in dopolnjena izdaja*. Maribor: Založba Obzorja.

ŽEVART, Milan, 2005: Styriaca: izbrana dela. Velenje: Muzej Velenje; Ljubljana; Karantanija.

URADNI LISTI

Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, 1941–1945.

Uradni list SNOS in Narodne vlade Slovenije, 1946.

Uradni list LRS, 1946–1958.

Uradni vestnik okraja Celje, 1954–1958.

ČASOPISNI VIRI

Štajerski gospodar, 1941–1945.

Nova pot, 1945.

Naše delo, 1946.

Savinjski vestnik, 1951–1954.

Celjski tednik, 1948–1950; 1955–1958.

ARHIVSKI VIRI

SI AS 1621 Nemško orožništvo na zasedenem ozemlju Spodnje Štajerske.

SI AS 1602 Deželni svetnik okrožja Celje, 1941–1945.

SI_ZAC/0075 Okupacijska občina Celje.

SI_ZAC/0072 Urad pooblaščenca za utrjevanje nemštva Maribor, Izpostava Celje.

SI_ZAC/0438 KLO Vransko.

SI_ZAC/0332 KLO Prekopa.

SI_ZAC/0380 KLO Sv. Jeronim.

SI_ZAC/0286 KLO Ločica.

SI_ZAC/0917 Okrajni komite ZKS Celje okolica.

SI_ZAC/0098 Okrajni ljudski odbor Celje.

SI_ZAC/0190 ObLO Vransko.

Čreta, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

VRANSKO V LETIH 1959–1999

Marija Završnik

POVZETEK

Prispevek poskuša orisati delovanje Krajevne skupnosti Vransko in prehod na novo občino Vransko ter predstaviti gospodarski utrip, vzgojo in izobraževanje ter društveno življenje kraja v obdobju 1959–1999.

KS Vransko je bila največja krajevna skupnost občine Žalec. Najvišji organ odločanja je bil Svet KS s predsednikom in tajnikom, po vaseh so bili oblikovani vaški odbori, za izvedbo posameznih del pa režijski odbori. Pri izvrševanju zadanih nalog so krajevni skupnosti finančno podporo nudile delovne organizacije in obrtniki, pomemben dejavnik pa so bili tudi prostovoljni prispevki in prostovoljno delo krajanov ter odločitve za krajevni samoprispevek. V predzadnjem letu tega obdobja je Vransko postalo občina, ki jo je vodil župan s svetniki.

Na Vranskem se je v tem času gradilo infrastrukturo, pospešeno sta se razvijala kmetijstvo in industrija, porajali so se zametki turizma, veliko pozornost pa se je namenjalo tudi vzgoji in izobraževanju: pridobljeni so bili novi prostori za potrebe predšolske vzgoje, delovati sta začela dva dislocirana oddelka glasbene šole, zgradili so prizidek k šoli, telovadnico in novo šolsko knjižnico, prenovili stare šolske prostore v specialne učilnice, zamenjali okna in obnovili fasado.

Šolstvo na Vranskem sta v splošnem zaznamovala začetek osemletke in predmetnega pouka ter uvajanje devetletke in z njo povezanih sprememb. Ključno je bilo sodelovanje šole s krajem. V obdobju 1959–1999 sta šola in kraj slovesno praznovala praznike in spominske dni, povezane s polpreteklo zgodovino in takrat aktualnimi dogodki, ter se spominjala pomembnih mož.

V kraju so uspešno delovala različna društva, v katera so se vključevali krajani po svojih interesih.

Ključne besede: društva, gospodarstvo, Krajevna skupnost Vransko, policija, pošta, šport, veterinarska postaja, vzgoja in izobraževanje, zdravstvo, župnija

SUMMARY

VRANSKO DURING THE YEARS 1959–1999

This paper tries to outline activities of the local community of Vransko and transition to the new municipality of Vransko, economic situation, education and activities of local societies in the period 1959–1999.

The local Community of Vransko was the biggest local community in the Commune of Žalec. It had a council with a president and a secretary, village committees, and purpose-made committees for the execution of specific tasks. Artisans and work organizations would provide financial support for the local community for the execution of specific tasks; an important factor was also voluntary contributions and voluntary work as well as a self-imposed local contribution. In the penultimate year of this period, Vransko became a municipality, led by the mayor and councillors.

During this time, the community built its infrastructure, stimulated agriculture and developed industry; tourism began to evolve. Education received a great deal of scrutiny.

They acquired new premises for the purpose of preschool education. Two dislocated music school units operated in the community. They built a school extension, a gym and a new school library and converted the old school premises into purpose-built classrooms. The school also got new windows and a façade.

Education in Vransko was characterized during this period by implementation of eight-year school and content learning and the introduction of nine-year school and with-it related changes. The key was the cooperation of the school with a community. During this period, the school and Vransko celebrated holidays and memorial days, associated with semi-past and current history, as well as remembered renowned people.

Locals were, based on their interests, members of various societies, which were active in Vransko.

Keywords: societies, economy, the Local community of Vransko, police, postal services, sports, veterinary station, education, health services, parish

KRAJEVNA SKUPNOST VRANSKO

Obdobje od leta 1959 do 1999 so na splošno zaznamovali samoupravni socializem in t. i. socialistična demokracija, krepitev bratstva in enotnosti v takratni skupni državi Jugoslaviji, prebujanje narodne zavesti ter odcepitev Slovenije od Jugoslavije. Vse te značilnosti so se odrazile v življenju in delu, v izobraževanju, v praznovanjih in preživljanju prostega časa tudi na Vranskem.

Razglednica Vranskega okoli leta 1960
Vir: Domoznanski oddelek Medobčinske splošne knjižnice Žalec.

Leta 1958 se je samostojna komuna Vransko priključila komuni občini Žalec in tako postala njena največja krajevna skupnost (KS) na skrajnem zahodnem delu Savinjske doline. Osrednji organ oblasti v občini je bil občinski ljudski odbor. Ustava Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) in Ustava Socialistične republike Slovenije (SRS) sta uzakonili samoupravni socializem in socialistično demokracijo¹. Okraji so bili dokončno ukinjeni leta 1965 in moč občine se je še okrepila. Leta 1964 je Občina Žalec dobila svoj statut in bila s tem opredeljena kot temeljna družbenopolitična skupnost občanov na področju, ki je zajemalo tudi KS Vransko. Občani so lahko neposredno uresničevali samoupravljanje v okviru krajevnih skupnosti, na zborih volivcev in z občinskim referendumom.

1 T. i. socialistična demokracija temelji na družbeni lastnini proizvodjalnih sredstev.

Leta 1974² so občinske odbornike zamenjali delegati, občinsko skupščino pa so sestavljali zbor združenega dela, zbor krajevnih skupnosti in družbenopolitični zbor. Posebno mesto so zavemale samoupravne interesne skupnosti (SIS³). Trije samoprисpevki v občini (1966–1971, 1971–1975, 1975–1979) so omogočili gradnjo novih šol, vrtcev, zdravstvenih domov, cest itn.⁴ Konec osemdesetih let so bile prve demokratične volitve.⁵ Občinski praznik občine Žalec je bil 7. julija in se je praznoval vsako leto v drugi krajevni skupnosti.

Razglednica Vranskega, poslana leta 1967.
Vir: Domoznanski oddelek Medobčinske splošne knjižnice Žalec.

KS Vransko je svoj krajevni praznik praznovala 22. septembra⁶ – takrat so se po navadi odpirale nove ceste, vodovodi, kulturne ustanove, šole ipd. –, od leta 1991 pa Vranšani svoj krajevni praznik praznujejo 14. maja⁷. Krajevna skupnost je organizirala tudi praznovanje občinskega praznika takratne skupne občine Žalec.⁸

2 Leta 1974 je bila sprejeta nova zvezna ustava.
3 SIS za zdravstvo, socialno varstvo, vzgojo in izobraževanje itn.
4 Veber, 2010, 178.
5 Čas ustanovitve strank.
6 V spomin na prve padle žrtve leta 1941.
7 V spomin na 14. maj 1868, ko so bile kraju podeljene trške pravice.
8 Občinski praznik občine Žalec je bil na Vranskem 7. julija 1988. Do takrat je bila obnovljena cesta skozi trg in hkrati izvršena večja komunalna dela (obnova vodovoda in kanalizacije skozi trg), obnovljeni so bili pločniki, pročelja nekaterih zgradb, šolska kuhinja itd.

V kraju je delovala Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL), njen odbor za praznovanja pa je pripravljajl tudi različne spominske slovesnosti⁹ in druge prireditve¹⁰. Z letom 1991 je krajevna skupnost začela praznovati tudi dan državnosti¹¹, prenehala pa praznovati praznike, povezane z Jugoslavijo.

Leta 1998 je bila ustanovljena občina Vransko, ki je zajemala 16 naselij (Vransko, Prekopa, Čeplje, Brode, Selo pri Vranskem, Stopnik, Ločica pri Vranskem, Tešova, Jeronim, Prapreče, Limovce, Zajasovnik – del, Zaplanina, Čreta, Vologa in Zahomce) in štela 2480 prebivalcev. Danes v občini deluje Osnovna šola Vransko-Tabor, ki poleg matične šole na Vranskem vključuje še enote Podružnično šolo Tabor, Vrtec Vransko in Vrtec Vransko. Zdravstveno oskrbo nudi Zdravstveni dom Vransko. V občini so tudi trgovine s hrano in drugimi artikli, bencinska črpalka, gostilne in poslovalnica Pošte Slovenije.¹²

V letih 1959–1999 je Vransko z zaselki vodila KS Vransko, ki so jo sestavljali Svet KS s predsednikom KS¹³ in tajnikom KS¹⁴, vaški odbori, ki so se oblikovali po vaseh, ter režijski odbori, ki so skrbeli za izvedbo posameznih del. Velika je bila tudi podpora delovnih organizacij in obrtnikov, pomembni pa so bili prostovoljni prispevki in prostovoljno delo krajanov ter odločitev za krajevni samoprисpevek. Občina Vransko kot samostojna občina je z delom začela 1. januarja 1999.¹⁵ Vodil jo je prvi župan Franc Sušnik¹⁶ s svetniki¹⁷.

Najvidnejše pridobitve v kraju v tem obdobju so bile naslednje: veterinarska ambulanta (1960), obrat Gozdnega gospodarstva Celje, bazen z gostinskim objektom (1962), prizidek k upravnemu poslopju Kmetijske zadruga Vransko (1964), majhen prizidek h graščini Podgrad¹⁸, štirje stanovanjski bloki (četverčki z osmimi stanovanji), prenovljena šola s prizidkom (1974), nov kulturni dom (1978), spomenik neznanemu kurirju, nova zdravstvena postaja, mrliška vežica (1982), reševanje težav s pitno vodo¹⁹, obnovljen trg Vransko z novim avtobusnim postajališčem, s čimer se je avtobusni promet izločil iz trga, avtobusni postajališči v Prekopi in Zajasovniku, mostovi, kanalizacijski zbiralnik, nova telefonska centrala s 528 priključki (1992), razširitev telefonije v oddaljene vasi, javna razsvetljava, nova vpadnica, kanalizacija v trgu Vransko, nove gozdne makadamske in asfaltne ceste do zaselkov, nove športne površine, mlekarni v Čepljah in na Tešovi, izgradnja novih in rekonstrukcija starih cest, povezava z Zgornjo Savinjsko dolino čez prelaz Lipa, vodovodi, preurejena in z gradivom dopolnjena krajevna knjižnica (1995), dodatni prostori za vrtec v nekdanjih prostorih družbenopolitičnih organizacij in krajevne skupnosti, prenovljena Osetova hiša, v kateri so prostori novo nastale občine, pisarna Zavarovalnice Triglav – Zastopstvo Vransko, samopostrežna trgovina Vransko ter obnovljena Kmetijska zadruga (1999).

9 Obletnica osvoboditve, obletnica streljanja talcev na Gorici, dan osvobodilne fronte (27. april), praznik dela (1. maj) itd.
10 Dan mrtvih (1. november), dan republike (29. november), kulturni praznik (8. februar), dan žena (8. marec), dan zmage (9. maj), obletnica bitke na Čreti (v oktobru) itd.
11 Proslava se je odvila 24. junija 1995 ob 20. uri v centru trga. Slavnostni govornik je bil Tone Kuntner, pesnik in slovenski gledališki igralec, nastopali pa so pevski zbor Osnovne šole Vransko, pevski zbor Kulturnega društva ter učenci glasbene šole.
12 Vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Dina_Vransko#cite_note-6 (marec 2018).
13 Za obdobje 1959–1970 ni natančnih podatkov; omenjajo se Franc Jurhar, Vinko Praprotnik in Leibacher. Predsedniki KS Vransko v letih 1970–1999: Vinko Praprotnik (1970–1974), Ivan Brišnik (1974–1982), Franc Dolinšek (1982–1990) in Franc Sušnik (1990–1999).
14 Za obdobje 1959–1970 ni natančnih podatkov; omenjata se Anton Homar in Franc Golob. Tajniki KS Vransko v letih 1970–1999: Jože Gračnar (1970–1978) Franci Izlakar (1978–1986) in Jadranka Kramar (1986–1999).
15 1. septembra 1998 so se konstituirale nove občine, tudi občina Vransko. Po novembrskih volitvah se je v decembru konstituiralo vodstvo nove občine.
16 Izvoljen 22. novembra 1998.
17 Marjan Pečovnik, Andrej Semprimožnik, Ivan Kokovnik, Vladimir Reberšek, Branko Lebeničnik, Franc Urankar in Emil Jelen.
18 Prostor je bil namenjen otroški koloniji iz Opatije, ki je nekaj let zapored gostovala v tem kraju. Leta 1963 je v Podgradu našlo varno zatočišče okrog 60 skopskih šolskih otrok, ki jih je prizadel potres, nato so bili premeščeni v Poreč.
19 Merinca–Vransko, Zahomce, Podgrad, Limovce, kmetija Jeseničnik.

Razglednica Vranskega iz leta 1991
Vir: Domoznanski odderek Medobčinske splošne knjižnice Žalec.

Vransko skrbi tudi za pomnike preteklosti. 10. februarja 1996 je občina v čast založniku slovenske moderne Lavoslavu Schwentnerju odkrila spominsko ploščo na njegovi rojstni hiši ter skupaj s šolo izdala knjigo Lavoslav Schwentner, založnik slovenske moderne.²⁰

Schwentnerjeva hiša
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

²⁰ Slavnostni dogodek so zaznamovali prof. Milan Natek, raziskovalec na ZRC SAZU, ki je bil član uredniškega odbora, dr. France Bernik, predsednik ZRC SAZU, ki je odkril spominsko ploščo ter slavnostni govornik dr. Dušan Moravec.

Odkritje spominske plošče Lavoslavu Schwentnerju leta 1996
Vir: Osnovna šola Vransko, Šolska kronika 1995–1996.

Razvoj KS Vransko je bil v veliki meri odvisen od občine Žalec. Za večino skupno načrtovanih investicij je KS Vransko prišla na vrsto šele med zadnjimi.

Začetek gradnje avtoceste Arja vas–Vransko leta 1995 je zelo zaznamoval delo KS Vransko – ta je izvajala okrogle mize, na katerih je seznanjala svoje krajanje o poteku gradnje in vplivu le-te na kraj in njegovo prebivalstvo.

Zelo je bila razvita krajevna samouprava. Pripravljali so okrogle mize, na katerih so razpravljali o perečih vprašanjih²¹.

Število prebivalstva je v šestdesetih in sedemdesetih letih le počasi naraščalo, v devetdesetih pa se je znatno povečalo, in sicer zaradi vse bolj uspešnih industrijskih podjetij²², razvijajočega se turizma²³, izgradnje štirih stanovanjskih blokov²⁴, dozidave in prenovitve šole s telovadnico ter posodabljanja kmetijstva²⁵.

²¹ Na okrogli mizi v decembru 1978 so razpravljali o urbanističnih načrtih Vranskega, perečem stanovanjskem problemu, načinu gradnje zdravstvenega doma, zeleni povezavi oddaljenega zaselka Limovce z Vranskim preko Zaplanine, pestrem društvenem življenju, delavni mladini, ki je pripravila kmečke igre, načrtovani gradnji nove trgovine in motela. Savinjski občan, december 1978.
²² INDE, d. d., in KIV, d. o. o.
²³ Ustanovljeno je bilo gostinsko-turistično podjetje Slovan, ki je imelo tudi bazen, vse bolj aktivno pa je bilo tudi domače turistično društvo.
²⁴ Leta 1962 je bil zgrajen prvi stanovanjski blok, t. i. kmetijsko-gozdarski blok, leta 1963 pa še t. i. učiteljski blok. Takrat so se razbremenili šolski prostori, namenjeni bivanju učiteljev, in se namenili za kabinete, konferenčno sobo, učiteljsko in šolarsko knjižnico ter pionirsko sobo.
²⁵ Traktorji s priključki in novi načini kmetovanja.

Schwentnerjeva hiša, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Vransko je bilo zaradi svoje lege že od nekdaj pomembna prometna postojanka. Mimo Vranskega je peljala znana jantarna pot, kasneje rimska cesta, ki jo je oče Marije Terezije spremenil v slovito, veliko belo cesarsko cesto Dunaj–Trst.²⁶ Tudi po drugi svetovni vojni je bilo Vransko prometno še vedno zelo pomembno, saj je bila cesta skozi Vransko glavna prometna žila Slovenije. V sedemdesetih in osemdesetih letih je Vransko postalo tudi pomembna prometna postojanka, saj se je tu dnevno ustavilo prek 100 avtobusov²⁷.

V letih 1959–1999 je za red in mir na Vranskem skrbela Policijska postaja Vransko, na kateri sta bila zaposlena dva ali trije miličniki (policisti), od katerih je bil eden komandir.²⁸ Kraj je imel tudi pošto.²⁹

GOSPODARSKI UTRIP KRAJA

Vransko je bilo v tem obdobju precej nerazvita krajevna skupnost občine Žalec. Pretežni del maloštevilnega prebivalstva je bil kmečki, trgovina in gospodarstvo sta bila slabo razvita, razvijalo pa se je gozdarstvo, delovale so različne obrti, ki so se počasi spreminjale v družbeno industrijo in začel se je porajati turizem.

Jože Zavrnšek prikazuje izdelovanje lesenih vil na »mihcu« na Kmečkih igrah leta 1982.

Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

²⁶ Kočar, 1974, 12.

²⁷ »Vransko, deset minut stojimo!«, so bile obvezne besede avtobusnega sprevodnika na avtobusni postaji Vransko.

²⁸ Izmenjali so se naslednji miličniki oziroma po letu 1990 policisti: Janez Šmigoc, Stane Veniger (komandir), Jože Jecl, Tone Ferme (komandir), Albin Motoh, Jože Gračner (komandir), Jože Manfreda (komandir), Jože Kotnik, Albin Vučko, Ciril Leupušček, Jeram, Jože Krivec, Drago Černič in Ivan Mavrič.

²⁹ Poštne uslužbenke v letih 1959–1999: Herta Kladnik, Darinka Golavšek, Milojka Černič in Anica Jelen.

Jože Cencelj predstavlja kovaštvo na Kmečkih igrah leta 1984.

Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

Kmetijstvo omogočajo naravni pogoji in rodovitna zemlja. Po letu 1960 je potekala arondacija³⁰ ravninske zemlje v korist družbenega sektorja. Kmetje so lahko svojo zemljo prodali ali jo zamenjali, pri nekaterih pa je šlo za razlastitev. Družbena posestva so se ukvarjala s pridelavo hmelja ter vzrejo govedi in krav molznic. Zasebna posestva so imela slabše pogoje, vendar so se kmetje povezovali v zadruga³¹ in kmetijske organizacije³². Kmetje so s tem dobili več pravic, saj so sodelovali v organih upravljanja³³, dobili pa so tudi strokovno podporo zadružne enote, kjer je bila organizirana pospeševalna služba.

Do sredine sedemdesetih let so kmetje večinoma pridelovali hmelj. V tem času so hmeljevke počasi zamenjale žičnice, ročno obiranje so zamenjali stroji, moderniziralo se je sušenje, pomembna pa je bila tudi komasacija³⁴ hmeljišč. Poleg hmelja so kmetje pridelovali tudi krompir, fižol in koruzo, pripravljali silažo,³⁵ gojili govedo za meso in mleko,³⁶ vzrejali piščance in kokoši nesnice ter sadili jagodičevje.

Izboljšanje pogojev za delo na kmetijah je omogočila tudi hranilno-kreditna služba. Tudi zato se je število delovnih strojev tako povečalo, da je bila že vprašljiva ekonomičnost.³⁷

³⁰ Zaokrožitev zemljišč v enoten kompleks z vključitvijo drugih parcel. Fran: SSKJ. <https://fran.si/>.

³¹ Leta 1961 je bila ustanovljena Kmetijska zadruga Savinjska dolina – enota Vransko.

³² Leta 1964 se je Kmetijska zadruga združila s Kmetijskim kombinatom Žalec, ki je pokrival družbeno kmetijstvo.

³³ Sveti kooperantov.

³⁴ Združitev zemljišč vseh posestnikov na določenem območju v enoten kompleks (Fran: SSKJ. <https://fran.si/>), in ponovna razdelitev med prejšnje lastnike na način, da je vsak izmed njih dobil čim bolj zaokrožena zemljišča.

³⁵ Leta 1972 je začela delovati linija strojev v Prekopi za pripravo silaže.

³⁶ Posodobitev živinoreje s sušili in ventilatorji za sušenje sena ter molznimi stroji.

³⁷ Beričič, 1974, 57.

V osemdesetih letih se je število hmeljišč zelo zmanjšalo. Ustanovljena je bila kmetijska pospeševalna služba.³⁸ Po letu 1991 se je začel proces denacionalizacije: družbena posestva so propadla, lastniki pa so se spoprijemali s prenovo vrnjenih posesti. Kmetje – lastniki so osnovno kmetijsko dejavnost nadgradili še z dopolnilnimi dejavnostmi, kot sta ovčereja in sirarstvo. Turizem kot dopolnilna dejavnost na kmetijah je bila ena glavnih usmeritev takratnega občinskega vodstva. Kmetijstvo je bilo v tistem času okrnjeno tudi zaradi avtoceste, kar so skušali popraviti z različnimi ukrepi³⁹. Takratna občina Žalec je dovršen del proračuna namenila za kmetijstvo; proračun je bil še večji kot sicer zaradi nadomestil za spremembo namembnosti kmetijskih zemljišč, ki ga je občina prejela kot odškodnino za kmetijske površine, ki jih je uničila trasa avtocest Arja vas–Ločica pri Vranskem in Ločica pri Vranskem–Blagovica. KS Vransko je skupaj s strankami zahtevala, da se denar od spremembe namembnosti avtocestnega odseka Vransko–Blagovica nameni za razvoj Vranskega. Leta 1996 je bil v občini Žalec ustanovljen Sklad za razvoj kmetijstva. Kljub možnosti koriščenja posojil za področje razvoja kmečkega turizma se kmetje tega niso posluževali v večji meri, predvsem zaradi neurejene zakonodaje na tem področju.

Gozdarstvo je bila manj pomembna panoga, čeprav je poraščenost z gozdom na območju KS Vransko velika. Problem je bil težak dostop do lesa, zato je Gozdno gospodarstvo Celje⁴⁰ – obrat Vransko⁴¹ veliko vlagalo v izgradnjo gozdnih cest in pogozdovanje. Pri tem so s svojim znanjem veliko prispevali zaposleni gozdarji⁴², ki so bili v sedemdesetih letih in tudi kasneje v veliko pomoč pri načrtovanju gradnje cest, Gozdno gospodarstvo Celje pa je gradnjo tudi finančno podpiralo. Dokler ni bilo zgrajeno gozdno cestno omrežje, je gozdarstvo gospodarilo z gozdovi ekstenzivno in ustvarjalo zelo nizke dohodke. Les so spravljali iz gozdov po lesenih drčah in dolgih zemeljskih rižah. Pri tem se je od 10 do 15 % lesa uničilo. Višinske in gozdne ceste⁴³ so gozdna gospodarstva gradila z lastnimi sredstvi ter obveznimi in prostovoljnimi prispevki gozdnih posestnikov. V tem času so se lastniki gozdov združevali.⁴⁴

Obrt je bila na Vranskem od nekdaj močno prisotna. Konec petdesetih in v začetku šestdesetih let so bile na Vranskem zastopane naslednje obrti oziroma poklici: kolarstvo (Herič – izdelava in popravilo vozov), kovaštvo (Konrad Gorič, Jože Terglav, Jože Cencelj), frizerstvo (Franc Golob, Franjo Poznič), kleparstvo (Karel Cizelj), zidarstvo (Ketiš Brode), tapetništvo (Angelik Lazar, Joško Pikel – izdelava komatov za vprežne živali ter oblazinjenega pohištva: zof, divanov, »modrocov« za postelje itd.), krojaštvo (Izidor Pečovnik Tešova), sodarstvo (Stane Učakar⁴⁵), usnjarstvo (Vinko Praprotnik), pekarstvo (Simon Strašek), čevljarstvo (Rado Virjent),

Figaro, frizerski salon in trgovinica – oglas obnovljenega frizerskega salona

Vir: Savinjščan, november 1990.

Sodarstvo Učakar leta 1981 (od leve proti desni: Marko Učakar, Franc Pečovnik, Stane Učakar in Anton Jošt)

Vir: zasebni arhiv Staneta Učakarja.

mesarstvo (Ladislav Cukala), gostilničarstvo (Karel Košenina, Ludvik Štancar, Jože Križnik, Milka Vivoda in Bašek v trgu Vransko, Levar (današnja Aida) v Prekopi, gostilna "pri Knežari" v Brodeh ter gostilna Šoferska mamica na Ločici pri Vranskem⁴⁶), trgovstvo (Lavrič – mešano blago, Brezovšek – čevlji, Šventner – špecerija in Oset – vse vrste blaga⁴⁷ v trgu Vransko, Strah na Ločici pri Vranskem, Rančigaj v Čepljah, Košir v Prekopi), mizarstvo (Avgust Pikel⁴⁸, Valentin Kropivšek, Franc Blatnik, Leopold Brvar), urarstvo (Božo Mešič), mlinarstvo (Druškovič v Brodeh, Avgust Škrabar v Praprečah, Peter Drolc v trgu Vransko, Močnikov mlin v Merinci) ter slaščičarstvo (Albanec Eles). Po letu 1960 je večina obrtnih dejavnosti postala družbenih, samostojni obrtniki pa so ostali samo še frizer Poznič (Figaro), sodar Učakar, mizar Pikel, čevljar Virjent, slaščičar Eles in nekateri gostilničarji.

V sedemdesetih letih so se na Vranskem pojavili novi obrtniki, predvsem s področja gostinstva⁴⁹ (obnovljena je bila stara gostilna Pri šoferski mamici⁵⁰, Vransko je dobilo prvo pizzerijo⁵¹ in kmečki turizem⁵²) in avtoprevoznništva (Alojz Dolinšek, Albin Homšak, Ivan Izlakar, Jože Završnik), posamezno pa so bile zastopane tudi druge obrti, kot sta cvetličarstvo (Cvetličarna in trgovina Lipca) in vrtnarstvo (Vrtnarstvo in cvetličarstvo Sadika⁵³). Po letu 1978 je malo gospodarstvo hitro napredovalo. Pomoč obrtnikom je nudilo Združenje obrtnikov Žalec.⁵⁴

38 Leta 1991 je bil v občini Žalec ustanovljen oddelek splošne svetovalne službe za kmetijstvo v okviru Republiškega centra za pospeševanje kmetijstva. Eden izmed petih svetovalcev, diplomiranih kmetijskih inženirjev, je bil Franc Beričič. Savinjščan, marec 1991.

39 Leta 1992 so pri Prekopi traso avtoceste malo pomaknili na sever v gozd in tako ohranili kmetijo Brišnik.

40 Gozdno gospodarstvo Celje, d. o. o.

41 Obrat na Vranskem obstaja od leta 1962. Najprej je imel prostore nad Kmetijsko zadrugo, nato nad nekdanjo posojilnico, nazadnje pa je bil preseljen v novo stavbo, ki je bila zgrajena leta 1966.

42 Vodje enote: Jože Deželak, Vlado Vrtačnik in Skočir; gozdarji: Franjo Beršnjak, Anton Cestnik, Jože Goltnik, Slavko Čuk in Rudolf Navodnik st.; ostali v upravi: Marinka Perger in Tonika Zupan.

43 Gozdno gospodarstvo Celje – obrat Vransko je med drugim uredilo tudi del evropske pešpoti E6 (od Baltika do Jadrana) preko Črete in cesto. Savinjski zbornik VI, 1988.

44 Preko 60 lastnikov gozdov iz vseh krajev Spodnje Savinjske doline je leta 1992 ustanovilo Samostojno gozdarsko zadrugo Spodnje Savinjske doline za organiziran nastop na trgu. Savinjski zbornik VII, 1998.

45 Obrt se je ohranila do danes.

46 Obrt se je ohranila do danes. Po Tereziji Orožim je lastništvo prevzela njena hči Ivanka Drolc.

47 Najboljša trgovina v kraju.

48 Obrt se je ohranila do danes.

49 Na primer gostilna »pri Ančki«, (lastnica Anica Pikel) in podjetnik Roman Brglez, ki je v devetdesetih letih investiral v več objektov po Savinjski dolini, med drugim v pekarno in trgovino z bistrojem na Vranskem.

50 Obnovil in posodobil jo je podjetnik Zvone Štorman.

51 Pizzerija Golobček, ki je še danes zelo priznana, posluje od leta 1989. Lastnika sta Stojan in Anka Golob.

52 Leta 1997 se je odprl kmečki turizem oziroma gostišče Kropivšek.

53 Obrt se je ohranila do danes.

54 Savinjski zbornik, 1983.

Gostilničar Jože Križnik, znan tudi kot živa zgodovinska enciklopedija.

Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

Prva pica iz Pizzerije Golobček in lastnik Stojan Golob

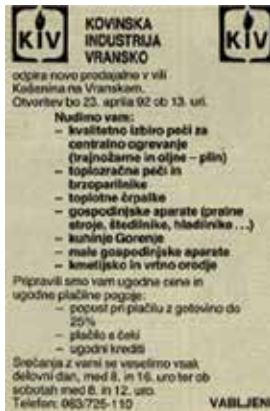
Vir: zasebni arhiv Stojana Goloba.

Poleg obrtnikov so na Vranskem vznikali tudi industrijski obrati⁵⁵, ki so nihali med obrtniško in industrijsko proizvodnjo.⁵⁶

Mali industrijski obrat Sigma Žalec – obrat Vransko; delavci delajo na prostem.

Vir: Dvajset let Sigme Žalec 1957–1977.

Oglas podjetja KIV

Vir: Savinčan, april 1992.

To obdobje je pozitivno zaznamovala delovna organizacija KIV⁵⁷, ki je bila ustanovljena leta 1984⁵⁸. Nastala je po reorganizaciji Sigme Žalec, iz njene TOZD Kovinske predelave Vransko. Prvi predhodnik KIV-a je bilo podjetje KOVO Vransko⁵⁹, ustanovljeno leta 1947. Leta 1986 pa se je KIV-u priključil še proizvodni obrat ekonom kotlov v Brodeh, ki je bil pred tem del podjetja INDE Vransko. Leta 1995 je KIV postal delniška družba. KIV, d. d., je leta 1998 praznoval petdesetletnico obstoja, v novi proizvodni hali, ki je bila zgrajena leto prej; do takrat so vse večje kotle izdelovali kar na prostem. Vrednost investicije v novo halo z mostnim dvigalom nosilnosti 32 ton je bila več kot milijon DEM, večino denarja zanjo pa so prispevali tuji partnerji.⁶⁰

Podjetje je izvajalo program toplotne tehnike, namenjen individualnim kupcem, ki je zajemal izdelavo peči in kotlov za centralno ogrevanje ter hitrouparilne ekonom kotle (t. i. "alfe")⁶¹, industrijski toplotni program⁶² in program izdelave procesne opreme⁶³, program KIV termo kontejner pa je reševal vprašanje ogrevanja naselij in industrije. Proizvodnja je bila večinoma maloserijska in individualna, zato so zaposleni potrebovali veliko praktičnega in teoretičnega znanja. KIV-ov poslovno-razvojni moto je bil razvijati in delati tisto, kar je že prodano.⁶⁴ KIV se je še nadalje razvijal in se kmalu uveljavil še v izdelavi sežigalnih naprav, s katerimi je konkuriral tudi v tujini. Leta 1992 je KIV odprl lastno trgovino v prenovljeni vili Košenina.

KIV je postajal vodilno podjetje v Savinjski dolini⁶⁵ in tudi širše⁶⁶ za izdelavo sežigalnih naprav ter zaposloval veliko število domačinov in delavcev od drugod. Podjetje pa je bilo pomembno tudi za kraj, saj je veliko sredstev namenilo razvoju kraja ter podpiralo nadstandardni program šole, društev in športa.

Druga pomembna družbena obrtna organizacija je bila INDE Vransko, ki je bila ustanovljena leta 1963, po letu 1970 pa je prerasla v industrijsko organizacijo. Leta 1973 se je združila s podjetjem Koteks-Tobus v družbeno organizacijo Koteks-Tobus – TOZD INDE Vransko in imela tri obrate: konfekcijo, usnjarno in kovinski servis v Brodeh pri Vranskem. Izdelki INDE Vransko, zlasti konfekcija, so se zaradi estetike oziroma brezčasnih klasičnih krojev, kasneje pa tudi pravih modnih dizajnov, znašli na policah v Avstriji, Nemčiji, Švici, Švedski, Franciji in celo v Združenih državah Amerike. Usnjarna je nastala iz manjše obrtne delavnice v lasti družine Praprotnik, ki je bila pobudnik za organizacijo podjetja INDE in ohranitev obrti usnjarstva na Vranskem.

Trgovinska dejavnost je v šestdesetih letih prešla iz privatnih v družbene roke, kljub temu pa so se imena še ohranila. Ta čas sta zaznamovali predvsem trgovini »pri Oset« v centru in »pri Šventneri« pri šoli, ki ju je leta 1962 prevzel Savinjski magazin.

⁵⁷ Kovinska industrija Vransko.

⁵⁸ Razvoj podjetja sega štirideset let nazaj: najprej so bile ustanovljene kovinske delavnice KOVO, ki sta jih vodila Pavlič in Rančigaj, leta 1963 Očrtni center Sloga Vransko, nato Cevomontaža, Sigma Žalec – obrat Vransko, ki je bil voden iz Žalca, in nazadnje KIV, d. o. o., ki sta ga vodila Rade Živanović in Ivo Kreča.

⁵⁹ Izdelovali so opremo po naročilu in kmetijske pripomočke, kasneje pa kotle večjih moči za industrijo in trajnožarne peči za široko uporabo.

⁶⁰ Živanović, Savinjski zbornik 1988.

⁶¹ »Alfe« so bile nepogrešljiv pripomoček v kmetijstvu.

⁶² Proizvodnja toplotovodnih in vrelovodnih kotlov moči do 7 MW ter opreme za avtomatizacijo kurjenja lesnih ostankov.

⁶³ Izdelava celotnih industrijskih proizvodnih ali energetskih objektov z opremo po sistemu »ključ v roke«.

⁶⁴ Živanović, 1988.

⁶⁵ Leta 1991 je podjetje Juteks iz Žalca z nemškim partnerjem ustanovilo podjetje Ernteks za proizvodnjo avtomobilskih oblog, ki je leta 1992 investiralo v sodobno sežigalno napravo, z lastnim znanjem pa jo je projektiralo in izdelalo podjetje KIV Vransko.

⁶⁶ Strokovnjaki KIV Vransko so v letu 1995 izdelali napravo za sežiganje odpadkov avtomobilskih oblog za nemško podjetje Empe Werke, ki se je s tem znebil odpadkov, hkrati pa s pomočjo naprave pridobivalo dodaten vir energije. Za KIV Vransko je to pomenilo morebitni prodor na nemško in morda še kakšno drugo tržišče. Do maja je bila predvidena tudi izdelava naprave za sežig onesnaženega zraka iz proizvodnje gum za kranjsko Savo.

⁵⁵ INDE, d. d., in Kovinsko podjetje KOVO Vransko, ki se kasneje preoblikuje v KIV, d. o. o.

⁵⁶ Križnik, 1974, 5.

Prostori, premajhne prodajne površine in star način prodaje konec osemdesetih let niso več zadoščali za potrebe razvijajočega se kraja, zato naj bi se leta 1988 začela izgradnja blagovnice, kar pa se ni zgodilo. Leta 1995 je Vransko dobilo samopostrežno trgovino.⁶⁷ Odprla se je tudi Lipca⁶⁸, privatna cvetličarna s trgovino na drobno z mešanim blagom.

Pred samopostrežno trgovino Savinjski magazin. Od leve proti desni si v prvi vrsti sledijo poslovodja Silva Učakar ter trgovke in vajenke: Anica Mihevc (Pristolič), Pepca Goričan (Križnik), Peter Košenina, Tatjana Ekart (Borštner) in Majda Ukman (Strnišnik), v drugi vrsti pa Zvonka Drča (Bergant), Marija Štrajhar (Kapus), Anica Felicijan, Marija Štrajhar (Hrastovec) in Fanika Rován (Slapnik).

Vir: zasebni arhiv družine Učakar.

Travnik, poln avtomobilov in ljudi, kaže na zagnano delo turističnega društva v osemdesetih letih prejšnjega stoletja.

Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

Poleg kmetijstva, industrije, trgovine in gostinstva je bil na Vranskem pomemben tudi porajajoči se turizem. Vransko namreč ni samo avtobusna postaja, ampak tudi lep turističen kraj, zato so v šoli ustanovili turistični krožek, v kraju pa turistično društvo.

⁶⁷ Poslovodja Silva Učakar.

⁶⁸ Lastnica Jožica Golavšek.

Vransko se je ponašalo tudi z bazenom, ki je bil zgrajen leta 1962. Leta 1988 je bil obnovljen in pripravljen za uporabo kot bazen z ogrevano vodo.⁶⁹ Upravljalo ga je gostinsko-turistično podjetje Slovan⁷⁰, ki je nudilo tudi prenočišča; podjetje je uspešno poslovalo, saj se je na Vranskem dnevno ustavilo tudi do 100 avtobusov, potniki pa so se lahko v hotelu Slovan okrepčali, prespali in/ali si privoščili oddih na bazenu.

Razglednica hotela Slovan na Vranskem okoli 1960

Vir: Domoznanski oddelek Medobčinske splošne knjižnice Žalec.

Razvoj turizma so omogočile tudi kraške jame Škadavnica, Štabirnica in Zelena jama, v kateri so znameniti hrošči, od tam pa so mogoči številni izleti predvsem po pohodniških poteh. Vransko slovi tudi po cvetju, ki daje kraju značilen izgled.

VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

Predšolski vzgoji so na Vranskem namenjali vse več pozornosti, saj se je vedno več krajanov zaposlovalo v industriji, trgovini in drugje. Tako je leta 1974 kraj dobil dve novi igralnici za predšolsko vzgojo, kar pa je bilo odločno premalo za vse potrebe. Pereč problem predšolskega varstva so rešili šele leta 1999 s prenovitvijo prostorov nekdanje sodnije, v kateri so bili prostori krajevne skupnosti, družbenopolitičnih organizacij in krajevne knjižnice. Takrat so pridobili tudi prostor za jasli, razdelilnico hrane in dva oddelka za 1. razred ob prehodu na devetletko.

⁶⁹ Iz oglasa iz tistega časa je razvidno, da je bilo kopališče odprto vsak dan med 9. in 18. uro, voda je bila ogrevana, za družine so ponujali po eno brezplačno vstopnico in pripravljali sezone karte, ob kopališču so bile restavracija, teniško igrišče in miza za namizni tenis, poleg tega pa so ponujali še izposajo koles in po predhodnem dogovoru tudi jahanje.

⁷⁰ Danes je del podjetja Slovan v lasti družine Filač, ostalo pa so po denacionalizacijskem postopku prejeli lastniki. Bazena danes ni več.

Povpraševanje je bilo tudi po glasbenem izobraževanju. Vranšani so v šolskem letu 1976/1977 pridobili dva dislocirana oddelka glasbene šole za klavir in harmoniko ter vzporedno glasbeni pouk.⁷¹

Šolstvo na Vranskem ima bogato zgodovino. Tudi obdobje 1959–1999 ni izjema. To je bil čas korenitih sprememb. Zaznamovali so ga uvedba osemletke in predmetnega pouka, razmah interesnih dejavnosti (krožkov), uvajanje devetletke in z njo povezanih sprememb ter najrazličnejši projekti: od integriranega pouka, projektnega učnega dela, zgodnjega učenja tujega jezika, opisnega ocenjevanja, začetnega naravoslovja, raziskovalnega in problemskega učenja, timskega pouka na področju vzgojnih predmetov, kulturnih in naravoslovnih projektnih tednov do računalniškega opismenjevanja. Učitelji so se izobraževali v novih učnih tehnologijah, v pouk uvajali IKT tehnologijo, pri vzgoji uporabljali sodobne vzgojne metode, kot je restitucija itd.

Zaradi novih zahtev je šola uredila nove učne prostore: multimedijsko učilnico, specialne učilnice za kemijo, gospodinjstvo itd. Vedno večjo veljavo je dobivalo samostojno učenje in z njim šolska knjižnica.

Otvoritev prostorov vrtca leta 1999

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika, izrezek iz časopisa Utrip.

Odprtje prenovljenih prostorov na podstrešju šole in šolske knjižnice, ki je bila zgrajena s pomočjo lokalne skupnosti leta 1991.

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika 1990–1991.

Zelo je pomemben razmah športa, pri čemer je bilo ključno sodelovanje šole s krajem. Šolarji so se v šolo vozili s kombiji in avtobusi.

Prvošolčki so bili sprejeti v Pionirsko organizacijo, sedmošolci pa v Mladinsko organizacijo. V tem obdobju je šola slovesno praznovala naslednje praznike in spominske dneve: dan pionirjev (29. september), dan mrtvih (1. november), dan republike (29. november), »dedek Mraz« (30. december), kulturni praznik (8. februar), dan žena (8. marec), dan osvobodilne fronte (27. april) in dan zmage (9. maj).

⁷¹ Učitelja sta bila Elizabeta Križnik in Ciril Jagrič.

Komemoracija ob 1. novembru

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

Osnovna šola Vransko je sprva izvajala izobraževalni proces v dveh stavbah⁷² kasneje pa v eni. V sedemdesetih letih so skušali rešiti vprašanje dvoizmenskega pouka. Osnovna šola je bila med letoma 1974 in 1999 centralna šola z 80 % vozačev, kar je predstavljalo poseben izziv za organizacijo dela.

Posebno skrb so namenjali materinščini, naravi, zdravemu načinu življenja in okolju, negovanju kulturnega izročila in tradicije NOB, krepitvi bratstva in enotnosti, skrbi za nadarjene učence, pomoči manj sposobnim, vzgoji za samoupravljanje, usposabljanju za Slovenski ljudski odpor, zdravemu telesnemu in duševnemu razvoju ter koristnem preživljanju prostega časa.⁷³

Osnovna šola na Vranskem je bila do leta 1977 samostojna izobraževalna enota pod vodstvom ravnatelja, decembra istega leta pa se je z drugimi šolami in vrtci Savinjske doline⁷⁴ povezala v delovno organizacijo VIO Žalec⁷⁵, z namenom izboljšati kvaliteto vzgojno-izobraževalnega dela. VIO Žalec je vodil direktor⁷⁶.

⁷² Učenci so morali od ene do druge stavbe hoditi čez glavno cesto.

⁷³ Savinjski zbornik, 1988.

⁷⁴ TOZD-i: OŠ Vere Šlander Polzela, OŠ Slavka Šlanderja Prebold, OŠ Petra Šprajca Jura Žalec, OŠ Ivana Farčnika Buča Vransko, OŠ Vlada Bagata Braslovče, OŠ Miroslava Širce Petrovče, OŠ Nade Cilenšek Griže, OŠ Bratov Juhart Šempeter, OŠ Ljube Mikuš Žalec, GS Rista Savina Žalec in VVZ Janka Hermana Žalec.

⁷⁵ Vzgojno-izobraževalna organizacija Žalec. V letu 1988 je bilo v celotni VIO že 726 delavcev: 286 v vzgojno-varstvenih zavodih (vrtcih), 409 v osnovnih šolah, 16 v glasbenih šolah in 15 v Delovni skupnosti skupnih služb (DSSS). Izobrazbena struktura učiteljev se je stalno višala, saj je poleg štipendiranja vse več delavcev študiralo ob delu. Prva predsednica Sveta VIO je bila Julka Kučer. Sledile so ji Milka Laznik, Tanja Cehner, Mira Les in Anica Kralj.

⁷⁶ Direktorja: Breda Verstovšek in Janez Meglič.

Po 1. juliju 1991 so šole, tudi Osnovna šola Vransko, postale samostojni zavodi, registrirani samo za opravljanje pedagoške dejavnosti.

V devetdesetih letih so normalno delo ovirale kadrovske težave, še bolj pa prostorska stiska, saj je primanjkovalo učilnic in je pouk zato potekal v knjižnici in celo v jedilnici. Šolstvo je v tem času doživelo več sprememb kot prej v štiridesetih letih. Z novo demokratično državo, Republiko Slovenijo, smo Slovenci leta 1995 v Beli knjigi postavili temelje za celovito prenovo šolskega sistema.⁷⁷ Leta 1999 se je šoli priključil vrtec.

Podrobnejši pregled šolskih kronik pokaže, da so izobraževanje na Vranskem izvajali ustvarjalni in prizadevni učitelji. Naj nanizamo nekaj najzanimivejših podatkov.

Učenci in učitelji leta 1958

Vir: zasebni arhiv Marinke Novak.

V šolskem letu 1958/1959 je bila uvedena osemletka,⁷⁸ ki je bila razdeljena na nižjo stopnjo⁷⁹ z razrednim poukom in višjo stopnjo⁸⁰ s predmetnim poukom.

Sredi šestdesetih let je šola zaposlila socialno delavko, leta 1985 pa še šolsko psihologinjo⁸¹. Šola Vransko je postala centralna šola s podružnicama Tabor in Loke, poleg učencev iz omenjenih krajev pa so se v 5. razred leta 1965 všolali še učenci iz Motnika, Špitaliča, Šentgotarda in Gomilskega. Leta 1967 so otroci pred vstopom v šolo prvič obiskovali t. i. malo šolo⁸² in prvič tekmovali za bralno značko⁸³. Prelomnica v osnovnošolskem izobraževanju je bila uvedba petdnevnega tednika in prostih sobot.

V letih 1960–1980 je imela pomembno vlogo pionirska organizacija.

Zakuska v razredu po sprejemu v pionirsko organizacijo

Vir: zasebni arhiv družine Završnik.

Izobraževanje je skušalo posnemati gospodarstvo, zato so na šoli Vransko v letu 1975 ustanovili Pionirsko zadrugo, v kateri so delovale TOZD hranilnica⁸⁴, TOZD točilnica⁸⁵, TOZD papirnica⁸⁶ in TOZD vrtnarstvo in sadjarstvo⁸⁷, prek katerih so se učenci seznanili z bančništvom, trgovino, vrtnarstvom in sadjarstvom. V drugi polovici sedemdesetih let je šola začela izvajati letno šolo v naravi v različnih obmorskih krajih, kjer so se učenci naučili plavanja, kasneje pa tudi zimsko šolo v naravi.⁸⁸

Med letoma 1974 in 1999 je šola ponujala pisano paletu interesnih dejavnosti⁸⁹, razmahnila se je plesna dejavnost⁹⁰, vsestransko se je razvijala telesna kultura⁹¹, zelo aktiven je bil tudi krožek OZN. Delo šole je v dnevnem časopisju aktualiziral literarno-novinarski krožek, ob povezovanju s krajevno skupnostjo in delovnimi organizacijami v kraju.⁹² Učenci so razvijali pozitiven odnos do kulture, narave in ohranjanja zdravega življenjskega okolja ter varovanja človekovega zdravja, predvsem skrbi za higieno in zdravo prehrano.

V začetku osemdesetih let je na šoli začenjal izhajati literarni časopis Mravljineček,⁹³ (kasneje najprej preoblikovan v Vrane in nato v Belo vrano), hkrati z njim pa je bil ustanovljen tudi radio Mravljineček, ki je pripravljaj oddaje za razne spominske dni.

84 Vodila je finančne posle vseh šolskih TOZD-ov, učenci pa so bili tudi individualni varčevalci.
85 Učenci so lahko kupili brezalkoholne pijače po znižani ceni, dobiček pa so osmošolci uporabili za svoj zaključni izlet.
86 Papirnica je bila založena s šolskimi potrebščinami in učenci so lahko vse kupili v šoli; v tistem času na Vranskem ni bilo trgovine s takimi artikli.
87 Učenci so skrbeli za šolski vrt, urejali grede, posejali vrtnine, postavili rastlinjak, nasadili jablane in hruške ter spoznali osnove vrtnarstva in sadjarstva.
88 S programom šole v naravi so učenci pridobivali znanje izven domačega kraja, poleg ostalih večšin pa so se učili tudi samostojnosti in življenja brez podpore staršev.
89 Interesne dejavnosti: jezikovno-umetniški, literarno-novinarski, likovni, ritmični in recitatorski krožek, otroški in mladinski pevski zbor, šolski radio, košarka, rokomet, nogomet, taborniki, šahovski krožek, dejavnosti v okviru Pionirske zadruge, kot so vrtnarstvo, turizem, kuharski krožek, ročna dela, papirnica in pionirska hranilnica, politehnično-naravoslovni krožki, kot so računalniški, elektronika, biološki, prometni, modelarski in obrambni krožek ter druge dejavnosti, kot so podmladek RK, krožek OZN, tekmovanje za Kajuhovo bralno značko in gledališki abonma. Za pevski zbor več let niso imeli zborovodje, kar se je spremenilo v letu 1988, ko sta prvič po daljši prekinutvi oba zbora sodelovala na občinski reviji pevskih zborov.
90 Predvsem modernega plesa, ki je nekako zamenjal folkloro, ki je bil pred tem med najbolj priljubljenimi aktivnostmi v občini.
91 Kolektivni športi: košarka, nogomet in ženski rokomet.
92 Literarno-novinarski in likovni krožek sta bila glavna izvajalca nalog Jugoslovanskih pionirskih iger, pod geslom »Mi, mladi«.
93 Prva mentorica je bila Marija Strah.

Srečanje bratstva v Cetinju (27.–30. septembra 1981) in Kruševcu (1982)

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

Močna je bila tudi povezanost šole s krajem.⁹⁷ Učenci so se s krajani srečevali na vseh krajevnih prireditvah skozi vse leto. Posebej inovativni so bili celodnevni kulturni in naravoslovni dnevi: Zimska kmečka opravila⁹⁸, Veseli križem kraž⁹⁹, podelitev bralne značke ter srečanje s pisateljem Slavkom Preglom in ilustratorjem Bojanom Jurcem¹⁰⁰, dan šole¹⁰¹ itd. Pomembno je bilo projektno učno delo in z njim povezani projekti: Mozart, kdo je to?¹⁰², Narava je vselej odprta knjiga¹⁰³, Materin jezik je ključ do omike¹⁰⁴, Ozdravimo in polepšajmo naš kraj¹⁰⁵,

- 94 S srečanji je politika želela omiliti razlike med narodi Jugoslavije vsaj pri mlajši populaciji, vendar so se kljub temu napetosti čutile že zelo zgodaj, sprva predvsem med Srbi in Muslimani, na koncu pa tudi med drugimi narodi. Srečanja so potekala vsako leto v mesecu mladosti, vsakič v drugi republiki.
- 95 Sodelovali so: OŠ Brača Lolić iz Travnika (SR BIH), OŠ Jovan Popović iz Kruševca (SR Srbija), OŠ Bratstvo i jedinstvo iz Suve Reke (SAP Kosovo), OŠ Jovan Popović iz Kikinde (SAP Vojvodina), OŠ Njegoš iz Cetinja (SR Črna gora), OŠ Stiv Naumov iz Bitole (SR Makedonija), OŠ Božena Plazzeriano iz Varaždina (SR Hrvaška) in OŠ Ivana Farčnika Buča iz Vranskega (SR Slovenija).
- 96 V letih 1978 in 1984.
- 97 1. decembra 1996 je učenec Niko Bergant oblikoval znak šole, ki je spominjal na grb Vranskega, le da je bila vrana bela.
- 98 V šolskem letu 1985/1986. Program sta vodili Marija Smrke in Janja Ramšak. Zajemal je predstavitev kmečkih običajev: preživljanje zimskih večerov ob preji, ročnem pletenju, pletenju košev in košar iz vrbovih šib ob petju narodnih pesmi in pripovedovanju šal, zbijanje ličnih zabojčkov za sadje ipd. Čebelarji so učencem pokazali delo v čebelnjaku, sadjarji pa obrezovanje sadnega drevja. Delo je bilo predstavljeno na razstavi, kuharski krožek je ob tej priložnosti skuhal žgance z ocvirki, postregli so s štruklji in drugimi domačimi jedmi. Kulturni dan je uspel ter povezal starše, učitelje in zunanje sodelavce.
- 99 Vodji sta bili Danica Sedeljšak in Janja Ramšak, udeležil pa se ga je novinar Janez Čuček.
- 100 Leta 1990. Vodja programa je bila Marija Završnik. Prireditev je bila v obliki križanke.
- 101 Leta 1990 se je v okviru dneva šole odvijalo srečanje nekdanjih učencev Vranskega, Tabora, Motnika in Trojan. Vodja je bila Marija Smrke.
- 102 Projekt so vodile: Milica Pečovnik, Marija Zagoričnik, Danica Sedeljšak, ki je pripravila vzoren nastop iz filmske vzgoje za učitelje celjske regije, in Marija Završnik, ki je pripravila razstavo za knjižničarje celjske regije, vzoren nastop z učenci ter predavanje Razstava, pomemben segment izobraževanja za knjižničarje celjske regije. Sodelovali so vsi učitelji z različnimi podprojekti. Nastala sta dva filma. S filmom Mozartovo otroštvo so dosegli 2. mesto v državi. Pri nastanku filma so sodelovali učiteljica Danica Sedeljšak, učiteljica Mira Les in dva zunanja sodelavca: krajevni gledališki režiser Janez Kozmelj in gledališki masker Tajnšek. Z razstavo o Mozartu, ki jo je oblikovala Marija Završnik, se je šola predstavila v Občinski matični knjižnici v Žalcu, na vseslovenskem srečanju bibliotekarjev na Rogli in v Pionirski knjižnici v Ljubljani.
- 103 Projekt je obsegal zanimivo raziskovanje domačega kraja v okolici graščine Podgrad. Raziskovalo se je čistost okoliških voda in zraka, trdoto, temperaturo in pH vode, njeno prevodnost in pretok, živali in rastline v izviru potoka Podgrajščica, njen kraški izvir, razvijalo orientacijske sposobnosti z uporabo kompasa in risanjem zemljevida, poučevalo o zgodovinskem ozadju Tabora in cerkvice itn. Projekt je zajemal tudi ustvarjanje in raziskovanje upodabljanje krajine in objektov, zbiranje del, ki obravnavajo čase turških vpadov itd. Osmošolci so raziskovali jamo Veternico ob pomoči izkušenih jamarjev Črnega galeba iz Prebolda. Naravoslovni dan je po projektni učni metodi dela vodila profesorica Vika Čulk, izvedbo pa opazovali učitelji iz drugih šol ter predstavnik regijskega Zavoda za šolstvo.
- 104 Projekt se je odvil 8. februarja 1992. Vodile so ga Milica Pečovnik, Barbara Ramšak, Danica Sedeljšak, Marija Zagoričnik in Marija Završnik, sodelovali pa vsi razredniki na šoli. Pripravili so razstavo in prireditev (t. i. "nedeljsko šolo"), na kateri so sodelovali tako šolarji kot krajani Vranskega. Razstava in prireditev sta bili predstavljeni v Občinski matični knjižnici Žalec, v baziliki Petrovče, v Srednji šoli za kmetijstvo v Šentjurgu, v Pokrajinskem muzeju Maribor ob mednarodni razstavi o Slomšku, na Radiu Maribor ter v cerkvi na Vranskem in cerkvi sv. Duha v Celju. Leta 1994 (med 21. in 25. novembrom) so nastopili v Slovenikumu (slovenskem domu v Rimu), se udeležili avdience pri papežu in si ogledali znamenitosti Rima. Vse nastopajoče je pozdravil slovenski veleposlanik pri svetem sedežu dr. Štefan Falež, obisk pa je omogočil rektor Slovenikuma msgr. dr. Maksimiljan Jezernik. Sodelovali so učitelji: Marija Zagoričnik, Danica Sedeljšak, Marija Završnik, pomočnica ravnateljica Milica Pečovnik, ravnatelj Branko Djordjević, župnik Jože Turinek, kvartet sv. Mihaela pod vodstvom Franca Lesjaka in citrar Rado Kapus. Savinjščan, marec 1992.
- 105 Projekt se je odvil leta 1993 pod vodstvom Barbare Ramšak in Tilčke Zupanc ter v sodelovanju z učitelji predmetnih skupin. Projekt se je osredotočal na raziskovanje lepot ter zgodovine Vranskega in okolice, ob tem pa je izšlo tudi posebno glasilo Slovenija – moja dežela, Vransko – moj kraj, bogato obdarovan z naravnimi lepotami – vrhovi, vodami, polji ...

Mozart, kdo je to?; izvajalci Mozartovih skladb na odprtju razstave o Mozartu (od leve proti desni: Lenka Novak, Urška križnik, Špela Škrbina in Blaž Završnik).

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

Naslovnica publikacije Lavoslav Schwentner, založnik slovenske moderne¹¹¹

Naslovnica publikacije Iz vodnjaka spominov¹¹²

- 106 Vodje projekta: Damjana Lukman, Mira Les, Alenka Lesjak, Marija Zagoričnik in Marija Završnik. Učenci 1. razreda OŠ Vransko so se v četrtek, 2. februarja 1995, predstavili v Šolskem epicentru na Mestnem trgu 23 v Ljubljani, kjer se je vsak teden predstavila ena od slovenskih osnovnih šol, in sicer s projektom o kreativnem branju in pisanju. Učenci 1. a in 1. b razreda so z mentoricami predstavili posebno šolsko uro, kakršno so pripravili tekom šolskega leta in jo med letom petnajstkrat izvedli. Ob predstavitvi projekta o kreativnem branju in pisanju se je OŠ Vransko v Šolskem epicentru predstavila še z dvema razstavama: predstavitev multikulturne, naravoslovne in raziskovalne dejavnosti šole (centralna šola) ter predstavitev projekta o prometu (Podružnična šola Tabor).
- 107 Razstava se je odvila 7. februarja 1995 pod vodstvom Marije Zagoričnik in vse oddelčne skupnosti. Razstava je bila zelo uspešna.
- 108 Projekt se je odvil leta 1996, vodili pa sta ga Marija Završnik in Marija Zagoričnik.
- 109 Projekt se je odvil leta 1996. Vodila ga je ravnateljica Valerija Pukl, sodelovali pa vsi učitelji in učenci.
- 110 Projekt se je odvil leta 1997. Vodila ga je ravnateljica Valerija Pukl, sodelovali pa so učitelji po predmetnih področjih in razredniki.
- 111 Šola je leta 1996 skupaj s KS Vransko izdala knjigo Lavoslav Schwentner, založnik slovenske moderne, s katero so kot prvi v Sloveniji promovirali tega velikega Slovenca in zanj prejeli državno priznanje za posebne dosežke v okviru šolskih glasil. Uredniški odbor: Valerija Pukl, glavna urednica, Marija Završnik, urednica šolskega projekta, Anka Krčmar, lektorica, Ivan Brišnik in Milan Natek.
- 112 Knjižico je izdala OŠ Vransko ob otvoritvi novih učilnic in prenovljene knjižnice v šolskem letu 1996/1997. Material in likovno podobo so zbrali in oblikovali učenci v okviru krožkov, pod vodstvom mentorice Marije Završnik in Marije Zagoričnik, besedilo pa je lektorirala Danica Sedeljšak.

Pomembni so bili tudi inovacijski projekti v okviru Zavoda Republike Slovenije za šolstvo (ZRSŠ). V letu 1998 je bila šola že tretjič izbrana na natečaju ZRSŠ za inovacijske projekte. S prvima dvema – Kako oživiti turizem na Vranskem in Eko šola kot način življenja – se je šola uspešno predstavila na Dnevih slovenskega izobraževanja v Cankarjevem domu v Ljubljani.

Po podelitvi eko zastave leta 1998; učiteljice in mentorice eko šole: Vika Čulk, Majda Pikel in ravnateljica Valerija Pukl
Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

Projekt Eko šola kot način življenja, ki je bil hkrati mednarodni projekt, je v celoti zaznamoval življenje in delo šole. Tako je 5. junija 1998 OŠ Vransko-Tabor med prvimi šestnajstimi šolami v državi prejela eko zastavo.¹¹³ Istega dne so postali tudi državni prvaki na področju uvajanja izbirnega predmeta računalništvo in osvojili naziv Šola leta 1998. V tem času se je začel pospešen razvoj računalniške dejavnosti.

Mladi raziskovalci predstavljajo raziskovalno nalogo Učim se eko jezika; mentorica: Danica Sedeljšak.
Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

Učenci so skupaj s prizadevnimi mentorji izdelali kar nekaj raziskovalnih nalog.¹¹⁴

113 Eko šolo sta vodili Majda Pikel in Vika Čulk. 25. septembra 1998 je šolo obiskala delegacija evropskih nacionalnih koordinatorjev eko šol.
114 Mentorice: Majda Pikel, Vika Čulk, Danica Sedeljšak, Marija Zagoričnik, Marija Završnik, Zvonka Cencelj, Branko Šketa, Marija Zajec in Mira Les.

Pomembna nova oblika dela z učenci cele šole je bil literarni večer, ki je spodbujal literarno in likovno ustvarjalnost.¹¹⁵

Literarni večer z Manco Košir na temo Imava se rada, 16. decembra 1999; pogovor je vodila Polona Bergant (Učakar) z učenci novinarji.
Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

Poleg tega je bil izveden tudi prvi dobrodelni koncert¹¹⁶ ter razna izobraževanja za učitelje, ki so jih izvajali najboljši pedagoški strokovnjaki iz Slovenije in tujine¹¹⁷.

Skrb za izboljšanje prostorskih pogojev za šolsko delo je bila stalno prisotna. Osnovna šola Vransko je izobraževalni proces sprva izvajala v dveh stavbah, kasneje pa v eni. V sedemdesetih letih je šola skušala rešiti še vprašanje dvoizemskega pouka. Prostore, v katerih so v petdesetih in šestdesetih letih stanovali učitelji, so preuredili v kabineta za gospodinjstvo in kemijo, konferenčno sobo, učiteljsko in šolarsko knjižnico ter pionirsko sobo. Leta 1968 so adaptirali telovadnico¹¹⁸, leta 1974 pa je bil zgrajen prizidek k šoli¹¹⁹. S prizidkom je šola pridobila sedem dodatnih učilnic, jedilnico s kuhinjo, telovadnico, pet kabinetov, upravne prostore, prostor za knjižnico, dve igralnici za otroško varstvo, garderobne prostore in prostor za centralno kurjavo. Ob otvoritvi je bila nabavljena nova oprema in sodobna učila¹²⁰. Odprtje novih prostorov so spremljale različne prireditve¹²¹, izdana pa je bila tudi knjiga Vransko in nova šola 1974.

115 Mentorice: Valerija Pukl, Polona Bergant in Danica Sedeljšak; gostje: Tone Pavček, Manca Košir in Kinda Almaosour.
116 Dobrodelni koncert se je zgodil na pobudo šestošolcev in njihove razredničarke Zlatke Kodre (Avžner).
117 Predavali so dr. Jane Blustein iz ZDA, učitelj Josef Birrer iz Švice, Sandi Redenbach iz ZDA, Dušica Kunaver, dr. Manca Košir, dr. Ana Tomić, Tanja Bezić in Aljoša Pajk.
118 Za adaptacijo telovadnice leta 1968 sta sredstva prispevali podjetji INDE in Slovan.
119 Prvega šolskega dne, jeseni 1974, se učenci z Vranskega in okolice niso kot po navadi napotili v staro poslopje nekdanje gimnazije. Tega dne so se jim namreč na široko odprla vrata nove šole. Pravzaprav je bil na novo zgrajen prizidek, stari del pa temeljito obnovljen. Svetle, prostorne učilnice z novo opremo, sodobna učila, velika telovadnica, jedilnica, knjižnica, kuhinja, garderobe in vse, kar še spada v novo šolo. Savinjski zbornik, 1988.
120 Nova učila: responder, kinoprojektor, grafoskopi, gramofoni, stroji za tehnični pouk itd.
121 Telovadna akademija z gimnastično reprezentanco Slovenije, razstava slikarjev amaterjev občine Žalec in svečana akademija Vransko včeraj, danes, jutri, na kateri so sodelovali učenci šole, folklorna skupina in pevski zbor Prosvetnega društva Vransko ter moški pevski zbor iz Tabora.

Naslovnica publikacije Vransko in nova šola: 1974

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor

Šolo so večkrat prebelili in zamenjali dotrajano pohištvo, leta 1984 so zbrusili in prelakirali tla, za vzorno urejeno okolico šole pa so leta 1985 prejeli priznanje Turistične zveze Celje. Leta 1995 so zamenjali okna, leta 1997 pa je šola dobila novo fasado v harmoniji zelenih barv.

Šola, odeta v harmonijo zelenih barv.

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

Šolska knjižnica je pridobila na pomenu, saj je v šolskem letu 1960/1961 znatno povečala svojo zalogo knjig, leta 1963 pa je bila kot prva prava šolska knjižničarka nastavljena predmetna učiteljica in knjižničarka Julka Golob. Leta 1991 je knjižnica dobila nove, svetle prostore na podstrešju¹²², leta 1999 pa je bil prenovljen še ostali del podstrešja, s katerim je knjižnica dobila še čitalnico¹²³, šola pa računalniško in likovno učilnico ter manjšo učilnico – multimedijski prostor¹²⁴. Šolska knjižnica je postala srce šole. Knjižničarka Marija Završnik je poleg šolske knjižnice vodila tudi študijsko skupino za knjižnično dejavnost za knjižničarje celjske regije.

Na šoli so poseben poudarek namenili tudi športu, saj so leta 1995 uvedli športni oddelek in dodatno uro športa na dan.

V tem času je ves čas delovala tudi šolska kuhinja. V šestdesetih letih so živila za šolsko kuhinjo, kot so krompir, repa, zelje in fižol, zbirali pri okoliških kmetih.

Osnovno šolo Vransko – leta 1974 preimenovano v Osnovno šolo Ivana Farčnika Buča Vransko, leta 1999 pa v Osnovno šolo Vransko –, so v tem času vodili ravnatelji in pomočniki ravnatelja¹²⁵.

122 »Zahvaljujem se KS Vransko za sredstva iz referendumskega programa, vsem predstavnikom vaških svetov za pomoč pri pobiranju lesa in denarja ter KS Tabor za darovani les. Posebej se zahvaljujem vsem, ki so darovali les in denarne prispevke. Delež so prispevali tudi INDE, Pekarna Brglez, KIV, Savinjski magazin in oba župnika z Vranskega. Zahvaljujem se delavcem VIO Žalec in strokovnemu delavcu na sekretariatu za družbeno ekonomski razvoj za razumevanje in dodeljena sredstva. Vsekakor pa delo ne bi bilo tako hitro in kvalitetno opravljeno, če ga ne bi izvajali tako dobri obrtniki, kot so bratje Pikel ter posamezniki: Slavko Lednik, Leopold Vucovnik, Darko Strnišnik in projektant Janez Šošter. Delavci šole so vsak po svojih močeh pomagali pri izgradnji, veliko različnega dela pa so opravili učenci predmetne stopnje pod vodstvom hišnika, zato se vsem iskreno zahvaljujem, prav tako knjižničarskemu krožku in mentorici Mariji Završnik. Ti so opravili vsa preselitvena dela, ker pa knjižnica še ni v celoti opremljena, jih veliko dela še čaka. Vsem še enkrat prirčna hvala.« Zahvala Branka Djordjeviča.

123 Pridobitev 15 čitalniških mest in treh računalnikov.

124 V prostoru je bil TV sprejemnik, CD predvajalnik, videorekorder, kasetofon in grafoskop.

125 Ravnatelji in pomočniki ravnatelja po abecednem redu: Drago Cehner, Ludovika Čulk, Jožica Dimec, Branko Djordjevič, Mirko Gorišek, Janez Kroflič, Milica Pečovnik, Danica Povše (Žagar), Valerija Pukl, Jožko Vogrinc, Marija Volavšek in Marija Završnik.

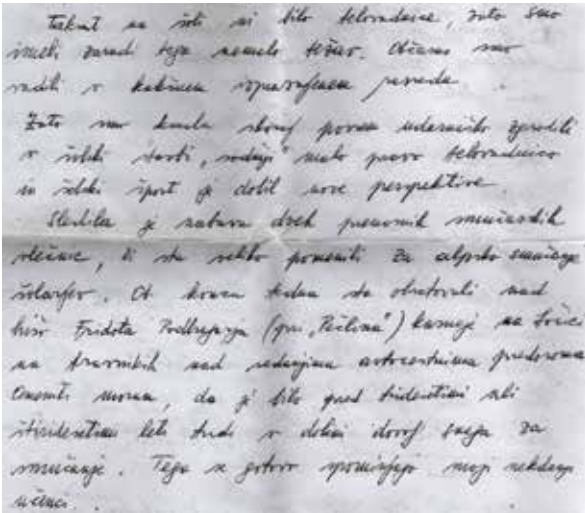

Učitelji leta 1996 (od leve proti desni in od prve do tretje vrste: Marija Zajec, Marija Satler, Zlatko Bezjak, Vika Čulk, Milan Jelen, ravnateljica Valerija Pukl, Branko Pepel, pomočnica ravnateljice Milica Pečovnik, knjižničarka Marija Završnik, hišnik Franci Čvan, vodja POŠ Tabor Boža Zupanc, Danica Sedeljšak, Marjana Lesjak, Mojca Dobnik, Tilčka Zupanc, Manca Jelen, Darja Savinek, Silva Rizmal, Danica Kaluža, Damjana Lukman, šolska psihologinja Mira Brinar - Huš, Branko Šketa, Zvonka Cencelj, Zlatka Avžner, Alenka Lesjak, tajnica Lidija Svet, Majda Pikel, Marija Zagoričnik, Jožica Pečovnik, Tatjana Travner, Mira Les, Manja Majcen in Iva Leskovšek; odsotne: Magda Oblak, Barbara Ramšak, Milena Piskar in Zlatka Bukovec)

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor.

ŠPORT

Športu so veliko pozornosti posvečali tudi v kraju. Za to ima največ zaslug športni pedagog Janko Križnik.

Rokopisni zapis Janka Križnika o razmerah na področju športnih dejavnosti na Vranskem

Vir: zasebni arhiv avtorja.

Za vadbo na prostem so občani sprva uporabljali nogometni igrišči v neposredni bližini obeh šol, po letu 1960 pa je bilo zgrajeno še rokometno igrišče¹²⁶, ki je pripomoglo k uspehom (predvsem deklet) v tem ekipnem športu. V šoli so za vadbo sprva uporabljali razred, nato pa so skupaj s Telesnovzgojnim društvom (TVD) Partizan v spodnjih prostorih današnjega vrtca dva prostora preoblikovali v telovadnico¹²⁷, kjer so otroci lahko igrali tudi ekipne igre in namizni tenis. Leta 1974 je šola poleg prostorov za pouk dobila tudi lepo telovadnico in asfaltirano igrišče za rokomet. Dekleta so spet dosegala zavidljive rezultate, leta 1979 pa so pokal na rokometnem turnirju osvojili tudi fantje.

Igralo se je šah in namizni tenis, imenitno pa je bilo tudi kegljanje, ki je v šestdesetih letih počasi zamrlo.

Posebno vlogo je imel na Vranskem nogomet. Ekipе so dosegale najboljše rezultate v celjski regiji.¹²⁸ Leta 1980 so se uvrstili v finale republiškega mladinskega pokala, leta 1982 pa so gostovali tudi v tujini¹²⁹. Konec osemdesetih let je dejavnost malce zamrla zaradi gradnje novega igrišča. Ko je društvo leta 1993 dobilo novega pokrovitelja (podjetje KIV), se je njihov napredek izboljšal in vsako leto so se uvrščali višje. Pomembno pa je, da se je veselje do nogometa prenašalo iz roda v rod.¹³⁰

V začetku šestdesetih let so bili na Vranskem priljubljeni smučarski skoki. Vranšani so imeli na voljo 20- in 40-metrsko skakalnico na Ilovici, najboljši skakalci pa so tekmovali tudi na regijskih in državnih tekmovanjih.

Leta 1980 so na Brišah pri Vranskem, v dolini, kjer izvira studenec Tana, fantje iz Briš, Sela, Brodov, Tešove, Gorice in Vranskega začeli prirejati skoke z alpskimi smučmi.¹³¹ Zaradi priljubljenosti smučarskih skokov je skoraj vsaka vas imela svoje tekmovalce ali celo ekipo, prihajali pa so tudi od drugod. Odvilo se je veliko tekem, včasih tudi po tri na sezono. Tekmovalci so prejeli nagrade, ki so jih prispevali razni sponzorji. V devetdesetih letih so tekmovanja skoraj zamrla, ker ni bilo snega.¹³²

ZDRAVSTVO

V šestdesetih letih je na Vranskem delovala postaja Zdravstvenega doma Žalec z lekarno. Krajanı so si prizadevali za nov zdravstveni dom, ki se je začel graditi konec sedemdesetih let. Ves čas so v Zdravstvenem domu na Vranskem delovali prizadevni zdravniki družinske medicine in zobozdravniki¹³³, ki so nudili zdravniško in zobozdravniško pomoč vsem krajanom, ne glede na to, kdaj in kje so jo ti potrebovali. Vse obiske na domu (predvsem v hribovitih predelih) so v začetku opravljali peš, saj ni bilo niti cest niti avtomobilov, proti koncu obravnavanega obdobja pa tudi z avtomobili po gozdnih cestah.

Leta 1982 je bila zgrajena nova Zdravstvena postaja Vransko, ki še danes stoji v središču trga Vransko. V njej delujeta dve ambulantı, lekarna ter zobozdravstvena ambulanta.

Zdravstvena postaja Vransko deluje pod vodstvom javnega zavoda Zdravstveni dom »dr. Jožeta Potrate« Žalec.

ŽUPNIJA VRANSKO

Župnija Vransko¹³⁴ je rimskokatoliška teritorialna župnija dekanije Braslovče. V obravnavanem obdobju je bila župnija del savinjsko-šaleškega naddekanata škofije Maribor. Zavetnik župnijske cerkve na Vranskem je nadangel sv. Mihael. Župnijo vodi župnik, ki skrbi tudi za naslednje podružnice: Sv. Hieronim na Taboru, Sv. Katarina Aleksandrijska na Čreti, Sv. Magdalena na Ločici pri Vranskem, Mati božja na Čreti, Sv. Martin v Podvrhu ter Sv. Mohor in Fortunat v Stopniku. Duhovniško službo so v tem času vršili mnogi duhovniki; nekateri izmed njih so danes že pokojni.¹³⁵ Leta 1980 je imel na Vranskem novo mašo Vranšan Izidor Pečovnik.

Župnija Vransko se je po letu 1991 začela aktivno vključevati v življenje na Vranskem. Župnik Jožef Turinek, ki na Vranskem župnikuje še danes, je spodbujal zborovsko petje in laično sodelovanje vernikov pri maši in drugih dejavnostih. Ustanovila se je Župnijska Karitas Vransko. Leta 1994 je župnija sodelovala pri promociji Antona Martina Slomška v Rimu.

V obravnavanem obdobju se je izvajala tudi obnova podružnic in farne cerkve.

Z nastopa vranskih šolarjev in srečanja s papežem v Rimu leta 1994

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE NA VRANSKEM

Večina društev in organizacij je aktivnih do današnjih dni. To prav gotovo velja za gasilska društva, planinsko društvo, društvo upokojencev, lovsko društvo, turistično društvo itd.

V KS Vransko so v tem obdobju (in tudi danes) delovala štiri prostovoljna gasilska društva (PGD): PGD Vransko, PGD Ločica pri Vranskem, PGD Prekopa in PGD Tešova. Vsa štiri društva so se povezala v Gasilsko zvezo Vransko, ta pa se je leta 1961 povezala še z Gasilsko zvezo Žalec.

¹³⁴ Župnija (star. fara ali duhovnija), tudi cerkvena občina ali župnijska cerkev, je v Rimskokatoliški cerkvi občestvo vernikov ter temeljna cerkvenopravna enota, ki jo vodi župnik. Verniki, ki ji pripadajo, se imenujejo župljani (star. farani).

¹³⁵ V letih 1959–1999 so duhovniško službo v vranski župniji opravljali naslednji duhovniki: dr. Vekoslav Grmič, Anton Karo, Rudi Karničnik, Franc Raznožnik, Mihael Rola, Vlado Rutar in Jožef Turinek, na obisk iz Amerike pa je prišel tudi Karel Pečovnik.

¹²⁶ Tla igrišča so bila posuta z lešem, vrata so bila vkopana.

¹²⁷ Zgradili so jo s prostovoljnim delom skupaj s člani društva TVD Partizan, ki so kasneje prav tako vadili v novi telovadnici.

¹²⁸ Leta 1960 je bila ekipa mladincev vključena v 2. ligo Nogometne podzveze Celje. V društvu so trenirali mladinci od 14 do 16 let, v dveh ali treh ekipah. Od leta 1969 je bil trener Križnik. Križnik, 2007, 7.

¹²⁹ V Švici in Zvezni republiki Nemčiji.

¹³⁰ Z nogometom nadaljujeta sorodnika Rajka Šildenfelda, Stojan Golob amatersko, sin Miha pa poklicno. Znana je družina Beršnjak: oče Zdravko in sin Boštjan sta igralca Vranskega in klubov po Sloveniji, sin Domen pa igra po klubih v Sloveniji in tujini. Brata Jug igrata na Vranskem in v klubih po Sloveniji. Odlični igralci so tudi v družini Lapuh: oče in sinovi odlično igrajo v domačem moštvu. Znana sta tudi brata Darko in Beno Kolar. Križnik, 2007.

¹³¹ Pobudnik je bil domačin Franc Šoštar.

¹³² Zaradi vse večjega zanimanja je bilo leta 2003 ustanovljeno društvo ŠD Tana, ki promovira skakanje z alpskimi smučmi. Zelo atraktivna so predvsem nočna tekmovanja. Šoštar, 2018.

¹³³ Zdravniki in zobozdravniki med letoma 1959 in 1999 na Vranskem: dr. Homan, dr. Mudrovčič, dr. Soršak, dr. Bitenc, dr. Ivanišević, dr. Sepić, dr. Kavčič, dr. Koren, dr. Herman, dr. Justinek in dr. Rode - Zalokar.

Gasilci imajo danes primerne domove in zadovoljivo opremo, kar je rezultat preteklega prostovoljnega dela, nabiralnih akcij, izkupičkov od prodaje na veselicah ipd., vendar je denarja vedno premalo. Krajevna skupnost in vsa gasilska društva v KS Vransko so pod vodstvom poveljnika Civilne zaščite Ludvika Pikla kljub temu vzpostavila delovanje različnih ekip civilne zaščite v delovnih organizacijah ter gasilskih ekip za udeležbo na tekmovanjih in morebitno pomoč prizadetim v požarih ali drugih nesrečah.

Prostovoljno gasilsko društvo Vransko je neposredno pokrivalo trg Vransko, vas Brode ter zaselke Briše, Podgorica, Prapreče, Merinca, Kale, Vologa, Sveti Jošt in Podgrad. Skozi vse obdobje je bilo opazno nihanje zanimanja za sodelovanje v društvu. Mladi naraščajniki in ženske so v PGD Vransko pričeli z delom šele v letu 1960.¹³⁶ Gasilci so vedno skrbeli za dobro opremo¹³⁷ in prevoz¹³⁸.

Do leta 1977 so imeli gasilci PGD Vransko svoj prostor v hiši nasproti cerkve.¹³⁹ Leta 1977 pa so ob pomoči Občine Žalec, KS Vransko, Gasilske zveze Žalec, SIS za požarno varnost Žalec, raznih delovnih organizacij, drugih sponzorjev in donatorjev ter prostovoljnega dela gasilcev zgradili nov prizidek k nekdanjemu domu beguncev (kasneje dom družbenih organizacij in sedež krajevnega skupnosti; današnji Vrtec Vransko), v katerem so ob devetdesetletnici delovanja PGD Vransko uredili nov gasilski dom.¹⁴⁰

Prostovoljno gasilsko društvo Ločica pri Vranskem deluje na pretežno hribovitem območju: poleg vasi Ločica pri Vranskem zajema še Zahomce, Limovce, Zajasovnik in Zaplanino.

Poleg osnovnih dejavnosti PGD Ločica pri Vranskem sodeluje tudi pri vseh ostalih aktivnostih na območju kraja Ločica pri Vranskem pa tudi drugod.¹⁴¹ Člani se redno izobražujejo in opremljajo s sodobno opremo.¹⁴²

Društvo je v svoji zgodovini oblikovalo tri prapore – zadnjega leta 1995¹⁴³. Posebno pozornost so posvečali opremi¹⁴⁴ in prevozu¹⁴⁵ ter gasilskemu domu, ki so ga postavili leta 1998, in sicer samo s prostovoljnim delom vseh članov¹⁴⁶. Po enem letu so dom nadgradili in v novem delu uredili sobe za delavce, kar je pomenilo dodaten zaslužek.

Ob osamosvojitveni vojni je bilo nekaj gasilcev vpoklicanih v tedanjo Teritorialno obrambo, ostali pa so spremljali dogajanje na terenu in skrbeli za obveščanje ljudi, požarno varnost in ostale dejavnosti. Po vojni je bilo treba urediti nov status društva – ime društva se je preoblikovalo iz Gasilskega društva v Prostovoljno gasilsko društvo. Z nastankom samostojne občine Vransko je bilo ustanovljeno občinsko poveljstvo, ki do danes ostaja pod okriljem Gasilske zveze Žalec.

PGD Ločica pri Vranskem je bilo poznano tudi po družabnih prireditvah¹⁴⁷ ter veselicah ob prevzemu novih vozil, oblikovanju novih praporov in otvoritvi doma¹⁴⁸.

Prostovoljno gasilsko društvo Prekopa deluje že od leta 1927. V vsem tem času je ob pomoči KS Vransko, delovnih organizacij in širše skupnosti skrbelo za obnovo in zamenjavo gasilske opreme, izvajalo redne gasilske vaje ter pomagalo krajanom oziroma vsem pomoči potrebnim – tako doma kot v širši okolici – ob požarih in nesrečah. PGD Prekopa ima svoj gasilski dom¹⁴⁹, ki je bil ob pomoči KS Vransko in kasneje Občine Vransko večkrat obnovljen in služi svojemu namenu še danes.

PGD Prekopa je po ustanovitvi občine Vransko doživelo statusne spremembe: z novim statutom, sprejetim leta 1996, se je ime društva preoblikovalo v PGD Prekopa-Čeplje-Stopnik.¹⁵⁰

V Tešovi je bila želja po ustanovitvi lastnega prostovoljnega gasilskega društva¹⁵¹ tako velika, da so leta 1981 začeli z izgradnjo večnamenskega gasilskega doma; svojemu namenu so ga predali leta 1986.¹⁵²

Leta 1986 je PGD Tešova dobilo prvo orodno vozilo (TAM), leta 1987 pa motorno brizgalno (Rosenbauer), s čimer je imelo zagotovljeno osnovo za gašenje požarov. Opravljeno je bilo mnogo prostovoljnih ur, za kar gre zahvala vsem krajanom Tešove in Jeronima.¹⁵³

Zelo dejavno je bilo tudi Planinsko društvo (PD) Vransko. Njegovi člani so se redno udeleževali različnih izletov v gore in orientacijskih tekmovanj¹⁵⁴, pripravljali kresovanja na predvečer 1. maja, društvo pa je izdalo tudi razglednico planinskega doma na Čreti¹⁵⁵, ki je ena izmed postojank evropske pešpoti E6 in na katerega je društvo zelo ponosno. Društvo se je sprva imenovalo PD Vransko-Tabor, leta 1979 pa se je preimenovalo v PD Vransko.¹⁵⁶ Sredi oktobra 1986 je PD Vransko oblikovalo svoj prapor, leta 1993 pa so v kočo napeljali telefon.

Društvo je skrbelo za primerno označenost planinskih poti in v sedemdesetih letih markiralo poti na vrsto lepih izletniških točk: na Čreto, Tolsti vrh, Šentjošt, Čemšeniško planino, Krvavico itd. Planinci so se povezali tudi z Jamarskim klubom Črni galeb iz Prebolda, ki je razkril nekatere jame v okolici Vranskega: Štabirnico, Zeleno jamo na Dobrovljah ter Škadavnico in Veternico¹⁵⁷ v bližini Podgrada.¹⁵⁸

136 Sklepamo na podlagi razpoložljivih podatkov iz ohranjene matične knjige. Predovnik, 2013.

137 Zgradili so jo s prostovoljnim delom skupaj s člani društva TVD Partizan, ki so kasneje prav tako vadili v novi telovadnici.

138 Prvi gasilski avto (Fiat 620 B) je PGD Vransko prejelo kmalu po končani vojni, in sicer od Sklada za požarno varnost Republike Slovenije.

Drugi gasilski avto je bil avtobus znamke TAM – Pionir. To vozilo je služilo tudi za druge potrebe prebivalcev občine Vransko, kot npr. nujni prevoz nosečnic v bolnišnico oz. porodnišnico v Celje.

139 Hiša stoji še danes. Lepo je viden stolp s fresko sv. Florijana.

140 Predovnik, 2016.

141 V sušnih obdobjih opravlja tudi prevoze pitne vode.

142 Urankar, 2013.

143 Tedaj so na njegovo hrbtno stran lahko ponovno upodobili zavetnika gasilcev sv. Florjana.

144 Leta 1953 so nabavili prvo motorno brizgalno – ILO s pretokom 600 l/min –, ki so jo kasneje nadomestili z novo brizgalno – MTZ pretoka samo 200 l/min; ta je sedaj na ogled v gasilski zbirki na Vranskem. Leta 1984 so prevzeli novo brizgalno Vatrosprem, izdelano po licenci Rosenbauer, pretoka 800 l/min.

145 Prvi vojni park je PGD Ločica pri Vranskem dobilo že davnega leta 1958, in sicer policijsko vozilo znamke Opel Blitz. Kasneje so od PGD Vransko prevzeli kombinirano vozilo znamke Fiat. Leta 1983 so od društva Drešinja vas prevzeli vozilo IMW, leta 1986 pa od istega društva še vozilo TAM, ki je služilo do leta 2002.

146 Za izgradnjo so si najbolj prizadevali vodja gradnje Franc Urankar ter njegova pomočnika Boštjan Šmid in Uroš Grabner.

147 Najbolj odmevno je bilo tekmovanje harmonikarjev, ki je sprva potekalo na Ločici pri Vranskem, nato pa je preraslo kraj in se v naslednjih letih izvajalo pod šotorom pri pekarni Brglez na Vranskem v sklopu Vranskih poletnih večerov.

148 80 let v boju z ognjem in naravnimi nesrečami, 2013.

149 Prenove so potekale že v letu 1956 ter med letoma 1980 in 1984, in sicer vsakokrat ob pomoči KS Vransko, Gasilske zveze Žalec, Skupnosti za požarno varnost občine Žalec ter mnogimi urami prostovoljnega dela gasilcev in krajanov. Leta 2003 so gasilski dom dokončno prenovili.

150 Predovnik, 2016 (še ni izdano).

151 Na Tešovi je bila najprej formirana gasilska desetina, ki je delovala v sklopu PGD Vransko. Leta 1957 so postavili leseno orodjarno v samem centru Tešove, ki jim je služila za shranjevanje gasilske opreme.

152 Ustanovni člani: Jože Pečovnik, Ivan Remic, Ivan Izlakar, Jože Blatnik, Janez Pečovnik in Pavel Vadlan.

153 Pripravil predsednik PGD Tešova Srečko Remic.

154 Na orientacijskih tekmovanjih na Šmohorju in Paškem Kozjaku je vranska mladinska ekipa osvojila dve prvi mesti.

155 Kmet Franc Punčuh je leta 1969 planinskemu društvu podaril 5 arov zemlje, na kateri so leta 1972 s pomočjo prostovoljnega dela članov in drugih zgradili kočo. Denar so prispevali takratna občinska skupščina Žalec, občinska zveza za telesno kulturo, podjetje INDE Vransko in člani, kmetje pa so darovali les ali opravili prevoze. Gospodar koč je bil Franci Čulk. Na občnem zboru leta 1976 so izrekli zahvalo predsedniku gradbenega odbora Franciju Golavšku ter vsem članom.

156 Aprila 1979 je bil sprejet sklep, da se zaradi ustanovitve samostojnega društva v Taboru spremeni ime PD Vransko-Tabor v PD Vransko.

157 V Veternici so odkrili manjše podzemeljsko jezero.

158 Graščina pod cerkvico sv. Hieronima na Taboru.

Razvitje prapora PD Vransko leta 1986

Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

Člani Društva upokojencev Vransko so bili vse od ustanovitve leta 1976 aktivni na vseh področjih življenja in dela KS Vransko. Še danes redno organizirajo izlete in druženja. Imajo lepo urejene prostore, v katerih se odvijajo sestanki in kujejo načrti.

Organizacija Zveza borcev Vransko si je prizadevala za ohranjanje vrednot NOB, postavljanje spomenikov¹⁵⁹, širjenje narodne zavesti, ohranjanje pomnikov iz NOB na področju Vranskega in okolice pa tudi skrbi za svoje ostarele člane. Občinski odbor Zveze združenj borcev NOB je skupaj s šolo vsako leto organiziral komemoracijo pred šolama na Gorici in v Zaplanini, vsako drugo leto v oktobru pa na Čreti pripravil prireditev v počastitev frontalne bitke Štajerskega bataljona pri Katarini na Čreti.¹⁶⁰

V začetku šestdesetih let je bilo delovanje Zveze komunistov Slovenije (ZKS) na Vranskem bolj mlačno. Osnovne organizacije ZKS so namreč delovale v delovnih organizacijah, kjer so bili člani zaposleni in v katerih so aktivno sodelovali v samoupravnem procesu, na Vranskem pa pravih delovnih organizacij ni bilo. Konec sedemdesetih in v osemdesetih letih se je to spremenilo. Komunisti so postali aktivni tudi na Vranskem in za svoje ideje navduševali mlade. Njihovi sestanki so bili vedno bolj debatni, saj je njihove člane zanimalo dnevno dogajanje v kraju – tako na politični kot gospodarski sceni. V osemdesetih letih je posebno vlogo dobivala Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL), kot najširša oblika organiziranja delovnih ljudi in občanov, ki naj bi bila vpeta v vse pore delovanja kraja, vendar je na Vranskem večinoma organizirala le proslave in skrbela za izobešanje zastav. Tako sta v osemdesetih na Vranskem delovala le dva njena odbora: odbor za praznovanja in negovanje tradicij NOB ter odbor za volitve in imenovanja. Konec osemdesetih let so se oblikovale stranke, v katere se je prerazporedil tudi del članstva iz obeh organizacij.

¹⁵⁹ 9. septembra 1978 je bila otvoritev spomenika neznanemu kurirju na Čreti.

¹⁶⁰ Proslava ob 49. obletnici prve frontalne bitke štajerskega bataljona pri Katarini na Čreti se je odvila 20. oktobra 1990 ob 10. uri. Na proslavi so v okviru kulturnega programa sodelovali tudi učenci osnovnih šol iz Braslovč, Vranskega in Mozirja.

Zveza borcev Vransko: proslave, pohodi, skrb za grobišča ...

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, Šolska kronika.

Vransko je vse bolj postajalo turističen kraj, zato so v šoli ustanovili turistični krožek, v kraju pa Turistično društvo (TD) Vransko, ki je sodilo med najbolj aktivna društva v obravnavanem obdobju, z neutrudnimi člani, mnogimi krajani prostovoljci in vsestransko prizadevnim predsednikom Vladom Rančigajem, ki je zaznamoval turistični utrip kraja v sedemdesetih in osemdesetih letih. Tako v društvu kot na šoli so sledili geslu »Slovenija, moja dežela«, ki je spodbujal učence in krajanke k večji skrbi za lepo in čisto okolje.¹⁶¹

TD Vransko je prevzelo graščino Podgrad¹⁶², predvsem zaradi velikega vrta s stoletno lipo in mogočnimi platanami, ki so v poletnih mesecih ustvarjale čudovit ambient, ki je sčasoma pridobil sloves najlepšega prostora za zunanje prireditve v Savinjski dolini. Na grajskem vrtu, ki so ga s prostovoljnim delom urejevali marljivi turistični delavci, so bile organizirane mnoge velike prireditve, ki so privabile na tisoče tekmovalcev in obiskovalcev.

Najbolj znane in obiskane so bile Kmečke igre in z njimi še večer kmečke kulinarike, ki se je odvil ob sobotah predtem, prireditve na vranskem bazenu Kdor išče, ta najde ter vélika kmečka tombola. Poleg tega je bilo TD Vransko prvi organizator tekmovanja harmonikarjev, na katerem je sodeloval tudi legendarni Lojze Slak. Znane prireditve so bile še Cvetlična noč, v sklopu katere so med drugim podeljevali priznanja za urejenost domačij in ocvetličnost stanovanjskih prostorov, Krčmarska noč ter ne nazadnje Festival evergrinov, na katerem so nastopali najboljši slovenski ansambli z legendami slovenske estrade. Program so turistični zanesenjaki snovali skupaj z znanimi slovenskimi dirigenti.¹⁶³

¹⁶¹ Tako so delovnim organizacijam in posameznikom podeljevali vrtnico ali kaktus za urejeno oziroma neurejeno okolje. Leta 1987 je vrtnico prejela delovna organizacija KIV, kaktus pa ni bil podeljen.

¹⁶² Graščina pod cerkvico sv. Hieronima na Taboru.

¹⁶³ Rančigaj, 2013b; Rančigaj, 2013a.

Ekipa Vranskega na Kmečkih igrah leta 1983

Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

Od leta 1957 dalje je društvo organiziralo pustni karneval, z leti pa se je na Vranskem izoblikoval tudi tradicionalen pustni lik – pustni generali Vranarji. Na karnevalih na Vranskem so sodelovali rokovnjači iz Lukovice, kurenti s Ptuja, orkester Boj se ga iz Mozirja ter številne godbe na pihala in skupine iz Savinjske doline, Zasavja in Tuhinjske doline. Karneval na Vranskem je bil največji pustni karneval v Savinjski dolini.¹⁶⁴

Pustni karneval

Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

¹⁶⁴ Rančigaj, 2013č.

Leta 1976 sta Franc Izlakar in Janko Vranič dala pobudo, da bi v okviru turističnega društva organizirali prireditev Kmečke igre. Prireditev je zdržala celo desetletje, srečanje mladih kmetov in kmečkih deklet pa je dobilo vseslovenski značaj, saj so gostili ekipe iz povprečno 40 slovenskih občin, sodelovale pa so tudi ekipe iz Srbije (Niš) in Italije. Prireditev je bila zasnovana kot zabavno srečanje. Na kmečkih igrah, ki so se odvijale na nedeljo, so se dekleta in fantje pomerili v različnih kmečkih opravilih, dan prej pa se je odvil večer slovenske kmečke kulinarike, na katerem so ocenjevali jedi¹⁶⁵. Na obeh prireditvah so igrali tudi različni ansambli in plesalo se je dolgo v noč. Mnogo mladih kmetov je ravno na teh igrah¹⁶⁶ našlo svojo življenjsko sopotnico¹⁶⁷.

Ena izmed petih velikih prireditev je bil tudi Festival evergrinov, ki ga je štiri leta prenašal 1. program slovenske televizije (tedanja Televizija Ljubljana). Izziv za organizatorje je bil velik, saj so festival v dvorani spremljala vélika imena glasbe¹⁶⁸, na odru pa so nastopali že uveljavljeni izvajalci¹⁶⁹.

Festival evergrinov leta 1986; Duet Marjane Držaj in Vlada Rančigaja

Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

¹⁶⁵ Med ocenjevalci je bil poznani pisec kuharskih knjig Ivan Ivačič.

¹⁶⁶ Rezbar Franc Dobnik je v čast slovenskim kmečkim igram na Vranskem izdelal spomenik, ki stoji na »Osetovem vrtu«.

¹⁶⁷ Rančigaj, 2013c.

¹⁶⁸ Bojan Adamič, dr. Urban Koder, Jure Robežnik, Mojmir Sepe in drugi.

¹⁶⁹ Rafko Irgolič, Marjana Deržaj, Edvin Flisar, Alfi Nipič, Alenka Pinterič, Vita Mavrič, Djordje Marjanovič in drugi.

Festival evergrinov leta 1986, vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

V osemdesetih letih so organizirali kmečke tombole.¹⁷⁰ Med glavnimi dobitki so bili konj, vol, krava, ovce, prašiči, skrinja ozimnice, kokoši, kmetijski pridelki itd.¹⁷¹ Kmečke tombole je obiskovalo več tisoč ljudi, ki so se zbirali na travniku pred graščino Podgrad¹⁷².

Kmečka tombola
Vir: zasebni arhiv Vlada Rančigaja.

170 Pobudnik je bil Franci Izlakar.
171 Na eni izmed tombol je bil glavna nagrada lipicanec Majestozo.
172 Rančigaj, 2013d.

Od vseh naštetih prireditev se je do danes obdržal samo pustni karneval, občasno pa so se odvile še nekatere druge¹⁷³.

Tradicijo je nadaljeval Roman Brglez s svojimi Vranskimi poletnimi večeri leta 1998. V okviru le-teh so se odvile prireditve: Na Vransko grem¹⁷⁴, Zvestoba nagrajuje – gostja Tereza Kesovija¹⁷⁵ in Praznik zakoncev¹⁷⁶.

Na ožjem kulturnem področju so delovala tudi druga društva, kot so kulturno-umetniško društvo Svoboda, ljudsko-prosvetna društva, telesnokulturno društvo Partizan (kot naslednik Sokola) ter razna športna društva, pri čemer so bila mnoga izmed njih vezana na podjetja.¹⁷⁷

Po vojni je na Vranskem delovalo Prosvetno društvo Edija Goloba, v okviru katerega so se posamezniki ukvarjali s kulturno-prosvetnim delom. V sklopu društva sta med drugim delovali dramska in kino sekcija. Takratna kmetijska zadruga je kupila aparaturu in začela s kino predstavami. Ker pa to za zadrugo ni bilo donosno, so dejavnost prepustili prosvetnemu društvu. Filme so predvajali ob sobotah zvečer in nedeljah popoldne. Dramsko sekcijo so sprva vodili učitelji¹⁷⁸, kasneje pa tudi drugi, na primer amaterski režiser Janez Kozmelj¹⁷⁹. Člani dramske skupine so pripravili po dve predstavi na leto, s katerimi so gostovali tudi v drugih krajih. Recitacijska skupina je nastopala predvsem na proslavah. V sklopu društva sta bila ustanovljena tudi ženski in mešani pevski zbor.¹⁸⁰

Igralci in orkester osemletke leta 1958
Vir: zasebni arhiv Marinke Novak.

173 Krčmarska noč, modne revije, tekmovanja harmonikarjev idr.
174 Glavni organizator je bil Robi Zupan.
175 Glavna organizatorja sta bila Roman Brglez in Miro Klinc.
176 Glavna organizatorja sta bila Vlado Rančigaj in Jože Križnik.
177 Savinski zbornik, 1965.
178 Med pomembnimi dramskimi režiserji velja omeniti učitelja Francija Golavška, ki je deloval v šestdesetih letih, in učiteljico Danico Sedeljšak, ki je dramsko sekcijo vodila konec osemdesetih let.
179 Janez Kozmelj je režiral mnoge igre (Deseti brat, Veriga), z učiteljico Danico Sedeljšak pa je leta 1991 sodeloval tudi pri režiranju igre Mozartovo otroštvo.
180 Pevski zbor Prosvetnega društva Edi Golob Vransko je bil ustanovljen leta 1966. Zborovodja je bil Rado Kapus. Tri leta je nastopal samo ženski zbor, nato je pridobil še moške pevce in postal mešani zbor. Od leta 1972 je zbor nastopal na občinskih revijah. Leta 1977 je mešani zbor razpadel, delo pa je nadaljeval ženski zbor, ki ga je vodil Drago Cehner.

Sredi sedemdesetih let je kulturno življenje zamrlo. Občasno je nastopil samo pevski odsek, zainteresiranim pa je bila ob nedeljah na voljo javna knjižnica. Svoj vzpon je kulturno življenje doživelo po letu 1978, ko so na Vranskem zgradili nov, sodoben kulturni dom¹⁸⁰ (na prostoru nekdanjega Slomškovega doma). V njem so se v naslednjih letih odvijale razne kulturne, politične, šolske in druge dejavnosti. Organizirali so gostovanje dramskih skupin iz drugih krajev, pripravljali različne prireditve ob praznikih in uprizoritve dramskih del, delovala sta pevski zbor¹⁸¹ in sekstet sv. Mihaela ter mešani pevski zbor¹⁸². Kulturno-prosvetno društvo je zgledno sodelovalo tudi s šolo. Skupaj so pripravljali različne prireditve za šolo in kraj.¹⁸³ Posebej uspešno je bilo sodelovanje konec osemdesetih in v devetdesetih letih, ko so skupaj pripravljali odmevne prireditve¹⁸⁴ ter zaključke šolskih projektov.

V okviru društva je postala zanimiva tudi krajevna oziroma ljudska knjižnica, predvsem za mlajše obiskovalce.¹⁸⁵

1969 je Ljudska knjižnica Vransko praznovala stoletnico in je ena najstarejših v Sloveniji.

Od 1971 deluje Ljudska knjižnica pod okriljem Občinske matične knjižnice Žalec, knjižničarke delo opravljajo amatersko, enkrat letno so nagrajene za svoje volontersko delo, knjižnica pa je odprta enkrat tedensko. Ljudska knjižnica se je iz tesnih prostorov stare občine Vransko (frizerski salon Poznič) preselila v Dom družbenih organizacij. Zaradi adaptacije in novega prizidka k šoli v letu 1974 so bile proste učilnice namenjene družbenim organizacijam. Ljudska knjižnica se je naselila v eno izmed velikih učilnic. Slovesna otvoritev knjižnice je bila februarja 1975. Delo v knjižnici sta prevzeli Marija Smrke, predmetna učiteljica, in Julijana Golob, predmetna učiteljica, zaposleni v Osnovni šoli Vransko, kasneje je delo knjižničarke v Ljudski knjižnici opravljala Julijana Golob volontersko. V knjižnici je bilo 4240 leposlovnih in strokovnih ter 2000 mladinskih del. Vpisanih je bilo 844 članov, mladine in odraslih. V knjižnici so prirejali tudi občasne razstave. Ljudska knjižnica je zelo pomembna za trg Vransko, saj lahko v njej uporabniki pridobivajo dragocene informacije ali pa ustrezno bralno gradivo.¹⁸⁶

Lovska družina (LD) Vransko je bila ustanovljena leta 1946 in vse od takrat skrbi za lovišče na skrajnem zahodnem delu Celjske kotline, ki zajema KS Vransko. Lovišče je v višinskem predelu poraščeno s smrekovim in bukovim gozdom, v nižjih predelih pa se menjavajo mešani gozdovi s travniki in polji. LD Vransko ima 4876 ha lovskih površin, od tega 3014 ha gozdov. V lovišču so stalno naseljeni srna, gams, divji prašič, divji petelin, gozdni jereb, poljski zajec, fazan, lisica, jazbec, kuna zlatica, kuna belica, veverica, polh, hermelin, mala podlasica, dihur, raca mlakarica, siva čaplja, kragulj, skobec, kanja, veliki kljunač, kozica, golob grivar, divja grlica, turška grlica, razne sove, šoja, sraka, krehovt, siva vrana, črna vrana in krokar, občasno pa se pojavljajo še jelen, čopasta črnica, razni sokoli, navadna postovka, črna liska, golob duplar, poljska vrana in planinska kavka.

181 Otvoritev novega kulturnega doma je bila 23. septembra 1978 v centru trga Vransko, v okviru praznovanja 110. obletnice Slovenskega tabora v Žalcu. »Delovni ljudje in občani žalske občine so vsa leta veliko vlagali tudi v izgradnjo pogojev za kulturno življenje in tem dosežkom se je prav na predvečer te lepe taborske proslave pridružil še nov sodoben kulturni dom na Vranskem.« Iz govora Emila Rojca, slavnostnega govornika na prireditvi ob 110. obletnici žalskega tabora. Savinjski občan, oktober 1978.

182 Zborovodja je bil Rado Kapus.

183 Zborovodja seksteta in mešanega pevskega zborja je bil Franc Lesjak.

184 Pomembno vlogo pri povezovanju šole s krajem je v tem času imela učiteljica Milica Pečovnik, ki je bila tudi članica Sveta krajevne skupnosti.

185 Ob kulturnem dnevu, materinskem dnevu, krajevnem prazniku in dnevu državnosti.

186 Vodila jo je Julka Golob.

187 Golob, 1991, 15.

Vse od ustanovitve dalje je število članov LD Vransko stalno naraščalo: od začetnih 17 do 44 ob koncu 20. stoletja. LD Vransko je bila včlanjena v Lovsko zvezo Celje (danes Savinjska Kozjanska zveza lovskih družin Celje). Sodelovala je tudi z drugimi lovskimi družinami, kot sta LD Šentjur in LD Rače, pobratila se je z LD Stara Fužina, od leta 1964 sodeluje s slovenskim Klubom prijateljev lova Celovec, najbolj aktivno pa z lovci iz Bilčovsa (Ludmanskendorf) na avstrijskem Koroškem, s katerimi skupaj prirejajo strelske prireditve.

Fani Goltnik s trofejo divjega petelina (1) in lovski dom na Orehovcu (2)

Vir: zasebni arhiv Jožeta Goltnika.

Leta 1959 je bila končana obnova lovske koče na Orehovcu, 1971 pa je bila zgrajena cesta od doline pod Vologo do koče.¹⁸⁸ Tako je postala koč dostopnejša za lovce in tudi druge in s tem postala tudi priljubljena izletniška točka za domačine. Največji dosežek je bila elektrifikacija koče. Leta 1975 je LD Vransko dobila tudi poslovni prostor v stari šoli na Vranskem.

Kasneje je zaradi denacionalizacije lovska družina izgubila koč na Orehovcu, zaradi potreb otroškega varstva pa tudi klubske prostore v stari šoli, zato je začela z gradnjo novega lovskega doma na Tešovi, ki je bil (še nedograjen) odprt leta 1996.¹⁸⁹

Leta 1959 je LD Vransko dobila svoj prapor. To je bil prvi prapor lovske družine v Sloveniji. S praporom je LD Vransko dobila simbol, ki je v ponos vsem njenim članom. Prapor je na lovski slovesnosti razvil takratni predsednik Lowske zveze Slovenije dr. Beniger. Največ zaslug za pridobitev prapora je imel učitelj Franci Golavšek.

Glavna naloga LD Vransko je bila gospodarjenje z loviščem v skladu z lovsko gospodarskimi načrti. V obravnavanem obdobju je bilo ugotovljeno naraščanje staleža divjadi, predvsem srnjadi in divjega prašiča, medtem ko je število zajcev, fazanov in divjih petelinov upadalo, zaradi cest in povečanega prometa ter večje intenzivnosti kmetijstva in posegov v gozdove.

LD Vransko je sredstva za delovanje pridobivala s prispevki članov, prodajo divjačine in tudi lovskim turizmom, saj so na Vransko na lov stalno prihajali gostje iz Nemčije in Avstrije. Člani lovske družine so opravili tudi veliko prostovoljnega dela v lovišču, kot so urejanje lovskih stez, postavitev krmišč, lovskih prež in oborov za divjad ter čiščenje lovišča.¹⁹⁰

Krajevna organizacija Rdeči križ (RK) Vransko je v letih 1959–1999 delovala pod okriljem Območnega združenja Žalec in je bila ena izmed 18 krajevnih organizacij Rdečega križa. Člani so bili številni nesebični prostovoljci, ki so pomagali ob naravnih nesrečah in vojnah ter nudili pomoč brezposelnim, ostarelim in družinam v socialni stiski.¹⁹¹

Krajevni odbor Rdečega križa je organiziral krvodajalske akcije, ki so se jih udeleževali mnogi Vranšani.¹⁹² Sestavni del RK Vransko je bil tudi podmladek RK, ki je deloval v šoli.¹⁹³

188 Do koče je bila v tem obdobju zgrajena makadamska cesta, ki je omogočila dostop z motornimi vozili.

189 Pri gradnji so pomagali vsi člani lovske družine ter sponzorji, ki so prispevali les, denar in drug material. Najbolj pa si je za gradnjo prizadeval Franc Gorišek, saj je brezplačno opravil vse prevoze, izkope in drugo.

190 Povzeto po gradivu, ki ga je pripravil Stanislav Košenina, in pripovedovanju takratnega predsednika Jožeta Goltnika.

191 Prostovoljci so pomagali pri poplavih v letu 1990, v vojni na Slovenskem, pri beguncih iz Hrvaške in BiH ter pri poplavih v KS Vransko in v Taboru julija 1994, kjer je Območno združenje Žalec razdelilo kar 6 milijonov tolarjev dobrin. NT&RC, 2. november 1995.

192 Na krvodajalsko akcijo RK Vransko se je odzvalo 112 krvodajalcev, med katerimi so največkrat darovali: Jože Žnidaršič (81-krat), Milan Lesjak (54-krat), Franc Beričić (41-krat), Stanko Karo (43-krat), Julka Jeram (39-krat), Marija Podbregar (34-krat) in Frančiška Ocvirk (34-krat). Savinjščan, 3. september 1990.

193 V osemdesetih letih so se v okviru krajevnega praznika vršila tudi srečanja s starejšimi občani, ki jih je spremljal pester program šolskih otrok. S starejšimi občani so se srečevali tudi mladi člani Rdečega križa, in sicer ob koncu leta in ob 8. marcu. Savinjski zbornik, 1988.

Župnijska Karitas Vransko je bila ustanovljena 8. decembra 1991 na pobudo domačega župnika Jožefa Turinka in domačinke Martine Felicijan.¹⁹⁴ Z delovanjem je sicer začela že med letom, ob začetku vojne na Hrvaškem, ko so prostovoljci v imenu Karitas zbrali prvi kamion humanitarne pomoči za sosede. Ob ustanovitvi je bila Župnijska Karitas Vransko del takratne Škofijske Karitas Maribor, po razdelitvi Škofije Maribor na več delov pa je postala del Škofijske Karitas Celje.

Temeljne naloge Karitas so uresničevati karitativno in socialno poslanstvo Cerkve na Slovenskem, in sicer z zagotavljanjem podpore vsem revnim in socialno izključenim.

Od leta 1991 obe organizaciji skupaj s šolo in krajevno skupnostjo vsako leto v septembru pripravita srečanje starejših krajanov, invalidov in beguncev, ki živijo na območju KS Vransko.

Med letoma 1959 in 1999 je bila ena izmed 10 čebelarskih družin tudi Čebelarska družina Vransko, ki je bila del Čebelarskega društva občine Žalec; takrat so v državi delovali tako zasebni kot družbeni čebelarji. Čebele se pasejo predvsem po obronkih Savinjske doline, saj jim v središču doline škoduje škropljenje hmelja.

Gospodarski pomen čebel je dvojen, in sicer so čebele pomembne zaradi proizvodov in opraševanja rastlin. Na Vranskem se največ prideluje cvetlični, gozdni, akacijev in kostanjev med, ker pa čebele vozijo na pašo tudi drugam, pridobivajo še nekatere druge vrste medu. Poleg medu sta pomembna še cvetni prah in matični mleček. Največje težave, s katerimi se soočajo čebelarji, so bolezni in odsotnost paše.¹⁹⁵

Zaključimo lahko, da je bilo obdobje od leta 1959 do 1999 aktivno tako na političnem in gospodarskem kot prosvetnem in društvenem področju. Ljudje so bili med seboj močno povezani in so s skupnimi močmi delovali v dobro skupnosti in razvoja kraja.

Pred obnovljenim domačim čebelnjakom leta 1999

Vir: zasebni arhiv Mirana Pikla.

194 Na ustanovnem sestanku so bili prisotni: Jožef Turinek, Martina Felicijan, Marija Dvorjak, Rafko Novak, Marta Kos, Jelka Vranič, Marija Novak, Janez Kropivšek, Marija Križnik, Minka Štifter, Danica Sedeljšak in Franc Beričić.

195 Savinjski zbornik, 1974.

Jeronim, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

VIRI IN LITERATURA

80 let v boju z ognjem in naravnimi nesrečami, 2013. Ločica pri Vranskem: Prostovoljno gasilsko društvo Ločica pri Vranskem.

BERIČIČ, Franci, 1974: Razvoj kmetijstva pri nas. Tilka Raner, Berta Štravs (ur.): Vransko in nova šola: 1974. Vransko: Režijski odbor za izgradnjo nove šole. 57–61.

GOLAVŠEK, Franci, 1988: Planinsko društvo na Vranskem. Savinjski zbornik 1988. 380.

GOLOB, Julijana, 1991: 100-letnica ljudske knjižnice na Vranskem. *Savinjčan* 22. 15.

GOROPEVŠEK, Branko (ur.), 1998: Savinjski zbornik VII 1998. Žalec.

KOBALÉ, Rozka (ur.), 1988: Savinjski zbornik VI 1988. Žalec.

KOČAR, Štefan, 1974: Kratek oris zgodovine kraja Vransko do leta 1941. Tilka Raner, Berta Štravs (ur.): Vransko in nova šola: 1974. Vransko: Režijski odbor za izgradnjo nove šole. 12.

Krajevna samouprava na Vranskem: Okrogla miza s temo: Urbanizem in še kaj... (december 1978). *Savinjski občan*, str. 17.

KRIŽNIK, Janko (ur.), 2009: *Telovadno in športno življenje na Vranskem od leta 1883 dalje*. Vransko.

KRIŽNIK, Janko, 2007: *Telovadno in športno življenje na Vranskem od leta 1883 dalje*. Vransko.

KRIŽNIK, Janko, PIKL, Majda, ZAVRŠNIK, Marija, UČAKAR, Polona (ur.), 2007: *Srečen polet: bilten ob slavnostnem odprtju Športne dvorane Vransko*. Vransko: Osnovna šola Vransko-Tabor, Občina Vransko.

MAVRIČ, Bojan (ur.), 1999: *30 let Planinskega društva Vransko (1969–1999)*. Vransko.

PREDAN, Drago (ur.), 1974: *Savinski zbornik III* 1974. Žalec.

PREDAN, Drago (ur.), 1965: Savinjski zbornik 1965. Žalec: Pripravljalni odbor za proslavo dvajsetletnice osvoboditve in proglasitve trga Žalec za mesto.

PUKL, Valerija, 1998: Šola v pripravi za novo tisočletje. Savinjski zbornik 1998. Maribor. 95–96.

PUKL, Valerija, ZAVRŠNIK, Marija (ur.), 1966: Lavoslav Schwentner, založnik slovenske moderne. Vransko: Krajevna skupnost Vransko.

Rančigaj, 2013a: RANČIGAJ, Vlado, 2013: Festival evergrinov in druge glasbene prireditve. *Informator* 91. 11.

Rančigaj, 2013b: RANČIGAJ, Vlado, 2013: Nekoč je bilo: gradovi in graščine. *Informator* 88. 12;

Rančigaj, 2013c: RANČIGAJ, Vlado, 2013: Nekoč je bilo: kmečke igre. *Informator* 89. 7.

Rančigaj, 2013č: RANČIGAJ, Vlado, 2013: Nekoč je bilo: pust. *Informator* 86. 10.

Rančigaj, 2013d: RANČIGAJ, Vlado, 2013: Nekoč je bilo: tombola. *Informator* 90. 11.

Režijski odbor za izgradnjo nove šole, 1974: Vransko in nova šola 1974. Vransko: Režijski odbor za izgradnjo nove šole..

Splošna kmetijsko svetovalna služba. (marec 1991). Savinjčan, str. 7.

Osnovna šola Vransko-Tabor: Šolske kronike od leta 1959 do 1999.

VEBER, Breda, 2010: Žalec v letih 1645–1990. Žalec. Žalec: Zavod za kulturo, šport in turizem. 178.

VYBIHAL, Vili (ur.), 1983: Savinjski zbornik V. 1983. Žalec.

ZAGORIČNIK, Marija, GOLOB, Julka, PIKL, Majda, ČULK, Vika, SMRKE, Marija, ĐORĐEVIČ, Branko, PEČOVNIK, Milica, 1988: Šola in kraj – kraj in šola. Savinjski zbornik 1988. Maribor, str. 345–346.

ZAVRŠNIK, Marija (ur.), 1996: Iz vodnjaka spominov. Bela vrana (posebna izdaja). Vransko.

ŽIVANOVIČ, Rade, 1998: 40 let kovinske dejavnosti na Vranskem 1947–1987. Savinjski zbornik 1988, str. 384–385.

USTNI VIRI

Jože Goltnik, Vida Završnik, Vladimir Rančigaj, Barbara Ramšak (upokojena učiteljica zgodovine), Marija Zagoričnik (upokojena učiteljica slovenščine in likovne umetnosti), Jadranka Kramar (upokojena direktorica občinske uprave), Majda Pikel (ravnateljica OŠ Vransko-Tabor), Marinka Perger (upokojenka).

DRUGI VIRI

Gradivo o lovstvu na Vranskem, pripravil Stanislav Košenina.

Gradivo o Prostovoljnem gasilskem društvu Tešova, pripravil Srečko Remic.

Gradivo o Športnem društvu Tana, pripravil Vinko Šoštar.

Gradivo o Župnijski Karitas Vransko, pripravila Helena Golob.

Zbrano gradivo pokojnega lokalnega zgodovinarja in turističnega vodnika Alberta Predovnika, 2016.

Merinca, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

V SAMOSTOJNI SLOVENIJI PONOVRNO SAMOSTOJNI

Rudolf Pušnik

POVZETEK

Štiri desetletja zatem, ko je leta 1958 Ljudska skupščina Ljudske Republike Slovenije odpravila tedanjo občino Vransko in je Vransko skupaj s 15 okoliškimi naselji postalo zgolj ena od številnih krajevnih skupnosti občine oziroma komune Žalec, se je Vranšanom v samostojni in demokratični Sloveniji ponudila nova priložnost za samostojno upravljanje lokalnih javnih zadev. Po začetni nejeveri v letu 1994 so leta 1998 izziv sprejeli in ponovno ustanovili lastno občino. Začetek je bil obetaven, saj se je občina Vransko v naslednjih letih z nekaj odmevnimi pridobitvami uvrstila na zemljevid uspešnih slovenskih malih občin. Razvojni zagon mlade občine je nato upočasnila svetovna gospodarska kriza, katere učinki so se na lokalni ravni najbolj odrazili v pomanjkanju finančnih sredstev za nove investicije, upadu gospodarske aktivnosti in povečani brezposelnosti. Po koncu krize se je s postopno oživitvijo slovenskega gospodarstva ponovno okrepila tudi gospodarska in investicijska aktivnost v občini Vransko.

Dvajsetletno obdobje v ponovno samostojni občini je obeležilo tudi pestro društveno življenje. Poseben pečat so pustila tista društva in društvene organizacije, katerih delovanje ni predstavljalo zgolj organiziranih oblik preživljanja prostega časa, ampak je tudi pomembno prispevalo k uresničevanju javnega interesa na področju varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami, varstva narave, ohranjanja kulturne dediščine, socialnega varstva, izobraževanja in drugih družbeno pomembnih dejavnosti.

Zahvaljujoč skupnemu prizadevanju vseh akterjev, izpostavljenih v pričujočem prispevku, je občina Vransko danes v širšem okolju prepoznana kot občina z relativno visoko kakovostjo življenja in dobro zastavljenimi temelji za nadaljnji razvoj.

Ključne besede: občina Vransko, 1998–2018, referendum, lokalne volitve, javni zavodi, društva, komunalna infrastruktura, gospodarske javne službe, gospodarstvo, občinska priznanja

SUMMARY

REGAINING INDEPENDENCE IN INDEPENDENT SLOVENIA

In 1958, when the People’s Assembly of the People’s Republic of Slovenia abolished the former commune of Vransko, it became, along with fifteen surrounding villages, one of the numerous local communities of the Commune of Žalec. Four decades later the people of Vransko were offered a new opportunity for independent management of local public affairs in an independent and democratic Slovenia. In 1998, they accepted the challenge after the initial disbelief in 1994, and once again established their own municipality. The start was promising, as the Municipality of Vransko found its way on the list of successful small municipalities in Slovenia in subsequent years with several high-profile acquisitions. The global economic crisis slowed down the development momentum of the young municipality, whose effects at the local level most reflected in a lack of finance for new investments, the decline of economic activity and increased unemployment. After the end of the crisis, a gradual recovery of the Slovenian economy also strengthened economic and investment activities in the Municipality of Vransko.

A rich social life has characterized a twenty-year period in the again autonomous municipality. A special mark was left by societies and social organizations, whose activities did not merely constitute organized forms of leisure, but also an important contribution to the accomplishment of public interest in the field of protection against natural and other disasters, protection of nature, heritage conservation, social services, education, and other socially important activities.

Nowadays, thanks to the joint efforts of all in this paper exposed factors the Municipality of Vransko is recognized in the wider surroundings as a municipality with a relatively high quality of life and a good foundation for further development.

Keywords: the Municipality of Vransko, 1998–2018, referendum, local elections, public institutes, societies, communal infrastructure, services of general economic interest, economy, municipal recognition

OD KRAJEVNE SKUPNOSTI DO OBČINE

Po tem, ko so načrtovalci trase Južne železnice med glavnim mestom Avstrijskega cesarstva in njegovim največjim pristaniščem – Trstom –, na odseku med Celjem in Ljubljano zaradi velikih zalog premoga v Zasavju izbrali prav tisto od treh različic, ki je zaobšla Spodnjo Savinjsko dolino, je Vranskemu, v obdobju furmanstva pomembnemu kraju ob zgodovinski meji med Štajersko in Kranjsko, počasi pričela pojemati razvojna sapa. Ob vedenju, da je bil sredi 19. stoletja premog to, kar je danes nafta, ta odločitev ne preseneča, a »železna cesta«, ki je slovenskemu prostoru v splošnem dala pozitiven razvojni impulz, je za Vransko postala cokla razvoja. Ob nadaljnjih neuspešnih prizadevanjih Vranšanov, da bi v kraj pripeljali železnico, se je postopno zmanjševanje njegovega pomena nadaljevalo vse do razpada podonavske monarhije ob koncu Vélíke vojne leta 1918 in še naprej, ko je dunajskega zamenjal beograjski dvor, dinastijo Habsburžanov pa njihovi rivali na Balkanu Karađorđevići. Tudi čas po letu 1945, ko so kraljevi podaniki postali delovno ljudstvo, Vranskemu in okolici ni bil preveč naklonjen. Nova socialistična oblast je leta 1955 uvedla novo ureditev lokalne samouprave, t. i. komunalni sistem, v skladu z doktrino katerega je Ljudska skupščina Ljudske Republike Slovenije jeseni leta 1958 z zakonom med drugim odpravila tudi takratno občino Vransko in njeno območje priključila k novoustanovljeni občini oziroma komuni Žalec¹. Občinski ljudski odbor kot formalni nosilec lokalne oblasti je prenehal delovati 31. oktobra 1958.²

S tem se je končalo skoraj 110 let trajajoče obdobje lokalne upravne samostojnosti Vranskega, utemeljene leta 1849 s t. i. oktroirano ustavo³ in na njeni podlagi izdanim provizoričnim zakonom o občinah, ki ga uvaja znamenito načelo: »Temelj svobodne države je svobodna občina.«⁴

Po ukinitvi samostojne občine je krajevno skupnost Vransko doletela pogosta usoda perifernih območij, tj. da jim pri delitvi finančne pogače pripade le manjši kos le-te. Sicer teritorialno največja, a od novega občinskega središča v Žalcu najbolj oddaljena, večinoma hribovita, gospodarsko nerazvita in z majhnim deležem prebivalstva, krajevna skupnost Vransko ni bila deležna sorazmernega razvoja ostalih delov občine.⁵ Težišče razvoja v Spodnji Savinjski dolini se je dokončno prevesilo na njen vzhodni del.

Priložnost za ponovno samostojno odločanje o lokalnih javnih zadevah se je pričela nakazovati že kmalu po razpadu socialistične Jugoslavije in rojstvu demokratične Republike Slovenije, ki je s sprejetjem ustave določila tudi temelje za ponovno uvedbo klasične lokalne samouprave zahodnoevropskega tipa.⁶ Državni zbor Republike Slovenije je sprejel Zakon o lokalni samoupravi⁷, Zakon o lokalnih volitvah⁸, nekoliko kasneje pa še Zakon o referendumu za ustanovitev občin⁹, s čimer je bila sprejeta potrebna zakonodaja za začetek izvajanja reforme lokalne samouprave.¹⁰

1 Leta 1955 je bil v Federativni Ljudski republiki Jugoslaviji vzpostavljen komunalni sistem, to je sistem, v katerem dobi občina položaj »komune«. Kot so navajali v času vzpostavljanja tega sistema, so osnovo za uvajanje predstavljale ideje pariške komune iz leta 1871 ter njihova teoretična obdelava v delih Marxa, Engelsa in Lenina. Pojem komuna je pomenil »celico« bodoče socialistične družbe – družbeno-ekonomsko in družbenopolitično skupnost, v kateri se vzpostavljajo novi socialistični odnosi na osnovi družbene lastnine sredstev za proizvodnjo, na ruralnih področjih pa na osnovi raznih oblik podružbljanja in omejevanja zasebne lastnine kmetov nad zemljo ter sodelovanja v raznih oblikah kooperacije – npr. zadrugah. Grafenauer, 2000, 300.

2 Kopač, 2000, 103.

3 S cesarskim patentom jo je 4. marca 1849 izdal cesar Franc Jožef I. (vladal v letih 1848–1916).

4 Grafenauer, 2000, 101, 105.

5 Kramar, 2007, 8.

6 Grafenauer, 2000, 353.

7 Zakon o lokalni samoupravi (Uradni list RS, št. 72/93).

8 Zakon o lokalnih volitvah (Uradni list RS, št. 72/93).

9 Zakon o referendumu za ustanovitev občin (Uradni list RS, št. 5/94).

10 Grafenauer, 2000, 354.

Poizvedovalni referendumi za ustanovitev novih občin so bili prvič izvedeni 29. maja 1994. Od skupno 339 referendumov so se volivci samo na 111 izrekli za ustanovitev občine na predlaganem območju.¹¹ Tudi referendum za ustanovitev občine Vransko ni uspel, saj je bila občina Žalec tedaj uspešnejša pri ustvarjanju javnega mnenja in je tudi med kraji krajevne skupnosti Vransko zasejala dvom o smiselnosti ustanovitve in finančni vzdržnosti samostojne občine. Zagovorniki samostojne občine so bili prepričani, da so prizadevanja matične občine za ohranitev njene celovitosti finančne narave, saj so se tedaj obetala precejšnja finančna sredstva od spremembe namembnosti kmetijskih zemljišč zaradi izgradnje avtoceste Arja vas–Vransko. Na referendumu je ob 61-odstotni volilni udeležbi za ustanovitev občine Vransko glasovalo 41 % volivcev, 58 % jih je glasovalo proti, 1 % oddanih glasovnic pa je bil neveljaven.¹²

Državni zbor je pri odločanju o ustanovitvi novih občin do neke mere upošteval rezultate poizvedovalnih referendumov, večinoma pa odločal na podlagi »trenutne večine« pri glasovanju o ustanovitvi vsake posamezne občine. Občina Žalec je bila uspešnejša tudi pri lobiranju v Ljubljani in tako med 147 občinami, ki jih je Državni zbor ustanovil z zakonom¹³, ni bilo občine Vranksko. Že jeseni istega leta pa je Ustavno sodišče Republike Slovenije na podlagi vloženih pobud za oceno ustavnosti zakona razsodilo, da sta zakonska člena, ki sta določala, katere občine so bile ustanovljene, v neskladju z Ustavo, in Državnemu zboru naložilo, da mora neskladnost odpraviti najkasneje šest mesecev pred razpisom naslednjih lokalnih volitev.¹⁴

Prizadevanja v smeri ustanovitve samostojne občine Vransko so se po lokalnih volitvah leta 1994 nadaljevala. Formalna odločitev za ustanovitev občine Vransko je bila sprejeta na razširjeni seji Sveta Krajevne skupnosti Vransko, 21. maja 1995, s podporo treh političnih strank: Slovenskih krščanskih demokratov (SKD), Slovenske ljudske stranke (SLS) in Socialdemokratske stranke Slovenije (SDSS). Dva dni kasneje so Koordinacijski odbor strank slovenske pomladi v občini Žalec, ki je usklajeval aktivnosti za ustanovitev novih občin v Spodnji Savinjski dolini, in sveti večine krajevnih skupnosti oblikovali skupen predlog za ustanovitev novih občin v Spodnji Savinjski dolini ter ga posredovali v Državni zbor.¹⁵

V letu 1996 je Državni zbor sprejel Zakon o postopku za ustanovitev občin ter za določitev njihovih območij¹⁶. Na podlagi tega zakona je za 19. april 1998 razpisal poizvedovalne referendumе, na katerih so se o ustanovitvi novih občin oziroma njihovem preoblikovanju izrekli na 52 referendumskih območjih po vsej državi – tudi na petih območjih v Spodnji Savinjski dolini.¹⁷ Za območje krajevnih skupnosti Vransko in Tabor je bilo razpisano skupno referendumsko območje, na katerem se je odločalo o ustanovitvi nove občine z imenom Vransko - Tabor s sedežem na Vranskem, čemur pa so v Taboru nasprotovali, saj so si želeli bodisi lastno občino bodisi ostati v enotni občini Žalec. Tako so referendum na območju krajevnе skupnosti Tabor skoraj soglasno bojkotirali. Volilna udeležba na referendumskem območju je bila zaradi tega zgolj 44-odstotna, za ustanovitev nove občine je glasovalo 71 % volivcev, proti ustanovitvi pa 27 %.¹⁸

Predvsem zaradi neuspelega referenduma v Braslovčah je ustanovitvi novih občin v Spodnji Savinjski dolini sprva slabo kazalo¹⁹, a se je že mesec dni kasneje slika povsem spremenila, saj je Državni zbor z novelo Zakona o ustanovitvi občin in določitvi njihovih območij v Spodnji Savinjski dolini ustanovil šest novih občin, med njimi – na območju naselij Brode, Čeplje, Čreta, Jeronim, Limovce, Ločica pri Vranskem, Prapreče, Prekopa, Selo pri Vranskem, Stopnik, Tešova, Vologa, Vransko, Zahomce, Zajasovnik (del) in Zaplanina – tudi občino Vransko.²⁰

Ustanovitvi so sledile prve lokalne volitve v okviru novoustanovljenih občin, takoj po ustanovitvi pa so se nove občine pričele dogovarjati tudi o delitvi občinskih nalog, kadrov in premoženja.²¹ Dejansko so nove občine pričele delovati 1. januarja 1999.²²

SMER RAZVOJA ZAČRTANA NA PETIH LOKALNIH VOLITVAH

Z ustanovitvijo občine je Vransko ponovno stopilo na pot samostojnega odločanja o lokalnih javnih zadevah. Glavne odločevalce, tj. člane občinskega sveta in župana so občani vsaka štiri leta izbirali na lokalnih volitvah.²³

Prve lokalne volitve so bile izvedene v nedeljo, 22. novembra 1998. Od 1922 volilnih upravičencev jih je volilo 1243 ali 64,67 %. Prvi župan občine Vransko je postal Franc Sušnik (SDSS), ki je prejel 57,59 % glasov. V prvi občinski svet pa je bilo v 7 volilnih enotah izvoljenih 9 občinskih svetnikov²⁴: Roman Aleš iz Prekope (SDSS), Ivan Kokovnik iz Stopnika (SKD), Vladimir Reberšek iz Brodov (SKD), Marjan Pečovnik z Vranskega (SDSS), Emil Jelen z Vranskega (ZLSD), Janko Pečovnik s Tešove (SLS), Andrej Semprimožnik iz Jeronima (SDSS), Branko Lebeničnik z Ločice pri Vranskem (SKD) in Franc Urankar iz Zahomc (SLS). Prvi podžupan je postal Vladimir Reberšek iz Brodov.²⁵ Občinski svet je nato imenoval članice prvega nadzornega odbora: Marijo Jerman iz Zahomc, Olgo Drobež z Limovc in Marijo Jug iz Prekope.²⁶ Župan Franc Sušnik je imenoval prvega direktorja oziroma tajnika občinske uprave; to je postal Aleksander Borštner iz Prekope.

V prvem mandatu so bili postavljeni temelji današnje občine Vransko. Občina Vransko je bila v kratkem času sposobna izvajati vse tiste zakonsko določene²⁷ naloge in pristojnosti, ki so glavnega pomena za življenje in delo prebivalstva ter se lahko v občini uresničujejo in obvladujejo na racionalnejši in učinkovitejši način kot pa s centralno ureditvijo.²⁸

11 Prav tam, 367.

12 Neuspel referendum pravzaprav ni presenečenje. (junij 1994). *Savinjčan*, str. 2.

13 Zakon o ustanovitvi občin in določitvi njihovih območij (Uradni list RS, št. 60/94 z dne 3. 10. 1994).

14 Odločba Ustavnega sodišča Republike Slovenije št. U-I-183/94 z dne 9. 11. 1994 (Uradni list RS, št. 73/94).

15 Kramar, 2007, 11.

16 Zakon o postopku za ustanovitev občin ter za določitev njihovih območij (Uradni list RS, št. 44/96).

17 Izvedba poizvedovalnega referenduma o ustanovitvi občin oziroma o njihovem preoblikovanju. (april 1998). *Saviničan*, str. 2.

18 Referendum brez velikih presenečenj. (maj 1998). *Savinjčan*, str. 2.

19 Žalec ostaja ena občina. (julij 1998). *Savinjčan*, str. 2.

20 Nadaljevanje dosedanjega dela v novi občini Vransko. (december 1998). *Savinjčan*, str. 3.

21 Novi župani se pogovarjajo o podrobnostih. (december 1998). *Savinjčan*, str. 4.

22 Delitvena bilanca verjetno že do konca marca. (januar 1999). *Savinjčan*, str. 2.

23 Na podlagi splošne in enake volilne pravice občani volijo župana v enotni volilni enoti, ki obsega območje celotne občine, občinske svetnike (11) pa v 9 volilnih enotah, ki so oblikovane po teritorialnem principu. Vsakokratni novoizvoljeni občinski svet nato za naslednji štiriletni mandat imenuje člane nadzornega odbora, kot najvišjega organa nadzora javne porabe v občini, člane trškega in 12 vaških odborov ter člane komisij in odborov občinskega sveta kot svoja posvetovalna telesa. Župan lahko za pomoč pri opravljanju nalog izmed članov občinskega sveta izbere in imenuje dva podžupana. Župan imenuje tudi direktorja občinske uprave, ki vodi in usmerja delo občinske uprave.

24 Za prve lokalne volitve v novoustanovljeni občini Vransko je število volilnih enot in občinskih svetnikov izjemoma določil Občinski svet Občine Žalec z Odlokom o določitvi volilnih enot v novoustanovljeni občini Vransko (Uradni list RS, št. 58/98).

25 Na Vranskem en podžupan. (januar 1999). *Savinjčan*, str. 2.

26 Zapisnik 5. redne seje Občinskega sveta Občine Vransko, 18. 3. 1999.

27 Temeljni predpis, ki določa naloge in pristojnosti občine je Zakon o lokalnih samoupravi.

28 Kramar, 2007, 12.

Župan Franc Sušnik in člani prvega občinskega sveta
Vir: Občina Vransko.

Druge volitve župana in občinskih svetnikov v občini Vransko so skupaj z volitvami predsednika države potekale na Martinovo nedeljo, 10. novembra 2002.²⁹ Drugi županski mandat so volivci zaupali Francu Sušniku (SDS), ki je ob visoki, 77-odstotni volilni udeležbi prejel 55,24 % glasov volivcev. V 9 volilnih enotah je bilo izvoljenih 11 občinskih svetnikov: Sašo Urankar iz Prekope (SLS), Martin Florjan iz Čepelj (SLS), Darko Kramar iz Brodov (SLS), Emil Jelen z Vranskega (ZLSD), Marjan Pečovnik z Vranskega (SDS), Vladimir Rančigaj z Vranskega (ZLSD), Marjetka Kapus z Ločice pri Vranskem (NSi), Franc Urankar iz Zahomc (SLS), Ivan Dolinšek iz Jeronima (SLS), Ivan Kokovnik iz Stopnika (NSi) in Boris Pikel s Tešove (NSi).³⁰ Občinski svet je nato v novo sestavo nadzornega odbora imenoval Marijo Jug iz Prekope, Petra Praprotnika z Vranskega in Barbaro Sanda z Vranskega.³¹ Za podžupana je župan Franc Sušnik imenoval Vladimirja Rančigaja z Vranskega, delo direktorja oziroma tajnika občinske uprave pa je tudi v tem mandatu opravljal Aleksander Borštner.³²

Tretje lokalne volitve v občini Vransko so potekale 22. oktobra 2006. Od 2052 volilnih upravičencev jih je svoj glas na volitvah župana in občinskih svetnikov oddalo 64,57 %. Nov županski mandat so zaupali Francu Sušniku (SDS), ki je prejel 83,36 % glasov.³³ V enajstčlanski občinski svet so bili v 9 volilnih enotah izvoljeni Roman Aleš iz Prekope (SDS), Anica Medvešek iz Čepelj (SDS), Vladimir Reberšek iz Brodov (NSi), Marjan Pečovnik z Vranskega (SDS), Vladimir Rančigaj z Vranskega (SD), Emil Jelen z Vranskega (SD), Maja Jerman z Ločice pri Vranskem (SDS), Ivan Bervar iz Zaplanine (SDS), Andrej Semprimožnik iz Jeronima (SDS), Ivan Kokovnik iz Stopnika (NSi) in Franc Remic s Črete (SDS).³⁴

29 Martinova nedelja tudi volilna. (25. oktober 2002). *Utrip Savinjske doline*, str. 1.

30 Poročilo o izidu volitev župana in članov občinskega sveta v občini Vransko, Občinska volilna komisija Občine Vransko, 11. 11. 2002.

31 Zapisnik 2. redne seje Občinskega sveta Občine Vransko, 23. 12. 2002.

32 Zapisnik 7. redne seje Občinskega sveta Občine Vransko, 8. 12. 2003.

33 Rezultati lokalnih volitev županov in občinskih svetnikov. (29. november 2006). *Utrip Savinjske doline*, str. 13.

34 Poročilo o izidu volitev župana in članov občinskega sveta v občini Vransko, Občinska volilna komisija Občine Vransko, 26. 10. 2006.

Po odločitvi občinskega sveta so člani nadzornega odbora postali Marija Jug iz Prekope, Peter Praprotnik z Vranskega in Janez Lencl iz Prekope. Župan je imenoval dva podžupana – Andreja Semprimožnika iz Jeronima in Majo Jerman z Ločice pri Vranskem³⁵ – ter novo direktorico občinske uprave Jadranko Kramar z Vranskega.

Četrte lokalne volitve so potekale v nedeljo, 10. oktobra 2010. Volivci so že četrti županski mandat zaupali Francu Sušniku (SDS), ki je ob 59,44-odstotni volilni udeležbi prejel 84,60 % glasov. Občinski svetniki so v tem mandatu postali Janez Lencl iz Prekope (SLS), Aleksander Reberšek iz Čepelj (NSi), Nataša Juhart iz Brodov (SLS), Marjan Pečovnik z Vranskega (SDS), Anica Bogataj z Vranskega (NSi), Vladimir Rančigaj z Vranskega (SD), Anton Homšak z Ločice pri Vranskem (NSi), Nataša Urankar iz Zahomc (SLS), Justin Sedeljšak iz Prapreč (SLS), Ivan Kokovnik iz Stopnika (NSi) in Jože Matko iz Sela pri Vranskem (NSi).³⁶

V tem mandatu je občinski svet imenoval pet članov nadzornega odbora: Marijo Jug iz Prekope, Miha Pečovnika z Vranskega, Petra Praprotnika z Vranskega, Ireno Petek iz Jeronima in Bojana Radulja z Vranskega.³⁷ Podžupan je postal Aleksander Reberšek iz Čepelj³⁸, delo direktorice občinske uprave pa je tudi v tem mandatu opravljala Jadranka Kramar z Vranskega.

Pete lokalne volitve v občini Vransko so potekale v nedeljo, 5. oktobra 2014. Volivci so lahko izbirali med tremi kandidati za župana. Nov, še peti županski mandat so zaupali Francu Sušniku (SDS), ki je ob 60,01-odstotni volilni udeležbi že v prvem krogu volitev prejel nadpolovično podporo volivcev – 57,58 % glasov –, zato drugi krog volitev ni bil potreben. V občinski svet so volivci v 9 volilnih enotah izvolili 11 občinskih svetnikov: Anico Jagodič iz Prekope (SLS), Majo Presekar iz Čepelj (SDS), Ksenijo Rovnan Krivec iz Brodov (SLS), Marjana Pečovnika z Vranskega (SDS), Ervina Pepela z Vranskega (SLS), Vida Križnika z Vranskega (NSi), Alenko Lebeničnik z Ločice pri Vranskem (NSi), Moniko Ferme z Limovc (SDS), Sonjo Cencelj iz Jeronima (SLS), Ivana Kokovnika iz Stopnika (NSi) in Jožeta Matka iz Sela pri Vranskem (NSi).³⁹ Občinski svet je imenoval tričlanski nadzorni odbor v sestavi: Božena Macarol z Vranskega, Janez Lencl iz Prekope in Simona Kropivšek iz Prapreč.⁴⁰

Sredi mandata se je upokojila dotedanja direktorica občinske uprave Jadranka Kramar, nadomestila pa jo je Marija Jerman iz Zahomc.

V dvajsetih letih novodobne občine Vransko je bilo na lokalnih volitvah v občinski svet skupaj tako izvoljenih 34 občanov in občanov, še 83 občanov in občanov pa je bilo imenovanih v odbore in komisije občinskega sveta. Občinski svet je na nekaj manj kot 200 rednih, izrednih in dopisnih sejah skupaj sprejel več kot 2000 odločitev, ki so sooblikovale občino Vransko, kakršno poznamo danes.

35 Dva podžupana. (28. februar 2007). *Utrip Savinjske doline*, str. 4.

36 Poročilo o izidu volitev župana in članov občinskega sveta v občini Vransko, Občinska volilna komisija Občine Vransko, 11. 10. 2010.

37 Zapisnik 2. redne seje Občinskega sveta Občine Vransko, 17. 1. 2011.

38 Sklep o imenovanju podžupana Občine Vransko, 15. 3. 2012.

39 Poročilo o izidu volitev župana in članov občinskega sveta v občini Vransko, Občinska volilna komisija Občine Vransko, 5. 10. 2014.

40 Zapisnik nadaljevanja 4. redne seje Občinskega sveta Občine Vransko, 24. 3. 2015.

SKUPNO PRIZADEVANJE ZA SKUPNO DOBRO

Skozi celotno dvajsetletno obdobje delovanja si je Občina Vransko prizadevala zagotoviti občanom dostopne in kakovostne javne storitve. Zaradi večje gospodarnosti se je pri tem povezovala predvsem z ostalimi občinami v Spodnji Savinjski dolini, na področju določenih javnih služb pa tudi s tistimi v širši regiji. Danes zastavljene cilje uresničuje kot ustanoviteljica oziroma soustanoviteljica javnih zavodov na področju vzgoje, izobraževanja, zdravstva, kulture, turizma in športa ter solastnica javnega podjetja, ki zagotavlja oskrbo s pitno vodo in skrbi za odvajanje in čiščenje odpadne komunalne vode. Poleg javnih zavodov in javnega podjetja ima nepogrešljivo vlogo pri zagotavljanju javnih storitev v občini tudi zasebna pobuda, saj se dejavnosti zbiranja, odvoza in obdelave komunalnih odpadkov, rednega vzdrževanja in nadzora občinskih cest, urejanja in čiščenja javnih površin, daljinskega ogrevanja, zobozdravstvene dejavnosti za odrasle, lekarniške dejavnosti ter socialnovarstvena storitev Pomoč družini na domu izvajajo na način, da javne službe na podlagi podeljene koncesije občine opravljajo zasebniki. Enako velja za institucionalno varstvo starejših občanov, kjer pa v vlogi podeljevalca koncesije oziroma koncedenta nastopa država. Prav tako se v obliki pogodbenega razmerja z zasebnim izvajalcem javne službe izvajata tudi pogrebna in pokopališka dejavnost.

Institucionalizirane oblike zagotavljanja kakovostne ravni življenja v občini dopolnjujejo razne oblike prostovoljstva. Društva in druge društvene organizacije delujejo v širokem spektru človekovega zanimanja, od gasilstva in humanitarnih dejavnosti, prek kulture, športa in izobraževanja, do lovstva in kmetijstva. Skupaj predstavljajo okvir, ki občanom omogoča, da so aktivni tudi v svojem prostem času, se združujejo v skladu s svojimi željami, interesi ali prepričanju, obenem pa aktivnosti nekaterih izmed njih presegajo zgolj organizirano preživljanje prostega časa in pomembno prispevajo k skupnemu dobremu.

Na Vranskem od maja 2000 enkrat tedensko posluje Krajevni urad Vransko – kot izpostava Upravne enote Žalec –, v katerem lahko občani urejajo upravne zadeve iz državne pristojnosti.⁴¹ Krajevni urad občanom prihrani marsikatero pot na sedež upravne enote v Žalec, zato je ves čas delovanja zelo dobro obiskan. Slednje je predstavljalo pomemben faktor pri odločanju o njegovem nadaljnjem obstoju v času varčevalnih ukrepov ob svetovni gospodarski krizi, ko se je krajevni urad na Vranskem kot edini v Spodnji Savinjski dolini obdržal.

VZGOJA IN IZOBRAŽEVANJE

V sedANJI organizacijski obliki osnovno šolstvo na Vranskem deluje od leta 2002, ko sta Občina Vransko in Občina Tabor ustanovili javni zavod Osnovna šola Vransko-Tabor, v okviru katerega v občini Vransko delujeta Osnovna šola Vransko-Tabor in Vrtec Vransko, v občini Tabor pa Podružnična osnovna šola Tabor in Vrtec Tabor.

Osnovna šola na Vranskem je kakovostna šola, ki učence poleg znanja – kar dokazujejo številna prejeta priznanja na regijskih in državnih tekmovanjih v znanju – opremi tudi z navadami, veščinami in še posebej vrednotami, ki so potrebne za uspešno vključitev v družbo aktivnih in odgovornih državljanov. Moto šole se glasi: »Vse ima korenine v spoštovanju: če spoštuješ sebe, spoštuješ druge, delo, okolje in naravo – drugi spoštujejo tebe. Spoštovanje se kaže v tvojem ravnanju.«

41 Na Vranskem pisarna Upravne enote. (24. april 2000). *Utrip Savinjske doline*, str. 8.

Poleg rednega učnega programa svojim učencem nudi tudi številne in raznolike interesne dejavnosti. Od leta 1997 se vranska osnovna šola ponaša in tudi obnaša skladno s pridobljenim nazivom EKO šola.⁴² V šolskem letu 2017/2018 je njenih 14 oddelkov obiskovalo 275 učencev.⁴³

Vranski vrtec je v širšem okolju prepoznan kot vrtec, v katerem lahko otroci v polni meri razvijejo vse tiste sposobnosti, spretnosti in navade, ki jim bodo v pomoč na nadaljnji izobraževalni poti. O tem dovolj zgovorno priča dejstvo, da je v šolskem letu 2017/2018 vranski vrtec poleg 102 otrok iz občine Vransko obiskovalo tudi 45 otrok iz drugih občin. Podatek, da je bilo ob ustanovitvi občine, leta 1999, v vrtcu 6 oddelkov, ki jih je obiskovalo 115 otrok, danes pa ima 9 oddelkov, ki jih obiskuje 147 otrok, vliva veliko optimizma za v prihodnje.⁴⁴

V vrtcu se imamo »fajn« ...

Vir: Osnovna šola Vransko-Tabor, OE Vrtec Vransko.

Zgodovina šolstva na Vranskem sicer sega v 17. stoletje; sprva je šolski pouk potekal v različnih stavbah, dokler ni bila leta 1902 zgrajena sedanja šolska stavba, ki je bila kasneje še večkrat prenovljena.⁴⁵ Že kmalu po ustanovitvi samostojne občine, leta 1999, so bili v stavbi »stare šole« urejeni jaslični oddelek, razdeljevalnica hrane in dva dodatna razreda osnovne šole, s čimer je osnovna šola zadostila pogojem za pričetek uvajanja devetletke.⁴⁶ Devetletna je od šolskega leta 2001/2002 dalje. Ob tridesetletnici predšolske vzgoje na Vranskem⁴⁷ je bila v decembru 2004 odprta v celoti obnovljena stavba »stare šole«, v kateri je vrtec po petih letih obnove končno dobil ustrezne in primerno velike prostore, kjer se nahaja še danes.

42 20 let programa Ekošole na Osnovni šoli Vransko-Tabor. (28. oktober 2016). *Občinski informator*, str. 6.

43 Osnovne šole in učenci, vključeni v redne in prilagojene programe, po vrsti šole in občini šole, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije.

44 Vrtci po številu otrok in občini zavoda, Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije.

45 Stoletnica šole na Vranskem. (29. maj 2002). *Utrip Savinjske doline*, str. 14.

46 Obnovljen vrtec Vransko. (29. september 1999). *Utrip Savinjske doline*, str. 4.

47 Začetki organizirane predšolske vzgoje na Vranskem segajo v leto 1974. 40 let vrtca na Vranskem. (28. november 2014). *Občinski informator*, str. 3.

Leta 2007 je bila tudi za potrebe osnovne šole zgrajena Športna dvorana Vransko, ki je nadomestila premajhno in dotrajano šolsko telovadnico. Skupaj s športno dvorano so bile urejene tudi zunanje športne površine, katere je leta 2011 dopolnil še skejt park. Investicija v novo športno dvorano predstavlja največjo občinsko investicijo v obravnavanem obdobju. Leta 2013 je bila izvedena še energetska sanacija prizidka šole iz sedemdesetih let prejšnjega stoletja⁴⁸, leta 2017 pa adaptacija podstrešja stare šolske telovadnice, s čimer je šola pridobila sodobno šolsko knjižnico, multimedijsko učilnico, učiteljska kabineta in prostor za različne interesne dejavnosti⁴⁹.

Leta 2007 je bila zgrajena sodobna športna dvorana.

Vir: Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko.

Občina Vransko je soustanoviteljica II. Osnovne šole Žalec, ki izvaja prilagojeni program z nižjim izobrazbenim standardom, v katerem izobražuje otroke z lažjo motnjo v duševnem razvoju, ter posebni program vzgoje in izobraževanja, kamor so vključeni otroci z zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju. S pestro izbiro različnih aktivnosti učence vzgaja in uči samostojnega in odgovornega življenja. Pomemben del poslanstva šole je tudi prizadevanje za zmanjševanje stigmatizacije otrok s posebnimi potrebami v družbi. Sedež šole, ki jo obiskujejo tudi otroci z motnjami v duševnem razvoju iz vranske občine, je v Žalcu.⁵⁰

Šest občin Spodnje Savinjske doline je skupaj ustanovilo tudi Glasbeno šolo »Risto Savin« Žalec, ki si pri Savinčanih prizadeva odkrivati ter razvijati glasbeno in plesno nadarjenost. Učenci šole dosegajo lepe rezultate na regijskih, državnih in mednarodnih tekmovanjih.⁵¹ Mladi glasbeniki s svojimi nastopi popestrijo tudi številne prireditve v občini Vransko. V šolskem letu 2016/2017 je bilo v glasbeno šolo vpisanih 19 učencev z območja občine Vransko.⁵² Leta 2013 je Občina Vransko v kletnih prostorih Vrtca Vransko za potrebe glasbene šole uredila tudi učilnico za tolkala, ki pa zaradi premajhnega števila vpisanih učencev žal ni nikoli zaživila.

48 Energetska sanacija OŠ Vransko-Tabor. (30. avgust 2013). *Občinski informator*, str. 6.

49 Za praznik nova šolska knjižnica. (28. februar 2017). *Občinski informator*, str. 4.

50 II. Osnovna šola Žalec, Letno poročilo II. Osnovne šole Žalec za leto 2016, 3–4.

51 60 let Glasbene šole »Risto Savin« Žalec. (30. november 2017). *Občinski informator*, str. 6–7.

52 Glasbena šola »Risto Savin« Žalec, Poslovno poročilo o doseženih ciljih in rezultatih posrednih uporabnikov v letu 2017, 1–14.

Za področje izobraževanja odraslih in mladine so občine Spodnje Savinjske doline skupaj ustanovile UPI Ljudsko univerzo Žalec, katere poslanstvo je razvijanje in širjenje kulture vseživljenjskega učenja. Ljudska univerza izvaja programe formalnega in neformalnega izobraževanja ter svetovalno dejavnost. Iz širokega nabora njenih dejavnosti velja izpostaviti programe osnovne šole za odrasle, programe srednješolskega izobraževanja za odrasle, jezikovne programe, računalniške tečaje ter usposabljanja za pridobitev nacionalne poklicne kvalifikacije.⁵³

Na društveni ravni kulturo vseživljenjskega učenja udejanja Društvo univerza za tretje življenjsko obdobje Vransko, ki je bilo ustanovljeno leta 2010.⁵⁴ Za svoje člane in tudi ostale vedoželjne občane društvo organizira širok nabor tečajev in delavnic: od kuharskih, jezikovnih in računalniških do likovnih. Posebno veliko ustvarjalne energije izkazuje društveni sekciji vezilj⁵⁵ in izdelovalk cvetja iz papirja⁵⁶. Slednje se predstavljajo pod imenom Vranske rož`ce, vezilje pa so si nadele ime Snežinka Vransko. Razstave njihovih čudovitih izdelkov ter izdelkov prav tako aktivnega likovnega krožka popestrijo marsikatero občinsko prireditev, še pomembnejši pa je njihov prispevek k prenašanju bogatega kulturnega izročila naših prednikov prihodnjim generacijam.

Vranske rož`ce

Vir: Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko.

Vezilje Snežinka Vransko

Vir: Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko.

53 UPI Ljudska univerza Žalec, Poslovno poročilo za leto 2017, 5.

54 Uspešno prvo leto delovanja Društva Univerza za tretje življenjsko obdobje Vransko. (31. januar 2011). *Občinski informator*, str. 33.

55 Razstava vezenin na Vranskem. (30. maj 2014). *Občinski informator*, str. 19.

56 5. vseslovenska razstava rož iz papirja. (30. marec 2018). *Občinski informator*, str. 8–9.

Zdravstvena postaja Vransko s tremi ambulantami družinske medicine, zobozdravstveno ambulanto za otroke in mladino, referenčno ambulanto in patronažno službo predstavlja središče zagotavljanja primarne zdravstvene oskrbe v občini Vransko. Deluje v okviru javnega zavoda Zdravstveni dom »dr. Jožeta Potrate« Žalec, obiskujejo pa jo tudi pacienti iz sosednjih občin.⁵⁷ Kolektiv zdravstvene postaje odlikujejo izjemen čut za sočloveka, profesionalen, a hkrati tudi prijazen odnos do uporabnikov zdravstvenih storitev ter poklicna odličnost, zaradi česar je v letu 2002 med drugim prejel tudi občinsko priznanje.

V prostorih zdravstvene postaje javno službo zobozdravstvenega varstva odraslih na podlagi podeljene koncesije opravlja tudi zasebna zobozdravstvena ambulanta. Koncesionirana je tudi lekarniška dejavnost, ki jo v prostorih zdravstvene postaje izvaja zasebna Lekarna Vransko. Zdravstvena postaja, ki je bila zgrajena leta 1982, je bila v letih 2016 in 2017 celovito obnovljena in prilagojena potrebam sodobnega časa.⁵⁸

Socialnovarstveno dejavnost na območju občine Vransko na institucionalni ravni izvaja Center za socialno delo Žalec. Jeseni 2011 je pričela na Vranskem enkrat tedensko delovati dislocirana pisarna centra, ki je v začetku delovanja izvajala socialnovarstveno storitev prve socialne pomoči, kasneje pa le še nudila informacije in pomoč pri uveljavljanju pravic iz javnih sredstev. Tudi zaradi omejenih pristoynosti pisarna ni dobro zaživela in je bila tri leta kasneje ukinjena.

Oskrbo ostarelih in bolnih občanov v občini zagotavlja socialnovarstveni Zavod sv. Rafaela Vransko, ki je v zasebni lasti Župnije Vransko. »Naš dom«, kot ga domačini radi imenujejo, je bil zgrajen in odprt decembra 2005⁵⁹, ko je lahko sprejel 42 stanovalcev⁶⁰, leta 2012 pa dograjen z depandanso za 20 stanovalcev⁶¹; tako danes zagotavlja oskrbo 62 stanovalcem, ki ne prihajajo samo z območja vranske občine, ampak tudi od drugod. V duhu medgeneracijskega sodelovanja in zagotavljanja socialne vključenosti se stanovalci zavoda aktivno vključujejo v življenje in delo lokalne skupnosti.⁶² Od leta 2008 zavod poleg institucionalnega varstva starejših izvaja tudi socialnovarstveno storitev Pomoč družini na domu, ki svojcem bolnih in ostarelih občanov, ki jesen življenja preživljajo doma, lajša njihove vsakodnevne obveznosti.⁶³ Zaradi pojava hudih socialnih stisk se je zavod v začetku leta 2014 kot izvajalec vključil tudi v občinski projekt priprave in razdeljevanja brezplačnih toplih obrokov za socialno najbolj ogrožene občane.⁶⁴

Od leta 2013 na Vranskem, v prostorih Zavoda sv. Rafaela, deluje tudi zasebna fizioterapevtska ambulanta, ki izvaja tako dejavnost ambulantne fizioterapije na napotnico kot tudi samoplačniške fizioterapevtske storitve.

Institucionalne oblike socialnega pa tudi zdravstvenega varstva v občini dopolnjujeta dve humanitarni organizaciji – Župnijska Karitas Vransko in Občinska organizacija Rdečega križa Vransko. Jedro njunega prizadevanja predstavlja lajšanje materialne stiske socialno ogroženih občanov, aktivni pa sta tudi na številnih drugih področjih, kot so skrb za starejše občane, krvodajalstvo, skrb za socialno vključenost občanov, ozaveščanje o zdravstveni preventivi ipd.

57 Zdravstveni dom Žalec. <http://www.zd-zalec.si/>

58 Zdravstvena postaja Vransko v lepši preobleki. (30. september 2016). *Občinski informator*, str. 5.

59 10. obletnica Našega doma. (30. november 2015). *Občinski informator*, str. 4.

60 Naš dom odprl vrata. (30. november 2005). *Utrip Savinjske doline*, str. 1.

61 Sedaj še depandansa. (30. marec 2012). *Občinski informator*, str. 6.

62 Medgeneracijsko sodelovanje na Vranskem. (31. januar 2017). *Občinski informator*, str. 17.

63 Pomoč na domu. (30. april 2014). *Občinski informator*, str. 6.

64 Topel obrok za socialno ogrožene občane tudi v letu 2018. (31. januar 2018). *Občinski informator*, str. 21.

»Naš dom« je prve stanovalce sprejel leta 2005.

Vir: Občina Vransko.

Župnijska Karitas Vransko deluje pod okriljem Škofijske Karitas Celje. Družinam, starejšim in drugim pomoči potrebnim občanom pomaga na različne načine: s hrano, oblačili, šolskimi potrebščinami, paketi za novorojenčke, plačilom šolske malice in šole v naravi, vedno pogosteje pa pomaga tudi pri plačilu osnovnih stroškov. Otrokom iz socialno ogroženih družin nudi učno pomoč, družinam je ob izgubi svojcev v oporo z molitvijo, starejše občane prostovoljci obiskujejo ob praznikih in osebnih jubilejih. V zadnjem času humanitarno dejavnost nadgrajuje tudi s svetovanjem in pomočjo pri uveljavljanju socialnih pravic ter projektnimi delavnicami, v katere vključuje uporabnike vseh starosti. V času možnosti nadomestnega služenja vojaškega roka so njeni prostovoljci pričeli z izvajanjem socialnovarstvene storitve Pomoč družini na domu, ki je kasneje prerasla v organizirano obliko in je danes, ko jo izvaja Zavod sv. Rafaela Vransko, nepogrešljiva storitev za številne svojce ostarelih in bolnih občanov, saj lajša njihove vsakdanje obveznosti. V krogu župnijske Karitas se je na prelomu tisočletja porodila tudi ideja o majhnem domu, v katerem bi lahko starejši občani jesen življenja preživljali v domačem kraju. Ta se je uresničila leta 2005, ko je dom za starejše občane na Vranskem sprejel prve oskrbovance. Župnijska Karitas Vransko je leta 2017 praznovala 25. obletnico svojega delovanja.

Odbor Rdečega križa je bil na Vranskem – pod imenom Rdeči križ Vransko – ustanovljen že leta 1961. Od leta 2013 deluje pod imenom Občinska organizacija Rdečega križa Vransko, in sicer kot ena izmed krajevnih organizacij Območnega združenja Rdečega križa Žalec. Prostovoljci Rdečega križa socialno ogroženim občanom razdeljujejo prehranske pakete, oblačila, obutev in pohištvo, družinam pomagajo pri nakupu šolskih potrebščin, plačilu osnovnih stroškov in nakupu kurjave, izvajajo zbiralne akcije, skrbijo za boljšo kakovost življenja starejših, bolnih, osamljenih in invalidnih oseb, izvajajo razne delavnice in predavanja na temo varovanja zdravja, organizirajo letovanja za starejše in otroke iz socialno šibkejših družin in še marsikaj drugega. Leta 2017 so v sodelovanju z Območno organizacijo Rdečega križa Žalec in Občino Vransko opremili ekipo prve pomoči, ki je usposobljena za takojšnje posredovanje ob naravnih in drugih nesrečah.⁶⁵

Občinska organizacija Rdečega križa Vransko in Župnijska Karitas Vransko v sodelovanju z Občino Vransko tradicionalno soorganizirata tudi vsakoletno srečanje starejših občanov v Športni dvorani Vransko.⁶⁶

65 Ekpa prve pomoči RKS - OZ Žalec Občina Vransko zaključuje usposabljanje. (30. junij 2017). *Občinski informator*, str. 9.

66 Srečanje starejših na Vranskem. (30. september 2013). *Občinski informator*, str. 9.

GASILSTVO, LOVSTVO IN ČEBELARSTVO

Posebno priznanje za njihov nesebičen prispevek k dobrobiti lokalne skupnosti gre prostovoljnim gasilskim društvom. V občini delujejo štiri: PGD Vransko, PGD Prekopa-Čeplje-Stopnik, PGD Ločica pri Vranskem in PGD Tešova. Izvajajo lokalno javno gasilsko službo, ki obsega gašenje in reševanje ob požarih, preventivne naloge varstva pred požarom, naloge zaščite in reševanja ob poplavih ter drugih naravnih nesrečah.⁶⁷ Vsa štiri gasilska društva delujejo pod Gasilskim poveljstvom občine Vransko, ki spada pod okrilje Gasilske zveze Žalec. Ob požarih in drugih naravnih nesrečah, med katerimi so na območju občine zaradi številnih hudourniških vodotokov posebej pogoste poplave, je njihova pomoč nenadomestljiva. Zavedajoč se navedenega občina namenja posebno pozornost temu, da imajo gasilska društva primerne pogoje za delo – prostore in gasilsko tehniko.

Spomladi 2018 so posebej za nudenje prve pomoči usposobljeni prostovoljni gasilci postali še nepogrešljiv del verige za reševanje človeških življenj v nujnih primerih.⁶⁸ Glede na precejšnjo oddaljenost naših krajev od urgentnega centra v Celju in službe nujne medicinske pomoči v Žalcu, bo vloga službe prvih posredovalcev vse prej kot zanemarljiva.

Ne nazadnje pa si brez prostovoljnih gasilcev ni mogoče predstavljati nobene večje prireditve v občini, saj največkrat prav oni opravljajo predpisano rediteljsko službo.

Vsa gasilska društva v občini se ponašajo z zavidanja vredno tradicijo: PGD Vransko je leta 2016 praznovalo 130 let delovanja, istega leta je PGD Prekopa-Čeplje-Stopnik praznovalo 110 let delovanja, PGD Ločica pri Vranskem je leta 2013 praznovalo 80. obletnico delovanja, PGD Tešova kot najmlajše gasilsko društvo v občini pa je leta 2016 praznovalo svojo 30. obletnico.⁶⁹

Prostovoljni gasilci so steber zaščite in reševanja v občini.
Vir: Občina Vransko.

67 Gasilci – steber zaščite in reševanja. (31. januar 2018). *Občinski informator*, str. 7.
68 Nova defibrilatorja, kmalu še štirje in služba prvih posredovalcev. (28. februar 2018). *Občinski informator*, str. 3.
69 Dan gasilca, trije jubileji, novo gasilsko vozilo. (30. junij 2016). *Občinski informator*, str. 3.

Dolgoletno tradicijo gasilstva na Vranskem⁷⁰ posebej negujejo in promovirajo gasilci veterani iz vseh štirih prostovoljnih gasilskih društev, združeni v Požarno brambo Vransko, ki se redno udeležujejo tekmovanj s starimi motornimi in ročnimi brizgalnami, na katerih se redno uvrščajo na zmagovalni podij.⁷¹

Požarna bramba Vransko v akciji
Vir: Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko.

Lovska družina Vransko v svojem lovišču med Dobrovljami, Menino in Čemšeniško planino, ki se teritorialno v grobem ujema z območjem občine Vransko, skrbi, da so vrste divjadi in njihovo število v ravnovesju z bivalnimi in prehranskimi možnostmi. Lovsko družino je leta 1946 ustanovilo 17 lovcev, danes pa združuje že 54 lovcev. Vključena je v Savinjsko-Kozjansko zvezo lovskih družin Celje in Lovsko zvezo Slovenije. Vranski lovci se radi pohvalijo s prvenstvom njihovega prapora, katerega so kot prva lovška družina v Sloveniji razvili že leta 1959. Središče njihovega zbiranja in delovanja je Lovski dom na Tešovi, kamor so se po letu 1990 preselili z Orehovca. Svojo sedanjo podobo je lovski dom dobil leta 2016 s fasado in ureditvijo okolice. Leta 2016 so vranski lovci praznovali 70. obletnico ustanovitve lovske družine.⁷²

Za nadaljnji razvoj oziroma obstoj kmetijstva v občini Vransko, še posebej v njenih hribovitih predelih, so posebej pomembne aktivnosti lovcev v smeri preprečevanja škode na kmetijskih zemljiščih – tj. izvajanje ukrepov za odvrčanje divjadi s kmetijskih površin ter varovanje travnikov, pašnikov in drugih kmetijskih pridelkov pred divjimi prašiči.

70 Že leta 1886 je bilo na Vranskem ustanovljeno Prostovoljno gasilsko društvo Vransko (Freiwillige Feuerwehr Franz).
71 Veterani Požarne brambe Vransko najboljši. (30. september 2011). *Občinski informator*, str. 17; Požarna bramba Vransko skupni zmagovalec. (31. avgust 2018). *Občinski informator*, str. 6.
72 Prireditev ob 70-letnici ustanovitve Lovske družine Vransko. (31. avgust 2016). *Občinski informator*, str. 3–4.

Lovska družina Vransko pred lovskim domom na Tešovi
Vir: Lovska družina Vransko.

Čebelarско društvo Vransko je bilo ustanovljeno že pred drugo svetovno vojno, ko so se vanj vključili čebelarji z Vranskega in okolice, aktivneje pa je začelo delovati šele po vojni in danes šteje 17 članov. Ob občinskem prazniku leta 2017 je društvo razvilo svoj prapor, ki simbolizira njihovo predanost čebelarski panogi.⁷³ Svoje bogato znanje in izkušnje vranski čebelarji prenašajo tudi na mlajše rodove – prek čebelarskega krožka na Osnovni šoli Vransko-Tabor. Z namenom poučevanja mladih o izjemni vlogi medonosne čebele v naravi so vranski čebelarji v sodelovanju z osnovno šolo in občino leta 2018 v šolskem vrtu postavili lep učni čebelnjak, s kakršnim se lahko pohvali le malokatera slovenska šola.⁷⁴

KULTURA, TURIZEM, ŠPORT

Z namenom spodbujanja kulturnega in športnega utripa v občini ter razvoja in promocije turizma je Občina Vransko leta 2001 ustanovila Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko, ki je pod imenom Zavod za muzejsko, kulturno, turistično in športno dejavnost Vransko pričel delovati leta 2002.⁷⁵ Zavod samostojno organizira kulturne, športne in turistične dogodke v občini, hkrati pa tovrstne dejavnosti spodbuja tudi v društvih in pri zasebnikih.

73 Ob občinskem prazniku čebelarji razvili društveni prapor. (31. maj 2017). *Občinski informator*, str. 4.

74 Odprtje in blagoslov učnega čebelnjaka. (30. maj 2018). *Občinski informator*, str. 10–11.

75 Na Vranskem nov javni zavod. (30. januar 2002). *Utrip Savinjske doline*, str. 4.

Občina je zavodu zaupala upravljanje Športno dvorano Vransko⁷⁶, Kulturnim domom Vransko⁷⁷, Schwentnerjevo hišo⁷⁸, gasilsko zbirko v Gasilskem domu Prekopa⁷⁹ in etnološko zbirko »pri Knežari« v Brodeh⁸⁰. Zavod že tradicionalno pripravlja gledališki abonmajski program za odrasle in otroke, občasno pa tudi glasbeni program ter številne posamične prireditve – od glasbenih koncertov in likovnih razstav do kulinarčnih dogodkov in rekreativnih tekmovanj. Poseben čar imajo koncerti klasične glasbe, ki jih zavod pod skupnim imenom Vranski poletni večeri – obudimo kulturno dediščino že vrsto let prireja v Schwentnerjevi hiši na Vranskem in podružničnih cerkvah sv. Marije Magdalene na Ločici, sv. Mohorja in Fortunata v Stopniku, sv. Martina v Šmartnem oziroma Podvrhu in sv. Hieronima v Jeronimu oziroma na Taboru.⁸¹ V sodelovanju z matičnima muzejema – Pokrajinskim muzejem Celje in Muzejem novejše zgodovine Celje – Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko skrbi tudi za kulturno dediščino in kulturne spomenike lokalnega pomena na območju občine Vransko.

Vranski poletni večeri imajo poseben čar.
Vir: Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko.

- 76 Športna dvorana Vransko je bila zgrajena leta 2007. Obsega 2017 m² površine. Na tribunah dvorane je 500 sedežev. Športni objekt obsega veliko dvorano ter malo dvorano za fitnes in programe za oblikovanje telesa. V dvorani je plezalna stena. Ob dvorani je večnamensko športno igrišče s športnim tlakom ter otroško športno igrišče. Dvorana je izven šolskega urnika namenjena športnim in rekreacijskim dejavnostim športnih društev, klubov in občanov ter druge namene, kot so kulturne in družabne prireditve. Dvorano letno obišče 13.000 uporabnikov in obiskovalcev. Nova Vrana na Vranskem. (26. september 2007). *Utrip Savinjske doline*, str. 5.
- 77 Kulturni dom Vransko je bil zgrajen leta 1978. V pritličju so vhodna avla, dvorana in sanitarije, v zgornjih prostorih pa je leta 2002 v obnovljenih prostorih začela delovati Občinska knjižnica Vransko. Pritličje je bilo temeljito obnovljeno leta 2009. Dvorana je opremljena z 220 stoli. Primerna je za lutkovne in gledališke predstave, proslave, koncerte, predavanja, seminarje, sestanke in srečanja. Leta 2018 je bila v prostorih nekdanje poslovalnice Banke Celje urejena sejna soba Občine Vransko, ki je na razpolago tudi društvom in drugim organizacijam v občini.
- 78 Rojstno hišo Lavoslava Schwentnerja, založnika Ivana Cankarja in drugih književnikov slovenske moderne, je leta 2002 od družine odkupila Občina Vransko, opremo pa Pokrajinski muzej Celje. Za javnost je bila odprta ob občinskem prazniku leta 2002, danes pa se v njej nahajata turistično informacijski center in poročni salon. Leta 2018, v evropskem letu kulturne dediščine, je z novo streho, fasado in obnovljenim stavbnim pohištvo zasijala v lepši podobi. Kje so živeli Schwentnerjevi. (29. maj 2002). *Utrip Savinjske doline*, str. 19; Poroke sedaj tudi v Schwentnerjevi hiši. (31. maj 2011). *Občinski informator*, str. 7; Salon Schwentnerjeve hiše - uradni prostor za sklepanje zakonskih zvez. (31. maj 2012). *Občinski informator*, str. 21; Odprtje razstave in TIC-a. (30. maj 2014). *Občinski informator*, str. 4; V evropskem letu kulturne dediščine obnova Schwentnerjeve hiše. (28. september 2018). *Občinski informator*, str. 7.
- 79 Gasilska zbirka je bila odprta v maju leta 2000 v stavbi nekdanjega podjetja INDE Vransko, maja 2015 pa je bila preseljena v primernejše prostore v gasilskem domu v Prekopi. Na Vranskem tudi gasilski muzej. (31. maj 2000). *Utrip Savinjske doline*, str. 18; Odprtje novih prostorov gasilske zbirke. (29. maj 2015). *Občinski informator*, str. 18.
- 80 Zbirka na domačiji Ludvika Pikla v Brodeh je bila odprta leta 2006. Prikazuje pretežno kmečko in obrtniško orodje. Zdaj še etnološka zbirka. (25. oktober 2006). *Utrip Savinjske doline*, str. 26.
- 81 Vranski poletni večeri, enajst sezon, petdeset koncertov. (28. september 2018). *Občinski informator*, str. 7.

Občinska knjižnica Vransko od leta 2001 deluje kot ena izmed 11 enot Medobčinske splošne knjižnice Žalec. Po preselitvi iz prostorov nekdanje krajevne skupnosti v začetku leta 2000 se je dve leti nahajala v pretesnih prostorih v zaodrju kulturnega doma⁸², nato pa je ob kulturnem prazniku leta 2002 dočakala preselitev v primernejše prostore v nadstropju kulturnega doma, kjer se nahaja še danes⁸³. Leta 2008 je knjižnica pridobila še nov, 30 m² velik oddelek za otroke⁸⁴, ob kulturnem prazniku leta 2009 pa strokovni oddelek za odrasle. Knjižnica svojim članom omogoča izposojajo knjižničnega gradiva na dom ali v čitalnico, medknjižnično izposojajo, uporabo interneta in elektronskih knjižničnih baz, poleg tega pa pripravlja tudi raznovrstne animacijske prireditve za vse generacije občanov: pravljичne ure z ustvarjanjem za najmlajše, bralna druženja za starejše, priložnostne razstave, literarne večere, potopisna predavanja in še marsikaj drugega. V osrednji enoti Medobčinske splošne knjižnice Žalec je članom na razpolago še domoznanski oddelek z obsežno zbirko, ki hrani pomnike zgodovine Spodnje Savinjske doline: stare knjige, razglednice, rokopise, fotografije, zvočne posnetke, glasila, raziskovalne naloge, notne zapise in drugo.⁸⁵

Na Vranskem se lahko pohvalimo, da so naši občani najbolj pridni bralci v Spodnji Savinjski dolini, saj je bilo v letu 2017 v občinski knjižnici aktivnih 564 občanov, kar je najvišji odstotek v okviru medobčinske knjižnice.⁸⁶ Zato ne preseneča, da se občani občine Vransko množično vključujejo tudi v projekt branja za bralno značko za odrasle, ki že več kot desetletje poteka pod naslovom Savinjšani beremo⁸⁷, predšolski otroci, stari od 4 do 6 let, pa že peto leto pridno berejo za bralno značko v projektu pod naslovom Mali Savinjšani beremo⁸⁸.

Na društveni ravni ritem kulturnemu utripu občine dajejo Folklorno društvo Vransko, Literarno društvo LlvRA in Kulturno društvo Vransko, ki soustvarjajo kulturne programe domala vseh občinskih prireditev.

V Folklornem društvu Vransko vse od njegove ustanovitve leta 2006 skrbijo za ohranjanje plesnega in glasbenega ljudskega izročila naših krajev. Ljudske običaje, plese in glasbo predstavljajo na samostojnih koncertih v domačem kraju, na območnih in medobmočnih srečanjih folklornih skupin v domovini, večkrat pa so gostovali tudi v tujini – v Nemčiji, Avstriji, Italiji, na Hrvaškem in v Makedoniji. Nastopajo v štajerskih delovnih oblačilih in prazničnih kostumih, značilnih za Vransko in okolico ob koncu 19. stoletja. Že tradicionalne so postale njihove prireditve Velikonočna stojnica⁸⁹, postavljanje mlaja na star način⁹⁰ in Žive jaslice⁹¹, v letu 2016 pa so organizirali tudi prvi Mednarodni folklorni festival na Vranskem⁹².

82 Knjižnica v novih prostorih. (26. januar 2000). *Utrip Savinjske doline*, str. 19.
83 Za kulturni praznik prenovljena knjižnica. (27. februar 2002). *Utrip Savinjske doline*, str. 19.
84 Nov oddelek za otroke. (24. junij 2008). *Utrip Savinjske doline*, str. 19.
85 10. obletnica domoznanskega oddelka Medobčinske splošne knjižnice Žalec. (28. oktober 2016). *Občinski informator*, str. 7.
86 Medobčinska splošna knjižnica Žalec, Poslovno poročilo za leto 2016, str. 3–4.
87 V projektu Savinjšani beremo sodelovalo 270 bralcev. (31. maj 2017). *Občinski informator*, str. 6.
88 Zaključna prireditev Mali Savinjšani beremo 2017/18. (30. maj 2018). *Občinski informator*, str. 10.
89 Tradicionalna velikonočna stojnica v trgu Vranskega. (26. april 2012). *Občinski informator*, str. 6.
90 Folkloristi tudi letos postavili mlaj ob dnevu državnosti. (29. avgust 2014). *Občinski informator*, str. 4.
91 Žive jaslice na Vranskem. (31. januar 2012). *Občinski informator*, str. 6.
92 Prvi Mednarodni folklorni festival ob 10-letnici delovanja Folklornega društva Vransko uspel. (31. maj 2016). *Občinski informator*, str. 3.

V knjižnici ni nikdar dolgčas, vir: Občinska knjižnica Vransko.

Folkloristi postavljajo mlaj na star način.

Vir: Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko.

Literarno društvo LlvRA je bilo ustanovljeno konec leta 2003. S ciljem povezovanja umetnostnih zvrsti je bilo v prvih letih aktivno tudi na glasbenem, likovnem in dramskem področju. Po krajšem obdobju ustvarjalnega zatišja je društvo ponovno oživelo leta 2011 – z novo ekipo in skupino Mali oder – in kasneje svojo dejavnost obogatilo še z odraslo gledališko skupino ter mešanim pevskim zborom.

V Kulturnem društvu Vransko, katerega začetki segajo v davno leto 1869 – ta velja za začetek organiziranega kulturnega delovanja na Vranskem –, v zadnjih letih gojijo predvsem petje. V društvu tako trenutno deluje vokalna sekcija s tremi pevskimi skupinami. V letu 2014 je društvo pripravilo jubilejno – že dvajseto – revijo domačih pevskih zborov.⁹³

Občanom, ki se navdušujejo nad športom, je na voljo pestra izbira športov, s katerimi se lahko ukvarjajo v lokalnih športnih društvih. Na Vranskem so že tradicionalno predani najpomembnejši postranski stvari na svetu – nogometu –, hkrati pa sta se v zadnjih letih v naših krajih dodobra uveljavila še dva moštvena športa – košarka in odbojka.

93 Revija domačih pevskih zborov na Vranskem. (30. junij 2014). *Občinski informator*, str. 8.

Poleg omenjenih moštvenih športov je v občini najbolj množično zastopano planinstvo, manj številčno zastopani, a z zavidljivimi tekmovalnimi uspehi pa so borilni športi⁹⁴, ki jih predvsem mladi gojijo v športnih društvih v sosednjih občinah. Košarkarsko društvo Vrani Vransko⁹⁵ in Nogometni klub Vransko⁹⁶ uspešno vzgajata mlade selekcije in z njimi redno sodelujeta na državnih oziroma regionalnih tekmovanjih. Na pretežno rekreativni ravni pa delujejo Planinsko društvo Vransko⁹⁷, Športno-rekreativno društvo Ločica pri Vranskem⁹⁸, Športno društvo Papagaji⁹⁹, Športno društvo Vransko¹⁰⁰, Športno društvo Tana¹⁰¹ in Športno društvo S FIT¹⁰², ki z organiziranjem rekreativnih športnih vadb in občasnih rekreativnih tekmovanj promovirajo gibanje in šport kot zdrav način življenja.

Košarkarsko društvo Vrani Vransko – največji napredek v delu z mladimi košarkarji v Sloveniji v letu 2016

Vir: Košarkarsko društvo Vrani Vransko.

94 Taekwondo, kickboxing, ju-jitsu idr.
95 Društvo je bilo ustanovljeno leta 2007 in v dobrem desetletju delovanja doseglo zavidljiv organizacijski in tekmovalni nivo. Vrani nagrajenci v Pokalu mladih za največji napredek v delu z mladimi košarkarji v Sloveniji. (30. junij 2016). *Občinski informator*, str. 26; Ob koncu desete sezone košarke na Vranskem. (26. april 2018). *Občinski informator*, str. 22.
96 Zgodovina nogometa na Vranskem sega v leto 1938, ko viri že navajajo prve vranske nogometaše, ki so nogomet spoznali med šolanjem ali pri vojakih. Nogometni klub upravlja s športnim parkom Videm na Vranskem, ki obsega veliko in pomožno nogometno igrišče ter klubske prostore. Nogometni klub Vransko dobitnik srebrne plakete. (30. januar 2015). *Občinski informator*, str. 5; 80. obletnica NK Vransko. (29. junij 2018). *Občinski informator*, str. 35–36.
97 Planinsko društvo Vransko je bilo ustanovljeno 20. maja 1969. Središče zbiranja vranskih planincev je Planinski dom na Čreti. Društvo poleg pohodništva goji tudi športno plezanje. Poleg umetne plezalne stene v Športni dvorani Vransko odlične pogoje za plezanje nudita tudi naravni plezališči na Vranskem in Čreti. Na Vranskem naravna plezalna stena. (25. april 2001). *Utrip Savinjske doline*, str. 20.
98 Ustanovljeno je bilo leta 2005 in se pretežno ukvarja z dvoransko odbojko in odbojko na mivki. V obdobju 2004–2006 je društvo na Ločici pri Vranskem zgradilo lep športni objekt z igriščem za odbojko na mivki, brunarico in prostorom za druženje, ki je bil kasneje nadgrajen še z manjšim nogometnim igriščem in prostorom za igranje košarke.
99 Društvo je bilo ustanovljeno leta 2008. Pretežno se ukvarja z dvoransko odbojko, odbojko na mivki in malim nogometom. Vzdržuje lep športni objekt z igriščem za odbojko na mivki, dvema brunaricama in prostorom za druženje v zaselku Jakov dol. Praznik odbojke v Jakovdolu. (30. avgust 2013). *Občinski informator*, str. 25.
100 Društvo se v zadnjem času pretežno ukvarja z dvoransko odbojko in odbojko na mivki za ženske. V decembru v Športni dvorani Vransko že tradicionalno prireja t. i. Miklavžev turnir v dvoranski odbojki.
101 Društvo je poznano predvsem po organiziranju atraktivnih tekem v smučarskih skokih na alpskih smučeh v zaselku Briše nad Vranskim. Tekme, ki vedno privabijo veliko število gledalcev, društvo organizira – z vmesnimi premori v letih, ko snežna odeja ni bila dovolj debela – že od leta 1980. Smučarski skoki z alpskimi smučmi na 15-in 25-metrski skalalnici. (30. marec 2012). *Občinski informator*, str. 6.
102 Društvo, ki je bilo ustanovljeno leta 2008, se pretežno ukvarja z organiziranjem skupinskih vadb.

PESTER MOZAIK DOGAJANJA

Zares pester mozaik dogajanja v občini dopolnjujejo društva in organizacije, v katerih se občani združujejo zaradi družabnosti, duhovnosti, obeleževanja spomina in številnih drugih interesov.

Društvo upokojencev Vransko je društvo z najštevilnejšim članstvom v občini Vransko. Ustanovljeno je bilo že leta 1950 in združuje občane, ki so zaključili poklicno pot, ter skrbi za njihovo aktivnost, socialno vključenost in dobro počutje v tretjem življenjskem obdobju. Za svoje člane organizira redna druženja, ob različnih priložnostih pa tudi družabna srečanja, tekmovanja s sosednjimi upokojenskimi društvi ter izlete. Ob društvenih prostorih se od leta 2010 razprostira tudi lepo urejen športno-rekreacijski park z brunarico¹⁰³, kjer se vranski upokojenci družijo ob balinanju, ruskem kegljanju, pikadu, metanju krogov in drugih družabnih igrah.

Klub mladih Vransko je društvo, ki se ponaša z organizacijo dveh v zadnjih letih največjih prireditev v občini Vransko – glasbene prireditve Vransko Summer Night, ki z nastopi znanih glasbenih imen na Vransko vsako poletje privabi več tisoč ljubiteljev predvsem popularne in rock glasbe, ter vranskega pustnega karnevala, ki je največja pustna prireditev v Spodnji Savinjski dolini, z več kot polstoletno tradicijo.

Vranski pustni karneval ima več kot polstoletno tradicijo.

Vir: Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko.

103 Ponos vranskih upokojencev je tudi potomka najstarejše trte na svetu – modre kavčine z mariborskega Lenta –, ki je zasajena v njihovem parku. Prvi rez žlahtne trte. (31. marec 2011). *Občinski informator*, str. 8.

Oratorij – to so dnevi veselja, razgibanih dejavnosti, pesmi, igre in tudi krščanskega življenja.

Vir: Župnija Vransko.

Od veteranskih organizacij je v občini aktivno Združenje borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Žalec, Krajevni odbor Vransko, ki skrbi za obeleževanje pomembnih obletnic druge svetovne vojne ter vzdrževanje spomenikov in drugih pomnikov narodnoosvobodilnega boja.

104 Prebivalstvo po veroizpovedi, občine, Slovenija, 2002. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije.

105 Prva izvedba oratorija v vranski župniji je bila leta 2010. Namenjen je otrokom in poteka teden dni v času šolskih počitnic. Na vsakem oratoriju je v ospredju zgodba, vzeta iz Svetega pisma, knjige ali življenja svetnika, v duhu katere nato pod vodstvom animatorjev potekajo celotedenske aktivnosti.

106 Od leta 1994 dalje v času med božičem in praznikom svetih treh kraljev poteka v vranski župniji pod okriljem Misijonskega središča Slovenije koledovanje. Otroci in mladi, ponekod pa tudi starejši, kot koledniki hodijo od hiše do hiše, prepevajo in prinašajo blagoslov. Zbrana sredstva namenijo projektom slovenskih misijonarjev.

107 Sv. Miklavž s spremstvom vsako leto na predvečer svojega godu (5. decembra) obišče in obdaruje pridne otroke – dogodek poteka v župnijski cerkvi – in tudi varovance »Našega doma«. Miklavževanje na Vranskem. (23. december 2011). *Občinski informator*, str. 5.

108 Srečanje zakoncev jubilarntov, ki praznujejo peti do šestdeseti zakonski jubilej, poteka od leta 2011, in sicer eno nedeljo v mesecu juniju.

109 Šmarnična pobožnost poteka v mesecu maju – Marijinem mesecu – v župnijski cerkvi ter ob vaških kapelah in križih.

110 Župnijski misijon poteka od leta 1998 in je namenjen duhovni prenovi župnije, poglobitvi in utrditvi vere.

111 Zbor sv. Rafaela, Oktet sv. Mihaela, Mešani pevski zbor Vransko, Zbor sv. Cecilije, Otroški pevski zbor Gabrijelčki.

112 Cerkev sv. Hieronima na Taboru (Jeronim), sv. Katarine Aleksandrijske na Čreti, sv. Magdalene na Ločici, Mati Božje na Čreti, sv. Martina v Podvrhu (občina Braslovče) ter sv. Mohorja in Fortunata v Stopniku.

Vsako leto ob obletnici prve frontalne bitke slovenskih partizanov z okupatorjevo vojsko na Štajerskem na prizorišču bitke na Čreti soorganizira spominsko slovesnost na ta zgodovinski dogodek iz leta 1941¹¹³, udeležuje pa se tudi drugih spominskih slovesnosti; med drugim vsako leto polaga venec na komemoraciji ob dnevu spomina na mrtve na največjem partizanskem grobišču na Štajerskem – na Gorici nad Vranskim¹¹².

Aktivna so še druga društva, ki morda nimajo tako dolge tradicije, tako številnega članstva ali ne prirejajo tako odmevnih dogodkov, kot tista, ki so izpostavljena v prispevku, vendar vsako izmed njih po svoje bogati življenjski utrip v občini. Občani pa se v skladu s svojimi specifičnimi interesi, željami in potrebami vključujejo tudi v društva in društvene organizacije izven meja matične občine.¹¹⁴

V spomin in opomin – komemoracija na Gorici

Vir: Občina Vransko.

IZGRADNJA IN OBNOVA GOSPODARSKE JAVNE INFRASTRUKTURE

V splošnem je gospodarska javna infrastruktura na območju občine danes zgrajena do te mere, da zagotavlja primerne pogoje za življenje in delo občanov. Vedno prisotne želje in pričakovanja po dodatnem izboljšanju javne infrastrukture pa so omejevale finančne zmožnosti občine. Zlasti dinamika obnove razvejane cestne infrastrukture¹¹⁶ ni uspela slediti dejanskim potrebam in se je zato izvajala po vrstnem redu prioritete glede na kategorijo in specifične okoliščine posamezne ceste.¹¹⁷

113 Čreta v spomin na bitko. (27. oktober 2017). *Občinski informator*, str. 8.

114 Komemoracija ob dnevu spomina na mrtve pri spomeniku padlih borcev na Gorici. (30. november 2015). *Občinski informator*, str. 3.

115 Če naštejemo le nekatere: Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Območno združenje za Spodnjo Savinjsko dolino, Policijsko veteransko društvo Sever za celjsko območje, Medobčinsko društvo invalidov Zalec, C.M.O.C. – Klub lastnikov in ljubiteljev klasičnih motociklov, Avto-moto klub Savinjska dolina, Sožitje – medobčinsko društvo za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju, Društvo gluhih in naglušnih Celje, Društvo ledvičnih in dializnih bolnikov Celje, Združenje multiple skleroze Slovenije, Slovensko društvo za celiakijo, Društvo psoriatikov Slovenije, Inštitut VIR – socialna rehabilitacija, raziskovanje in razvoj, Društvo rejcev drobnice Cekin, Združenje rejcev avtohtonega cikastega goveda v Sloveniji, Govedorejsko društvo Savinjska dolina, Združenje za medsosedsko pomoč – Strojni krožek Savinjska dolina.

116 Občina Vransko je pretežno hribovita občina z velikim deležem razložene poselitve. Njeno celotno cestno omrežje obsega preko 100 km lokalnih cest, javnih poti in gozdnih cest kategorije G1, tj. gozdnih cest, ki vodijo do stalno naseljenih objektov.

117 Prednost pri obnovi so imele tiste ceste, po katerih so se izvajali šolski prevozi, socialnovarstvena storitev Pomoč družini na domu, patronažno varstvo ipd.

Še posebej sredi drugega desetletja svojega delovanja oziroma v času svetovne gospodarske krize, katere učinki so se v vseh pogledih močno odrazili tudi na ravni lokalne skupnosti, se je občina soočila s precejšnjim pomanjkanjem sredstev za nove investicije v cestno infrastrukturo in je tedaj razpoložljiva sredstva primarno usmerila v njeno redno vzdrževanje. V nadaljevanju so navedene nekatere najpomembnejše investicije na področju gospodarske javne infrastrukture v obravnavanem obdobju.

Na področju cestne infrastrukture je bila zgrajena javna pot z mostom od krožišča v Čepljah do Centra varne vožnje Vransko¹¹⁸, obnovljenih oziroma asfaltiranih pa več 10 km lokalnih cest in javnih poti: med njimi cestno omrežje na območju Vranskega, Stopnika, Zahomc, Zaplanine in Limovc, lokalna cesta Vransko–Brode, lokalna cesta Vransko–Prapreče, lokalna cesta Vransko–Tešova, javna pot Prapreče–Merinca, javna pot Ločica–Jakov dol ter javna pot Klokočovec–Klance. V soseski Podgozd je bil zgrajen nov most čez potok Podgrajščica. Na Vranskem, v Prekopi, Čepljah, Brodeh, na Ločici in v Zaplanini so bila urejena avtobusna postajališča z nadstrešnicami.

Zgrajena, dograjena ali obnovljena je bila javna razsvetljava na Vranskem, v Prekopi, Čepljah, Brodeh, ob lokalni cesti Vransko–Brode ter na pokopališču Vransko. Zgrajena je bila komunalna infrastruktura za območje Poslovno-obrtne cone Čeplje ter območje Centra varne vožnje Vransko. Na pokopališču Vransko je bila obnovljena mrliška veža z okolico ter urejeno parkirišče.¹¹⁹ Ob sofinanciranju iz državnih programov za odpravo posledic naravnih nesreč je bilo saniranih tudi blizu 30 zemeljskih plazov, ki so ogrožali stanovanjske ali infrastrukturne objekte.

Na področju odvajanja in čiščenja komunalnih odpadnih voda so bile zgrajene mala komunalna čistilna naprava Vransko (kapacitete 700 PE) s kanalizacijskim omrežjem za Vransko in del Brodov ter štirimi črpališči¹²⁰, mala komunalna čistilna naprava Prekopa (kapacitete 800 PE) s kanalizacijskim omrežjem za Prekopo, del Čepelj in Stopnika ter dvema črpališčema¹²¹, mala komunalna čistilna naprava Prekopski zavodi (kapacitete 80 PE) s kanalizacijskim omrežjem za sosesko Vindija ter mala komunalna čistilna naprava Čeplje (kapacitete 60 PE) s kanalizacijskim omrežjem za Poslovno-obrtno cono Čeplje. Občina Vransko je investirala tudi v dograditev Centralne čistilne naprave Kasaze, ki prevzema blato iz malih komunalnih čistilnih naprav ter greznične gošče z območja občine Vransko.¹²²

Za potrebe oskrbe s pitno vodo so bili zgrajeni vodovod Stopnik z vodohranom in črpališčem, vodovod Male Prapreče s hidroforno postajo ter vodovod Brode grič.

Z izgradnjo kotlovnice na lesno biomaso in toplovoda za območje Vranskega in del Brodov je bila udejanjena zaveza občine k spodbujanju trajnostnega gospodarjenja z naravnimi viri.¹²³

118 Most do AMZS Centra varne vožnje predan v uporabo. (29. junij 2018). *Občinski informator*, str. 10.

119 Obnovljena mrliška vežica. (31. avgust 2018). *Občinski informator*, str. 4.

120 Nova čistilna naprava Vransko. (31. maj 2006). *Utrip Savinjske doline*, str. 4.

121 Odprtje kanalizacije v Prekopi. (30. maj 2014). *Občinski informator*, str. 4.

122 Svečana predaja primarne kanalizacije in Centralne čistilne naprave Kasaze v uporabo, najem in upravljanje. (26. september 2014). *Občinski informator*, str. 5.

123 Alternativni vir energije je tudi les. (maj 2005). *Utrip Savinjske doline*, str. 9.

Občina Vransko – planetu Zemlja prijazna občina 2012

Vir: Občina Vransko.

NEPOGREŠLJIVE GOSPODARSKE JAVNE SLUŽBE

Z obstoječo gospodarsko javno infrastrukturo v občini upravljajo izvajalci gospodarskih javnih služb – javno podjetje in zasebni izvajalci gospodarskih javnih služb, tj. koncesionarji oziroma drugi pogodbeni izvajalci. Zagotavljajo storitve, ki se nam dandanes zdijo že skoraj samoumevne, zato se njihovega pomena pogosto zavemo šele ob izrednih dogodkih, ko katera izmed njih izostane.

Oskrbo s pitno vodo iz javnega vodovodnega omrežja ter čiščenje in odvajanje komunalnih odpadnih voda izvaja Javno komunalno podjetje Žalec, d. o. o., ki je v solasti vseh šestih spodnjesavinjskih občin.¹²⁷ V letu 2017 je javno podjetje na območju občine preko javnega vodovodnega omrežja dobavilo in prodalo preko 113.000 m³ pitne vode, po kanalizacijskih sistemih v skupni dolžini 12.450 m do štirih malih komunalnih čistilnih naprav odvedlo in očistilo nekaj manj kot 58.000 m³ odpadnih voda ter izvajalo čiščenje grezničnih gošč iz greznic in prevzem blata iz malih komunalnih čistilnih naprav.¹²⁸

Prizadevanje za trajnostni razvoj, zdravo, čisto in urejeno bivalno okolje je bilo prepoznano tudi izven njenih meja, o čemer priča več prejetih priznanj; leta 2009 je občina Vransko postala zmagovalka akcije Zemljo so nam posodili otroci¹²⁴, leta 2010 je prejela naziv Najbolj zelena občina v kategoriji občin do 5000 prebivalcev, leta 2012 naziv Planetu Zemlja prijazna občina v kategoriji občin do 3000 prebivalcev¹²⁵, istega leta pa je prejela še posebno nagrado komisije za primere dobrih praks v energetske učinkovitosti na natečaju En.občina 012¹²⁶.

Preko 28 km lokalnih cest ter 80 km javnih poti in gozdnih cest, ki vodijo do stalno naseljenih objektov, vzdržuje komunalno podjetje Energetika Projekt, d. o. o., z Vranskega.¹²⁹ Isto podjetje vzdržuje in ureja tudi javne površine v občini ter dobavlja toplotno energijo, pridobljeno iz lesne biomase, pretežnemu delu Vranskega in delu Brodov. V letu 2017 so gospodinjstvom, podjetjem in javnim ustanovam v občini distribuirali preko 4700 MWh toplotne energije.¹³⁰

Komunalne odpadke na območju občine zbira, odvažja in obdeluje podjetje Simbio, d. o. o., iz Celja. V letu 2016 je podjetje na območju občine Vransko zbralo 1067 ton komunalnih odpadkov – oziroma v povprečju 281 kg na občana –, od tega 731 ton z javnim odvozom.¹³¹ Zbrane odpadke podjetje odvažja na obdelavo v regijski zbirni center RCERO v Bukovžlaku, pri izgradnji katerega je Občina Vransko sodelovala kot soinvestitorica. Simbio, d. o. o., upravlja tudi z lokalnim zbirnim centrom za ločeno zbiranje kosovnih odpadkov za območje občin Vransko in Tabor v poslovno-obrtni coni v Čepljah, ki je bil odprt v novembru 2005¹³², ter 12 ekološkimi otoki na območju občine.

Pogrebno in pokopališko dejavnost na območju občine opravlja podjetje Pogrebne storitve Ropotar Ivan, s. p., iz Šempetra v Savinjski dolini, ki ureja pokopališče in upravlja z mrliško vežo.

GOSPODARSKI RAZVOJ

Po prenehanju delovanja nekdanj večjih zaposlovalcev, KIV, d. d., in INDE, d. d., gospodarstvo v občini temelji na majhnih in mikro podjetjih. Ob koncu leta 2017 je v občini poslovalo 41 gospodarskih družb z 299 zaposlenimi. Večji zaposlovalci med gospodarskimi družbami so Gomark, d. o. o., Ogrevanje Sedeljšak, d. o. o., Brglez, d. o. o., Profi kmet, d. o. o., Kovego, d. o. o., Viba, d. o. o., Petre, d. o. o., Aida, d. o. o., DARS, d. d., AMZS, d. d., Jagros, d. o. o., Bijol, d. o. o. in Lesmat, d. o. o. Pomemben segment gospodarstva v občini predstavljajo tudi samostojni podjetniki; ob koncu leta 2017 jih je poslovalo 67, ki so zaposlovali še dodatnih 34 delavcev.¹³³ Dobršen del delovno aktivnih občanov se tako še vedno vozi na delo izven matične občine, kar je deloma tudi rezultat nekaterih težko razumljivih odločitev, ki so bile v bližnji preteklosti sprejete v krogih, na katere lokalna skupnost ob obstoječi zakonodaji nima vpliva.

Gospodarsko srce občine je območje ob avtocestnem priključku v Čepljah, kjer se poleg poslovno-obrtne cone nahajajo še Avtocestna vzdrževalna baza Vransko, Center varne vožnje Vransko in Gostilna Grof. Z izgradnjo novega mostu prek potoka Bolska je poslovna cona leta 2018 pridobila možnost nadaljnje širitve na desni breg potoka, na območje vzhodno od centra varne vožnje.

124 Skupni zmagovalec Občina Vransko. (27. maj 2009). *Utrip Savinjske doline*, str. 4.

125 Občina Vransko prejela naziv "Planetu Zemlja prijazna občina 2012". (28. september 2012). *Občinski informator*, str. 3.

126 Občina Vransko prejela posebno nagrado komisije za primere dobrih praks v energetske učinkovitosti. (30. oktober 2012). *Občinski informator*, str. 25.

127 Občina Vransko je v lastniški strukturi Javnega komunalnega podjetja Žalec, d. o. o., udeležena z 8-odstotnim deležem.

128 Javno komunalno podjetje Žalec, d. o. o., Letno poročilo 2017, 2018, 34–60.

129 Energetika Projekt, d. o. o., Poročilo koncesionarja o poslovanju in izvajanju gospodarskih javnih služb rednega vzdrževanja občinskih cest ter urejanja in čiščenja javnih površin na območju Občine Vransko v letu 2017, 5.

130 Energetika Projekt, d. o. o., Poročilo koncesionarja o poslovanju in izvajanju gospodarske javne službe dejavnosti sistemskega operaterja distribucijskega omrežja toplote na območju Občine Vransko v letu 2017, 2–3.

131 Količine nastalih, zbranih in odloženih komunalnih odpadkov po občinah (tone), Slovenija, letno. SI-Stat podatkovni portal, Statistični urad Republike Slovenije.

132 Zbirni center za dve občini. (30. november 2005). *Utrip Savinjske doline*, str. 4.

133 AJPEŠ, Izpostava Celje, Informacija o poslovanju gospodarskih družb, samostojnih podjetnikov in zadrug v savinjski regiji v letu 2017, 46.

Poslovno-obrtna cona Čeplje je gospodarsko srce občine.

Vir: Občina Vransko.

Avtocestno vzdrževalno bazo Vransko je Družba za avtoceste Republike Slovenije zgradila leta 2003. Služi nadzoru in vzdrževanju odseka avtoceste A1 med priključkoma Domžale in Arja vas. Zaradi vse večjih prometnih obremenitev in staranja avtocestnega odseka postaja obseg potrebnih vzdrževalnih del, ki jih izvajajo delavci avtocestne baze, vse večji.

Center varne vožnje Vransko je Avto-moto zveza Slovenije zgradila leta 2008.¹³⁴ Namenjen je vzgoji kulturnih, strpnih in zanesljivih voznikov. Razprostira se na površini 15 ha – od tega je 6,6 ha asfaltirane površine –, na kateri je urejenih 2,5 km stez s posameznimi vadbenimi sklopi. Pomemben del centra predstavlja tudi poslovna zgradba s tremi učilnicami, namenjenimi teoretičnemu delu izobraževanja, sprejemnico, restavracijo in garažami.

Gostilno Grof je investitor Kovego, d. o. o., zgradil leta 2011. Današnja gostilna se navezuje na več kot stoletno tradicijo istoimenske gostilne ob cesti med Ljubljano in Celjem ter je priljubljena postojanka turistov in drugih kulinaričnih užitkov željnih gostov.

AMZS Center varne vožnje na Vranskem je najsodobnejši center za izvajanje vadbe varne vožnje v Sloveniji.

Vir: Občina Vransko.

Kmetijstvo tudi v obravnavanem obdobju ostaja pomemben del gospodarstva v občini, in sicer ne samo kot proizvajalec vedno bolj cenjene lokalno pridelane hrane, ampak tudi kot dejavnik ohranjanja poseljenosti hribovitih predelov občine in preprečevanja zaraščanja kmetijskih površin. Z izgradnjo razvejane cestne infrastrukture in številnih gozdnih vlak so se do neke mere izboljšali pogoji za izkoriščanje lesnega bogastva na reliefno zelo razgibanem in posledično za gozdarstvo zelo zahtevnem območju. V občini poslujeta tudi kmetijska in gozdarska zadruga, ki svoje članstvo združujeta s ciljem bolj ekonomičnega gospodarjenja, večje konkurenčnosti na trgu in lažjega trženja proizvodov.

V zadnjih letih se – predvsem zahvaljujoč dobrim prometnim povezavam, ugodni geografski legi in vztrajnim promocijskim aktivnostim – pospešeno razvijata gostinstvo in turizem, ki sodobnemu *homo turisticusu* predstavljata bogato naravno in kulturno dediščino občine Vransko.

Lega neposredno ob glavni slovenski prometni žili – avtocesti A1 – je gotovo ena izmed pomembnih primerjalnih prednosti pri privabljanju novih investicij in dober obet za nadaljnji gospodarski razvoj občine Vransko. Zavedanje, da se bo z načrtovano izgradnjo hitre ceste Slovenj Gradec–Velenje–Šentrupert na t. i. tretji razvojni osi število zanimivih konkurenčnih lokacij za investiranje še povečalo, pa predstavlja tudi velik prihodnji izziv za odločevalce v občini Vransko.

¹³⁴ Po osvojeni abecedi še trening varne vožnje. (24. september 2008). *Utrip Savinjske doline*, str. 6.

OBČINSKA PRIZNANJA NAJBOLJ ZASLUŽNIM

Vsako leto ob občinskem prazniku – občina Vransko ga v spomin na slovesno podelitev trških pravic leta 1868 praznuje 14. maja – občinski svet izkaže priznanje tistim posameznikom, društvom in organizacijam, ki s svojim delovanjem še posebej pripomorejo k delovanju, napredku, uveljavljanju in prepoznavnosti občine.

Najvišje občinsko priznanje je imenovanje za Častnega občana Občine Vransko, za katerega je lahko imenovana oseba, katere dela in aktivnosti pomenijo pomembne zasluge na kateremkoli področju človekove ustvarjalnosti oziroma je posebno zaslužna za pomembne prispevke k razvoju občine. Za Častne občane Občine Vransko so bili doslej imenovani Jakob in Stanka Filač, lastnika znamenite gostilne Slovan na Vranskem iz Gornjega Grada, Roman in Anica Brglez, lastnika podjetja Brglez, dolgoletni vranski župnik v pokoju Vladimir Rutar, ter Izidor Pečovnik - Dori, župnik in vodja slovenske katoliške misije v Berlinu.¹³⁵

Grb Občine Vransko občinski svet podeljuje za uspehe na področju gospodarstva, umetnosti, kulture, ekologije, družbenih dejavnosti, športa in vseh drugih področij človekovega ustvarjanja. Podeli se posamezniku za večletne uspehe, življenjsko delo in izjemne enkratne dosežke ali organizaciji za večletne uspehe in izjemne dosežke. Doslej so grb prejeli Planinsko društvo Vransko, Ivo Kreča iz Zajasovnika, Anton Urankar z Ločice pri Vranskem, Konrad Kapus z Vranskega, Vladimir Rančigaj z Vranskega, Franc Dobnik iz Čepelj, Emilija Pečovnik z Vranskega, dolgoletna ravnateljica Osnovne šole Vransko-Tabor Valerija Pukl, Jožef Goltnik z Vranskega, Jožef Križnik z Vranskega, Osnovna šola Vransko-Tabor, Roman Brglez z Vranskega, Janko Šporin iz Prekope, Vladimir Reberšek iz Brodov, Justin Sedeljšak iz Prapreč, Vincenc Praprotnik z Vranskega, Avguštin Pikl z Vranskega, dolgoletni vranski župnik Jože Turinek, Vladimir Vrtačnik z Vranskega, Ludvik Krajnc iz Prapreč, Prostovoljno gasilsko društvo Vransko, Prostovoljno gasilsko društvo Prekopa-Čeplje-Stopnik, Ludvik Pikl iz Brodov, Stanislav Učakar z Vranskega, Janez Brišnik iz Prekope, Martina Felicijan iz Brodov, dolgoletna učiteljica na Osnovni šoli Vransko-Tabor Barbara Ramšak, Janko Križnik z Vranskega, Ivana Drolc z Ločice pri Vranskem, Marija Zajec iz Brodov, Emil Jelen z Vranskega, Franc in Iva Poznič z Vranskega, Albin Homšak iz Jeronima, Prostovoljno gasilsko društvo Ločica pri Vranskem, Zvonimir Podpečan iz Prekope, Jožef Semprimožnik iz Jeronima, Edvard Novak z Vranskega, Mirko Razboršek iz Zaplanine, Ivan Izlakar iz Jeronima, Janez Kropivšek iz Jeronima, Franc Beričič z Vranskega in Košarkarsko društvo Vrani Vransko.¹³⁶

Plaketo Občine Vransko občinski svet podeljuje za uspehe in dosežke, s katerimi se povečuje ugled občine na gospodarskem, kulturnem, športnem ter drugih področjih. Podeljuje se posameznikom ali organizacijam za večletne uspehe in izjemne dosežke, posameznikom pa tudi za življenjsko delo. Plaketo lahko prejmejo tudi ugledni gostje in delegacije, ki uradno obiščejo občino Vransko.

Doslej so jo prejeli Muzej motociklov Grom, Valerija Pukl s Polzele, Izidor Pečovnik – Dori iz Brodov, kolektiv Pizzerije Golobček z Vranskega, režijski odbor za obnovo obzidja ob cerkvi sv. Hieronima na Taboru, Franc Urankar iz Zahomc, Ivan Brišnik iz Prekope, Klemen Četina z Vranskega, Matic Goropevšek iz Prekope, Prostovoljno gasilsko društvo Prekopa-Čeplje-Stopnik, Rado Virjent z Vranskega, Dominik Beršnjak z Vranskega, Miha Golob z Vranskega, Boštjan Šmid iz Zahomc, Prostovoljno gasilsko društvo Ločica pri Vranskem, Sekstet sv. Mihaela Vransko, Jože Turinek z Vranskega, Jože Kapus iz Sela pri Vranskem, Andrej Semprimožnik iz Jeronima, Roman Aleš iz Prekope, Janko Pečovnik s Tešove, Branko Lebeničnik z Ločice pri Vranskem, Suzana Felicijan Bratož iz Jeronima, Franc Dolinšek iz Jeronima, Vokalni sekstet Vrane Vransko, Mešani pevski zbor Vransko, Ludvika Čulk z Vranskega, Julijana Golob z Vranskega, prvi izvajalec socialnovarstvene storitve Pomoč družini na domu v občini Vransko Zavod Pelikan Karitas iz Ljubljane, Nogometni klub Vransko, Aida, d. o. o., Ivo Brecl iz Prekope, Gomark, d. o. o., Ljubo Gosak iz Prekope, ustanovitelji in vseskozi aktivni člani Planinskega društva Vransko: Ivan Izlakar, Franci Čulk in Anton Sitar, Ansambel Zupan, Ogrevanje Sedeljšak, d. o. o., Kulturno društvo Vransko, Franc Remic s Črete, Franciška Mavrič z Vranskega, Karol Farčnik iz Prekope, Andrej Blatnik iz Stopnika, Anton Jošt z Vranskega, Franc Lesjak z Vranskega, Rok Glavan iz Ljubljane, Helenca Šmid iz Zahomc, Klub mladih Vransko, Zavod sv. Rafaela Vransko, Košarkarsko društvo Vrani Vransko, dolgoletna zdravnica v Zdravstveni postaji Vransko Pavelca Rode Zalokar, dolgoletna zdravnica v Zdravstveni postaji Vransko Ljubica Centrih Četina, Čebelarsko društvo Vransko, Lovska družina Vransko, Oratorij Vransko, Župnijska Karitas Vransko, kmetija Novak iz Zajasovnika, Folklorno društvo Vransko, Rado Jerman iz Zahomc, Friderika Rančigaj z Vranskega in Jožef Goropevšek iz Prekope.¹³⁷

Priznanje Občine Vransko občinski svet podeljuje za uspehe in dosežke, s katerimi se povečuje prepoznavnost občine v širšem okolju. Doslej so ga prejeli Društvo upokojencev Vransko, Julijana Golob z Vranskega, kolektiv Zdravstvene postaje Vransko, Alojz Skok z Vranskega, Nikola Vujasinović z Vranskega, Maks Koroschez iz Willicha v Nemčiji, Tomaž Mahkovic z Vranskega, Franc Gorišek s Trojan, Fani Goltnik z Vranskega, Franc Goropevšek iz Prekope, Športno društvo Tana, Anja Štrumbelj z Vranskega, Jakob Mežnar z Ločice pri Vranskem, Mira Les z Vranskega, Helenca Šmid iz Zahomc, dolgoletni vodja avtocestne vzdrževalne baze na Vranskem Slobodan Petrovič, uredniški odbor knjige Prekopa, Čeplje, Stopnik v sestavi Vladimir Krušič, Franc Kralj, Ivan Dolinar, Milan Natek, Milena Cencelj, Janez Brišnik in Sašo Urankar, Stanislava Škrabar iz Prapreč, Zlatica Anžin in Jože Bencek z Vranskega, Anton Ferme iz Stopnika, Filip Križnik iz Sela pri Vranskem, Dejan Zorko iz Prapreč, Marija Završnik iz Prapreč, Marija Zagoričnik iz Šempetra v Savinjski dolini, Danica Sedeljšak z Vranskega, Janez Šoštar iz Prekope, Ivan Mihevc iz Brodov, Francišek Brišnik iz Prekope, Športno-rekreativno društvo Ločica pri Vranskem, ekipa Planinskega društva Vransko (Nina Dolar, Tjaša Pikel, David Paulič, Žan Dolar in mentorica Zlatka Bukovec) na tekmovanju Mladina in gore, mladinska ekipa Prostovoljnega gasilskega društva Vransko (Nika Verdelj, Nejc Ropas, Luka Slapnik in mentor Martin Reberšek) na 10. državnem kvizu gasilske mladine Slovenije, Ivan Urankar z Vranskega, Folklorno društvo Vransko, Iva Cizej iz Prekope, Rozalija Ciglar z Vranskega, Katja Mihevc iz Brodov, Maruša Pečovnik z Vranskega, Požarna bramba Vransko, dolgoletna učiteljica na Osnovni šoli Vransko-Tabor Mateja Todorovski, Marjanca Pečovnik iz Brodov, krožek Prostovoljstvo na Osnovni šoli Vransko-Tabor, Štefka Ocvirk iz Prekope, Lucijan Zalokar z Vranskega, Sandi Slapnik iz Jeronima, Marija Granda z Vranskega, Liljana Vanda Druškovič z Vranskega, Jožef Juhart iz Brodov, Martin Kajbič iz Zahomc, Ivan Hrastovec ml. iz Prapreč, Ana Mešič iz Brodov, Ema Mešič iz Brodov in Simon Zajec iz Brodov.¹³⁸

135 Prejemniki priznanj Občine Vransko. <https://www.vransko.si/obcina-vransko-2/prejemniki-obcinskih-priznanj/>.

136 Prav tam.

137 Prav tam.

138 Prav tam.

Posebna priznanja župana na vsakoletnih sprejemih prejmejo najbolj marljivi in prizadevni učenci za njihov uspeh pri rednem šolanju, na tekmovanjih v znanju in druge izjemne dosežke na področju izobraževanja, kulture in športa.¹³⁹ Prav oni so najboljše zagotovilo, da bodo tudi prihodnji rodovi uspešno gospodarili na tem prelepem, a za življenje in delo tudi zahtevnem koščku slovenske zemlje v objemu Dobrovelj, Menine in Čemšeniške planine.

Naložba v znanje je naložba v prihodnost.
Vir: Občina Vransko.

139 Najboljši prejeli priznanja in knjižno nagrado. (30. junij 2016). *Občinski informator*, str. 4; Župan nagradil najuspešnejše učence. (31. avgust 2017). *Občinski informator*, str. 7.

VIRI IN LITERATURA

Zavod za kulturo, turizem in šport Vransko. <https://zkts-vransko.si/>

ARHIVSKI VIRI

Zdravstveni dom Žalec. <http://www.zd-zalec.si/>

Občina Vransko, dokumentarno gradivo, 1998–2018.

ČASOPISI

Savinjčan, 1998–1999.

Utrip Savinjske doline, 1999–2010.

Občinski informator, 2010–2018.

LITERATURA

GRAFENAUER, Božo, 2000: *Lokalna samouprava na Slovenskem: teritorialno-organizacijske strukture*. Maribor: Pravna fakulteta.

KOPAČ, Janez, 2000: Državna ureditev in upravno-teritorialni razvoj v Sloveniji (1945–1963). *Arhivi* 23/2. 83–106.

KRAMAR, Jadranka, 2007: *Primerjalna analiza družbenih dejavnosti in doseganja ciljev občin Spodnje Savinjske doline po proračunskih kazalnikih za obdobje 2000–2004, diplomsko delo*. Ljubljana.

SPLETNI VIRI

Statistični urad Republike Slovenije. <https://www.stat.si/statweb>

II. osnovna šola Žalec. <http://www.2os-zalec.si/>

Center varne vožnje, AMZS. https://www.amzs.si/cvv?gclid=CjwKCAjw2_LcBRBYEiwA_XVBU6PL2vba4_2mA2KqbSrry5XfVWMFEaV_qwHFUo2XqdrNQtbKvZDDxoCa9YQAvD_BwE

Center za socialno delo Žalec. <http://www.csd-zalec.si/>

Gostilna Grof. <http://gostilna-grof.si/index.html>

Javno komunalno podjetje Žalec. <http://www.jkp-zalec.si/>

Ljudska univerza Žalec. <https://www.upi.si/>

Medobčinska splošna knjižnica Žalec. <http://www.zal.sik.si/>

Občina Vransko. <https://www.vransko.si/>

Osnovna šola Vransko-Tabor. <http://www.os-vransko.si/>

Simbio, d. d. <http://www.simbio.si/>

Tretja razvojna os, DARS. https://www.dars.si/Infrastrukturni_projekti/Tretja_razvojna_os

Vzdrževanje cest, DARS. <https://www.dars.si/Vzdrzevanje>

Čepље, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

SAKRALNA DEDIŠČINA NA VRANSKEM

Katja Brezovnik

POVZETEK

V prispevku je predstavljena sakralna dediščina na območju občine Vransko. Pod imenom sakralna dediščina pojmujeemo cerkve, kapelice in druga verska znamenja, ki so se ohranila. Sakralna dediščina je največkrat prvo, kar nas pritegne, ko obiščemo nek kraj. Je tisto, kar kraj zaznamuje. Navadno je umeščena v samo središče kraja; okrog nje se je v preteklosti kraj oblikoval.

Na Vranskem je ohranjenih kar nekaj cerkva, kapelic in tudi drugih znamenj, ki jih lahko uvrstimo med sakralno dediščino. Vse cerkve – tako farna kot tudi podružnične – so dobro ohranjene, saj tako Župnija Vransko kot tudi Občina Vransko skrbita, da se ta del naše kulturne dediščine ohranja.

V prispevku je poudarek na cerkvah na Vranskem, njihovih arhitekturnih značilnostih, opremi ter vseh zanimivostih in posebnostih, ki jih najdemo v njih.

Ob koncu so predstavljena še druga zanimiva sakralna znamenja: kapelice, lesena razpela in hišna znamenja. Za večino teh skrbijo posamezniki.

Ključne besede: sakralna dediščina, cerkev, podružnična cerkev, kapelica, Francesco Robba, romarska cerkev

SUMMARY

RELIGIOUS HERITAGE IN VRANSKO

This paper presents the religious heritage of the Municipality of Vransko. The term religious heritage refers to churches, chapel-shrines and other preserved religious signs. Generally, sacred heritage is the first thing that attracts us when we visit a certain place. It is what marks the place and is usually located in its centre, with the settlement gradually evolving around it.

Quite a few preserved churches, chapels and other sacred buildings in Vransko classify as religious heritage. All the churches - parochial as well as the subsidiary - are well preserved, since the Parish of Vransko and the Municipality of Vransko diligently care for the preservation of this part of cultural heritage.

This paper focuses on the churches in Vransko as well as their architectural features, equipment and all points of interest and peculiarities found in these churches.

It also presents other interesting sacred buildings, chapel-shrines, wooden crucifixes and religious signs in houses, the majority of which are being cared for by individuals.

Keywords: sacred heritage, church, subsidiary church, chapel, Francesco Robba, pilgrimage church

UVOD

Sakralna dediščina Vranskega je pomemben segment snovne kulturne dediščine na Vranskem. Z izrazom sakralen označujemo nekaj svetega, svetinjo, sveto opravilo, nekaj posvečenega, bogoslužnega. Med sakralne spomenike uvrščamo velik del cerkvene umetnosti v najširšem pomenu besede: od najmanjših podob do mogočnih cerkva.

Slovenija ne premore mogočnih katedral, kot jih najdemo denimo v Franciji ali drugod po Evropi, je pa zato toliko bolj bogato posejana z majhnimi cerkvicami po vaseh ali v njihovi bližnji okolici, po gričih in na vzpetinah; nastale so pač tam, kjer so jih ljudje v tistem času potrebovali. In prav takšno je stanje tudi v občini Vransko.

Skoraj vsaka vas ima svojo cerkvico, vse vasi pa imajo po več kapelic ali drugih sakralnih znamenj. Zelo številna so kamnita in zidana znamenja, ki nimajo lastne prostornine (niso kapelice) in prosto stojijo v naravi. Mednje sodijo razni križi in figuralna znamenja.

Pogoste so tudi kapelice različnih tipov in lesena znamenja (razpela), ki so bodisi nameščena na različne objekte bodisi prosto stojijo in so pokrita s strešico. Zelo pogoste so stenske niše na hišah ali gospodarskih poslopjih, v njih pa so nameščene upodobitve domačih zavetnikov in priprošnjikov proti nesrečam, požarom ali boleznim oziroma preprosto v zahvalo za kakšen uspešno rešen problem.

Ljudje na Vranskem so zelo povezani z vero in obiskovanjem cerkva ter različnih sakralnih znamenj. Farno cerkev obiskujejo ob nedeljah, podružnice pa ob praznikih njihovih zavetnikov in procesijah, ko prosijo za dobro letino in vreme brez neurij. V cerkvah se odvijajo različni dogodki, kot so koncerti v sklopu Vranskih poletnih večerov, koncerti pevskih zborov ipd., ob znamenjih pa ljudje opravljajo šmarnično pobožnost in se družijo v majskih večerih.

S sakralno dediščino se na področju občine Vransko srečamo skoraj na vsakem koraku, saj je v vsaki vasi kakšna kapelica, znamenje ali cerkvica.

Vsi sakralni spomeniki so zanimivi z vidika arhitekture in umetnosti ter same umeščenosti v prostor; nekateri nas pritegnejo z zanimivimi freskami, kipi ali mogočnimi oltarji, spet drugi stojijo na odlični razgledni točki.

Prvi sledovi sakralne dediščine na Vranskem segajo v leto 1123,¹ ko je v zapisu prvič omenjen zavetnik župnijske cerkve sv. Mihael. Sakralni spomeniki so se najverjetneje pojavili že prej, vendar nimamo pisnih dokazov o tem.

Danes nam omembe patronov, vikarjev, cerkva in drugih sakralnih posesti v različnih zgodovinskih zapisih služijo kot dokument o zgodovini kraja in nekdanjem načinu življenja. Dejstvo, da so se ti spomeniki ohranili v tako veliki meri, nam veliko pove o odnosu krajanov do preteklosti. Cerkveni ključarji, krajan in drugi skrbijo, da se cerkve ohranjajo, saj predstavljajo pomemben del naše snovne kulturne dediščine.

V tem prispevku so predstavljene in opisane zgodovinske, arhitekturne in druge umetniške zanimivosti cerkva v vranski župniji. Predstavljena je farna cerkev sv. Mihaela ter vse njene podružnične cerkve: sv. Hieronima na Taboru, sv. Katarine Aleksandrijske in sv. Matere Božje na Čreti, sv. Marije Magdalene na Ločici pri Vranskem, sv. Mohorja in Fortunata v Stopniku ter sv. Martina v Podvrhu^{2,3}

Vse cerkve vranske župnije so srednjeveškega izvora, čeprav so se srednjeveški elementi le malokrat ohranili v večji meri. Še največ gotskih značilnosti (rombasto obokanje, zunanji oporniki) ima romarska cerkev sv. Katarine na Čreti. Cerkve oziroma deli cerkva so bile kasneje navadno predelane. Največ cerkva je bilo predelanih v 18. stoletju. Farna cerkev sv. Mihaela je bila v začetku 19. stoletja predelana v poznobaročni tradiciji. Leta 1803 so ji podaljšali severno stransko ladjo in prizidali južno ladjo. Načrt za to širitev je pripravil celjski okrožni inženir Ignac Kras, dela pa je vodil Leopold Tušinger.⁴

V vranskih cerkvah ne najdemo srednjeveških poslikav, prav tako se v njih ni ohranila srednjeveška oprema. Tako je vsa oprema teh cerkva novoveškega izvora. Med tisto najveličastnejšo zagotovo spada kapela sv. Antona Padovanskega v župni cerkvi sv. Mihaela, kjer stoji oltar sv. Antona. Izdelavo oltarja pripisujejo ljubljanskemu kiparju Francescu Robbi⁵ oziroma njegovi delavnici,⁶ sliko Brezmadežne v atiki oltarja pa je najverjetneje naslikal lombardski slikar Giulio Quaglio.

Zanimiv je tudi tabernakelj velikega oltarja Marijine cerkve na Čreti iz druge polovice 18. stoletja, ki ga je izdelal mariborski kipar Jožef Holzinger.

Nekaj cerkva je bilo prenovljenih ali celo na novo pozidanih po drugi svetovni vojni, saj so bile med vojno požgane. Taki sta predvsem cerkvi sv. Matere Božje in sv. Katarine Aleksandrijske na Čreti.

Zaradi njihovih stavbnih značilnosti vse našete cerkve danes varujemo kot spomenike lokalnega pomena. Zaščitene so z odlokom nekdanje Občine Žalec iz leta 1999.

ŽUPNIJSKA CERKEV SV. MIHAELA NA VRANSKEM

Farna cerkev sv. Mihaela je umeščena v samo središče trga Vransko in predstavlja njegov osrednji del. Njen obnovljeni zvonik z zlatim križem je viden že od daleč.

Farni zavetnik cerkve sv. Mihael se prvič omenja v nedatirani zapuščinski listini Ceizolfa Spanheimskega, ki je nastala nekje med letoma 1123 in 1146. Ceizolf, nečak Engelberta Spanheimskega, je v tej listini šentpavelskemu samostanu podaril dvor in cerkev sv. Mihaela v Savinjski dolini z dvema pripadajočima gosposčinama. »Curtim videlicet et ecclesiam s. Michaelis in Saunio com duobus dominicalibus adiacentibus«⁷ se je glasil izvirni del listine, zapisane v latinščini.

2 Cerkev sv. Martina v Podvrhu sicer že spada v občino Braslovče, vendar pa spada v vransko župnijo.
3 V predstavitev ni vključena cerkev na Šentjoštu, saj spada v župnijo Šmartno ob Dreti.
4 Vidmar, 2008.
5 Vidmar, 2008.
6 Curk, 1967.
7 Ravnikar, 2010.

1 Curk, 1967.

Zunanjščina cerkve sv. Mihaela na Vranskem
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Leta 1286 se v zvezi s cerkvijo v listini gornjegrajskega samostana omenja Vikar Konrad iz Vranskega (Konrad, vikaer von Vrensk), leta 1332 pa fara.

Iz poročila Strasburške pismovnice leta 1545 je razvidno, da so cerkev postavili navadni ljudje (von dem Gemainen Mann).

Stavba je v jedru gotška. Najstarejši del cerkve je najverjetneje ladja, ki je bila v 15. stoletju – ob izgradnji zvonika in prezbiterija – popolnoma predelana. Cerkev je najprej obsegala zvonik, pravokotno ladjo in triosminski prezbiterij. Pred letom 1631 so ji dodali kapelo sv. Ane na severni strani, po letu 1666 pa kapelo sv. Rešnjega telesa na jugu. V začetku 18. stoletja je dobila še kapelo sv. Antona Padovanskega in pevski kor.

Cerkev je današnjo troladijsko podobo dobila na prehodu iz 18. v 19. stoletje. V letih 1797 in 1798 so namreč odstranili vse kapele – razen Antonove – ter prizidali obe ladji. Leta 1803 so cerkev posvetili. Leta 1827 je bila obnovljena streha zvonika, 1838 pa popravljena potresna škoda. Leta 1842 so odstranili pokopališko obzidje. Ob koncu 19. stoletja so v neogotskem slogu predelali streho na zvoniku in na laterni kapele.

Leta 1960 so blagoslovili novo krstilnico pod zvonikom, hkrati pa dobili nova glavna vrata in vrata v krstilnico.⁸ V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so obnovili fasado in streho cerkve, naredili novo zidno ograjo, uredili kanalizacijo ter na novo tlakovali prostor okrog cerkve. V cerkvi so v tistem času uredili še ozvočenje, centralno gretje, položili nov tlak iz umetnega marmorja v prezbiteriju, zakristiji in obeh stranskih ladjah, odstranili obhajilno mizo, prižnico in dve zidani menzi⁹ (Srca Jezusovega in Matere Božje), pri stranskih vratih uredili nihajna vrata, odstranili klopi v vseh ladjah, dvignili tlake, obložili stene z oblogo iz ruske smreke, prepleskali cerkev¹⁰ – po navodilih spomeniškega varstva – ter postavili nov daritveni oltar¹¹. Leta 1974 dobi cerkev nove zvonove in električni pogon.¹²

V letu 2009 se je začela temeljita obnova cerkve. Najprej je bil obnovljen in utrjen zvonik: zamenjana sta bila ostrešje in streha zvonika ter dodan zlat križ.¹³ V zadnjih letih so utrdili še zidove, zamenjali celotno leseno ostrešje in vso kritino ter zakrpali razpoke na stropu. Prenovili in utrdili so tudi kupolo nad Antonovo kapelo¹⁴. Notranjost cerkve so prebelili, freske so obnovili, na novo fasado pa cerkev še čaka. K obnovi farne cerkve so prispevali ključarji cerkve¹⁵ in župnik¹⁶, ki so obnovo organizirali, ter verniki z darovi.

Cerkev je pravilno orientirana. Sestavljena je iz treh ladij, triosminsko zaključenega prezbiterija in kvadratne kapele s posnetimi robovi na jugu ter prizidane enonadstropne zakristije ob severni stranski ladji – tam je eden izmed stanskih vhodov. Ob južni stranski ladji je prizidana še kapela sv. Antona.¹⁷ Zunanjščina cerkve je preprosta in brez posebnosti. V cerkev vodijo trije kamniti in klasicistično preprosti portali. Prezbiterij še ima zunanje gotske stopnjeване opornike in šilastoločna okna. Na kapeli visi Križani iz 19. stoletja.

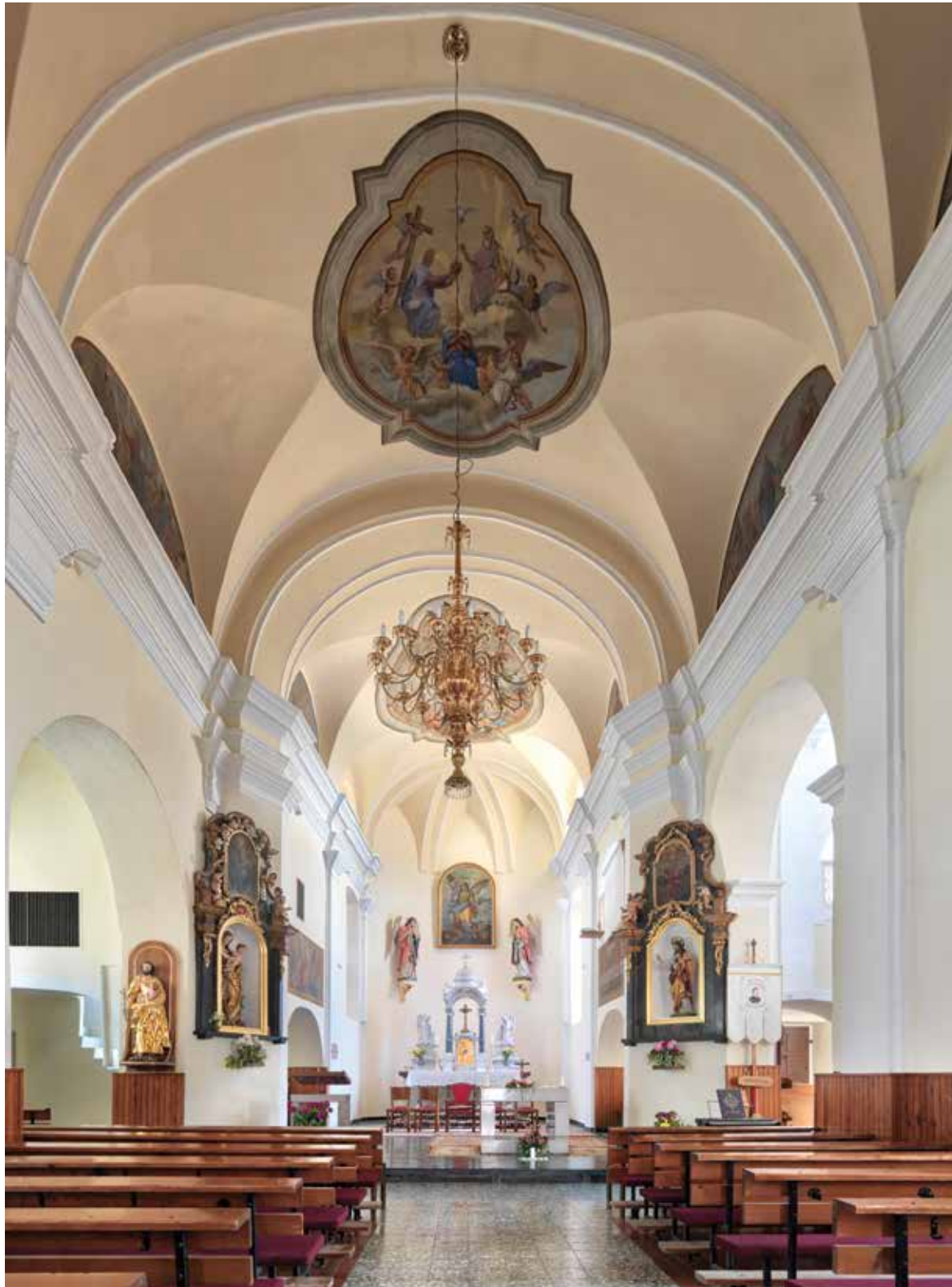
Prostor je banjasto obokan, kapela je pokrita z listno kupolo. Iz prezbiterija je skozi arkadne odprtine dostop do oratorija¹⁸ na jugu. Pod oratorijem je stranski vhod.

Notranjščino cerkve je leta 1881 poslikal Tomaž Fantoni; poslikave so signirane in datirane. Na oboku prezbiterija je naslikan nadangel Mihael, v lunetah¹⁹ sv. Mohor in Fortunat ter sv. Ciril in Metod, na stenah pa sta upodobitvi Jezusa, ki blagoslavlja otroke in zadnje večerje (po Leonardu).

Na oboku glavne ladje sta naslikana Marijino kronanje in sv. Kralj David, v lunetah pa izgon trgovcev iz templja, govor na gori, pomnožitev kruha ter Jezus in Samarijanka.

Na oboku severne stranske ladje so naslikani oznanjenje, rojstvo, obiskovanje in obrezovanje, v lunetah pa dvanajstletni Kristus v templju, sv. Martin, sv. Frančišek Asiški in sv. Jožef. Na oboku južne stranske ladje so naslikani vnebohod, prihod sv. Duha, v lunetah pa Marija ob grobu, sv. Ana, ki uči Marijo brati, sv. Marija Magdalena in sv. Katarina Aleksandrijska.

8 Župnijska kronika 1781–2014, župnik Grmič, 1960.
9 (Oltarna) menza je mizi podobna, navadno kamnita priprava za krščansko bogoslužje. Fran: SSKJ. <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=menza>
10 Opisana dela so bila opravljena v letih 1960–1970. Župnijska kronika 1781–2014.
11 Ob zlati maši kanonika Antona Kara, 23. 6. 1972. Župnijska kronika 1781–2014, župnik Rutar.
12 Veliki zvon s tonom e, mali zvon s tonom a in srednji zvon s tonom fis, ki jih je izdelalo podjetje Ferralit Žalec. Župnijska kronika 1981–2014, župnik Rutar, 1974.
13 Restavratorka je bila Marija Marolt, vnukinja dolgoletnega mežnarja in cerkvenega zborovodje Rada Kapusa, iz Kranja.
14 Delo je opravljalo podjetje Novak, s. p., iz Moravč.
15 Ključarji v letu 2018: Vinko Bogataj, Justin Sedeljšak, Franc Šoštar, Franc Beričič in Edi Novak.
16 Župnik Jožef Turinek.
17 Curk, 1967.
18 Loža s pogledom na oltar.
19 Polkrožni lok nad vrati ali oknom.

Notranjščina cerkve sv. Mihaela na Vranskem, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Na oboku kapele so naslikani Oljska gora, Simon iz Cirene, pribijanje na križ in križanje, med prizori pa štirje evangelisti.

Glavni oltar v cerkvi je marmornat in je delo kamnoseka Jožefa Linserja iz leta 1901.²⁰ Tabernakelj je izdelal Jakob Rapella, okvir slike Ivan Cesar, slika pa je delo Feliksa Barazuttija. Na sliki je upodobljen sv. nadangel Mihael. Ob njej stojita kipa sv. nadangelov Gabrijela in Rafaela, ki sta delo Ferdinanda Stuflesserja. Oba kipa sta bila obnovljena leta 2014, obnovila pa ju je restavratorka Marija Marolt iz Kranja.²¹

Daritveni oltar je po načrtih Janeza Fürsta leta 1972 iz kraškega kamna izdelal Branko Kunovar.

Oltarja ob slavoloku je leta 1845 izdelal Michael Rosenberger. Oltarja sta lesena in izdelana v rokokojski tradiciji. V levem oltarju je neogotski Marijin kip, prinesen leta 1956 iz kapele v Brodeh, v desnem pa kip Srca Jezusovega, ki ga je leta 1921 izdelal Ivan Cesar. V atiki oltarjev sta sliki sv. Frančiška Ksaverja in sv. Štefana. Ob Marijinem oltarju stoji v baročni tradiciji izdelan kip sv. Jožefa, ki ga je leta 2009 obnovila restavratorka Marija Marolt, podstavek zanj pa je prispeval mizar Vinko Bogataj.²²

V kapeli sv. Antona Padovanskega stoji velik marmorni oltar sv. Antona. Oltar je stebrnega tipa. Krasijo ga kipi Janeza Nepomuka in Petra, angelov in angelskih glav ter sliki sv. Antona in Brezmadežne. Oltar je naročil vranski mitničar Anton Zaharija Waldreich pl. Erenporten skupaj s soprogo Marijo Frančiško, rojeno pl. Stemberg; imeni naročnikov razberemo v dveh grbih na vrhu oltarja. Oltar se pripisuje delavnici Francesca Robbe iz Ljubljane, slika sv. Antona z detetom pa je (slabo ohranjeno) delo Antona Cebeja²³. Avtorstvo slike Brezmadežne v štirilistnem okvirju na vrhu oltarja se pripisuje Giulio Quaglii.

Francesco Robba je italijanski kipar, ki je v Ljubljani izdelal večje število kiparskih stvaritev, med drugim spomenik sv. Trojice, Narcisov vodnjak in kip sv. Janeza Nepomuka na fasadi cerkve sv. Florjana. Njegovo najbolj znano delo pri nas je Vodnjak treh kranjskih rek, katerega original je shranjen v Narodni galeriji v Ljubljani, pred magistratom v središču mesta pa stoji njegova kopija.

V cerkvi najdemo tudi kartušasto oblikovano nagrobno ploščo generala Leopolda Eugena barona Schertzerja iz leta 1754.

²⁰ Župnijska kronika 1781–2014.

²¹ Župnijska kronika 1781–2014, župnik Turinek, 2014.

²² Župnijska kronika 1781–2014, župnik Turinek, 2009.

²³ Baročni slikar na Slovenskem.

Kupola nad Antonovo kapelo

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Vitraž z Marijo Vnebovzeto, delo Staneta Kregarja.

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Akademski slikar Stane Kregar je leta 1960 izdelal križ v krstilnici,²⁴ leta 1972 pa dve okni v prezbiteriju (Vstali Zveličar in Marija Vnebovzeta) in okna z verskimi simboli v Antonovi kapeli.²⁵

Cerkev je leta 1993 dobila nove mehanske orgle z 18 registri, namestili so tudi novo uro.²⁶

Leta 2012 so obnovili misijonski križ in kip Vstalega Zveličarja.²⁷

²⁴ Župnijska kronika 1781–2014, župnik Grmič, 1960.

²⁵ Župnijska kronika 1781–2014, župnik Rutar, 1972.

²⁶ Orgle je izdelala orgelska delavnica iz Hoč. Župnijska kronika 1781–2014, župnik Turinek, 1993.

²⁷ Restavratorica Marija Marolt. Župnijska kronika 1781–2014, župnik Turinek, 2012.

Oltar sv. Antona, delo italijanskega kiparja Francesca Robbe, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

PODRUŽNIČNA CERKEV SV. HIERONIMA NA TABORU

Na skalnatem gričku severno od Vranskega na razvalinah nekdanjega gradu oziroma trdnjave²⁸ stoji cerkev sv. Hieronima. Cerkev in njena okolica predstavljata odlično razgledno točko, od koder vidimo skoraj vso Savinjsko dolino.

Prvotna cerkev je datirana v prvo polovico 15. stoletja, čeprav se prvič omenja šele leta 1545²⁹. Cerkev je na začetku obsegala današnji prezbiterij, ladjo, ki so jo kasneje tudi gotsko obokali, ter lesen stolpič. Prvotni cerkvi so v 18. stoletju podaljšali ladjo in ji na zahodu dodali nov zidan zvonik.

Leta 1631 je imela cerkev le oltar sv. Hieronima, kasneje sta se temu oltarju pridružila še dva oltarja: sv. Antona na desni strani ter sv. Jožefa na levi.

Leta 1860 je cerkev dobila novo prižnico, podobe sv. Križevega pota in pevski kor.³⁰ V letih 1862 in 1863 so cerkvi prizidali mežnarijo, ki stoji na jugovzhodnem delu cerkve.

Leta 1886 je cerkev dobila zakristijo, ki je bila istega leta tudi posvečena.

Med drugo svetovno vojno cerkev na izposojno dobi dva zvonova iz cerkve sv. Katarine na Čreti, ki jih kasneje, po obnovi cerkve, vrne,³¹ leta 1969 pa cerkev na Taboru dobi svoja zvonova: večji, s tonom b, nosi napis »Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem«, manjši, s tonom cis, pa »Boga slavim, ljudi veselim, nevihte krotim, rajnim zvonim«.³²

V osemdesetih letih 20. stoletja so krajani krajevne skupnosti Vransko s prostovoljnim delom obnovili cerkev in obzidje. V tistem času cerkev dobi tudi elektriko in strelovod. Takrat je bila cerkev nazadnje obnovljena.

Sama cerkev naj bi nastala na ostalinah taborske utrdbe; cerkev je danes obdana s taborskim obzidjem, za gradnjo katerega so uporabili ruševine prvotne utrdbe.

Cerkev je pravilno orientirana. Sestavljena je iz pravokotne ladje, triosminskega prezbiterija, zakristije na severni strani ter zvonika ob vhodu v cerkev. Na fasadi na njeni južni steni najdemo slepo gotsko okno, v katerem se je ohranilo izklesano krogovičje³³ s tri- in štirilisti³⁴.

V notranjosti cerkve je ohranjen prvotni gotski rebrasti obok. Ladja je obokana mrežasto, prezbiterij pa križno. Rebra hruškastega profila slonijo na konzolah³⁵ in polkrožnih služnikih³⁶. Stičišča reber poudarjajo sklepniki³⁷ v obliki rozet. Slavolok je šilastoločne oblike.

28 Graščina Podgrad (Purgstall) naj bi stala na tem mestu. Gabršek, 1888.

29 Iz leta 1545 imamo ohranjen vizitacijski zapisnik, v katerem je omenjenih vseh osem podružničnih cerkva vranske župnije. Gabršek, 1888.

30 Gabršek, 1888.

31 1944 vojna uprava vzame za potrebe vojske dva bronasta zvonova: večji, s tonom his, je iz leta 1859, manjši, s tonim a, pa iz leta 1923. Župnijska kronika 1781–2014.

32 Župnijska kronika 1781–2014, župnik Rutar, 1969.

33 Stavbni okras iz geometrijskih oblik, kot so krog, list, mehur, satovje.

34 Štirilist je element gotske arhitekture, navadno na vrhu okenske odprtine, v katerem je središče v obliki štirih listov – kot štiriperesna deteljica.

35 Iz zidu izstopajoč nosilni kamen za balkone, plastike, tramove, podpornike.

36 Steber, ki je dodan nosilnemu členu (oporniku ali zidu) in se nadaljuje v rebra na oboku.

37 Kamen, ki je vgrajen na temenu loka ali v stičišču reber oboka.

Cerkev sv. Hieronima na Taboru

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Slepo gotsko okno na zunanjščini cerkve

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Cerkev je v celoti opremljena z neogotsko opremo, ki jo je leta 1860 izdelal Matija Tomc: oltarji, prižnica, lesena pevska empora, okvirji križevega pota.

Na velikem oltarju stoji kip sv. Hieronima med kipoma sv. Lenarta in sv. Florjana, v stranskih oltarjih pa sta upodobljena sv. Jožef in sv. Anton Puščavnik.

Križev pot je signirano in datirano delo Franca Bizjaka iz leta 1860.³⁸

Zavetnik cerkve je sv. Hieronim, eden od najpomembnejših osebnosti cerkvene zgodovine. Hieronim naj bi se rodil v mestu Stridon, ki naj bi ležal nekje na dalmatinsko-panonskem območju. Lega tega mesta še danes ni natančno določena, nekateri raziskovalci se celo nagibajo k hipotezi, da se mesto nahaja na slovenskih tleh. Sv. Hieronim je znan po svojem asketskem življenju ter svojih spisih. Od nekdaj je Hieronim veljal za najbolj izobraženega cerkvenega pisatelja. Njegovo največje delo je gotovo prevod Svetega pisma, Vulgata, ki je bil dolgo v splošni rabi.

Zaradi dejstva, da naj bi sv. Hieronim izhajal iz dalmatinskih krajev, je še posebej čaščen v Istri in Dalmaciji, kjer je deželni patron. Na Slovenskem so mu posvečene predvsem cerkve na Primorskem, po njem pa se imenuje tudi kraj Jeronim.

38 Vidmar, 1977.

Cerkev sv. Hieronima na Taboru
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

PODRUŽNIČNA CERKEV SV. KATARINE ALEKSANDRIJSKE NA ČRETI

Prvič se cerkev omenja leta 1545⁴¹, čeprav je bila najverjetneje zgrajena že v prvi polovici 15. stoletja. V cerkvi in na njeni fasadi so bile v preteklosti vidne različne letnice: 1656 – na krstnem kamnu blizu velikih vrat, 1685 – zunaj kora, 1687 – na prižnici.⁴²

Leta 1631 je imela cerkev tri oltarje, leta 1669 je dobila obok v prezbiteriju in lesen, poslikan strop v ladji, a je bila brez zakristije.

Cerkev je leta 1944 požgala nemška policija in ohranili so se le zidovi. V povojnih letih je bila obnovljena. Nazaj so postavili ostrežje in streho iz skodel, zvonik, kakršen je bil pred požigom, ter vrnili oba zvonova, ki sta bila medtem na izposoji v cerkvi sv. Hieronima na Taboru. Obnova se je zaključila leta 1952.⁴³

Sv. Hieronim je navadno upodobljen kot shujšan starejši mož z dolgo sivo brado, pogosto upodobljen ob pisalni mizi. Včasih je poleg njega upodobljen tudi lev, ki bi ga naj Hieronim ozdravil.

Ena izmed najbolj znanih upodobitev sv. Hieronima je bakrorez Albrechta Dürerja iz leta 1514.

V cerkvi je sv. Hieronim upodobljen na glavnem oltarju. Kip ga prikazuje kot asketa z dolgo brado. V rokah drži knjigo, kar kaže na njegovo izobraženost in pisanje spisov. Ob nogah mu leži lev, ki naj bi ga po eni izmed legend ozdravil.

V bližini cerkve se nahajajo kraške jame: Škadavnica (Skadalnica³⁹), Štabirnica (v smeri Svetega Jošta) in Veternica (v bližini graščine Pograd).

Za cerkev skrbijo krajani s ključarji⁴⁰.

39 Gabršek, 1888.
40 V letu 2018 za cerkev skrbita ključarja Jože Pečovnik (njegov oče Jože je bil ključar kar 40 let) in Franc Gotar, mežnarska dela pa opravlja Jože Vovk.
41 Curk, 1967.
42 Gabršek, 1888.
43 Župnijska kronika 1781–2014.

Zunanjščina cerkve sv. Katarine Aleksandrijske na Čreti
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Cerkvi so v sedemdesetih in osemdesetih letih zamenjali streho ter jo prekrili s takrat modernimi salonitnimi ploščami, s katerimi je cerkev prekrita še danes. V tistem času so obnovili tudi kor, prekrili strop z leseno oblogo ter naredili tlak iz keramike v prezbiteriju in cerkveni ladji.⁴⁴

Cerkev je pravilno orientirana. V osnovi je gotska in je vse gotске elemente ohranila do danes. Cerkev ni bila deležna velikih prezidav, najverjetneje zato, ker so na Čreti večjo pozornost posvetili cerkvi Matere Božje.⁴⁵

Sestavljata jo triosminski prezbiterij z zakristijo na južni strani in pravokotna ladja.

Na zunaj vidimo preprosto cerkev brez dodatnega okrasja – samo vogali cerkve so izdelani iz klesancev. Portal v cerkev je umeščen v os cerkve in je šilastoločne oblike. Nad njim se nahaja novejšo okno. Cerkev ima nekaj prvotnih ozkih gotskih oken s kamnito obrobo ter nekaj kasneje – leta 1867 – dodanih oken. Cerkev prvotno ni imela zvonika, majhen lesen stolpič na strehi v osi nad vhodom v cerkev je bil dodan leta 1869. V prvem izmed zvonov v stolpiču je bil vgraviran napis »Jezus Nazarenus⁴⁶ m + v I + 3 X + (1434?)«, v drugem pa napis »Jezus Fili Dei Vivi Misere Nobis«⁴⁷.

Ladja je pokrita z ravnim lesnim stropom. Prezbiterij pokriva rebrast obok. Na stičišču reber so okrogli sklepniki, ob straneh pa ščitasti sklepniki in sklepniki v obliki grbovnih ščitnikov. Pevska empora je lesena.

V prezbiteriju cerkve je nad menzo velikega oltarja kip sv. Katarine Aleksandrijske iz prve polovice 20. stoletja, nad menzo stranskih oltarjev pa baročni kip sv. Nikolaja in kip sv. Srca Jezusovega, signirano in datirano delo kiparja Prislana iz leta 1946. V ladji visi slika Križanega iz druge polovice 20. stoletja.⁴⁸

44 Župnijska kronika 1781–2014, župnik Rutar, 1960–1980.
45 Gabršek, 1888.
46 »Jezus iz Nazareta«. Gabršek, 1888.
47 »Jezus, sin Božji, usmili se nas«. Gabršek, 1888.
48 Vidmar, 2008.

Notranjščina cerkve sv. Katarine Aleksandrijske na Čreti

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Katarina Aleksandrijska s svojimi atributi: kolesom, mečem, krono in palmovo vejico

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Za cerkev skrbijo ključarji⁴⁹ in krajani.

Sv. Katarina goduje 25. novembra. Po legendi, ki so jo križarji prinesli v Evropo v 11. stoletju, je Katarina Aleksandrijska poskušala spreobrniti cesarja Maksencija. Z dobrim govorom je v krščanstvo prepričala 50 njegovih učenjakov. Cesar jo je po tem dogodku obsodil na smrt. Ostri noži na kolesu naj bi jo razrezali, a se to ni zgodilo, saj se je kolo razletelo. Nato so jo obglavili.

Po drugi legendi jo je poganski kraljevi sin zaprl v ječo, saj ga ni hotela za moža. Tam se je skrivnostno zaročila s Kristusom. Ko je umrla, so angeli njeno truplo pokopali na gori Sinaj.

V naših krajih je znano, da hodiijo ljudje k sv. Katarini, da se ji priporočijo za zdravo pamet. Če se kdo neumno obnaša, mu rečejo: »Moli k sv. Katarini za zdravo pamet.«

Po tradiciji je sv. Katarina upodobljena s kolesom ali mečem. Mučenka ima pogosto na glavi krono, redkeje avbo. V nekaterih upodobitvah jo spremljajo tudi naslednji atributi: palma, cvetlica, knjiga, lilija, plošča z imeni modrecev, odsekana glava.

Katarina spada med najpogostejše upodobljene svetnice. Na Slovenskem najdemo kar 35 cerkva, posvečenih sv. Katarini, od tega 29 podružnic, njene upodobitve pa pogosto najdemo tudi v drugih cerkvah.⁵⁰

V cerkvi na Čreti je sv. Katarina upodobljena s kolesom in mečem, na glavi ima krono, v rokah pa drži palmovo vejico.

⁴⁹ V letu 2018 sta ključarja cerkve Izidor Skok in Jože Matko.

⁵⁰ Kuret, 1998.

PODRUŽNIČNA CERKEV MATERE BOŽJE NA ČRETI

Romarska cerkev Matere Božje se nahaja na Dobroveljski planoti na približno 900 m nadmorske višine. Je priljubljena planinska izletniška točka ter nudi lep razgled na Dobroveljsko hribovje in Zgornjo Savinjsko dolino.

Cerkev se v zapisih iz leta 1545 ne omenja, čeprav je bila najverjetneje pozidana že ob koncu 15. stoletja. V zvoniku je bilo nekoč troje zvonov. V enem izmed njih je bila vgravirana letnica 1471, kar bi lahko pomenilo, da je bila cerkev zgrajena nekje v tem času.⁵¹

V osnovi je cerkev gotska, enoladijska s prezbiterijem in zvonikom. Ti trije elementi kažejo na enotno gradnjo. Cerkev je bila kasneje večkrat dozidana. V 16. stoletju so prizidali zakristijo. Najverjetneje leta 1720 so na severni strani prizidali kapelico sv. Ane; v kapelici namreč najdemo zapis te letnice. Sredi 19. stoletja je bila prizidana vhodna lopa s pevskim korom. V krstilnem kamnu pri vhodu v cerkev je vklesana letnica 1685. Portal zakristije je datiran z letnico 1863.

V dvajsetih letih prejšnjega stoletja so popravili okna, prekrili streho in zvonik, nabavili dva bronasta zvonova – srednjega s tonom g in manjšega s tonom h⁵² – ter popravili obzidje.⁵³ Leta 1933 je sledila nova poslikava in pozlatitev treh oltarjev.

Romarska cerkev Matere Božje na Čreti

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

⁵¹ Curk, 1967.

⁵² Napis na zvonu: VOCO POPULUM, FLEO MORTUOS, PELLO TEMPESTATEM, MONEO DEVOTIONEN.S. MARIA, ORA PRO NOBIS. LABACI 1778 FUDIT IVANNES JACOBUS SAMAŠA.

⁵³ Župnijska kronika 1781–2014.

Med drugo svetovno vojno je bilo zaradi kurjenja Wehrmannschafta⁵⁴ uničenih veliko predmetov v cerkvi. Kip Matere Božje so prenesli v župnijsko cerkev; nazaj se vrne 15. avgusta 1945.

1983 so postavili nove klopi in naredili nov tlak iz keramičnih ploščic v zakristiji. Leta 1994 je bila cerkev zadnjič na novo krita.⁵⁵

Cerkev je vse do danes ohranila svojo gotško osnovo, z zunanjimi oporniki in zašiljenim vhodnim portalom.

Cerkev je pravilno orientirana. Danes jo sestavljajo vhodna lopa s pevskim korom, pravokotna ladja, triosminska kapela in triosminski prezbiterij z zvonikom na severu ter zakristija na jugu. Celotno cerkev obteka pristrešen talni zidec, ki se prilagaja terenu, ter žlebasti podstrešni zidec. Na fasadi prezbiterija najdemo dve prvotni, ozki, zašiljeni okni. Zvonik je pokrit s streho v obliki čebule.

Ladja in prezbiterij sta rombasto obokana. Na vseh stičiščih reber so sklepniki različnih oblik. Vse sklepnike so leta 1945, po prenovi cerkve, dekorativno poslikali. V prezbiterij in kapelo vodita baročna polkrožna slavloloka. Kapela je križno obokana. Balkon pevske empore⁵⁶ je okrašen s preprosto štukaturo iz 19. stoletja.

V cerkvi stoji zelo bogat glavni oltar iz leta 1730, ki je sestavljen iz podstavka, zidane menze in bogatega lesenega nastavka. V osrednji vdolbini stojijo kipi sv. Barbare, sv. Lucije in sv. Matere Božje z Detetom, ki stoji v sredini. Svetnici spremljata kipa angelov. V atiki je upodobljeno Marijino kronanje, ki je na vrhu zaključeno s kartušo. Vrtljiv tabernakelj, okrašen s keruboma in šestimi svečniki je leta 1767 izdelal mariborski rezbar Jožef Holzinger. Gotski kelih je podoben kelihu iz ljubenske podružnice sv. Antona v Rastkah iz leta 1512.⁵⁷ Oltarja sta bila obnovljena v letih 1850 in 1935.⁵⁸

Pogled v notranjost cerkve sv. Matere Božje na Čreti

Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

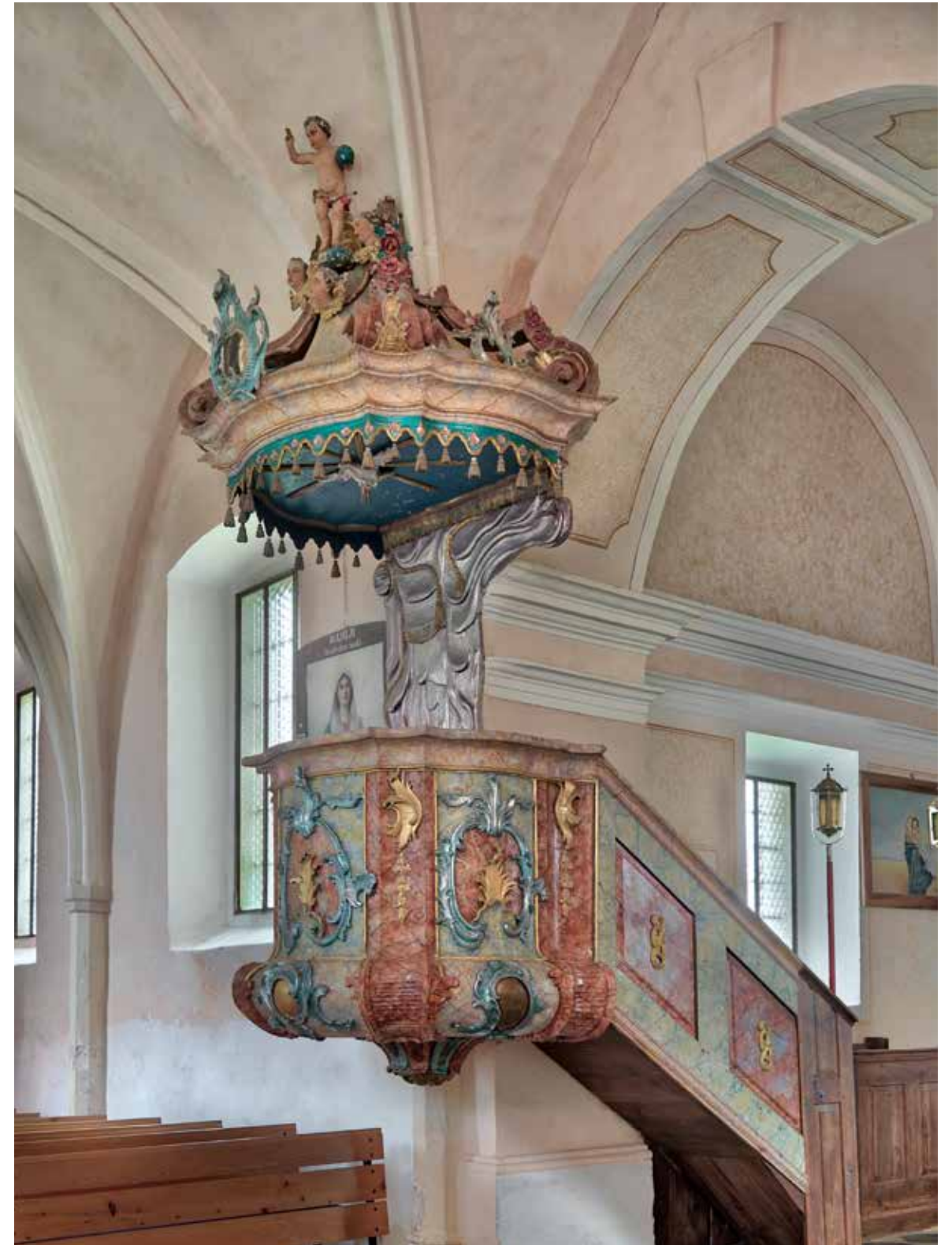
⁵⁴ Wehrmannschaft je bila polvojaška organizacija, z okupacijo uvedena tudi na Gorenjskem in Štajerskem, kjer je bilo operativnih do 2500 mož. Župnijska kronika 1781–2014.

⁵⁵ Župnijska kronika 1781–2014.

⁵⁶ Z ograjo ali loki ograjen nadstropni prostor v cerkvi.

⁵⁷ Gabršček, 1888.

⁵⁸ Župnijska kronika 1781–2014.

Poznobarочно okrašena prižnica, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Oltar v kapeli sv. Ane je sestavljen iz kipa sv. Ane, v atiki pa so kipi sv. Petra, sv. Pavla in sv. Valentina. Oltar v poznobaročni tradiciji je izdelal Andrej Cesar iz Mozirja leta 1865.

Prižnica je poznobaročno okrašena in je nastala okrog leta 1760. Krasita jo školjčevje in draperija, na razgibanem baldahinu pa je kip blagoslavljajočega Deteta.

Okrog 1760 so dobili orgle v lepi devastirani omari, ki jo krasi vaza s cvetjem, na krilih pa bogata rocaillska ornamentika.

Križev pot iz leta 1862 je delo Vizijaka iz Kranja, en del pa iz Cesarjeve delavnice iz Mozirja.⁵⁹

Leta 2004 je cerkev dobila nove orgle, ki so jih pripeljali iz Nemčije. Zanje je zaslužen duhovnik Izidor Pečovnik - Dori, ki je orgle pripeljal iz cerkve sv. Elizabete v Berlinu, kjer župnikuje.

Krajani in romarji s svojimi darovi podpirajo obnovo⁶⁰ cerkvene notranjščine, oltarjev in svetnikov, ključarji⁶¹ pa to obnovo organizirajo.

PODRUŽNIČNA CERKEV SV. MAGDALENE NA LOČICI PRI VRANSKEM

Cerkev sv. Magdalene se nahaja na vzhodnem delu vasi Ločica pri Vranskem in s svojim baročnim zvonikom predstavlja markantno stavbo, ki je vidna že od daleč.

Cerkev se prvič omenja 1545, zgrajena pa je bila najverjetneje pol stoletja prej.⁶² Ladja in prezbiterij iz tistega časa sta tipičen primer podeželske podružnice. Prvotno cerkev je postavila kamniška stavbarska in kamnoseška delavnica.⁶³ Zvonik je bil postavljen kasneje. Med letoma 1850 in 1855 so prizidali zakristijo in predelali ladijska okna. Cerkvena notranjščina je bila prenovljena v letih 1865 in 1866, kar nam dokazuje kronogram na enem izmed sklepnikov, ki se glasi: »SanCta MagDaLena nVnC preCatrIX nostra.«⁶⁴ Leta 1872 je cerkev dobila novo streho.

Med prvo svetovno vojno so bronaste zvonove prelili v topove, po vojni pa je cerkev dobila nove, železne zvonove.

Med drugo svetovno vojno je bila streha cerkvenega zvonika preluknjana od krogel. 1960 je bil prekrit cerkveni stolp.⁶⁵

Kasneje so streho zvonika popravili, jo leta 1960 znova prekrili in v osemdesetih letih prebarvali. Leta 1986 je cerkev dobila strelovod.⁶⁶

⁵⁹ Curk, 1967.
⁶⁰ Obnova poteka od leta 2000 in v letu 2018 še ni zaključena.
⁶¹ Ključarja romarske cerkve Matere Božje na Čreti v letu 2018 sta Franc Remic in Jernej Pestotnik.
⁶² Curk, 1967.
⁶³ Vidmar, 2008.
⁶⁴ "Sveta Magdalena, prosi za nas."
⁶⁵ Delo je opravil Karel Cizelj. Župnijska kronika 1781–2014, župnik Grmič, 1960.
⁶⁶ Župnijska kronika 1781–2014.

Cerkev sv. Magdalene na Ločici pri Vranskem
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

V sedemdesetih letih 20. stoletja so cerkev oropali. Odnegli so svečnike in kelihe.

Cerkev je sestavljena iz zvonika, pravokotne ladje in triosminskega prezbiterija. Na jugu je dodana zakristija. Cerkev je obdana z nizkim zidom. Pod zvonikom je vhodna lopa, v katero vstopimo skozi šilastoločne vhode. V cerkev vodi gotski, šilasto zaključen portal. Na prezbiteriju najdemo šilasta okna.

Cerkvena notranjščina je gotška. Cerkev je rombasto obokana in je poleg cerkve sv. Hieronima edina v župniji, ki je v celoti obokana. Rebra rastejo iz geometrijskih konzol v ladji ter figuralnih v prezbiteriju. Izjemi sta dve konzoli ob slavlouku, kjer sta upodobljena dva grba z angeli, ki v parih molijo ali držijo napisni trak ali grb. Vsa stičišča krasijo bodisi okrogli sklepniki bodisi sklepniki v obliki grbov ali v obliki rozet. Slavolok je šilasto zaključen.

Glavni oltar sv. Marije Magdalene je iz 17. stoletja. Levo od sv. Magdalene stoji sv. Barbara, desno pa sv. Notburga. Leta 1631 je imela cerkev še stranska oltarja, posvečena sv. Ahacu in sv. Križu.

V zakristiji je preslikana upodobitev mučeništva sv. Barbare, ljudsko delo iz 18. stoletja.⁶⁷

Cerkev je po letu 1850 dobila neogotsko opremo: oltarne nastavke – danes je ohranjen le še velik oltarni nastavek – ter prižnico s slikami Jezusa in evangelistov.

⁶⁷ Vidmar, 2008.

Pogled v notranjščino cerkve sv. Magdalene na Ločici
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Figuralna konzola v prezbiteriju
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Na stranskem oltarju je slika Device Marije. Ta oprema je v cerkvi vidna še danes. Leta 2008 je lokalni umetnik Franc Dobnik iz Stopnika izdelal nov, lesen daritveni oltar.

Marija Magdalena, zavetnica podružnične cerkve na Ločici pri Vranskem, je omenjena kot prva žena, ki je spremljala Jezusa in mu služila. Bila je poleg, ko so Jezusa križali, ga snemali s križa in ga pokopali. Pri vstajenju je Jezus Magdaleni naročil, naj učencem pove, kar je videla. O življenju Marije Magdalene je znanega le malo.

Marija Magdalena je največkrat upodobljena kot ženska v dolgem oblačilu in z njenim glavnim atributom – posodico z mazilom.⁶⁸

Marija Magdalena je na glavnem oltarju v cerkvi na Ločici upodobljena v svoji najbolj značilni podobi: kot spokornica v dolgem plašču, ob nogah pa ima posodico z mazilom.

Notranjščina cerkve je bila pred kratkim obnovljena, cerkev pa je dobila tudi nove klopi.⁶⁹

Za cerkev skrbijo ključarji⁷⁰ in krajani.

⁶⁸ Kuret, 1998.
⁶⁹ Obnova je potekala med letoma 2011 in 2012.
⁷⁰ V letu 2018 sta ključarja cerkve Stanislav Kajbič in Jakob Mežnar, mežnarska dela pa opravlja Stanislava Lebeničnik.

PODRUŽNIČNA CERKEV SV. MOHORJA IN FORTUNATA V STOPNIKU

Cerkev je pravilno orientirana in leži sredi vasi Stopnik.

Kot druge obravnavane cerkve se tudi podružnična cerkev sv. Mohorja in Fortunata v Stopniku prvič omenja leta 1545, čeprav je v osnovi starejša. Ladja in prezbiterij sta najverjetneje iz prve polovice 15. stoletja. Leta 1631 je imela cerkev štiri oltarje: sv. Mohorja, Device Marije, sv. Simona in Juda ter sv. Benedikta.⁷¹ Kasneje – leta 1712 – pa je cerkev premogla le še tri oltarje.

Leta 1669 je imela cerkev lesen ladijski strop in zvon, ki je visel kar na podstrešju; cerkev je bila brez zvonika in zakristije.

Leta 1863 so cerkev popravljali. Takrat so postavili obzidje okrog cerkve, poleg vhoda pa sezidali kapelico sv. Roka in Boštjana. Pred gotskim vhodom v cerkev je bila lesena vhodna lopa, ki so jo tega leta odstranili in zgradili sedanjo lopo s pevsko emporo.

V sedemdesetih letih 20. stoletja cerkev dobi nov tlak.

Zunanjščina cerkve sv. Mohorja in Fortunata v Stopniku
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

⁷¹ Gabršek, 1888.

Leta 1986 zvonik dobi bakreno streho – takrat je obnovljena celotna streha cerkve⁷² –, leta 1987 pa cerkev dobi elektriko.

Cerkev je sestavljena iz zidane vhodne lope, pravokotne ladje z zvonikom in triosminskim prezbiterijem ter zakristije na severu.

Zunanjščina je ohranila svoje prvotne gotske značilnosti: stopnjevane opornike in kamnit pristrešen talni zidec, ki se prilagaja terenu. Tako glavni kot stranski vhod sta gotska – šilaste oblike. Vhodna lopa je gotsko obokana, streha zvonika je piramidasto pokrita.

V zvoniku sta bila nekoč dva zvonova. Manjši zvon je imel vgravirano letnico 1317 in izdelovalčevo ime⁷³, večji je bil kupljen leta 1867. Manjši zvon naj bi bil eden izmed najstarejših zvonov na Slovenskem.

Notranjščino pokriva prvotni leseni strop, prezbiterij je banjasto obokan.

Veliki oltar v notranjščini sta leta 1896 izdelala Andrej Buta iz Kostrivice in Fischer iz Stoprc. Na oltarju najdemo grb Schrattenbachov, kar je ostanek prvega oltarja. V niši sta kipa sv. Mohorja in Fortunata, ob straneh kipa sv. Cirila in Metoda, v atiki pa kip sv. Roka.

Na slavoločni steni sta kipa sv. Boštjana in sv. Roka, ki sta prvotno stala v vaški kapelici. Stranska oltarja sta iz 19. stoletja. V nišah so kipi Marije Kraljice, sv. Simona in Jude Tadeja ter sv. Marjete in sv. nadangela Mihaela.

V cerkvi je tudi prižnica s konca 17. stoletja. Krasijo jo zaviti stebri in kipi štirih evangelistov, njen baldahin pa Mojzesove table in Bog Oče.

Notranjščina cerkve sv. Mohorja in Fortunata v Stopniku
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Replika enega izmed najstarejših zvonov na Slovenskem, najdenega v cerkvi v Stopniku.
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Križev pot, zapisan v bohoričici.
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Na stenah ladje je obešen križev pot iz 19. stoletja, ki je zanimiv predvsem zaradi napisov v bohoričici.

Mohor in Fortunat sta bila doma v Singiduni (Beogradu) in sta mučeniške smrti umrla leta 304. Med preseljevanjem ljudstev so se prebivalci selili na zahod in pristali v Ogleju, s seboj pa so odnesli tudi ostanke Mohorja in Fortunata. V Ogleju so ju začeli častiti kot mogočna priprošnjika. O njiju kroži mnogo legend, vendar ne drži, da sta misijonarila v naših krajih. Češčenje, ki sta ga bila deležna v Ogleju, pa je ostalo in je seglo tudi v naše kraje.

Na Slovenskem je Mohorju in Fortunatu posvečenih nad 30 cerkva, med njimi največ podružnic.

*Navadno sta upodobljena skupaj, največkrat kot priprošnjika. Sv. Mohor je upodobljen kot škof v ornatu, sv. Fortunat kot diakon, oba pa v rokah držita palmovo vejico, simbol mučeništva.*⁷⁴

V cerkvi v Stopniku sta sv. Mohor in Fortunat upodobljena kot škof in diakon, sv. Fortunat pa drži v rokah knjigo.

Notranjščina cerkve je bila temeljito obnovljena po letu 2000.

Za obnovo skrbijo ključarji⁷⁵, verniki in krajani.

⁷² Delo je opravil Miha Pečovnik.
⁷³ Napis: »Victor, 1317«. Curk, 1967.

⁷⁴ Kuret, 1998.
⁷⁵ Ključarji cerkve v Stopniku v letu 2018 so Janko Brdnik, Jože Dolar in Rado Jagodič.

CERKEV SV. MARTINA V ŠMARTNEM, PODVRH

Cerkev sv. Martina se nahaja v skriti dolinici, v močvirnatem zaselku Šmartno v vasici Podvrh, nekoč imenovani Gotvin pri Vranskem.

Cerkev se prvič omenja že leta 1302 – ter kasneje leta 1545 – in najverjetneje ni veliko starejša. V jedru je cerkev srednjeveška. Leta 1699 sta cerkev sestavljala obokan prezbiterij in ladja z ravnim lesenim stropom. Leta 1721 so ladjo podaljšali in na novo mesto prestavili gotski portal. Prezbitelij so na novo obokali leta 1731; takrat so prizidali tudi zvonik in zakristijo.⁷⁶

Stavba je bila v 19. stoletju v zelo slabem stanju. Nagnjen zvonik, nevarne razpoke v zidu in trohnenje strešnih tramov so botrovali temu, da so cerkev v letih 1861 in 1862 obnovili:⁷⁷ cerkev je dobila novo streho, bila je nadzidana, na novo je bila obokana zakristija, v cerkev je bila dodana pevska empora. Istega leta so ob cerkvi postavili kapelico sv. Roka in Sebastjana.⁷⁸

Med drugo svetovno vojno je bil uničen del stropa v ladji; obnovili so ga leta 1955. To je bila tudi zadnja večja obnova pred razglasitvijo cerkve za spomenik lokalnega pomena.

Cerkev sv. Martina v Šmartnem
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

76 Vidmar, 2008.
77 Gabršek, 1888.
78 Curk, 1967.

Notranjščina cerkve sv. Martina v Šmartnem
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Freska sv. Martina
Vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Tomaž Lauko.

Zadnja celovita obnova cerkve je bila med letoma 2004 in 2007, priprave na obnovo pa so potekale vse od leta 1999. Odločili so se, da se cerkev obnovi v prvotnem romanskem slogu, saj je zaradi pogrezanja nekaterih delov ne bi bilo mogoče celovito obnoviti. Tako so porušili kor z vhodnima stebroma in zakristijo, pri čemer so zakristijo pozidali nazaj, medtem ko vhodne lope niso več dodajali. Dodatno so utrdili še temelje cerkve, cerkev na novo prekrili in obnovili stropno štukaturo.⁷⁹

Cerkev je pravilno orientirana, s pravokotno ladjo in triosminskim prezbiterijem. V cerkev vodi polkrožni portal, narejen po poznogotskem originalu, ki pa je bil preveč poškodovan, da bi ga lahko obnovili. Na južni steni zunanjščine je naslikana sončna ura, datirana z letnico 1721, levo pa je fragment freske sv. Martina, ki deli plašč. Obe poslikavi sta bili preneseni s porušenega dela. Prezbitelij ima preproste zunanje opornike. Zvonik pokriva korenasta streha.

Ladja je pokrita z ravnim stropom, na katerem je štukiran okvir v baročni tradiciji. Prezbitelij je banjasto obokan.

Na velikem stebrnem oltarju, ki ga je leta 1862 izdelal Andrej Cesar, so kipi sv. Martina, sv. Urbana in sv. Gregorja Velikega, v atiki pa je upodobljeno Jagnje Božje.⁸⁰

79 Župnijska kronika 1781–2014.
80 Vidmar, 2008.

Daritveni oltar, križev pot in kip sv. Martina je za cerkev izdelal lokalni rezbar Franc Dobnik.⁸¹

Zavetnik cerkve sv. Martin je bil rojen leta 316 na Madžarskem. Ker je bil njegov oče v rimski vojski višji častnik, je tudi Martin z 18 leti začel služiti kot častnik v konjeniški gardi. Najbolj znana legenda o sv. Martinu pravi, da je podaril del svojega častniškega plašča beraču. Kasneje je vojaško službo zapustil in postal škof. Živel je skromno. Sv. Martin je zaščitnik živali in vina, 11. novembra pa se na naših mizah njemu v spomin pojavita pečena gos in mlado vino.

*Navadno je upodobljen kot rimski častnik na konju, ki z mečem odrezan del plašča daruje beraču.*⁸²

V cerkvi v Podvrhu je sv. Martin upodobljen na steni prezbiterija kot častnik na konju s plaščem. Kip je iz leta 1677 in je bil do zadnje obnove v kapelici v Prekopi, prvotno pa je ta baročna kiparska skupina krasila glavni oltar v cerkvi.

Za cerkev skrbijo ključarji⁸³, krajani in verniki.

DRUGA SAKRALNA ZNAMENJA NA VRANSKEM

Po vsej Slovenski zemlji so posejana znamenja: ob cestah in križpotih, sredi polj in gozdov, na robu vasi in na trgih, na planem in v bregu stoje. Tudi ona, morda najskromnejša med pomniki davnih dni, dokazujejo, da nismo šele od včeraj na tej zemlji.⁸⁴

Beseda znamenje ima v slovenščini več pomenov. Navadno označuje tisto, kar nas na nekaj spominja ali na nekaj opozarja, kar ostaja dlje časa in se tako razlikuje od kratkotrajnega, hitro minljivega. Znamenja ohranjajo razne dogodke kot spomin ali opozorilo. Zaznamujejo pota in smeri, meje ali prehode.

Znamenje je vsak na prostem postavljen likovni izdelek ali manjša arhitektura, ki ima lahko različne oblike: od slikane lesene table in razpela do kamnitega ali zidanega stebra ali slopa z versko podobo.

Kapele in križi, ki jih najdemo po vranskih vaseh, pričajo o življenju, stiskah in upanju vaščanov, saj se z njimi ohranja spomin na dogodke, ki so se zgodili. Hkrati so znamenja pomemben del ljudskega stavbarstva in stavbne dediščine, ki jo je potrebno spoštovati in ohraniti.

Večina kapelic naše bližnje okolice je bila postavljenih v 19. stoletju, nekaj je starejših, iz druge polovice 18. stoletja, nekaj pa novejših, iz 20. stoletja.

Najpogostejše so zidane kapelice, nekaj pa je tudi lesenih križev in razpel ter hišnih znamenj.

Vsa ta znamenja so ljudje v preteklosti postavili iz različnih nagibov, predvsem zato, da bi se zavarovali pred naravnimi nesrečami in tegobami; verjeli so, da jih bo postavitvev znamenja obvarovala pred hudimi stvarmi.

Mnogo znamenj je bilo postavljenih v zahvalo za uslišane prošnje ob boleznih, vojnah in drugih nesrečah.

V Zahomcah so kapelo pri Francetovi hiši postavili z namenom, da bi se trije bratje srečno vrnili iz vojne. Kapelo pri Španovih na Ločici pri Vranskem so postavili po prvi svetovni vojni, v zahvalo za preživetje kmeta. Brdovlanovo kapelo v zaselku Jakov Dol so postavili po drugi svetovni vojni, v zahvalo, ker so se vsi štirje sinovi iz vojne vrnili živi.

V kapelica

Poleg kapel, posvečenih Mariji, so pogoste tudi kapele s kipom Križanega. Takšno kapelo najdemo denimo ob cesti, ki vodi na Vologo, v kapeli v Jeronimu pa najdemo kip Križanega z Marijo in Janezom Evangelistom.

Severno od naselja Prekopa je na polju kapelica, posvečena sv. Martinu, v središču vasi Ločica pri Vranskem je kapelica, posvečena Mariji Magdaleni, v Zahomcah pa najdemo kapelo s skupino Deesis⁸⁵.

Veliki leseni križi ali razpela, ki jih navadno najdemo na razpotjih, so ponavadi označevali kakšen tragičen dogodek, ki se je tam zgodil – predvsem smrt kakšnega vaščana. Takšen je križ na Ločici pri Vranskem, ki so ga postavili vaščani Zahomc in Zaplanine. Nekoč se je zgodil spopad med njimi, ki se je končal z mrtvim Zahomčanom; križ danes stoji njemu v spomin.

Zanimiv je tudi križ pri Grabnarjevih na Ločici, ki so ga leta 1951 postavili domačini iz Zahomc, in sicer kot znamenje, ki je označevalo, do kam so ljudje v pogrebnih sprevodih krste nosili peš; od znaka dalje so krsto peljali.

V Praprečah sta dva križa: prvi je bil postavljen v spomin na nesrečo nekega Bregarjevega fanta, ki se je ponesrečil z lojtrskim vozom nekje po prvi svetovni vojni, drugega pa so postavili v zahvalo za uspešno izgradnjo nove domačije v začetku 20. stoletja.

Na Vranskem in v njegovi okolici najdemo tudi manjša znamenja, ki so jih lastniki hiš postavili v zahvalo v sedanjem času. Takšno je razpelo na hiši Juhartovih v Brodeh, ki so ga postavili v oporo in pomoč tekom študija. Nekateri pa so si na hiše postavili majhne hišne kapelice: na primer kapelica pri Novakovih na Vranskem ter v Zahomcah pri Šmit, v spomin na cerkveno poroko.

81 Krušič, 2007.

82 Krušič, 2007.

83 Ključarja cerkve sv. Martina v letu 2018 sta Janez Lencl in Matej Brišnik, v veliko pomoč pa je prva soseda cerkve družina Lukman.

84 Zadnikar, 1964.

85 Kristus na prestolu ob spremstvu Marije in Janeza Krstnika.

Marijina kapela na Tešovi
Foto: Katja Brezovnik.

Marijina kapela v Čepljah
Foto: Katja Brezovnik.

Rokova kapela v Stopniku
Foto: Katja Brezovnik.

Kapela sv. Martina v Prekopi
Foto: Katja Brezovnik.

VIRI IN LITERATURA

CURK, Jože, 1967: *Topografsko gradivo, II, Sakralni spomeniki na območju občine Žalec*. Celje: Zavod za spomeniško varstvo.

GABRŠEK, Ivan, 2000: *Dogodki iz župnije Vranske*. Vransko: Občina Vransko.

Župnija Vransko: *Kronika vranske župnije 1781–2014*.

KURET, Niko, 1998: *Praznično leto Slovencev*. Prva in druga knjiga. Ljubljana: Založba Družina.

KRUŠIČ, Vlado (ur.), 2007: *Cerkev sv. Martina v Prekopi v Šmartnem pri Podvrhu*. Celje: Grafika Gracer.

RAVNIKAR, Tone, 2010: *V primežu medplemiških prerivanj*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=85>

SCHAUBER, Vera; SCHINDLER, Hanns Michael, 1995: *Svetniki in godovni zavetniki za vsak dan v letu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

VIDMAR, Luka (ur.), 2008: *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Celje. Dekanija Braslovče*. Celje: Društvo Mohorjeva družba: Celjska Mohorjeva družba.

ZADNIKAR, Marjan, 1964: *Znamenja na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica.

USTNI VIRI

Nataša Juhart, Polona Semprimožnik, Nives Orehovec, Mojca Remic, Jerca Novak.

Tešova, vir: Arhiv Občine Vransko, foto: Matjaž Žnidaršič.

O AVTORJIH	KAZALO	
Katja Brezovnik , univ. dipl. umetnostna zgodovinarica, je zaposlena kot šolska knjižničarka na Osnovni šoli Vransko-Tabor.	UVODNA BESEDA	5
Prof. ddr. Igor Grdina je zaposlen na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU, dela pa tudi na AMEU-ISH.	GEOGRAFSKI ORIS OBČINE VRANSKO	8
Mag. Uroš Herman , profesor zgodovine in geografije, je zaposlen na Osnovni šoli Savsko naselje v Ljubljani.	FOSILNI PLAZ IN ZAJEZITEV BOLSKE NA VRANSKEM	50
Alenka Jelen , mag. geog., je geomorfologinja in geoinformatičarka, zaposlena pri podjetju GDİ d.o.o., Ljubljana, kjer se ukvarja z GIS rešitvami.	VRANSKO V RIMSKI DOBI	62
Prof. dr. Irena Lazar , arheologinja, je dekanja in redna profesorica na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem.	VRANSKO V ČASU SREDNJEGA IN ZGODNJEGA NOVEGA VEKA	82
Rudolf Pušnik je uslužbenec Občinske uprave Občine Vransko.	OD RELATIVNEGA MIRU DO ABSOLUTNE VOJNE (1809–1941)	110
Marija Završnik je upokojena učiteljica slovenščine in zgodovine ter šolska knjižničarka.	VRANSKO IN OKOLICA OD OKUPACIJE DO KOMUNE	136
Mag. Damir Žerič , univerzitetni diplomirani zgodovinar, je kustos v Pokrajinskem muzeju Celje.	VRANSKO V LETIH 1959–1999	178
	V SAMOSTOJNI SLOVENIJI PONOVRNO SAMOSTOJNI	226
	SAKRALNA DEDIŠČINA NA VRANSKEM	262

VRANSKO SKOZI ČAS
ZBORNIK PRISPEVKOV

Avtorji prispevkov: Katja Brezovnik, Igor Grdina, Uroš Herman, Alenka Jelen,
Irena Lazar, Rudolf Pušnik, Marija Završnik, Damir Žerič

Uvodna beseda: Franc Sušnik, župan

Recenzija: prof. dr. Stane Granda, doc. dr. Željko Oset

Jezikovni pregled: Meta Žvokelj

Prevod: Hana Habjan

Uredniški odbor: Katja Brezovnik, Suzana Felicijan Bratož, Rok Glavan, Tanja Goropevšek,
Valerija Jerman, Rudolf Pušnik, Aleš Stopar, Marija Završnik, Damir Žerič

Izdajatelj: Občina Vransko

Oblikovanje: Tina Pregelj Skrt • Mint colibri

Fotografije: Tomaž Lauko, Matjaž Žnidaršič in drugi

Cena izvoda: 30,00 EUR

Tisk: Dikplast, d. d.
Naklada: 1000 izvodov

Vransko 2019
© Občina Vransko

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4Vransko)(082)

VRANSKO skozi čas : zbornik prispevkov / [avtorji prispevkov Katja Brezovnik ...
[et al.] ; uredniški odbor Katja Brezovnik ... [et al.] ; uvodna beseda Franc Sušnik ; prevod
Hana Habjan ; fotografije Tomaž Lauko, Matjaž Žnidaršič in drugi]. - Vransko : Občina,
2019

ISBN 978-961-94657-0-7
1. Brezovnik, Katja, 1985-
299063040

VRANSKO SKOZI ČAS

ZBORNİK PRISPEVKOV

9 789619 465707

30,00 EUR

